

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

XVII. évfolyam (2024)
2. szám

NEMZET ÉS BIZTONSÁG

BIZTONSÁGPOLITIKAI SZEMLE

ISSN 2559-8651 (elektronikus)

Impresszum

Nemzet és Biztonság

Biztonságpolitikai Szemle

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem
lektorált biztonságpolitikai folyóirata

Megjelenik évente 4 alkalommal

Főszerkesztő:
Dr. Tóth Péter

Szerkesztőségi titkár:
Dr. Háda Béla

Szerkesztők:
Dr. Csiki Varga Tamás

Szerkesztőbizottság:
Dr. Balogh István, Dr. Csiki Varga Tamás,
Dr. Forgács Balázs, Prof. Dr. Gazdag
Ferenc, Dr. Háda Béla, Dr. Kaiser Ferenc,
Dr. Marsai Viktor, Dr. Németh Gergely
(elnök), Dr. Rácz András,
Prof. Dr. N. Rózsa Erzsébet,
Dr. Siklósi Péter, Prof. Dr. Szenes Zoltán,
Szöllösi Antal

Kiadó: Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Ludovika Egyetemi Kiadó

A kiadásért felel:
Deli Gergely rektor

Tördelőszerkesztő:
Fehér Angéla

Olvasószerkesztők:
Bujdosó Hajnalka, Nagy Judit

A szerkesztőség címe:
1101 Budapest, Hungária körút 9–11.
Telefonszám: +36 (1) 432 9092
Fax: +36 (1) 432 9058
E-mail: nemzetesbiztonsag@uni-nke.hu
<https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb>

ISSN 2559-8651 (elektronikus)

A megrendelés nélkül közlésre
küldött kéziratokat lehetőségeink
szerint gondozzuk.

Az orosz–ukrán háború hatása az érintkező európai térségre – tematikus lapszám

Tartalom

Csiki Varga Tamás	
Az orosz–ukrán háború hatása Kelet-Közép-Európára . . . 2	
Jóhárt Krisztián	
Indokolt-e az európai védelmi képességek növelése az orosz–ukrán háború árnyékában? 4	
Tóth Péter	
Az orosz–ukrán háború hatása Csehországra 21	
Pásztor Ladislav	
Szlovákia reakciója az orosz–ukrán háborúra 48	
Tóth Péter	
Az orosz–ukrán háború hatása Lengyelországra 64	
Tölgyesi Beatrix	
Az orosz–ukrán háború hatása a balti országokra 81	
Csiki Varga Tamás	
Az orosz–ukrán háború hatása Magyarországra 100	
Szenkovics Dezső – János Imre	
Az orosz–ukrán háború romániai perspektívából. 116	
Egeresi Zoltán	
Bulgária és az ukrajnai háború 137	
Holka Aranka	
Az Ukrajnában zajló háború hatása Szerbiára 150	
Orosz Anna	
Horvátország és az ukrajnai háború 165	
Varga Domonkos Bálint	
Reakciók az orosz–ukrán háborúra a skandináv országokban. 179	
Tóth Péter – Csiki Varga Tamás	
Az orosz–ukrán háború hatásainak közös és eltérő vonásai a széles értelemben vett kelet-közép-európai régióban 195	

Csiki Varga Tamás¹

Az orosz–ukrán háború hatása Kelet-Közép-Európára

2022. február 24-én Oroszország katonai agressziója Ukrajnával szemben új, magasabb szintre lépett: az orosz fegyveres erők egy eredetileg csupán „különleges katonai műveletnek” szánt teljes körű katonai inváziót indítottak Ukrajna ellen. A kezdeti orosz sikereket követően a háború elhúzódott, 2022 őszétől pedig kifárasztó, felőrlő jelleget öltött. Noha a második világháború óta Európában vívott legnagyobb konvencionális háború végkifejletét még nem ismerjük, annak primer hatásait térségünkre évek távlatából már értékelni tudjuk.

Az eszkaláció stratégiai sokkot okozott Európában, és mind a NATO, mind az EU keretében hatékony és általában egységes lépéseket váltott ki a tagállamok részéről biztonságuk, elrettentési, védelmi és reagálóképességük megerősítése, az orosz befolyásolási lehetőségek csökkentése érdekében. Politikai-diplomáciai téren a kapcsolatok leépítése, a bizalmatlanság és a kölcsönös ellenségkép kialakítása vált általánossá. Gazdasági téren pedig széles körű nyugati/európai gazdasági szankciókat és orosz ellenlépéseket láthatunk, Európa csökkentette energetikai függőségét Oroszországtól, miközben a koronavírus-járvány után éppen csak éledező gazdaság újabb válságba került számos országban. Mégis, a hatások és a válaszreakciók nem egységesek és homogének: a térség államai egy spektrum mentén helyezkednek el mind az Oroszországhoz és Ukrajnához fűződő viszonyuk, mind a háborúra adott válaszaik tekintetében.

A *Nemzet és Biztonság* jelen tematikus száma a kelet-közép-európai térségben és regionális szomszédságában 15 országra vonatkozó tanulmányokat gyűjtött össze: szerzőink Csehország, Szlovákia, Lengyelország, a balti államok – Észtország, Lettország és Litvánia –, Magyarország, Románia, Bulgária, Szerbia, Horvátország, valamint áttekintő jelleggel a skandináv államok – Dánia, Norvégia, Svédország, Finnország – háborúra adott reakcióit értékeli 2022–2023 során.

A tanulmányok áttekintik, hogy az egyes országokban milyen általános politikai és társadalmi reakciót váltott ki a háború, és megjelentek-e az Oroszországgal kapcsolatos fenyegetésszempérecióban új vagy újonnan hangsúlyos (hagyományos katonai, nukleáris, hibrid, dezinformációs, a kritikus infrastruktúrát érintő) elemek. Milyen szerepet játszottak az országok az Oroszország elleni szankciók elfogadásában, és milyen formában támogatják Ukrajnát? Megvizsgálják, történt-e valamilyen lényeges fordulat (például a semlegesség feladása) az ország kül- és biztonságpolitikájában, és amennyiben igen, mivel magyarázzák a váltást; illetve mennyiben „tisztán” nemzeti vagy NATO-/EU-/regionális fókuszúak a válaszok az orosz agresszióra. Általánosabb értelemben pedig felülvizsgálják-e az egyes országok a közeljövőben stratégiai dokumentumaikat és hosszú

¹ Csiki Varga Tamás az NKE EJK JLI tudományos főmunkatársa. E-mail: csiki.tamas@uni-nke.hu

távú haderőfejlesztési terveiket? Értékelik, hogy történt-e lényegi változás az ország fegyveres erőit illetően, és hogyan tükrözik mindezt a védelmi költségvetési trendek.

Tematikus számunk egy, az orosz szándékokat vizsgáló és a háború értelmezési keretét felrajzoló elemzéssel kezdődik, és az országtanulmányokat követően egy komparatív szemléletű értékeléssel zárul, amelyben a szerzők a regionálisan is átfogó trendekre kívánnak rámutatni, ugyancsak azonosítva a „különutas” megoldásokat.

Jójárt Krisztián¹

Indokolt-e az európai védelmi képességek növelése az orosz–ukrán háború árnyékában?²

Az alábbi tanulmány célja annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy indokolt-e az európai védelmi képességek növelése. Ennek megállapításához a valószínűsíthető orosz szándékokat és képességeket elemzi, különös hangsúlyt helyezve az orosz–nyugati szembenállás és az ukrajnai háború orosz percepciójának bemutatására. A tanulmány fő érve, hogy bár valószínűtlen, hogy Oroszország megtámadna egy NATO-tagállamot, az ukrajnai háború Moszkva nézőpontjából a Nyugattal vívott hibrid háború részét képezi, amelynek nem katonai elemét jelenti az információszolgáltatás és gazdasági hadviselés. Az orosz haderő fejlesztésének irányai pedig azt mutatják, hogy a Kreml egy nagy léptékű háború megvívására készül fel. Ennek fényében az európai védelmi potenciál erősítése mindenképp indokolt.

Kulcsszavak: ukrajnai háború, orosz stratégiai gondolkodás, orosz katonai fenyegetés

Does the Russia-Ukraine War Justify the Enhancement of European Defense Capabilities?

The aim of this study is to answer whether the strengthening of European defence capabilities is justified. In order to determine this, it analyses likely Russian intentions and capabilities, with a particular focus on the Russian perception of the conflict with the West and the war in Ukraine. The paper's main argument is that, although Russia is unlikely to attack a NATO member state, the war in Ukraine is seen by Moscow as part of a hybrid war with the West, waged by non-military means, such as information and economic warfare. The trends in Russian force development show that the Kremlin is preparing to fight a large-scale war. In light of this, the strengthening of European defence potential is certainly justified.

Keywords: War in Ukraine, Russian strategic thinking, Russian military threat

Bevezetés

„Hogyan fogunk gondolkodni a jövőben erről a háborúról? Fent fogjuk tartani azt a véleményünket, hogy ez nem a mi háborúnk. Magyarország NATO-tag, és a kiindulópontunk az, hogy a NATO sokkal erősebb, mint Oroszország, ezért Oroszország soha nem fogja megtámadni a NATO-t. Az a mondat, hogy majd Ukrajnánál nem állnak meg, egy gyenge, de érthető

¹ Jójárt Krisztián az NKE EJK JLI tudományos segédmunkatársa. E-mail: jojart.krisztian@uni-nke.hu

² Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÜNKP-22-4-I-NKE-75 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

ukrán propagandamondat, amit én megérték, mert az ő céljuk, hogy bevonjanak bennünket, minél több országot vonjanak be a saját oldalukon ebbe a háborúba, de ez a mondat nélkülöz minden reális alapot.”³

Orbán Viktor, Tusnádfüüdő, 2022. július 23.

„[E]lmondhatom, hogy a lengyel társadalom Ukrajna megvédését nem csupán politikailag helyes dolognak tartja, de olyasvalaminek, ami abszolút kritikus, sőt, olyan dolognak, amelyet egzisztenciális választásunkként írhatunk le. [...] Ukrajna a mi szabadságunkért harcol, legyen szó akár Szlovákia, Észtország vagy Lengyelország szabadságáról.”⁴

Zbigniew Rau, Lengyelország külügyminisztere, Pozsony, 2023. június 6.

A 2022. február 24-én Ukrajna ellen megindult orosz invázió sokkolta a kelet-közép-európai régió társadalmait. Ha önmagában az orosz agresszió nem is, annak léptéke mindenképp váratlanul érte a régió politikai elitjeinek többségét.⁵ Ennek fényében az európai védelem erősítése iránti igény magától értetődőnek tűnik. Ugyanakkor, ahogy azt a *Nemzet és Biztonság* jelenlegi különszámának esettanulmányaiában látni fogjuk, a régió államai sok tekintetben nagyon különböző válaszokat adtak a Moszkva által képviselt fenyegetésre. Ennek oka részben az Oroszországgal kapcsolatos eltérő történelmi tapasztalatban keresendő, továbbá abban, hogy miként értelmezik a háború okait és az orosz célokat, ahogy arra a fenti politikusi értékelések is rámutatnak, illetve abban, hogy az egyes országok milyen kapcsolatot tartottak fenn az orosz vezetéssel. Egy 2023 tavaszán végzett közvélemény-kutatás alapján például a magyarok mindössze 33%-a gondolta úgy, hogy Oroszország Ukrajnán kívül jelentős katonai fenyegetést jelent más szomszédjára nézve is, szemben a lengyelek 77%-ával.⁶ Az, hogy a magyarok relatíve alacsony arányban tekintenek Moszkvára katonai fenyegetésként, valószínűleg nem független attól, hogy a magyar politikai vezetés az orosz magatartást alapvetően reaktívnak látja a Kreml által fenyegetésként érzékelt nyugati térnyeréssel szemben, és úgy véli, ambíciói nem mutatnak túl Ukrajnán.⁷

A szemben álló fél jövőbeli viselkedésének előrejelzésekor két tényezőt szokás figyelembe venni: a szándékait és a képességeit.⁸ Abban, ahogy a közvélemény és a politikai éltek gondolkodnak a Moszkva által jelentett fenyegetésről, tehát elvben nem csupán az játszik közre, hogy milyenek látják az orosz szándékok természetét, hanem az is, hogy miként értékeli Oroszország képességeit arra, hogy megvalósítsa ezen – vélelmezett vagy valós – szándékait.

³ Orbán Viktor előadása a XXXI. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. [online], 2022. 07. 23. Forrás: Miniszterelnöki Kabinetiroda [2023. 12. 07.].

⁴ *Ukraine Is Fighting For All Our Freedom, Polish Foreign Minister Says*. [online], 2023. 06. 06. Forrás: Euronews [2023. 12. 07.].

⁵ Harris, Shane et al.: *Road to War: U.S. Struggled to Convince Allies, and Zelensky, of Risk of Invasion*. [online], 2022. 08. 16. Forrás: The Washington Post [2023. 12. 07.].

⁶ A magyarok 35%-a szerint kismértékben, 27%-a szerint pedig egyáltalán nem jelent katonai fenyegetést Oroszország. A lengyeleknel ez az arány 13%, illetve 5%. Fagan, Moira et al.: *Is Russia a Threat to Neighboring Countries?* [online], 2023. 10. 02. Forrás: Pew Research Center [2023. 12. 07.].

⁷ Orbán Viktor előadása a XXXI. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban.

⁸ Kam, Ephraim (2004): *Surprise Attack. The Victim's Perspective*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 56.

E tanulmány arra vállalkozik, hogy pontosabb képet adjon mind az orosz szándékokról, mind pedig a képességekről. Az első részben kísérletet teszünk arra, hogy főként a Kreml és az orosz döntéshozatalra valószínűsíthetően befolyással bíró szereplők nyilatkozatai alapján rekonstruáljuk, melyek lehettek Moszkva stratégiai céljai és kalkulációi a háború megindítása előtt, és hogy ezek miként változtak az eredeti elképzelés kudarcát után. A második részben az orosz képességek alakulását vesszük górcső alá, megválaszolva, hogy azok mennyiben állnak összhangban az orosz vezetés várható ambícióival. Ezzel a tanulmány végső soron azt a célt tűzi maga elé, hogy egyfajta kiindulási alapként szolgáljon a kelet-közép-európai országok eltérő percepcióinak, válaszlépéseinek vizsgálatához, és megválaszolja azt a kérdést, hogy indokolt-e az Oroszországgal szembeni védelmi képességek erősítése.

Fontos leszögezni, hogy az orosz fenyegetésre adott választ nemcsak Oroszország szándékai és képességei határozzák meg, hanem harmadik szereplők – mindenekelőtt az Egyesült Államok – várható viselkedése is. Ebben a konkrét esetben az is lényeges, hogy a kelet-közép-európai régió országai miként látják az amerikai katonai jelenlét hosszú távú perspektíváját a térségben, valamint szándékát és képességét arra, hogy garantálja az európai államok katonai biztonságát. Illetve hogy mindezért cserébe mennyit vár el Washington az európai politikai szuverenitás feladásából, mindenekelőtt a kínai–amerikai rivalizálás kontextusában, és mennyit hajlandók ebből az egyes európai országok feláldozni.⁹ Fontos azt is látni, hogy az orosz agresszióra adott válaszlépések nem kizárólag kívülről meghatározottak. A nemzeti válaszokat nem csupán (és talán nem is elsősorban) a ténylegesen deklarált vagy valószínűsíthető orosz szándékok és képességek alakítják, hanem az azokról alkotott, nemcsak országok közötti, de az országokon belül a társadalom és a szakpolitikai elitek közötti eltérő biztonságpercepciók, az ezeknek való megfelelés is formálja.¹⁰ Ezek a szempontok ugyanakkor kívül esnek jelen tanulmány vizsgálatának fókuszán.

Az orosz szándékok a 2022-es háborút megelőzően

A fenti politikusi megszólalások jól illusztrálják azt a kontrasztot, amely az orosz–ukrán háború különböző értékeléseiben megmutatkozik, tulajdonképpen rámutatva ezzel a konfliktus eltérő értelmezési kereteire.¹¹ Ezek közül a következőkben csak a tanulmánykötet szempontjából releváns, regionális és globális szintekkel foglalkozunk, rögzítve, hogy a konfliktus szűken vett, lokális értelmezési szintje – amely az ukrán nemzetállam születésének és az annak felszámolására irányuló orosz törekvéssel szemben vívott honvédó háború történeteként írható le – nem kevésbé fontos.¹² Látszólag a konfliktusnak éppen ez utóbbi rétege volt az, amelyet a „különleges katonai művelet” mögött meghúzó orosz

⁹ Henke, Marina (2022): Chapter 3: Three Grand Strategic Options for Europe. In *How Europe Can Thrive in World Politics* (unpublished manuscript).

¹⁰ A magyar társadalom és szakpolitikai elit biztonságpercepcióinak különbözőségeiről lásd Etl Alex doktori értekezését. Etl Alex (2021): *A biztonságpercepció elemzésének kevert módszere és a magyar biztonságpercepció vizsgálata*. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem.

¹¹ Csiki Varga Tamás et al. (2023): *SVKI Elemzések*, 3, 3–6.

¹² Csiki Varga et al. (2023): 5.

elképzelés teljes egészében negligált, elvitatva nemcsak az ukrán állam szuverenitását, de lényegében az oroszról független ukrán nemzet létezését is, ami magyarázatul szolgál arra is, miért gondolhatta úgy a putyini vezetés, hogy az ukrán lakosság nem fog számottevő ellenállást kifejteni a megszálló orosz erőkkel szemben.¹³

Lényeges különbség az is, hogy az Ukrajna elleni agressziót az orosz vezetés által érzékelt nyugati biztonsági fenyegetésre adott válaszként, vagy pedig az orosz imperialista ambíciók újjáéledéseként magyarázzuk. Ennek a vitának az eldöntése nem célja jelen tanulmánynak. Helyette azt állítja, hogy az európai védelmi képességek erősítése szempontjából mindez irreleváns. Hiszen még ha el is fogadjuk azt, hogy az orosz agresszió indítékai teljes egészében Moszkva biztonsági igényeiben keresendők, ez sem változtat azon, hogy orosz nézőpontból a Nyugattal való szembenállás tartós és egzisztenciális jellegű, a kapcsolatok normalizálásának pedig nincs perspektívája.

A 2014 óta tartó orosz–ukrán konfliktus története leírható a Moszkva által alkalmazott többszintű nyomásgyakorlás három szakaszaként, amelyek során az orosz kényszerítés eltérő hangsúllyal célozta Kijevet, illetve annak nyugati partnereit. 2014 és 2021 között a Kreml mindenekelőtt Ukrajnát próbálta rákényszeríteni egy olyan politikai megoldásra, amellyel visszaállíthatna volna elvesztett politikai befolyását Ukrajna fölött. Ez lépett 2021 elejétől új szakaszba, amikortól kezdve az orosz nyomásgyakorlás fókuszát egyre inkább Ukrajna nyugati partnerei képezték. 2021 második felétől úgy tűnt, Moszkva egyértelműen az Egyesült Államoktól várta, hogy zárja be az ajtót Kijev euroatlanti integrációja előtt. Majd 2022 elejétől a háborúval Moszkva célja már nemcsak az ukrán semlegesség kikényszerítése volt, hanem szomszédja orosz érdekszférába történő visszaterelése is, és az európai biztonsági architektúra újraformálásának igényével lépett fel.

Ukrajna kényszerítése a nyugati orientáció feladására

2014 elején a moszkvai vezetés Janukovics hatalmának megdöntésére és a nyugatos politikai fordulatra reagálva egy kockázatos és végül sikertelen kényszerítési játszma kezdett Kijevvel szemben. A Kreml az EU-párti tüntetéseket kezdettől fogva egy Nyugat által támogatott és irányított, színes forradalomként látta, amely az oroszbarát politikai vezetés elmozdítását és Ukrajna nyugatos irányba fordítását célozta. Eddigre az orosz hadtudományi gondolkodás már megkezdte a biztonságiasítását annak a percipiált nyugati törekvésnek, amely a nemkívánatos politikai rezsimnek nem katonai eszközökkel való elmozdítását, ennek kudarca esetén pedig az állam destabilizálását célozza, megteremtve a feltételeit a katonai erő nyílt alkalmazásának.¹⁴ Előbbire a posztszovjet színes forradalmak, utóbbira a Közel-Keleten végigsöprő arab tavasz és a NATO líbiai beavatkozása szolgáltattak példát. Az Ukrajna fölötti befolyásért folytatott nagyhatalmi verseny ezért Moszkva nézőpontjából kilépett a legitim keretek közül. Erre válaszul az azonosítójelzés nélküli orosz különleges műveleti erők 2014. február végén megszállták a Krím félsziget stratégiai pontjait. Majd Moszkva a nyugatos és ukrán nacionalista tüntetésekkal szemben

¹³ Sz. Bíró Zoltán: *Putyin, a történelem: Ukránok márpedig nincsenek*. [online], 2021. 07. 29. Forrás: Qubit [2023. 12. 07.].

¹⁴ Göransson, Markus Balázs (2022): Russian Scholarly Discussion of Nonmilitary Warfare as Securitized Acts. *Comparative Strategy*, 41(6), 526–542.

a helyi elitek ösztönzésével szerveződő radikálisokat támogatva fegyveres szeparatizmust szított Donyeck és Luhanszk megyében. A területek megszállása nem a cél, hanem az eszköz volt arra, hogy a kijevi vezetést rákényszerítse egy olyan politikai kompromisszumra, amely intézményesítette volna Oroszország politikai befolyását Ukrajna felett.¹⁵ A politikai megállapodás az ukrán állam föderalizációját célozta, különleges jogokat garantálva azon keleti megyék számára, ahol az Oroszország iránti szimpátia számottevő volt. A kijevi vezetés azonban egyrészt feltehetően félreértette az orosz szándékokat – azokat a Krím anektálásából kiindulva nem kényszerítési kísérletként, hanem területszerzési törekvésként ítélve meg –, másrészt pedig Moszkva agressziója éppenséggel megszilárdította az új hatalom politikai pozícióját, konszolidálva az ukrán társadalmat az orosz agresszióval szemben.¹⁶ Így kevés késztetés volt arra, hogy az ukrán vezetés behódoljon az orosz követeléseknek. Harmadrészt a nyilvánvaló orosz beavatkozás egyre nagyobb reputációs és politikai költségeket rótt Moszkvára, miközben egyre kevésbé tűnt hihehetőnek, hogy az orosz vezetés hajlandó lesz tovább eszkalálni a helyzetet, a teljes politikai izolációt és fájdalmas gazdasági szankciókat kockáztatva ezzel. A szeparatistáknak nyújtott orosz támogatás, valamint a reguláris erők korlátozott beavatkozása ahhoz azonban elég volt, hogy megtagadja a kijevi központi vezetéstől és megakadályozza abban, hogy visszaállítsa az ellenőrzést a lázadó területek fölött, és hogy súlyos katonai veszteségeket rójon az ukrán haderőre, ha ezt megkísérli. Ennek, valamint a francia–német nyomásnak az eredményeképp végül az ukrán vezetés arra kényszerült, hogy aláírja a minszki megállapodásokat, amelyek rendezési terve az orosz céloknak megfelelő politikai kompromisszumot tartalmazott: különleges státusz garantálását a szakadár területeknek, amelyek Ukrajnába visszaintegrálódva az orosz politikai befolyás eszközévé váltak volna.¹⁷ Kijev ugyanakkor nem volt hajlandó területei visszaszerzése érdekében feláldozni a nyugati közeledés perspektíváját, engedve ezzel az orosz nyomásnak.

A Kreml azonban nem adta fel célját, hogy visszaállítsa Ukrajna fölötti befolyását, és kiszorítsa a Nyugatot az általa saját érdekszférájának tekintett térségből. Az elkövetkező hét évben alacsonyabb fokozaton, de tovább folytatta a kényszerítést Kijevvel szemben – immáron megpróbálva elérni a minszki megállapodásban foglalt politikai rendezés végrehajtását –, amit a folyamatos tűzszünetstértések időről időre történő megugrása jelzett a kontaktvonal mentén. Másrészt pedig igyekezett gyengíteni és destabilizálni Ukrajnát. Kijev számára a helyzet feszült volt, de stabil és elfogadható, a társadalom részéről pedig nem nehezedett nyomás a politikai vezetésre a Donbasz erősen lepusztult infrastruktúrájájú, az ukránok elvándorlása és a helyben maradt lakosság indoktrinációja miatt egyre inkább oroszbarát népeségű területeinek visszaszerzésére. Főleg azon az áron nem, hogy cserébe kompromisszumot kössön Moszkvával hazája külpolitikai orientációjára vonatkozóan. Egy 2016-os közvélemény-kutatás szerint a megkérdezettek mindössze 22,7%-a

¹⁵ A szakirodalom a kényszerítés öt eszközét határozza meg: légitápasok, invázió és területszerzés, nukleáris csapással való fenyegetés, szankciók és nemzetközi elszigetelés, felkelés támogatása. Byman, Daniel – Waxman, Matthew (2002): *The Dynamics of Coercion. American Foreign Policy and the Limits of Military Might*. New York: Cambridge University Press.

¹⁶ Howard, Colby – Pukhov, Ruslan szerk. (2015): *Brothers Armed. Military Aspects of the Crisis in Ukraine*. Minneapolis: East View Press, 204–205.

¹⁷ Powirska, Lidia: *Through the Ashes of the Minsk Agreements*. [online], 2022. 05. 18. Forrás: Epicenter [2023. 12. 07.].

támogatta, hogy a Donbasz kapjon különleges státuszt, a területi integritás katonai erővel történő helyreállítását pedig csupán 18,6%. A legtöbben (30,1%) a megszállt területek elszigetelését tartották a megfelelő megoldásnak, amíg Ukrajna hivatalosan vissza nem szerzi az ellenőrzést felettük.¹⁸ Egy másik, napokkal a 2022-es háború előtt publikált közvélemény-kutatás eredményei pedig azt tükrözték, hogy az ukránok mindössze 11%-a gondolta úgy, hogy Ukrajnának teljes egészében meg kellene felelnie a minszki megállapodásokban foglaltaknak, miközben 63%-uk az egyezmény felülvizsgálatát látta volna szívesebben.¹⁹

Kijev eközben folytatta a Nyugathoz való közeledést, és igyekezett felszámolni mindazon kitétségeit és sebezhetőségeit, amelyekeken keresztül az orosz befolyás potenciálisan érvényesülhetett. Előbbit a NATO Enhanced Opportunities Partner státusz 2020-as elnyerése szimbolizálta, amelyet Moszkvában úgy értelmeztek, mint ami megnyitja az utat a NATO-erők és -infrastruktúra ukrainai telepítése előtt.²⁰ „Még ha Ukrajna nem is csatlakozik a NATO-hoz, katonai bázisokat és csapásmérő rendszereket fognak telepíteni a területére kétoldalú megállapodások keretében” – fogalmazott Putyin.²¹ Utóbbira pedig Putyin barátjának, Viktor Medvedcsuknak az ellehetetlenítése, médiabirodalmának felszámolása, majd házi őrizet alá helyezése szolgált például.²² Az orosz vezetés tehát azzal a kedvezőtlen trenddel szembesült, hogy miközben Kijev együttműködése a Nyugattal egyre mélyül, az orosz lehetőség ennek megállítására és visszafordítására mind jobban szűkül. Egyvalami azonban továbbra is Moszkvának kedvezett, ez pedig a térségbeli katonai erőegyensúly volt. Mindezt 2021 elején a donbaszi szeparatisták tűzszünetértéseinek jelentős emelkedése által, valamint az ukrán határ közelében végrehajtott látványos csapatösszevonással adta Ukrajna és nyugati szövetségesei tudtára, miközben diplomáciai fronton ismét a minszki megállapodások végrehajtását szorgalmazta.²³ A kényszerítés tehát tovább folytatódott, immáron azonban annak valódi címzettje nem Kijev, hanem a Nyugat volt.

A Nyugat kényszerítése Ukrajna kezének elengedése érdekében

2020 végére tehát egyértelművé vált Moszkva számára, hogy a 2019-ben megválasztott új ukrán elnök, Volodimir Zelenszkij nem hajlandó vagy képes további kompromisszumra, ezért 2021 elejétől a Kreml szándéka az volt, hogy a megállapodásokat tető alá hozó európai hatalmakat, Németországot és Franciaországot próbálja meg rávenni arra, gyakoroljanak nyomást az ukrán vezetésre a minszki megállapodások végrehajtása érdekében. Ezt Szergej Lavrov orosz külügyminiszter 2021 januárjában nyíltan ki is mondta,

¹⁸ *Citizen's Attitudes to the Situation in Donbas*. [online], 2016. Forrás: Kijev: Razumkov Központ [2023. 12. 07.].

¹⁹ Zoria, Yuri: *63% of Ukrainians Want Revision of Minsk Accords Amid Record-High Support for EU & NATO Membership: Poll*. [online], 2022. 02. 19. Forrás: Euromaidan Press [2023. 12. 07.].

²⁰ Frolov, Vlagyimir: *Много, громко, в спешке. Как Россия могла бы договориться с НАТО*. [online], 2021. 12. 16. Forrás: Carnegie Moscow Center [2023. 12. 07.].

²¹ *Vladimir Putin's Annual News Conference*. [online], 2021. 12. 23. Forrás: kremlin.ru [2023. 12. 07.].

²² Shuster, Simon: *The Untold Story of the Ukraine Crisis*. [online], 2022. 02. 02. Forrás: Time [2023. 12. 07.].

²³ Jórárt Krisztián (2022b): *Út a háborúba. A 2022-es orosz–ukrán háború diplomáciai és katonai előzményei. Nemzet és Biztonság*, 15(4), 99.

amikor arról beszélt, hogy ha Párizs és Berlin nem hajlandók rávenni „protezsáltjukat” a megállapodások teljesítésére, és a céljuk valójában Oroszország feltartóztatása, akkor mondják ki nyíltan, és úgy Moszkva is másképp áll majd a kérdéshez.²⁴ Az azt megelőző években az orosz értelmezést, miszerint a Nyugat megpróbálja leválasztani Ukrajnát Oroszországról, fokozatosan háttérbe szorította az a narratíva, hogy a Nyugat „faltörő kosként” használva Kijevet igyekszik hosszú távon gyengíteni Oroszországot egy „hibrid háború” részeként.²⁵ Más szóval, az orosz vezetés Ukrajnát eszközként látta a Nyugat kezében Oroszország feltartóztatására és gyengítésére.²⁶ Ezt a meggyőződést erősítette Zelenszkij elnök politikai fordulata, aki noha azzal az ígérettel kampányolt, hogy elhozza a békét a Donbaszban, az ennek érdekében tett lépések elfogadhatatlan kompromisszumot jelentettek volna az ukrán társadalom egy jelentős része számára. Az ellenzék és a civil társadalom nyomására ezért Zelenszkij kénytelen volt visszakozni, miután ígéretet tett a Steinmeier-formulának nevezett, a minszki megállapodás implementációjára menetrendet kínáló dokumentum aláírására.²⁷ Elnökségének első fél éve után Zelenszkij politikájában fordulat következett be, és az Oroszországgal folytatott közvetlen tárgyalások szorgalmazása helyett tovább gyorsította Ukrajna euroatlanti közeledését, kontinuitást mutatva a Porosenko-időszak külpolitikájával. Vlagyimir Putyin az ukrán és orosz nép történelmi egységéről szóló esszéjében úgy fogalmazott, hogy a Nyugat Ukrajnában „ellen-Oroszországot” épít fel, ahol „az elnökök, parlamenti képviselők és miniszterek cserélődnek, de az Oroszországtól való leválás és a vele szembeni ellenséges hozzáállás változatlan marad.”²⁸ A nyugati gazdasági szankciók feloldása informálisan a minszki megállapodások teljesüléséhez volt kötve, ezért annak nyílt elutasításában Ukrajna nem volt érdekelt, miközben egyébként nem törekedett a ráeső vállalások teljesítésére.²⁹ A Moszkva által illegálisan anektált Krím félsziget helyzetének napirenden tartása érdekében életre hívott informális nemzetközi fórummal, a Krími Platformmal az ukrán vezetés célja az Oroszországgal szembeni szankciós rezsim erősítése volt.³⁰ A 2020-ban elfogadott új ukrán nemzeti biztonsági stratégia már egyértelmű célként jelölte meg az EU- és NATO-tagságot, 2021 elején pedig a kijevi vezetés kiadta a Krím és Szevasztopol felszabadításáról

²⁴ *Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова в ходе пресс-конференции по итогам деятельности российской дипломатии в 2020 году.* [online], 2021. 01. 18. Forrás: Az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériuma [2023. 12. 07.].

²⁵ Bartos, Alekszandr (2017): Смыслы гибридной войны, *Вестник Академии Военных Наук*, 59(2), 172.

²⁶ Putyin 2022. február 1-jén például úgy fogalmazott, hogy számára nem úgy tűnik, hogy „az Egyesült Államok annyira Ukrajna biztonságáról gondoskodna – noha talán erre is gondolnak, de csak másodsorban –, sokkal inkább a fő célja Oroszország fejlődésének feltartóztatása. Ez a lényeg. Ebben az értelemben maga Ukrajna csupán eszköz ezen cél elérésében.” *Пресс-конференция по итогам российско-венгерских переговоров.* [online], 2022. 02. 01. Forrás: kremlin.ru [2023. 12. 07.].

²⁷ A Steinmeier-formula alapján az EBESZ felügyelete mellett választásokat tartottak volna a megszállt donyecki és luhanszki területeken, amelyeket ezt követően – feltéve, hogy az EBESZ a választásokat elfogadja szabadnak és tisztességesnek – a különleges státusz biztosítása mellett visszaintegráltak volna Ukrajnába. Enqvist, Maria – Wannheden, Emil szerk. (2023): *Russia's War Against Ukraine and the West: The First Year.* [online], 2023. 06. Forrás: FOI. 21. [2023. 12. 07.].

²⁸ *Статья Владимира Путина «Об историческом единстве русских и украинцев».* [online], 2021. 07. 12. Forrás: kremlin.ru [2023. 12. 07.].

²⁹ Kroet, Cynthia: *Merkel: EU Will Lift Russia Sanctions When Minsk Accords Implemented.* [online], 2017. 05. 02. Forrás: Politico [2023. 12. 07.].

³⁰ Enqvist–Wannheden 2023: 22.

és reintegrációjáról szóló elnöki rendeletet, deklarálva, hogy az ukrán cél a félsziget fölötti ellenőrzés helyreállítása.³¹ Putyin minden bizonnyal erre utalt akkor, amikor a magyar miniszterelnökkel folytatott, 2022. február 1-jei találkozót követő sajtótájékoztaton úgy fogalmazott, hogy mivel az ukrán doktrínák célként jelölik meg a Krím visszavételét, ha Ukrajna NATO-tagdá válna, Oroszország a NATO-val kerülne háborúba, ha Kijev ténylegesen megpróbálná katonai erővel visszafoglalni a területet.³² Habár a Krím illegitim annektálásának el nem ismerését és az ukrán területi integritás helyreállításának igényét megerősítő dokumentumok elfogadásán túl semmilyen arra utaló szándék nem volt, hogy az ukrán politikai elit katonai erővel próbálna meg ennek érvényt szerezni, ahogy Ukrajna NATO-tagsága sem volt realitás, az kétségtelen, hogy az orosz vezeték nézőpontjából a folyamatok kedvezőtlen irányba tartottak, aminek megállítása az idő előrehaladtával potenciálisan egyre költségesebb lett volna Oroszország számára. Más szóval, az erőegyensúly trendszerűen negatívan alakult. Maga Putyin is erre utalt a Valdaj Klub 2022. októberi találkozóján, amikor az orosz propaganda háborút igazoló, küszöbönálló ukrán támadásról szóló narratíváiról látszólag meglepedkezve beismerte, hogy néhány év múlva alapvetően más helyzettel szembesült volna az orosz haderő, ha a rendelkezésre álló időben az ukránok tovább erősíthették volna védelmüket, jobb kiképzésre és új fegyverekre tehettek volna szert.³³

Miközben a Kreml Oroszország gyengítésének eszközét látta Ukrajnában, azt is érzékelte, hogy az Egyesült Államok figyelmét egyre inkább a fő rivális, Kína köti le, és szeretné maga mögött tudni az európai kontinens problémáit. A Kreml tehát elérkezettnek látta az időt, hogy benyújtsa a számlát azért, hogy az európai stabilitásért cserébe Washington a csendes-óceáni térségre összpontosíthassa figyelmét és erőforrásait.³⁴ A 2021. tavaszi erődemonstráció és diplomáciai egyeztetések, valamint a júniusi genfi Biden–Putyin-csúcstalálkozó háttérében orosz külpolitikai elemzők arról értekeztek, hogy a patthelyzetbe jutott minszki folyamat feloldása Ukrajna „finlandizációja” lehetne, azaz hogy Kijev vállaljon semlegességet szuverenitásának megtartásáért cserébe.³⁵ Habár egyikük, a korábban az SzVR (Szluzsba Vnyesnyej Razvedki), az orosz külső hírszerzés tisztjeként szolgáló Vlagyimir Frolov is elismerte, nehezen elképzelhető, hogy ennek megvalósulása esetén Moszkva valóban tartaná magát ahhoz, hogy nem avatkozik bele az ukrán belügyekbe.³⁶ Mindenesetre Putyin üzenete világos volt: Ukrajna csakis Oroszországgal partnerségben képzelhető el szuverénnek, a magát Oroszországgal szemben meghatározó Ukrajna ugyanis szerinte eszköz a Nyugat kezében, s mint ilyen, nem lehet szuverén. S mivel ez utóbbi forgatókönyv Moszkva számára elfogadhatatlan, az nem csupán Ukrajna

³¹ Enqvist–Wannheden 2023: 22.

³² Пресс-конференция по итогам российско-венгерских переговоров.

³³ Valdai International Discussion Club Meeting, Moscow. [online], 2022. 10. 27. Forrás: kremlin.ru [2023. 12. 07.].

³⁴ Frolov, Vlagyimir: Сдерживай и вовлекай. Зачем Нуланд приезжала в Москву и как она будет давить на Киев. [online], 2021. 10. 14. Forrás: republic.ru [2023. 12. 07.].

³⁵ Frolov, Vlagyimir: Финляндизация Украины. О чем на самом деле «историческая» статья Путина (и два телеинтервью). [online], 2021. 07. 19. Forrás: republic.ru [2023. 12. 07.] és Lukjanov, Fjodor: NATO's Mistake Is That It Still Thinks It's Dealing with the Weakened Russia of the 1990s. [online], 2021. 11. 24. Forrás: Russia in Global Affairs [2023. 12. 07.].

³⁶ Frolov 2021: Финляндизация Украины.

szuverenitásának feladását, hanem az ukrán állam megsemmisülését fogja eredményezni.³⁷ Miután a 2021. tavaszi erődemonstrációnak az amerikai–orosz párbeszéd vetett véget, és Biden elnök megerősítette, hogy az ukrain helyzet rendezésének a minszki megállapodásokon kell nyugodnia, Moszkva immáron közvetlenül Washingtontól várta, hogy gyakoroljon nyomást az ukrán vezetésre.³⁸ Ezt demonstrálta a Berlin és Párizs részvételével, az úgynevezett normandiai formátumban zajló tárgyalási folyamat kvázi elhagyása azzal, hogy az orosz külügyminisztérium 2021 novemberében nyilvánosságra hozta a felek (a francia, a német és az orosz külügyminiszter) levélváltását a soron következő találkozó előkészítéséről.³⁹ Illetve ezt igazolta a volt elnök, Dmitrij Medvegyev októberi cikke is, amelynek fő tételmondata szerint Oroszországnak nem Ukrajnával, hanem közvetlenül annak „hűbérurával”, az Egyesült Államokkal kell egyezkednie.⁴⁰

A Nyugat kényszerítése Ukrajnán keresztül az európai biztonsági architektúra újrajzolása érdekében

Habár az Ukrajna elleni agresszió katonai előkészületei 2021 ősztől jól követhetők voltak, azt nyílt források alapján lehetetlen megmondani, hogy a Kremlben mikor született meg a döntés arról, hogy a katonai erődemonstrációt tényleges katonai agresszióra váltják. A katonai fenyegetés árnyékában megszövegezett és a NATO-tól, illetve az Egyesült Államoktól követelt biztonsági garanciákról szóló szerződéstervezetek az orosz kényszerítési stratégia újabb szintlépését sugallták. Imáron ugyanis Moszkva nem azt akarta elérni, hogy a Nyugat gyakoroljon nyomást a kijevi vezetésre, hanem hogy állapodjon meg vele Ukrajna feje fölött arról, hogy a NATO bezárja a nyitott ajtók politikáját Kijev előtt, és garanciákat ad arra, hogy NATO-országok nem telepítenek katonai erőt vagy infrastruktúrát Ukrajna területére. Ez a nagyhatalmi érdekszféra-politikához való visszatérést jelentette volna. A követelések ráadásul túlmutattak Ukrajnán, és mások mellett a NATO katonai infrastruktúrájának az 1997 után csatlakozott államok területéről való kivonását is magukban foglalták.⁴¹ Noha a szerződéstervezetek követelésecsomagja irreális volt, a Kreml abban bízhatott, hogy egyrészt az amerikai cél, hogy Kínára összpontosíthassa erőforrásait, másrészt Biden valószínűleg újraindulása együttesen kedvező körülményeket teremt ahhoz, hogy Washington engedményeket tegyen Moszkva számára. Az Egyesült Államok afganisztáni kivonulását annak bizonyítékaként értékelték, hogy az újraválasztása helyett a politikai hagyatékát szem előtt tartó Joe Biden elődjénél jóval nagyobb cselekvési szabadsággal rendelkezik, és hajlandó kockázatos lépésekre is az amerikai stratégiai érdekek előmozdítása céljából.⁴²

³⁷ *Статья Владимира Путина «Об историческом единстве русских и украинцев».*

³⁸ Frolov 2021: *Сдерживай и вовлекай.*

³⁹ *Lavrov's Diplomatic Letters Prove Russia Never 'Sabotaged' Normandy Four Talks — MFA.* [online], 2021. 11. 18. Forrás: TASZSZ [2023. 12. 07.].

⁴⁰ Medvegyev, Dmitrij: *Почему бессмысленны контакты с нынешним украинским руководством.* [online], 2021. 10. 11. Forrás: Kommerszant [2023. 12. 07.].

⁴¹ Jójárt Krisztián (2022a): *A Moszkva által követelt biztonsági garanciákról.* *SVKI Elemzések*, 1, 1–9.

⁴² Szucskov, Makszim: *What is Russia's Logic for the Current Crisis?* [online], 2022. 01. 07. Forrás: War on the Rocks [2023. 12. 07.].

Ugyanakkor valószínű, hogy egyrészt Moszkvában a Washingtonnal folytatott diplomáciai egyezkedésre, másrészt az Ukrajna ellen indított háborúra nem bináris választásként tekintettek, hanem ugyanannak a kényszerítési stratégiának az erőszak nélküli és erőszakos szakaszaként.⁴³ Más szóval, szemben azokkal a vélekedésekkel, amelyek a háborút megelőző tárgyalásokat utólag vagy eleve orosz blöffként, vagy pedig kudarcként értékelték, a Kreml nézőpontjából valójában egymást kiegészítő eszközei voltak egy holisztikus kényszerítési stratégiának. Moszkva célja az volt, hogy demonstrálja a Nyugat számára, hogy a hidegháború utáni európai biztonsági rendszer „veszélyesen fenntarthatatlan”, és a NATO további bővítése nem növelné, hanem csökkentené a szövetség tagjainak biztonságát.⁴⁴ A „különleges katonai művelet” mögötti elképzelés az volt, hogy egy oroszbarát bábkormányt juttatnak hatalomra Kijevben, visszaterelik Ukrajnát az orosz érdekszférába, a Nyugatot pedig kész helyzet elé állítják, mielőtt az érdemi támogatást nyújthatna Ukrajnának. Moszkva ezt követően az erő pozíciójából folytathatta volna a tárgyalásokat az Egyesült Államokkal egy új európai biztonsági rendről. Következésképp, habár csakugyan valószínűtlen, hogy az orosz vezetésnek szándékában állna kiterjeszteni a háborút bármely NATO-tagállam területére – ahogy arra az idézett Orbán-nyilatkozat is utal –, az már korántsem igaz, hogy ez a háború csakis Ukrajnáról szólna. Annál is inkább nem, mivel – ahogy arról már fentebb szó esett – Moszkva már a mostani háborút megelőzően is úgy látta, hogy a Nyugat célja Oroszország gyengítése, feltartóztatása és a Putyin-rendszer megbuktatása. A háború kezdete óta az orosz politikai és katonai elit értékelése alapján Oroszország a Nyugattal szemben globális háborút vív, amelynek egyik „korlátozott hadszínterét” képezi Ukrajna, ahol a Nyugat proxyként használja az ukrán haderőt, miközben egyébként „teljes léptékű globális gazdasági és információs hadviselést” folytat Moszkva ellen.⁴⁵ Vagyis értékelhetjük úgy, hogy a jelenlegi háború Oroszország és Ukrajna között zajlik – hiszen ők a hadviselő felek, és a harccselekmények is ezen két ország területére korlátozódnak –, csak hogy tisztában kell lennünk azzal, hogy az orosz vezetés értékelése eltér ettől.

Az orosz szándékok a 2022-es háború kezdetét követően

Miután nem sikerült kikényszeríteni egy gyors rezsimváltást a „különleges katonai művelet” keretében, az orosz célja Ukrajna orosz érdekszférába történő visszakényszerítése helyett az ukrán államiság és identitás felszámolása vált, összhangban a Putyin történelmi esszéjében megfogalmazott bujtatott fenyegetéssel.⁴⁶ A polgári infrastruktúra célzott támadása, az ukrán kulturális javak és az ukrán identitás szimbolikus építményeinek

⁴³ Adamsky, Dima: *Russian Art of Coercion*. [online], 2023. 02. 15. Forrás: YouTube, Maanpuolustuskorkeakoulu, Russia Seminar 2023, Finnish National Defence University [2023. 12. 07.].

⁴⁴ Karaganov, Szergej: *It is Not About Ukraine*. [online], 2022. 02. 07. Forrás: Russia in Global Affairs [2023. 12. 07.] és Szuzlov, Dmitrij: *«Россия не блефует». Как Кремль будет повышать ставки в отношениях с Западом?* [online], 2022. 01. 28. Forrás: YouTube, Телеканал Дождь [2023. 12. 07.].

⁴⁵ Szivkov, Konsztantyin: *Ukraine Is Just the Beginning. The Geopolitical Consequences of the Special Operation Will Change the Entire View of the World*. [online], 2022. 05. Forrás: Military Review Online Exclusive [2023. 12. 07.].

⁴⁶ *Статья Владимира Путина «Об историческом единстве русских и украинцев».*

pusztítása jól példázta mindezt.⁴⁷ Ahogy az ezt megideologizáló állami propaganda is, amely a „náciatlanítás” Putyin által deklarált célját a vártnál jóval nagyobb ukrán ellenállás fényében a politikai vezetésről kiterjesztette a társadalom egészére, és Ukrajna totális „ukrántalanítására” szólított fel.⁴⁸

Moszkva nézőpontjából az Ukrajna ellen vívott háború tétje egzisztenciális, minthogy a Putyin-rezsim túlélése függ attól. Az orosz értékelés szerint a háború kimenetelétől függetlenül a konfliktus a Nyugattal tartós marad, ugyanakkor e küzdelemben az orosz győzelem vagy vereség Ukrajnában döntő jelentőséggel bír majd.⁴⁹ A szovjet vezetés marxista világnézetéhez hasonlóan a jelenlegi orosz vezetés is úgy látja, hogy a Nyugat folyamatosan veszít globális súlyából, és belső ellentmondásai miatt hosszú távon bukásra van kárhozzátva.⁵⁰ A jelenlegi konfliktus valódi nyertese pedig a globális dél, azaz a „világtöbbség” lesz, amely képes lesz elnyerni a cselekvési szabadságát a Nyugattól, végső soron elérve a valódi dekolonializációt.⁵¹ Ugyanakkor a Nyugat egységesebbnek bizonyult annál, mint ahogy azt a Kreml jósolta, a gyors katonai művelet kudarcra pedig lehetőséget adott arra, hogy érdemi katonai támogatást nyújtson Kijevnek, fokozatosan erodálva az orosz elrettentés hitelét. Mindebből az következik, hogy orosz perspektívában az idő hosszú távon Moszkvának dolgozik ugyan, de az képtelen a Nyugatra érdemi költségeket róni, vagy ennek kilátásba helyezésével hiteles módon fenyegetni, miközben a Nyugat képes az orosz hadsereget lassan kivéreztetni Ukrajnában. Így tehát egyáltalán nem egyértelmű, hogy Oroszország képes-e kivárni azt a pillanatot, amíg az „objektív történelmi folyamatok” súlya alatt a Nyugat összeomlik.⁵² Ez pedig erős késztetést jelent arra, hogy a Kreml újabb szintre emelje a Nyugattal szembeni kényszerítési stratégiát, ahogy azt a nukleáris fegyver alkalmazásáról szóló orosz vita is jelzi.⁵³ Habár a putyini vezetés nem irracionális, és valószínűtlen, hogy megkockáztatna egy NATO-val vívott háborút, az az ellentmondás, hogy az idő egyszerre dolgozik Moszkvának, miközben a Nyugat jelentős költségek nélkül képes hosszú távon gyengíteni Oroszországot Ukrajnán keresztül, nehezen kiszámíthatóvá teszi az orosz lépéseket. Mindez különösen azért aggasztó, mert ahogy azt éppen az Ukrajna elleni háború igazolta, a Kreml hajlamos figyelmen kívül hagyni azokat az információkat, amelyek nem illenek bele saját prekoncepcióiba, ezért adott esetben félreérti a nyugati szándékokat, alábecsüli a Nyugat eltökéltségét, vagy tévesen ítéli meg a várható reakcióit egy adott helyzetre.

⁴⁷ Sapuppo, Mercedes: *Russia Is Targeting Ukrainian National Identity With Attacks on Heritage Sites*. [online], 2023. 08. 03. Forrás: Atlantic Council [2023. 12. 07.].

⁴⁸ Szergejev, Tyimofej: *Что Россия должна сделать с Украиной*. [online], 2022. 04. 03. Forrás: RIA Novosztyi [2023. 12. 07.].

⁴⁹ Szivkov 2022.

⁵⁰ Karaganov, Szergej: *A Difficult but Necessary Decision*. [online], 2023. 06. 13. Forrás: Russia in Global Affairs [2023. 12. 07.].

⁵¹ Lukjanov, Fjodor (2023): *Not Against, but Beyond the West Ukraine Crisis Draws a Line under Colonial Times*. *Russia in Global Affairs*, 21(4), 5–8.

⁵² Tyimofejev, Ivan: *A Preemptive Nuclear Strike? No!* [online], 2023. 06. 20. Forrás: Russia in Global Affairs [2023. 12. 07.].

⁵³ Karaganov, Szergej: *A Difficult but Necessary Decision*. [online], 2023. 06. 13. Forrás: Russia in Global Affairs [2023. 12. 07.]; Trenyin, Dmitrij: *Conflict in Ukraine and Nuclear Weapons*. [online], 2023. 06. 22. Forrás: Russia in Global Affairs [2023. 12. 07.]; Tyimofejev 2023.

Azok a forgatókönyvek, amelyek a háború utáni Oroszország jövőjére vonatkoznak, és amelyek stabil politikai rezsimmel számolnak, kivétel nélkül Oroszország feltartóztatását és a vele szembeni elrettentés erősítését teszik indokolttá. A rezsimváltással számoló scénáriók sem vetítenek előre gyors megbékélést a Nyugattal, egy hatalomváltás miatt bekövetkező nagyfokú instabilitás pedig számos olyan kockázatot és fenyegetést hordoz magában, amelyek szintén a védelmi képességek erősítését indokolják – legalábbis Oroszország szomszédjai részéről mindenképp.⁵⁴ Vagyis a jelenlegi és a reálisan megjósolható jövőbeli orosz szándékok alapján egyértelműen indokolt az európai védelmi képességek erősítése, ugyanis a belátható jövőben egyik forgatókönyv sem számol az orosz–nyugati kapcsolatok konszolidálásával.

Az orosz képességek

„A Kreml gyakran állította, hogy övé a második legerősebb haderő a világon, és sokan el is hitték. Ma sokan az orosz haderőt a második legerősebbnek látják Ukrajnában.”⁵⁵

Antony Blinken, amerikai külügyminiszter, 2023. június 2. Helsinki

„Putyin szerint ami Ukrajnában folyik, az a NATO és Oroszország közti összecsapás. Mi a harctéri helyzet? Oroszország elvesztett 14 000 katonát, 100 vadászgépet, 100 helikoptert, 500 harckocsit, 1500 páncélozott járművet, 3 hajót, 230 ágyút és 6 tábornokot. A NATO még nem ért oda...”⁵⁶

Orosz vicc, valamikor a háború elejéről

Miután a „különleges katonai művelet” és vele a gyors rezsimváltás terve elbukott, és az orosz hadsereg hibát hibára halmozott, a közbeszédben meglehetősen szélsőséges és leegyszerűsítő értékelések váltak dominánssá az orosz (és az ukrán) fegyveres erők képességeit illetően, ahogy ezt a fenti, Blinken által is idézett közkeletű megállapítás is illusztrálja. Ezek alapján jogosan merül fel a kérdés, hogy noha az orosz helyzetértékelés a Nyugattal való tartós és antagonisztikus szembenállásról, és az ebből levezethető szándékok indokolják ugyan az európai védelem erősítését, az orosz képességek vajon igazolják-e ezt. A kérdés megválaszolásához az alábbi szempontokat érdemes figyelembe venni.

Mindenekelőtt érdemes leszögezni, hogy az orosz vezetés valóban egy gyors, korlátozott katonai intervenciót tervezett, ahogy azt a „különleges katonai művelet” koncepciója sugallta, vagyis nem egy egyenrangú féllel vívott háborúra készült, figyelmen kívül hagyva

⁵⁴ A Holland Nemzetközi Kapcsolatok Intézete (Clingendael) hat forgatókönyvet vázolt fel Oroszország jövőjére vonatkozóan, amelyek közül négy a rezsim stabilitásával („vonakodó megbékélés”, „Kína által megtámogatott proxy”, „a birodalom visszavág” és a „neosztálinista Oroszország-erőd”), kettő pedig a politikai rezsim instabilitásával számol („a vadkelet”, „felbomlás nukleáris megoldás nélkül” – azaz egy olyan scénárió, amelyben Oroszország úgy omlik össze, hogy a központi hatalom elveszti az ellenőrzést az atomfegyverek fölött). Deen, Bob – Drost, Niels – Carsten, Milou: *After Putin, the Deluge? Foresight on the Possible Futures of the Russian Federation*. [online], 2023. 10. Forrás: clingendael.org [2023. 12. 07.].

⁵⁵ *Russia's Strategic Failure and Ukraine's Secure Future*. [online], 2023. 06. 02. Forrás: U.S. Department of State [2023. 12. 07.].

⁵⁶ Lanza, Raimondo: *The Return of Soviet Dark Humor in Russia*. [online], 2022. 05. 20. Forrás: Aspenia Online [2023. 12. 07.].

mindazon orosz hadtudományi nézeteket, amelyek a háború kezdeti és döntő periódusára vonatkoznak.⁵⁷ Ráadásul a részt vevő katonák elől az utolsó pillanatig titkolták a csapatösszevonás valós célját.⁵⁸ Más szóval, a putyini vezetés olyan – ki nem kényszerített – helyzetbe hozta saját haderejét a háború legelején, aminek köszönhetően elveszítette annak lehetőségét, hogy döntő katonai fölényt vívjon ki Ukrajnával szemben, hasonlóan ahhoz a helyzethez, amelyet Sztálin idézett elő a nagy honvédő háború előestéjén.

Másrészt fontos látni, hogy a fenti idézetek által sugalltakkal szemben Ukrajna az egyik legjelentősebb katonai potenciállal rendelkezett már a háborút megelőzően is Európában. Miközben egymással nagyságrendileg paritásban volt a haderő aktív létszámát tekintve Németországgal, az Egyesült Királysággal és Franciaországgal, jóval több harckocsival rendelkezett, mint e három ország együttvéve. A tüzérségi eszközök tekintetében az Egyesült Királysághoz képest háromszoros, Franciaországhoz és Németországhoz viszonyítva pedig hétszeres fölényt élvezett.⁵⁹ Ráadásul Ukrajna 2014 óta folyamatosan harcolt az orosz reguláris erőkkel és a Moszkva által támogatott szeparatista hadseregekkel. Vagyis, ahogy arra a háború előtt egy orosz katonai szakértő is rámutatott, Ukrajna nagyon jelentős katonai képességekkel rendelkezett, amelyek nagyon valószínűtlenné tették, hogy Oroszország gyors és vértelen győzelmet arasson Ukrajna fölött.⁶⁰ Tehát az, hogy Ukrajna képes volt ellenállni az orosz agressziónak, a legkevésbé sem garancia arra, hogy az európai NATO-országok is hasonlóan vizsgálódjanak.⁶¹ Különösen figyelembe véve azt a magas intenzitású és elhúzódó háborút, amely ipari mértékben fogyasztja el hónapról hónapra a teljes nyugati tüzérségi lőszergyártás éves előállítási volumenét. A német hadseregnek például mindössze 20 000 darab tüzérségi lőszer volt raktáron, ami legfeljebb kétnapos fogyást jelent az ukrán fronton, de az orosz hadsereg a háború egyes szakaszaiban ennek többszörösét lőtte el egyetlen nap alatt.⁶²

Harmadrészt, noha az orosz haderő a háború első éve alatt elveszítette harcképességének kb. felét, a veszteségek javát a szárazföldi és a légi deszant erők teszik ki.⁶³ A légierő tekintetében mindössze 10–15%-os a veszteség, és – habár a fekete-tengeri flotta érzékeny veszteségeket szenvedett – a haditengerészet nagy része szintén bevethető.⁶⁴ Vagyis elvben egy szíriaihoz hasonló expedíciós műveletre rövid időn belül képes volna az orosz haderő a háború lezárultával.

⁵⁷ McDermott, Roger N. – Bartles, Charles K.: *An Assessment of the Initial Period of War. Russia-Ukraine, 2022. Part Two*. [online], 2023. 06. 28. Forrás: Foreign Military Studies Office [2023. 12. 07.].

⁵⁸ Kramer, Andrew E.: *Russian Prisoners and Ukrainian Soldiers Describe Two Sides of the Conflict*. [online], 2022. 03. 05. Forrás: The New York Times [2023. 12. 07.].

⁵⁹ *Military Balance+*. [online]. Forrás: International Institute for Strategic Studies [2023. 12. 07.].

⁶⁰ Hódarjonok, Mihail: *Прогнозы кровожадных политологов*. [online], 2022. 02. 03. Forrás: NVO [2023. 12. 07.].

⁶¹ Ahogy arra Csiki Varga Tamás elemzése rámutat, az orosz–ukrán háború első két évében a felek haditechnikai veszteségei egyenként is többszörösen felülmúlták a négy kontinentális európai hatalom (Franciaország, Németország, Olaszország és Spanyolország) aktív eszközállományát. Csiki Varga Tamás (2024): *Orosz és ukrán haditechnikai veszteségek az európai katonai képességek kontextusában*. SVKI Elemzések, 2, 1–9.

⁶² *Germany Only Has 20,000 High Explosive Artillery Shells Left, Report Says*. [online], 2023. 06. 19. Forrás: Reuters [2023. 12. 07.].

⁶³ Enqvist – Wannheden 2023: 116.

⁶⁴ Mölling, Christian – Schütz, Torben (2023): *Preventing the Next War. DGAP Policy Brief*, 34, 1–11.

Negyedrészrt, az orosz haderő meggyengülése ugyan jelentős, ez csupán átmeneti állapot, és szakértők szerint az ukrainai háború nyugvóponttra kerülése után 6–10 éven belül képes lesz újjáépíteni haderejét.⁶⁵ Az orosz hadiipar habár komoly problémákkal néz szembe egyrészt a gyártásban használt nyugati ipari gépekhez való hozzáférés ellehetetlenülése, másrészt a képzett munkaerő hiánya miatt, alacsonyabb technológiai színvonalon és minőségben, de növelni tudta termelését bizonyos területeken.⁶⁶ A fegyveres erők létszámának 2022 végén bejelentett, 1,5 millió főre történő bővítése, valamint a dandárról a hadosztály struktúrára való visszatérés – amelynek értelmében 22 db új hadosztály felállításáról döntöttek – azt jelenti, hogy az orosz haderő egy nagyléptékű háború megvívására készül fel.⁶⁷

Következtetések

A tanulmány célja az volt, hogy az orosz vezetés szándékainak és az orosz fegyveres erők képességeinek elemzésével megválaszolja azt a kérdést, hogy indokolt-e az európai védelmi képességek Oroszországgal szembeni fejlesztése. Noha nincs arra mutató szándék, hogy Moszkva valamely NATO-tagállam elleni támadással hajlandó volna megkockáztatni egy NATO-val vívott közvetlen háborút, az orosz vezetés nézőpontjából globális háború zajlik a kollektív Nyugat és Oroszország között. Ennek kinetikus részét képezi az Ukrajnában vívott „proxyháború”, nem katonai elemét pedig a Nyugat gazdasági és információs hadviselése jelenti, amelynek célja Oroszország strukturális gyengítése és a Putyin-rezsim hatalmának megdöntése. Az Ukrajna elleni háború kimenetelétől függetlenül az indirekt háború a Nyugattal tovább zajlik majd, a kapcsolatok normalizációjára pedig nincs esély. Habár az orosz vezetés meggyőződése szerint az idő neki dolgozik, a Nyugat képes hosszú távon fenntartani a jelenlegi, Moszkva számára költséges állapotot. Mindez az orosz viselkedést nehezen kiszámíthatóvá teszi. A 2022 végén meghozott, a haderő átalakításával kapcsolatos döntések nem elsősorban az orosz fegyveres erők hatékonyságának javítását szolgálják a jelenlegi háború közepette, hanem a konfliktus utáni időperspektívára vonatkoznak. Ezek összhangban állnak az orosz vezetés értékelésével a Nyugattal szembeni konfliktus állandósulásáról. Az orosz haderő új struktúrája egyértelműen azt tükrözi, hogy Oroszország egy nagy léptékű háború megvívására készül fel, a szervezeti átalakításokat pedig kifejezetten a NATO orosz határok közelében való növekvő aktivitásával indokolta az orosz vezetés. Mindezek fényében tehát indokolt az európai védelmi képességek erősítése, hiszen a valószínű forgatókönyvek egyike sem számol azzal, hogy a nyugati–orosz kapcsolatok a belátható jövőben normalizálódhatnak.

⁶⁵ Mölling–Schütz 2023.

⁶⁶ Luzin, Pavel: *Russia's Military Industry Forecast 2023–2025*. [online]. Forrás: Foreign Policy Research Institute [2023. 12. 07.]; Golts, Alekszandr: *Will Putin Start Compulsory Mass Mobilisation?* [online], 2023. 11. 13. Forrás: Stockholm Centre for Eastern European Studies [2023. 12. 07.]; Ovszjanij, Kirilo: *Satellite Images Suggest Russia Is Ramping Up Production Capacity For Its War Against Ukraine*. [online], 2023. 11. 01. Forrás: RFE/RL [2023. 12. 07.].

⁶⁷ *Изменение призывного возраста и увеличение армии. Путин и Шойгу выступили в Минобороны*. [online], 2022. 12. 21. Forrás: TASZSZ [2023. 12. 07.].

Felhasznált irodalom

- Adamsky, Dima: *Russian Art of Coercion*. [online], 2023. 02. 15. Forrás: YouTube, Maanpuolustuskorkeakoulu, Russia Seminar 2023, Finnish National Defence University [2023. 12. 07.].
- Bartos, Alekszandr (2017): Смыслы гибридной войны. *Вестник Академии Военных Наук*, 59(2), 165–172.
- Byman, Daniel – Waxman, Matthew (2002): *The Dynamics of Coercion. American Foreign Policy and the Limits of Military Might*. New York: Cambridge University Press.
- Citizen's Attitudes to the Situation in Donbas*. [online], 2016. Kijev: Razumkov Központ. [2023. 12. 07.].
- Csiki Varga Tamás et al. (2023): Az orosz–ukrán háború első évének tanulságai. *SVKI Elemzések*, 3, 1–30. Online: https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2023_3.pdf
- Csiki Varga Tamás (2024): Orosz és ukrán haditechnikai veszteségek az európai katonai képességek kontextusában. *SVKI Elemzések*, 2, 1–9. Online: <https://bit.ly/3PWkrgH>
- Deen, Bob – Drost, Niels – Carsten, Milou: *After Putin, the Deluge? Foresight on the Possible Futures of the Russian Federation*. [online], 2023. 10. Forrás: clingendael.org [2023. 12. 07.].
- Enqvist, Maria – Wannheden, Emil (szerk.): *Russia's War Against Ukraine and the West: The First Year*. [online], 2023. 06. Forrás: FOI [2023. 12. 07.].
- Etl Alex (2021): *A biztonságpercepció elemzésének kevert módszere és a magyar biztonságpercepció vizsgálata*. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest: Nemzeti Közszerződési Egyetem.
- Fagan, Moira et al.: *Is Russia a Threat to Neighboring Countries?* [online], 2023. 10. 02. Forrás: Pew Research Center [2023. 12. 07.].
- Frolov, Vlagyimir: *Финляндизация Украины. О чем на самом деле «историческая» статья Путина (и два телентервью)*. [online], 2021. 07. 19. Forrás: republic.ru [2023. 12. 07.].
- Frolov, Vlagyimir: *Сдерживай и вовлекай. Зачем Нуланд приехала в Москву и как она будет давить на Киев*. [online], 2021. 10. 14. Forrás: republic.ru [2023. 12. 07.].
- Frolov, Vlagyimir: *Много, громко, в спешке. Как Россия могла бы договориться с НАТО*. [online], 2021. 12. 16. Forrás: Carnegie Moscow Center [2023. 12. 07.].
- Germany only has 20,000 high explosive artillery shells left, report says*. [online], 2023. 06. 19. Forrás: Reuters [2023. 12. 07.].
- Golts, Alekszandr: *Will Putin Start Compulsory Mass Mobilisation?* [online], 2023. 11. 13. Forrás: Stockholm Centre for Eastern European Studies [2023. 12. 07.].
- Göransson, Markus Balázs (2022): Russian Scholarly Discussion of Nonmilitary Warfare as Securitizing Acts. *Comparative Strategy*, 41(6), 526–542. Online: <https://doi.org/10.1080/01495933.2022.2130675>
- Harris, Shane et al.: *Road to War: U.S. Struggled to Convince Allies, and Zelensky, of Risk of Invasion*. [online], 2022. 08. 16. Forrás: The Washington Post [2023. 12. 07.].
- Henke, Marina (2022): Chapter 3: Three Grand Strategic Options for Europe. In *How Europe Can Thrive in World Politics* (unpublished manuscript).
- Hodarjonok, Mihail: *Прогнозы кровожадных политологов*. [online], 2022. 02. 03. Forrás: NVO [2023. 12. 07.].
- Howard, Colby – Pukhov, Ruslan szerk. (2015): *Brothers Armed. Military Aspects of the Crisis in Ukraine*. Minneapolis: East View Press.
- Jójárt Krisztián (2022a): A Moszkva által követelt biztonsági garanciákról. *SVKI Elemzések*, 1, 1–9. Online: https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2022_1.pdf
- Jójárt Krisztián (2022b): Út a háborúba. A 2022-es orosz–ukrán háború diplomáciai és katonai előzményei. *Nemzet és Biztonság*, 15(4), 91–120. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2022.4.4>
- Kam, Ephraim (2004): *Surprise Attack. The Victim's Perspective*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. Online: <https://doi.org/10.4159/9780674039292>
- Karaganov, Szergej: *It is Not About Ukraine*. [online], 2022. 02. 07. Forrás: Russia in Global Affairs [2023. 12. 07.].
- Karaganov, Szergej: *A Difficult but Necessary Decision*. [online], 2023. 06. 13. Forrás: Russia in Global Affairs [2023. 12. 07.].
- Kramer, Andrew E.: *Russian Prisoners and Ukrainian Soldiers Describe Two Sides of the Conflict*. [online], 2022. 03. 05. Forrás: The New York Times [2023. 12. 07.].

- Kroet, Cynthia: *Merkel: EU Will Lift Russia Sanctions When Minsk Accords Implemented*. [online], 2017. 05. 02. Forrás: Politico [2023. 12. 07.].
- Lanza, Raimondo: *The Return of Soviet Dark Humor in Russia*. [online], 2022. 05. 20. Forrás: Aspenia Online [2023. 12. 07.].
- Lavrov's Diplomatic Letters Prove Russia Never 'Sabotaged' Normandy Four Talks — MFA*. [online], 2021. 11. 18. Forrás: TASZSZ [2023. 12. 07.].
- Lukjanov, Fjodor: *NATO's Mistake Is That It Still Thinks It's Dealing with the Weakened Russia of the 1990s*. [online], 2021. 11. 24. Forrás: Russia in Global Affairs [2023. 12. 07.].
- Lukjanov, Fjodor: Not Against, but Beyond the West. Ukraine Crisis Draws a Line under Colonial Times. *Russia in Global Affairs*, 21(4), 5–8. Online: <https://doi.org/10.31278/1810-6374-2023-21-4-5-8>
- Luzin, Pavel [é. n.]: *Russia's Military Industry Forecast 2023–2025*. [online]. Forrás: Foreign Policy Research Institute. [2023. 12. 07.].
- McDermott, Roger N. – Bartles, Charles K.: *An Assessment of the Initial Period of War. Russia-Ukraine, 2022. Part Two*. [online], 2023. 06. 28. Forrás: Foreign Military Studies Office [2023. 12. 07.].
- Medvedyev, Dmitrij: *Почему бессмысленны контакты с нынешним украинским руководством*. [online], 2021. 10. 11. Forrás: Kommerszant [2023. 12. 07.].
- Military Balance+*. [online]. Forrás: International Institute for Strategic Studies [2023. 12. 07.].
- Mölling, Christian – Schütz, Torben (2023): Preventing the Next War. *DGAP Policy Brief*, 34, 1–11. Online: https://dgap.org/system/files/article_pdfs/34-DGAP-Policy-Brief-2023.pdf
- Orbán Viktor előadása a XXXI. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. [online], 2022. 07. 23. Forrás: Miniszterelnöki Kabinetiroda [2023. 12. 07.].
- Ovszjanij, Kirilo: *Satellite Images Suggest Russia Is Ramping Up Production Capacity For Its War Against Ukraine*. [online], 2023. 11. 01. Forrás: RFE/RL [2023. 12. 07.].
- Powirska, Lidia: *Through the Ashes of the Minsk Agreements*. [online], 2022. 05. 18. Forrás: Epicenter [2023. 12. 07.].
- Russia's Strategic Failure and Ukraine's Secure Future*. [online], 2023. 06. 02. Forrás: U.S. Department of State [2023. 12. 07.].
- Sapuppo, Mercedes: *Russia Is Targeting Ukrainian National Identity With Attacks on Heritage Sites*. [online], 2023. 08. 03. Forrás: Atlantic Council [2023. 12. 07.].
- Shuster, Simon: *The Untold Story of the Ukraine Crisis*. [online], 2022. 02. 02. Forrás: Time [2023. 12. 07.].
- Sz. Bíró Zoltán: *Putyin, a történész: Ukránok márpedig nincsenek*. [online], 2021. 07. 29. Forrás: Qubit [2023. 12. 07.].
- Szergejev, Tyimofej: *Что Россия должна сделать с Украиной*. [online], 2022. 04. 03. Forrás: RIA Novosztyi [2023. 12. 07.].
- Szivkov, Konsztantyin: *Ukraine Is Just the Beginning. The Geopolitical Consequences of the Special Operation Will Change the Entire View of the World*. [online], 2022. 05. Forrás: Military Review Online Exclusive [2023. 12. 07.].
- Szucskov, Makszim: *What is Russia's Logic for the Current Crisis?* [online], 2022. 01. 07. Forrás: War on the Rocks [2023. 12. 07.].
- Szuslov, Dmitrij: *«Россия не блефует». Как Кремль будет повышать ставки в отношениях с Западом?* [online], 2022. 01. 28. Forrás: YouTube, Телеканал Дождь [2023. 12. 07.].
- Trenyin, Dmitrij: *Conflict in Ukraine and Nuclear Weapons*. [online], 2023. 06. 22. Forrás: Russia in Global Affairs [2023. 12. 07.].
- Tyimofejev, Ivan: *A Preemptive Nuclear Strike? No!* [online], 2023. 06. 20. Forrás: Russia in Global Affairs [2023. 12. 07.].
- Ukraine is fighting for all our freedom, Polish Foreign Minister says*. [online], 2023. 06. 06. Forrás: Euronews [2023. 12. 07.].
- Valdai International Discussion Club Meeting, Moscow*. [online], 2022. 10. 27. Forrás: kremlin.ru [2023. 12. 07.].
- Vladimir Putin's Annual News Conference*. [online], 2021. 12. 23. Forrás: kremlin.ru [2023. 12. 07.].
- Zoria, Yuri: *63% of Ukrainians Want Revision of Minsk Accords Amid Record-High Support for EU & NATO Membership: Poll*. [online], 2022. 02. 19. Forrás: Euromaidan Press [2023. 12. 07.].

Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова в ходе пресс-конференции по итогам деятельности российской дипломатии в 2020 году. [online], 2021. 01. 18. Forrás: Az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériuma [2023. 12. 07.].

Изменение призывного возраста и увеличение армии. Путин и Шойгу выступили в Минобороны. [online], 2022. 12. 21. Forrás: TASZSZ [2023. 12. 07.].

Пресс-конференция по итогам российско-венгерских переговоров. [online], 2022. 02. 01. Forrás: kremlin.ru [2023. 12. 07.].

Статья Владимира Путина «Об историческом единстве русских и украинцев». [online], 2021. 07. 12. Forrás: kremlin.ru [2023. 12. 07.].

Tálas Péter¹

Az orosz–ukrán háború hatása Csehországra²

Miként azt már többen jelezték a jelen összeállításunkban, Oroszország 2022. február 24-i, Ukrajna ellen megindított inváziója alapjában változtatta meg Európa biztonsági környezetét, ezen belül is elsősorban a kelet-közép-európai országok biztonságát. Hasonlóan a legtöbb európai országhoz, előzetesen Csehország sem számított hosszú háborúra az eszkalálódó orosz–ukrán fegyveres konfliktus kapcsán, azonban a cseh kormányzó politikai elit az elsők között lépett elő Ukrajna egyik fontos európai támogatójává. Lengyelország után Csehország fogadta be a legtöbb ukrain menekültet térségünkben, GDP-arányosan a 11. legnagyobb támogatója lett Kijevnek (ha a menekültekre fordított forrásokat is hozzászámoljuk: az 5.), továbbá már a 2022. februári eszkalációt megelőzően katonai támogatást nyújtott Kijevnek, illetve 2024-ben egyik kezdeményezője volt az Ukrajnának szánt lőszeres közös európai beszerzésének. Tanulmányunk azt mutatja be, miként hatott az orosz–ukrán háború 2022-es eszkalációja a cseh társadalom és a cseh politika ukránokhoz és Ukrajnához, illetve az őket megtámadó Oroszországhoz fűződő viszonyára, valamint hogy milyen lépéseket váltott ki a háború Csehországból.

Kulcsszavak: Csehország, orosz–ukrán háború, NATO, EU

The Impact of the Russian-Ukrainian War on Czech Republic

As many of us have already pointed out in this compilation, Russia's invasion of Ukraine on 24 February 2022 has fundamentally changed the security environment in Europe, and especially in the countries of Central and Eastern Europe. Like most European countries, the Czech Republic did not anticipate a long war in the escalating Russian-Ukrainian armed conflict, but the Czech ruling political elite has been one of the first to emerge as a major European supporter of Ukraine. After Poland, the Czech Republic has taken in the largest number of Ukrainian refugees in our region, becoming the 11th largest donor to Kiev in terms of GDP (5th if you include refugee funding), and has already provided military support to Kiev before the escalation in February 2022, and was one of the initiators of the joint European procurement of ammunition for Ukraine in 2024. Our study will show how the escalation of the Russian-Ukrainian war in 2022 affected Czech society and Czech politics in their relations with Ukrainians and Ukraine and the Russia that attacked them, and what actions the war triggered from the Czech Republic.

Keywords: Czech Republic, Russian-Ukrainian war, NATO, EU

¹ Tálas Péter az NKE John Lukacs Intézetének egyetemi docense. E-mail: talas.peter@uni-nke.hu

² A tanulmány a TKP2021-NVA-16 számú projektnek a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Bevezetés

A cseh–ukrán viszony történetileg korántsem predesztinálta Csehországot arra, hogy a 2022. februári orosz agresszió ellenálló Ukrajna egyik erőteljes és határozott európai támogatója legyen.³ Habár az orosz–ukrán konfliktus 2014-es kirobbanása óta többen is emlegetik a két nép közötti történelmi kapcsolatokat (például hogy a 19. században több ezer csehországi, jobb életre vágyó ember telepedett le Ukrajna északi részén,⁴ vagy hogy a két világháború közötti időszakban, Csehszlovákia feldarabolásáig, kárpátukrán területek tartoztak az országhoz), az orosz–ukrán konfliktus időszakában ezek csak kevéssé, legfeljebb áttételesen hatottak a cseh társadalomra és elitre. A cseh magatartásra a megfigyelők szerint sokkal nagyobb hatása volt a cseh–orosz kapcsolatoknak, történelmi értelemben különösen a cseh kommunisták 1948. februári államcsínyének és Csehszlovákia 1968. augusztusi megszállásának, amelyeket a szovjet vezetés vezényelt le, illetve a második világháborút megelőző cseh történelmi tapasztalatoknak. Egyrészt az 1968-as augusztusi események mély nyomot hagytak a cseh társadalomban, s jóllehet egy-egy alkalommal Borisz Jelcin és Vlagyimir Putyin is elítélte a beavatkozást, az orosz tankönyvekben és a közbeszédben továbbra is egy kívülről ösztönzött „színes forradalomként”, illetve „baráti segítségnyújtásként” jelennek meg a korabeli események.⁵ Másrészt Oroszország Ukrajnával szembeni fellépését a cseh és a nemzetközi sajtó egy része is többször hasonlította a hitleri német birodalom és Csehszlovákia második világháborút megelőző kapcsolatához.⁶ A szakértők szerint ugyanakkor az Ukrajnához fűződő cseh viszonyt leginkább a cseh–orosz, illetve a cseh–ukrán kapcsolatok 2014 utáni alakulása formálta. Fontos azonban azt is látnunk, hogy Csehországban a Moszkvához való viszony már az 1989-es bársonyos forradalom után is változott. Elsősorban a cseh politikai elit atlantista orientációjú vezetőinek (például Alexandr Vondra, Karel Schwarzenberg, Lubomir Zaorálek),⁷ illetve az olyan vitáknak a hatására, mint a 2008-as grúz–orosz háború⁸ vagy az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek 2009-ben tervezett csehországi telepítése.⁹ Ezek következtében a korabeli cseh vezetés egyre inkább eltávolodott

³ Az általunk is érintett témakör kiváló összefoglalóját adja Faragó Bence (2024): *A cseh–orosz és a szlovák–orosz diplomáciai kapcsolatok történeti összevetése, valamint az ukrajnai háborúra adott reakcióik összehasonlító vizsgálata. Nemzet és Biztonság*, 2024/1., 4–34.

⁴ Johnston, Raymond: *How Did the Volhynian Czechs End up in Ukraine?* [online], 2022. 03. 04. Forrás: expats.cz.

⁵ *Už zase šlo o přátelskou pomoc. Ruská televize obhajuje srpen 68.* [online], 2015. 05. 29. Forrás: ceskatelevize.cz; *Az oroszoknak csak a harmada tudja, hogy 1968-ban lerohanták Csehszlovákiát.* [online], 2018. 08. 21. Forrás: hvg.hu; *The „Prague Spring”.* [online], 2018. 10. 12. Forrás: levada.ru; Fridman, Alekszandr: *Власти СССР раздали танками в Праге собственное будущее.* [online], 2023. 08. 20. Forrás: dw.com.

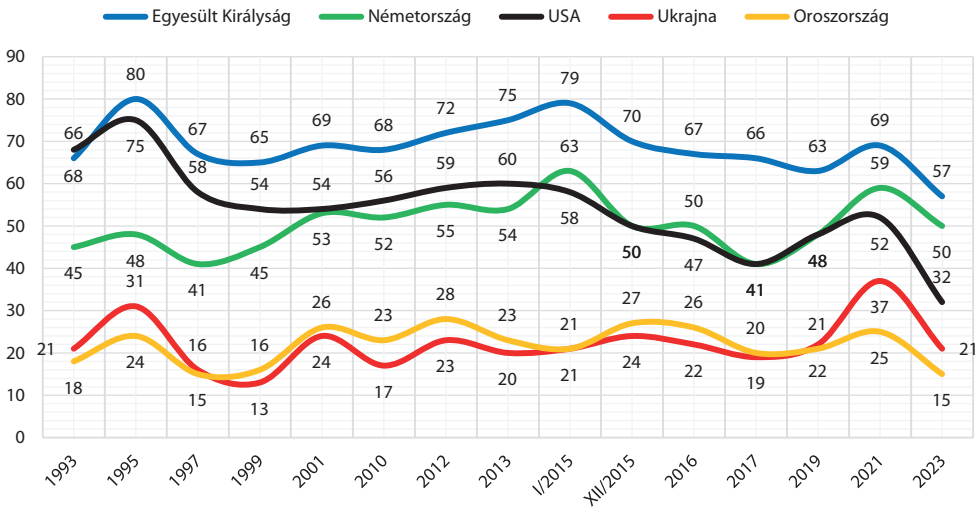
⁶ Florea, Cristina: *The Crisis in Ukraine Has Disturbing Echoes of the 1930s.* [online], 2022. 02. 28. Forrás: Time; Zápal, David: *Ivan Vyskočil zuří kvůli Ukrajině: Jak to bylo s biozbraněmi v netopýrech, Majdanem a smrtí dětí.* [online], 2023. 07. 15. Forrás: extra.cz.

⁷ Cadier, David (2019): *The Foreign Policy of the Czech Republic. Domestic Politics Back with a Vengeance.* In Bindi, Federiga (szerk.): *Europe and America. The End of the Transatlantic Relationship?* Washington, DC: Brookings Institution, 199–215.

⁸ Tálas Péter (2014): *A grúz–orosz háború hatása a kelet-közép-európai biztonságfelfogásra. Nemzet és Biztonság*, 7(2), 17–35.

⁹ *Aláírták a cseh–amerikai radarszerződést.* [online], 2008. 07. 08. Forrás: ma.hu; Šmajlerová, Zuzana: *Fischer: Prezident Obama mě informoval, že USA radar v Česku nepostaví.* [online], 2009. 09. 17. Forrás: hn.cz.

az oroszokkal szembeni megengedőbb szlovák és magyar állásponttól, és közeledett a lengyelek és a baltiak kritikussabb álláspontjához.¹⁰ Így például elítélte a 2008-as orosz magatartást, és szankciók bevezetését követelte Moszkvával szemben.¹¹ Az Oroszországgal szemben keményebben fellépni kívánókhöz való csatlakozás azonban csak 2022 februárja után következett be, addig ugyanis a cseh atlantistákat kiegyensúlyozták a Miloš Zeman és Tomio Okamura nevével fémjelzett oroszbarát cseh politikai erők.¹² Jól mutatják ezt a közvélemény-kutatási adatok is, ahol Oroszország 2010-től átlagosan 24% körüli népszerűsége (28%-os és 21%-os szélsőértékek mellett) csak 2022 februárját követően zuhant be 15%-ra (elérve a Szovjetunió felbomlása óta mért mélypontot).¹³ Látható azonban az is, hogy Ukrajna megítélése 2021-ben, illetve – más felmérések szerint¹⁴ – a 2022. februári orosz agressziót követően, csak átmenetileg emelkedett meg, illetve javult.

1. ábra: Egyes külföldi országok népszerűsége a cseh lakosság körében 1993–2023 között

Forrás: Červenka 2023: 2–3. alapján a szerző szerkesztése

¹⁰ Cadier 2019.

¹¹ Lindner, Tomáš – Šimečka, Martin M.: *Ruská invaze je zlom*. [online] *respekt.cz*, 2008. 08. 17.

¹² Safarikova, Katerina: *Putin's Ally in Prague Castle*. [online], 2015. 02. 16. Forrás: eubserver.com; Janda, Jakub: *How Czech President Miloš Zeman Became Putin's Man*. [online], 2018. 01. 26. Forrás: observer.com; Romancov, Michael: *„Of Course I Feel Co-responsibility” Says Zeman Over Russia Stance*. [online], 2022. 05. 02. Forrás: radio.cz; *Shady Horses of Russian Propaganda, Miloš Zeman: Tactical Change of Consistent Support of the Russian Federation*. [online], 2023. 09. 01. Forrás: uacrisis.org.

¹³ STEM (2022a): *Russian Aggression Against Ukraine. Survey of Current Czech Attitudes*. [online], 2022. 04. 25. Forrás: stem.cz.

¹⁴ A STEM Institute for Empirical Research 2022 márciusában 37%-os népszerűséget mért Ukrajnának, amely átlagban 25%-os népszerűséggel rendelkezett 2013 és 2021 között. Oroszországnak pedig – amelynek 29%-os átlagos népszerűsége volt 2006 és 2021 között – 12%-os mélypontot. STEM 2022a: 5.

A cseh politikai elit Oroszországgal kapcsolatos megosztottságát jól szemléltetik a 2014 és 2022 közötti évek is, amikor előbb a szociáldemokrata (Bohuslav Sobotka), majd a populista ANO párt vezetője (Andrej Babiš) adta a cseh koalíciós kormány miniszterelnökét. Prága ugyanis – noha megszavazta, de – rendszeresen kritizálta a Krím annektálása és a kelet-ukrajnai szeparatisták támogatása miatt bevezetett gazdasági szankciókat, illetve gyakran szerepelt azon EU-tagállamok között, amelyek elleneztek vagy épp a feloldását vetették fel az említett szankcióknak.¹⁵ A másik oldalon viszont az említett cseh kormányok sem hunyhattak szemet azon orosz hibrid fenyegetések és akciók felett, amelyek Csehországot is bőven érintették. Az oroszok népszerűségének visszaesésében valószínűleg komoly szerepe volt annak is, hogy 2021 áprilisában kiderült: 2014-ben az orosz titkosszolgálat emberei robbantották fel a vrběticei lőszerraktárakat.¹⁶ A robbantásokra válaszul 2021-ben a cseh kormány 63 orosz diplomatát utasított ki az országból.¹⁷ 2019 januárjában pedig – hasonlóan 2016-hoz – hackertámadás érte a cseh külügyminisztériumot, s a cseh nemzetbiztonsági hivatal szerint orosz hackerek álltak az akció mögött.¹⁸

Mindezekhez azonban hozzá kell tennünk két fontos dolgot. Egyrészt, hogy az ország kül-, biztonság- és védelempolitikáját 1999-től, illetve 2004-től a cseh NATO- és EU-tagság határozza meg döntően, így 2014-től Csehország is részese volt a NATO keleti szárnya megerősítésének, ezen belül 2018-tól a NATO megerősített előretolt jelenlétének (*Enhanced Forward Presence*) Litvániában és Lettorszáiban.¹⁹ Ráadásul, és ez minősítette az ország szövetségen belüli teljesítményét is, 2015 júniusától 2018 júniusáig – első kelet-közép-európai tábornokként – a volt cseh vezérkari főnök (2012–2015), a jelenlegi köztársasági elnök (2023-tól), Petr Pavel töltötte be a NATO katonai bizottságának elnöki posztját, vagyis a NATO második legmagasabb rangú vezetője lett. Másrészt azt is jelezni érdemes, hogy noha a cseh politikai vezetés 2014 után elsősorban az olyan regionális együttműködési formákban volt aktív, amelyek kevésbé foglalkoztak a résztvevők Oroszország-politikájával (visegrádi csoport, slavkovi hármak, központi ötök), de csatlakozott és részt vett az olyan nemzetközi együttműködési kezdeményezésekben is, amelyeket az orosz–ukrán konfliktus 2014-es kirobbanása után hoztak létre

¹⁵ Hovet, Jason: *Czechs Oppose Broad Russia Sanctions, See New Iron Curtain*. [online], 2014. 06. 30. Forrás: reuters.com; Willoughby, Ian: *Zeman Comes Out Against Sanctions on Russia*. [online], 2014. 08. 14. Forrás: radio.cz; Frouzová, Kateřina – Štětka, Jan: *Ekonomické sankce proti Rusku jsou k ničemu, tvrdí Andrej Babiš. Nepřinutily ho, aby Krym opustilo*. [online], 2017. 10. 05. Forrás: hn.cz; *Babiš pro Le Figaro: Okamura SPD je extremistická, sankce proti Rusku nefungují*. [online], 2018. 06. 29. Forrás: echo24.cz.

¹⁶ *Vrbětice*. [online]. Forrás: Atlas ruského-čínského Vlivu; Klečková, Adéla: *Hybrid War in Czechia: The Most Severe Violation of State Sovereignty Since the End of the Cold War*. [online], 2021. 04. 26. Forrás: Friedrich Neumann Foundation; Smith, Thomas: *Explained: How a Spy Network Fueled Russia's Hybrid War Against Czechia*. [online], 2024. 04. 30. Forrás: expats.cz.

¹⁷ *Countries Expel Russian Diplomats in Protest Over Ukraine*. [online], 2022. 05. 01. Forrás: U.S Embassy & Consulates in Italy.

¹⁸ Bezpečnostní informační služba: *Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2019*. [online], 2020. 11. 10. Forrás: bis.cz; NÚKIB: *2021 Report on Cyber Security in the Czech Republic*. [online]. Forrás: gov.cz.

¹⁹ Holecek, Oldřich – Casey, Nuala: *Czech Soldiers Joining NATO's Enhanced Forward Presence in Lithuania*. [online], 2018. 07. 23. Forrás: Ministry of Defence & Armed Forces of Czech Republic; NATO (2024): *NATO's Military Presence in the East of the Alliance*. (online), 2024. 07. 08. Forrás: nato.int.

térségünkben: így a bukaresti kilencek (B9) és a Három Tenger Kezdeményezés (TSI) körében.²⁰ A regionális együttműködési formák azonban a cseh kül- és biztonságpolitika számára hagyományosan csak másodrangú fontosságúaknak számítottak, tekintettel arra, hogy nem voltak tagjai közt olyan nagyhatalmak, amelyek Prága szerint hatékonyan képviselhették volna a régió érdekeit. A 2014-ben kezdődő orosz–ukrán konfliktus amúgy is Csehország NATO- és EU-kapcsolatait tette szorosabbá, s ez lényegében folytatódott a 2022. februári eszkaláció után is.²¹

Végül fontos jeleznünk, hogy 2022 januárjában egy olyan jobbközép konzervatív-liberális koalíció került kormányra Csehországban, amelynek élén ugyan a gyakran euroszeptikusként jellemzett Polgári Demokrata Párt (ODS) vezetője, Petr Fiala áll, de amelynek résztvevői egyrészt rendkívül kritikusak voltak Oroszországgal szemben, másrészt 2014-től határozottan elítélték Oroszország Ukrajnával szembeni agresszív magatartását,²² harmadrészt célul tűzték ki az Oroszországgal szembeni cseh politika megváltoztatását,²³ végül – negyedszer – az általuk alakított kormány már a 2022. februári agresszió előtt is katonai támogatást nyújtott Ukrajnának.²⁴

A 2022-es eszkaláció politikai és társadalmi hatása

A 2022. február 24-ei, Ukrajna elleni orosz agressziót gyakorlatilag a teljes cseh politikai spektrum elítélte. Az agresszió napján Petr Fiala miniszterelnök „egy szuverén állam elleni agresszió”²⁵ minősítette nyilatkozatában a támadást, Jan Lipavský külügyminiszter az EBESZ Állandó Tanácsának ülésén helytelenítette „a provokálatlan és indokolatlan agressziót”²⁶ A cseh képviselőház rendkívüli ülésén ítélte el Oroszország Ukrajna elleni „barbár, megbocsáthatatlan és provokálatlan agresszióját”, és egyértelműen támogatta Ukrajna „területi integritását és szuverenitását”.²⁷ A cseh parlament szenátusa másnap fogadott el hasonló határozatot.²⁸

A legnagyobb politikai fordulatot Miloš Zeman mutatta be Csehországban, aki február 24-ei beszédében nem csupán elítélte az orosz támadást, de Vlagyimir Putyin orosz elnökkel kapcsolatban úgy fogalmazott: „az őrület el kell szigetelni, és nemcsak

²⁰ Czarnecki, Szczepan (2023): *Republika Czeska: uczestnictwo w Inicjatywie Trójmorza oraz relacje z Polską. Komentarze IEŚ*, 763; Żornaczuk, Tomasz – Józwiak, Veronika szerk. (2024): *Współpraca regionalna w Europie środkowej po agresji Rosji na Ukrainę – zmiany i perspektywy*. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 18–19.

²¹ Żornaczuk–Józwiak 2024: 19.

²² Kaniok, Petr – Hloušek, Vít (2024): *Czech Political Parties and the War in Ukraine: Continuity of Foreign Policy Stances*. *East European Politics*, 40(3), 395–411.

²³ Żornaczuk–Józwiak 2024: 18.

²⁴ Dėbiec, Krzysztof: *Czechy w awangardzie wsparcia dla Ukrainy*. [online], 2022. 01. 28. Forrás: Ośrodek Studiów Wschodnich.

²⁵ *Vyjádření předsedy vlády Petra Fialy v souvislosti s invazí Ruska na Ukrajinu, 24. února 2022*. [online], 2022. 02. 24. Forrás: Vláda České republiky.

²⁶ *Statement of H.E. Jan Lipavský, Minister of Foreign Affairs of the Czech Republic. OSCE – Permanent Council Meeting, 24/2/2022, 16:00*. [online], 2022. 02. 24. Forrás: gov.cz

²⁷ *Sněmovna na mimořádné schůzi odsoudila agresi Ruska proti Ukrajině*. [online], 2022. 02. 24. Forrás: Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky.

²⁸ *381. Usnesení Senátu z 22. schůze, konané dne 25. února 2022 k aktuální situaci na Ukrajině*. [online], 2022. 02. 25. Forrás: Senát Parlamentu České republiky.

szavakkal, hanem konkrét intézkedésekkel is védekezni kell ellene”.²⁹ Egy héttel az orosz offenzíva előtt ugyanis a cseh elnök még azt magyarázta egy interjúban az MF Dnes újságírójának, hogy Putyin nem örült, a tervezett invázióról szóló híreket pedig „CIA-szégyennek” nevezte.³⁰

A cseh kormány visszavonta a brnói és Karlovy Vary-i orosz konzulátusok tevékenységének engedélyét, felfüggesztette a szentpétervári és jekatyerinburgi cseh konzulátusok tevékenységét, illetve a humanitárius esetek kivételével felfüggesztette az orosz állampolgárok vízumkérelmeinek átvételét is.³¹ Csatlakozva Lengyelországhoz, február 26-tól lezárta a cseh légteret az orosz repülőgépek előtt.³² A cseh kormányzati politikusok már az agresszió első napjaiban számos olyan javaslatot fogalmaztak meg (például Putyin elleni nemzetközi elfogatóparancs kiadását,³³ Oroszország kizárását a nemzetközi sporteseményekről³⁴), amelyeket később szankcióként vezettek be Oroszországgal szemben. Március közepén Petr Fiala cseh miniszterelnök – Lengyelország és Szlovénia miniszterelnökével, Mateusz Morawieckivel és Janez Janšával közösen – elsőként utazott az ostromlott Kijevbe, ahol megbeszélést folytattak Volodimir Zelenszkij ukrán elnökkel és Denisz Smihal miniszterelnökkel.³⁵ Megszólalásaik és magatartásuk arra utalt, hogy az agresszió nem érte teljesen váratlanul a cseh vezetést, ám ezt egyes elemzők azzal magyarázzák, hogy a kormánypártok csupán igyekeztek politikai előnyt kovácsolni a helyzetből.³⁶

A cseh társadalom a közvélemény-kutatási eredmények szerint 2022 februárjában érdeklődött a leginkább az ukrainai események iránt (78% igen, 21% nem). A korábbi felmérések eredményei alapján – az érdeklődés 2017 és 2018 folyamán nem érte el a 30%-ot – egyértelműen állítható, hogy a cseh társadalmat is sokkolta az orosz agresszió; a későbbi eredmények alapján pedig az, hogy a csehek érdeklődése tartós maradt. Az ukrainai eseményekkel kapcsolatos érdeklődés ugyanis 2022 végétől folyamatosan 57–60% közötti maradt, s csupán a „határozott igenek” és az „inkább igenek” arányában mutatkozott eltérés, az utóbbiak javára (2022 végén 20% és 37%, 2024 februárjában 13% és 44%). Hasonlóan magas érdeklődést (64%-ot) korábban csak 2014 februárjában mértek Csehországban.³⁷

Az előbbiekhöz hasonló jellegzetességet mutatott az orosz–ukrán háborúnak a cseh, az európai és a világ biztonsága szempontjából való társadalmi értékelése. 2022 februárjában a megkérdezettek 75%-a vélte fenyegetőnek az ukrainai helyzetet Csehországra,

²⁹ Rambousková, Michaela: *Šilence je třeba izolovat, řekl prezident Zeman na adresu Putinova Ruska*. [online], 2022. 02. 24. Forrás: seznamzpravy.cz.

³⁰ *Zeman: Válka nebude. Informace o ruské invazi na Ukrajinu jsou opět blamáž tajných služeb USA*. [online], 2022. 02. 17. Forrás: irozhlas.cz.

³¹ Šídllová, Tereza: *Vztahy Ruska a Česka pod bodem mrazu. Zavře se i konzulát ve Varech*. [online], 2022. 02. 24. Forrás: seznamzpravy.cz.

³² Soukup, Jaroslav – Beranová, Klára: *Vláda ruským aerolinkám zavřela česká letiště*. [online], 2022. 02. 25. Forrás: novinky.cz.

³³ Janicek, Karel: *By Invading Ukraine, Putin Loses Allies in Eastern Europe*. [online], 2022. 02. 24. Forrás: apnews.com.

³⁴ *Neusser vyzval k vyloučení ruských sportovců, Kejval je proti kolektivní vine*. [online], 2022. 02. 25. Forrás: idnes.cz.

³⁵ Šindlerová, Denisa – Škoda, Jan: *Bojujete i za naše životy a svobodu, vzkázal Fiala. Zelenszkij návštěvu tří premiérů ocenil*. [online], 2022. 03. 16. Forrás: ceskatelevize.cz.

³⁶ Kaniok–Hloušek 2024: 395–411.

³⁷ Čadová, Naděžda – Červenka, Jan (2024): *Občané o situaci na Ukrajině – únor 2024*. [online], 2024. 04. 12. Forrás: cvvm.soc.cas.cz, 2.

79%-a Európára, illetve 72%-a világ biztonságára nézve (2018 áprilisában 40%, 49% és 47% volt ugyanez az arány). S jóllehet 2024 februárjára valamennyi említett mutató némileg csökkent (64%-ra a cseh, 71%-ra az európai és 70%-ra a világbiztonság szempontjából), 2022 februárja után a fenyegetés szintjének társadalmi percepciója továbbra is magas maradt (75–64% közötti a cseh, 79–71% közötti az európai, 79–68% közötti a világbiztonságra nézve).³⁸

Noha a cseh társadalom kétharmada Csehország biztonsága szempontjából is fenyegetésként tekint az orosz–ukrán háborúra, sőt Prágában és Brnóban tüntetésekre is sor került az Ukrajna elleni orosz agresszió miatt,³⁹ a felmérések szerint a csehek meglehetősen óvatosan viszonyultak és viszonyulnak a háborúhoz. A felmérések ugyanis azt mutatják, hogy Ukrajna támogatásának különböző formái közül 2024-ben csupán az Oroszországra történő diplomáciai nyomást fogadja el a cseh közvélemény egyértelmű többsége (72%). Mert igaz ugyan, hogy a 2024. februári felmérés többséget mért Ukrajna pénzügyi támogatása (53%), Oroszország teljes politikai és gazdasági elszigetelése (52%), sőt Ukrajna katonai felszerelésekkel való támogatása (51%) kapcsán is, azonban a háború első két éve alatt ezeknek a segítségnyújtási formáknak a támogatottsága már 50% alá került (49–43%). A katonai egységek esetleges Ukrajnába küldését a cseh társadalom – a legtöbb európai társadalomhoz hasonlóan – a kezdetektől mereven elutasítja (73–85% közötti volt az elutasítottság mértéke).⁴⁰ A társadalomnak a háborútól való távolságtartását jól mutatja az is, hogy 2022 őszétől a megkérdezettek többsége (52–54%) nem értett egyet a kormány Ukrajnával kapcsolatos döntéseivel, illetve 51–56%-a soknak tartotta az Ukrajnának nyújtott cseh kormányzati segítséget.⁴¹

Belpolitikai szempontból az orosz agresszió legfontosabb csehországi következménye az ukrán menekültek tömeges megjelenése volt. Ukrán migránsok az 1990-es évektől kezdtek nagyobb számban megjelenni Csehországban, s mivel az ukrán gazdasági migráció a 21. században is folytatódott, 2015 végére a számuk meghaladta a 105 ezret, ami 2021 decemberében 196 ezerre nőtt.⁴² A statisztikai adatok szerint ekkoriban már az ukránok képezték a legnagyobb létszámú csoportot a 658 ezer, Csehországban élő külföldi között. A cseh társadalom a Krím annexióját megelőzően nem mutatott túl nagy szimpátiát az ukránok iránt. A Csehországban élő összes kisebbségi csoport közül az ukránok átlagosan 3,57 pontot kaptak az 1-től 5-ig terjedő skálán, ahol az 1 a legjobb eredmény, s csupán a románokat, az albánokat és a romákat előzték meg (az oroszok 3,11 pontot értek el). A csehek 13%-a tartotta őket szimpatikusnak, 52% pedig nem szimpatikusnak (az oroszok esetében 26% és 33% volt ez az arány).⁴³

³⁸ Čadová–Červenka 2024: 4.

³⁹ Nováková, Veronika: *Russian Invasion of Ukraine: How Does It Affect the Czech Republic?* [online], 2024. 01. 30. Forrás: humanrightscentre.org.

⁴⁰ Čadová–Červenka 2024: 6.

⁴¹ Čadová–Červenka 2024: 5.

⁴² Koźbiał, Krzysztof (2023): *Republika Czeska wobec uchodźców z Ukrainy po 24 lutego 2022 roku. Polityka i Społeczeństwo*, 21(4), 238.

⁴³ Červenka, Jan: *Vztah Čechů k národnostním skupinám žijícím v ČR – březen 2013.* [online], 2013. 04. 15. Forrás: cvvm.soc.cas.cz, 1–2.

A legnagyobb migrációs nyomás Csehországot az orosz–ukrán háború első hónapjában érte, hiszen 2022. március 7-ig több mint 100 ezer,⁴⁴ március 10-ig mintegy 200 ezer,⁴⁵ március 17-ig több mint 270 ezer,⁴⁶ március 23-ig pedig már több mint 300 ezer ukrán menekültet fogadott be.⁴⁷ Ezt követően lelassult a menekültek beáramlása Csehországba. A cseh belügyminisztérium 2024. áprilisi bejelentése szerint 2022. február 24. óta több mint 600 ezer ideiglenes védelmet adott ki, aktuálisan pedig mintegy 339 ezer Ukrajnából érkező menekült tartózkodott ideiglenes védelem alatt Csehországban.⁴⁸ A 2024. januári adatok szerint a Csehországba menekült ukránok 70,4%-a munkaképes korú volt, 63,1%-uk nő, 36,9%-uk férfi, 25,5%-uk gyermek és 4,1%-uk időskorú.⁴⁹ A modern cseh történelem során még soha nem szembesült ilyen rövid idő alatt ekkora migránstömeggel a cseh állam (2022 nyarán Csehország fogadta a legtöbb ukrán menekültet egy főre vetítve az európai országok közül⁵⁰), s ez komoly kihívás elé állította a kormányzatot és a cseh társadalmat is.

2022. március 4-én Csehországban szükségállapotot hirdettek, és ennek eredményeként a belügyminisztérium mellett a rendőrség megkapta a vízumkiadás hatáskörét. Március 7-től 90 napról egy évre hosszabbították a vízum érvényességét, s a vízum magában foglalta az egészségbiztosításra való regisztrációt is.⁵¹ A cseh kormány a 2022-es tömeges migráció nyomását a menekültügyi rendszer decentralizációjával igyekezett tompítani, s országszerte 17 regionális segítségnyújtási központot állítottak fel az ukránok számára.⁵² Egy március 16-i kormányhatározat értelmében a menekülteket a Cseh Köztársaság egész területén kellett elhelyezni (a felajánlott szállás elfogadásának elutasítása pedig az állami segítségről való lemondásnak minősült). Az egyes tartományokba irányított menekültek számát egy kulcs alapján határozták meg, amely figyelembe vette a népességszámukat (egyharmados súlyozással).⁵³ 2022. március 17-én a cseh parlament elfogadta a Lex Ukrajna néven ismertté vált törvénycsomagot (3 törvényt), amely lehetővé tette, hogy a menekültek bekerülhessenek a társadalombiztosítási rendszerbe, munkavállalási engedély nélkül foglalkoztathassák őket, továbbá hogy a menekült ukrán gyerekek cseh iskolákba járhassanak, valamint humanitárius segílyt és támogatást kapjanak az ukránokat

⁴⁴ Hovet, Jason: *Czech Republic Takes in More Than 100,000 Ukrainian Refugees So Far*. [online], 2022. 03. 07. Forrás: reuters.com.

⁴⁵ Kroa, Martina: *Ukrainian Refugees Arriving by the Thousands at Prague's Main Train Station*. [online], 2022. 03. 10. Forrás: radio.cz.

⁴⁶ *Czech Republic On The Verge Of Its Capacity To Handle More Refugees*. [online], 2022. 03. 17. Forrás: expats.cz.

⁴⁷ Koper, Anna – Hoske, Felix – Filipovic, Branko: *A tale of 'cruelty' as Ukraine refugee exodus exceeds 3.6 million*. [online], 2022. 03. 23. Forrás: reuters.com.

⁴⁸ *Česko přijalo víc Ukrajinců, než zvládne, myslí si 58 procent občanů. Ochranu dostalo přes 600 000 lidí*. [online], 2024. 04. 15. Forrás: irozhlas.cz; *Integrace uprchlíků z Ukrajiny v ČR: Výzvy a pokroky pod drobnohledem*. [online], 2024. 05. 07. Forrás: ferovamigracnipolitika.cz.

⁴⁹ *Dva roky pomoci ukrajinským uprchlíkům v datech MPSV: do rozpočtu přispěli dvojnásobek toho, kolik stála humanitární dávka*. [online], 2024. 01. 23. Forrás: Ministerstvo práce a sociálních věcí.

⁵⁰ Dlubalová, Klára: *V České republice je aktuálně 325 tisíc uprchlíků z Ukrajiny*. [online]. Forrás: mvcr.cz; UNHCR (2022): *Regional Refugee Response Plan for the Ukraine Situation. Inter-Agency Operational Update. Czech Republic, March–June 2022*. [online], 2022. 07. 15. Forrás: reliefweb.int.

⁵¹ Nováková 2024.

⁵² *Krajské asistenční centrum pomoci Ukrajincům KACPU*. [online]. Forrás: frs.gov.cz.

⁵³ Wasiuta, Martyna: *Czechy wobec uchodźców z Ukrainy – krajowe mechanizmy relokacji*. [online], 2022. 03. 28. Forrás: Ośrodek Studiów Wschodnich.

befogadó magánszemélyek. A törvénycsomagot 2024 júniusáig hat alkalommal módosították, tekintettel az ideiglenes védelmet élvező személyek állami egészségbiztosítása időtartamának megváltozására (II.), az elhelyezési rendszer átalakítására és a szükségállapot megszüntetésére (III.) a támogatási szabályok, illetve a szociális ellátás és sürgősségi szállások adminisztrációjának a megváltozására (V.), az ideiglenes védelem időpontjának megváltozására (IV. és VI.), valamint a tartós tartózkodás lehetőségének megteremtésére a gazdaságilag önálló ideiglenes védelem birtokosai számára (VII.).⁵⁴ A menekültek ellátása és integrációja tekintetében a szakértők szerint Csehország a sikeres európai országok közé tartozik. Egy 2024 februárjában közzétett kutatás⁵⁵ szerint a menekültek munkaerőpiacon való részvételének köszönhetően kezdik kiegyensúlyozni az állami költségvetés bevételeinek (áfa, jövedéki adó, biztosítási járulékok) menekültekre fordított kiadásait (humanitárius segélyek,⁵⁶ szolidaritási háztartások segélyei⁵⁷). Míg ugyanis 2022-ben 25 milliárd korona volt a kiadása és 12,5 milliárd korona a bevétele az államnak, 2023-ban már 21,6 milliárd korona kiadás mellett 20 milliárd korona volt a bevétel.⁵⁸ A felmérések szerint a Csehországba menekült ukránok több mint 70%-a dolgozik, igaz, 61%-a képzettsége alatt, 16%-uk pedig munkaszerződés nélkül. Mintegy 70%-uk él bérlakásokban, míg 16%-uk szállodákban/szállókban, s 79% azok aránya, akik maguk fizetnek a lakhatásukért. A menekült háztartások egyötöde küzdött azzal, hogy idejében ki tudja fizetni a lakbért. Az Ukrajnából érkező gyerekek 57%-a, a felnőtt menekülteknek pedig 47%-a tudott csehül kommunikálni.⁵⁹ A felnőtt menekülteknek ugyanakkor mindössze egyharmada vett részt cseh nyelvtanfolyamon, akik nem, azok idő- vagy pénzhányra hivatkoztak. A menekült háztartások 23%-a és a menekültek 14%-a küzdött olyan mentális egészségügyi problémákkal, amelyek befolyásolják mindennapi életüket. Csehországban az ukrainai menekült háztartások felében csak egy nő élt partner nélkül, ráadásul a menekült nők bizonytalan munkával és bérhátránnyal is szembesültek a munkaerőpiacon: 65%-uk dolgozott képzettségénél alacsonyabb munkakörben, általában alacsonyabb bérért, mint a férfiak.⁶⁰

Egy 2024 áprilisában publikált felmérés szerint 2022 márciusa és 2024 februárja között a cseh társadalom érdeklődése jelentősen csökkent az ukrainai menekültek iránt (66%-ról 40%-ra), habár továbbra is meghaladta például a közel-keleti események iránti érdeklődésüket.⁶¹ A menekültek végleges letelepülését a megkérdezettek 11%-a, ideiglenes befogadásukat 60%-uk támogatta. 2022 tavasza óta 9%-kal, 28%-ra nőtt azok aránya,

⁵⁴ *Refugee and Migrant Health System Review. Challenges and Opportunities for Long-Term Health System Strengthening in Czechia* (2024). Geneva: World Health Organization, 2–3; Czarnecki, Szczepan (2022c): *Republika Czeska wobec kryzysu uchodźczego (cz. 1). Komentarze IEŚ*, 620; Czarnecki, Szczepan (2022d): *Republika Czeska wobec kryzysu uchodźczego (cz. 2). Komentarze IEŚ*, 621.

⁵⁵ *Integrace ukrajinských uprchlíků: 2 roky poté a výhled na 2024+*. [online], 2024. 02. 14. Forrás: PAQ Research.

⁵⁶ *Humanitární dávka*. [online], 2024. 07. Forrás: Ministerstvo práce a sociálních věcí.

⁵⁷ *Evidence bytů a smluv–změny v poskytování příspěvku pro solidární domácnost*. [online], 2024. 07. Forrás: Ministerstvo práce a sociálních věcí.

⁵⁸ *Dva roky pomoci ukrajinským uprchlíkům v datech MPSV... 2024*.

⁵⁹ *Integrace uprchlíků z Ukrajiny v ČR: Výzvy a pokroky pod drobnohledem 2024*.

⁶⁰ *Integrace uprchlíků z Ukrajiny v ČR: Výzvy a pokroky pod drobnohledem 2024*.

⁶¹ Kyselá, Monika (2024): *Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků z Ukrajiny – únor 2024*. [online], 2024. 04. 15. Forrás: cvvm.soc.cas.cz, 2.

akik szerint egyáltalán nem kellene befogadni őket.⁶² 58%-uk szerint Csehország több menekültet fogadott be, mint amit kezelni tud (32% szerint sokkal, 26% szerint valamivel többet), míg 35%-uk szerint megfelelő számú, 5% szerint pedig kevesebb menekültet fogadott be az ország ahhoz képest, amit kezelni tud. Ugyanakkor a megkérdezettek 55%-a szerint a befogadás sikeres volt (8% szerint határozottan, 47% szerint inkább), s csupán a lakosság 38%-a gondolta úgy, hogy integrációjuk sikertelen volt (29% szerint inkább, 9% szerint határozottan kudarc). 2023 nyara óta 9%-kal nőtt azok aránya, akik sikeresnek tartják az integrációt.⁶³ A csehek 52%-a úgy vélte, hogy az Ukrajnából érkező menekültek problémát jelentenek az országnak (40% szerint nem), amikor viszont közvetlen lakhe-lyükkel kapcsolatban kérdeztek rá ugyanerre, csupán 24% vélte problémának a menekülteket, 57% viszont nem.⁶⁴ A kutatók fontosnak tartották jelezni, hogy a megkérdezettek 87%-a csak nyilvános helyeken (utcán, közlekedési eszközökön, üzletekben) találkozott olyan ukrán menekültekkel, akik 2022 februárja után érkeztek Csehországba, s csupán 21%-nak van ukrán menekült kollégája, 18%-nak barátja, illetve 17%-uk gyerekének van ukrán osztálytársa.⁶⁵

Jóllehet a felmérések szerint a cseh társadalomnak csupán kis százaléka oroszbarát (2022 áprilisában 4%,⁶⁶ 2023 januárjában 5%,⁶⁷ 2023 júliusában 3%, szeptemberében 4%⁶⁸), az ukrajnai háború kezdete óta megjelentek az orosz agresszió támogatói. Támogatásukat különböző módon fejezik ki: a „za pobedu” (a győzelemért) szlogen rövidítését jelentő Z betű látható viselésével, vagy a közösségi hálózatokon közzétett nyilvános oroszbarát felhívásokkal. A cseh hatóságok a kezdetektől aktívan foglalkoztak annak vizsgálatával, hogy ezek a megnyilatkozások nem lépik-e túl a véleménynyilvánítás szabadságának határait. A legfőbb ügyészség 2022. február 26-án sajtóközleményében figyelmeztetett arra: ha valaki nyilvánosan helyesli Oroszország ukrajnai agresszióját, kifejezi annak támogatását, vagy dicséri Oroszország vezető képviselőit, az a cseh Btk. 365. §-a szerinti bűncselekmény jóváhagyása, illetve a Btk. 405. §-a szerinti népirtás tagadása, elhallgatása, jóváhagyása és igazolása bűnét követheti el.⁶⁹ Mivel a cseh jogrendszerben nincs lista a tiltott jelképekről, a Belügyminisztérium módszertani kézikönyvet készített a cseh rendőrség számára arról, hogyan kell kezelni a Z szimbólumnak az orosz inváziót támogató használatát.⁷⁰ Érdemes jelezni ugyanakkor, hogy az orosz agresszió támogatásának kriminalizálása ellentmondásos és vitatott téma Csehországban.⁷¹

⁶² Kyselá 2024: 4.

⁶³ Kyselá 2024: 5.

⁶⁴ Kyselá 2024: 6.

⁶⁵ Kyselá 2024: 7.

⁶⁶ STEM (2022b): *Ruská agrese proti Ukrajině: analýza nálad české veřejnosti*. [online], 2022. 04. 19. Forrás: stem.cz.

⁶⁷ *Češi podle průzkumu stále podporují Ukrajinu a Západ. Členství v Unii považují za záruku bezpečnosti*. [online], 2023. 02. 20. Forrás: irozhlas.cz.

⁶⁸ STEM (2023): *Česká společnost je rozpolcená na tématu podpory ukrajinských uprchlíků. Vnímání Ruska jako hlavního viníka války neklesá*. [online], 2023. 10. 10. Forrás: stem.cz.

⁶⁹ NSZ (2022): *Informace k možným trestněprávním limitům svobody projevu ve vztahu k situaci na Ukrajině*. [online], 2022. 02. 26. Forrás: verejnazaloba.cz.

⁷⁰ Ryšavá, Michaela: *Písmo Z jako svastika. Vnitro chystá manuál pro policii, jak treatat příznivce ruské války*. [online], 2022. 03. 09. Forrás: hn.cz.

⁷¹ Nováková 2024.

Ugyancsak megoldást igényelt az ukránok mellett önkéntesként harcolni kívánók problémája, mivel Csehországban akár öt év börtönbüntetés is adható a külföldi hadsereghez való csatlakozás bűncselekményéért. A cseh Btk. az ilyen esetet az állam védelme elleni bűncselekménynek minősíti. Ezt végül is úgy oldották meg, hogy amennyiben egy cseh állampolgár legálisan akar csatlakozni az ukrán hadsereghez, először kérelmet kell benyújtania a védelmi minisztériumhoz; a védelmi minisztérium pedig a kül- és a belügyminisztériummal együtt vizsgálja meg a kérelmet, és továbbítja a Cseh Köztársaság elnökéhez, aki minden egyes kérelmet egyedileg bírál el. Mivel mind Zeman elnök, mind Petr Fiala miniszterelnök az „egyéni harcosok” mentelmi joga mellett foglalt állást, arról a szenátusi kezdeményezésről, amely a köztársasági elnök közreműködése nélkül is lehetővé tette volna egy másik állam fegyveres erejéhez való csatlakozást, végül nem szavazott a cseh parlament.⁷² Ennek nem mond ellent az a tény, hogy 2024. augusztus elején 7 év börtönre ítélték azt az ukrán fronton köztársasági elnöki engedély nélkül harcoló cseh önkéntest, aki ékszereket (gyűrűt, ezüst- és aranyrudakat) lopott a háborús övezetben.⁷³

Az orosz–ukrán háború hatása a cseh biztonságfelfogásra és fenyegetéspercepcióra

A csehek biztonságpercepciója kapcsán elsőként érdemes talán azt jelezni, hogy noha többségük még két év ukrainai háború után sem ellenezte az ukrán menekültek Csehországban való tartózkodását, az elhúzódó konfliktusból adódó fáradtság körükben is megmutatkozott. Egyre nagyobb többségbe kerültek ugyanis azok, akik a konfliktus gyors lezárását részesítik előnyben, akár néhány ukrán terület elvesztése árán is. A STEM közvélemény-kutató intézet felmérése⁷⁴ szerint 2024 januárjában a megkérdezettek 69%-a zárta volna le a konfliktust ilyen felételek mellett, míg 2023 júniusában 64%, szeptemberében pedig 62% volt ez az arány. A 18–29 évesek csoportjában a teljes lakossághoz képest öt százalékponttal (36%) voltak többen azok, akik úgy vélték, hogy Ukrajnának ki kellene tartania a teljes győzelemig. Mindez azonban nem párosult sem Oroszország kedvezőbb megítélésével, ami a 2021. áprilisi 3,4-es szintről 2022 márciusában 4-re csökkent, s azóta is ahhoz közeli (3,9); sem pedig Oroszországnak az ukrainai háborúért való egyértelmű felelősségének megítélésével, ami 2023 folyamán csak 1%-kal (66-ról 65-re) csökkent.

Az elmúlt időszakban végzett felmérések szerint a cseh társadalom többsége az orosz–ukrán háború időszakában is egyértelműen azt tartotta kívánatosnak, ha Csehország a Kelet és a Nyugat között helyezkedne el. A 2023. júniusi és szeptemberi, illetve a 2024. áprilisi közvélemény-kutatási adatok azt mutatták, hogy a csehek 3–4%-a gondolta úgy, hogy az országnak Kelet felé kellene orientálódnia, 39–41%-uk szerint a Nyugat felé, 59–56%-uk szerint viszont az országnak a kettő között lenne a helye.⁷⁵ Ennek fő okaiként a kutatók egyrészt azt az uralkodó meggyőződést említik, hogy kis

⁷² Nováková 2024.

⁷³ *Český dobrovolník, který raboval na Ukrajině, má jít na 7 let do vězení.* [online], 2024. 08. 06. Forrás: radio.cz.

⁷⁴ STEM (2024): *Češi nepolevují v podpoře uprchlíků z Ukrajiny.* [online], 2024. 02. 23. Forrás: stem.cz.

⁷⁵ STEM 2024; Urbanová, Anna (2024): *Žádá velká dobrodružství. Češi smýšlí o dalším směřování prozápadně, láká je varianta 'někde mezi'.* [online], 2024. 05. 02. Forrás: irozhlas.cz.

országként Csehországnak ki kell maradnia a nagy „nemzetközi kalandokból”, másrészt viszont a cseheknek azt az erős kívánságát, hogy senki ne szóljon túl sokat bele a belügyeikbe, s lehessenek egyediek. Míg ez utóbbi a nyugati integráció mélyítésétől tartja távol a csehek, az 1968-as prágai tavasz tapasztalatai és utóélete a keleti orientációtól. Ez a fajta távolságtartás tükröződik abban is a szakértők szerint, hogy a szlovákok után a svájciakat érzik magukhoz a legközelebb a csehek.⁷⁶

A felmérések szerint a csehek körében – habár még nem érte el a 2000-es évek szintjét, de – 2018 óta növekvő azok aránya, akik valami miatt aggódnak a biztonságukért. Az utóbbiak aránya a 2002 és 2023 közötti időszakban 2004-ben volt a csúcsponton (73%), illetve 2018-ban volt a legalacsonyabb (52%), azóta fokozatosan növekszik, 2023-ban 60%-ot tett ki.⁷⁷ A biztonságukért aggódók körében 2015 és 2023 vége között a háború volt tekinthető a legnagyobb hatásúnak, amelyet kétszer is az első helyre soroltak a megkérdezettek (2022-ben 32%, 2023-ban 43%), illetve a migráció, amely szintén két alkalommal került első helyre (2016-ban 31%, 2019-ben 22%). Az említett időszakban az első helyre sorolták még a megkérdezettek a terrorizmust (2015-ben 38%), a Covid-19-járványt (2021-ben 31%), a saját megbetegedéstől való félelmet (2018-ban 28%), illetve a környezet állapotának romlását (2019-ben 22%). Érdemes megjegyezni, hogy a saját betegség háromszor, a migráció kétszer, a háború és a terrorizmus pedig egyszer-ször szerepelt a legnagyobb aggodalmat felsoroló lista második helyén is.⁷⁸ A szakértők szerint a csehek biztonságpercepciójára a rossz életszínvonal (80%-uk aggódott), az étellel való általános elégedettség (a nagyon elégedettek 45%-a, a nagyon elégedetlenek 79%-a aggódott), az életkor (a 30 alattiaknak 45%-a aggódott, a 60 év felettiak 69%-a), illetve a politikai nézetek (a baloldaliak 69%-a aggódott) lehetnek hatással, az iskolázottság viszont nem.⁷⁹ Érdemes ehhez hozzátenni azt is, hogy a háború kapcsán növekvő aggodalommal párhuzamosan nőtt a félelem Oroszországtól is: 2021 júniusában a megkérdezettek 38%-a, 2022 novemberében 51%-a, 2023 végén pedig 55,2% jelölte meg Oroszországot Csehországra biztonsági fenyegetést jelentő országgént.⁸⁰

A csehek a Cseh Köztársaság 1993-as megalakulása óta igen magas arányban – átlagosan 86,9%-ban (2001-ben 81%-os, 2022-ben 93%-os szélsőértékekkel) – egyetértenek abban, hogy az ország szuverenitását mindenképpen meg kell védeni.⁸¹ Ezzel csupán 8%-uk nem értett egyet – 2001-ben és 2023-ban 13%-os, illetve 2022-ben 4%-os szélsőértékek mellett.⁸² Ennek ellenére 1993 óta átlagban 64%-uk úgy vélte, hogy az ország képtelen lenne megvédeni magát, ha valami történe. Ezzel átlagosan csupán 26%-uk

⁷⁶ STEM 2024; STEM (2022c): *Hodnocení vztahu občanů české republiky k vybraným zemím Evropy a světa během války na Ukrajině*. [online]. 2022. 11. 11. Forrás: stem.cz.

⁷⁷ Čadová, Naděžda (2024): *Veřejnost o svých obavách, pocitu bezpečnosti a spokojenosti s policií – podzim 2023*. [online], 2024. 01. 16. Forrás: cvvm.soc.cas.cz, 1.

⁷⁸ Čadová 2024: 2.

⁷⁹ Čadová 2024: 2.

⁸⁰ Spurný, Martin (2023): *Veřejnost o svých obavách a bezpečnostních rizicích pro Českou republiku – listopad a prosinec 2022*. [online], 2023. 02. 02. Forrás: cvvm.soc.cas.cz; Čadová, Naděžda (2023a): *Veřejnost o svých obavách a bezpečnostních rizicích pro Českou republiku – podzim 2023*. [online] cvvm.soc.cas.cz, 2023. 01. 08.

⁸¹ Kyselá, Monika (2023): *Postoje českých občanů k obraně ČR – červen/červenec 2023*. [online], 2024. 10. 02. Forrás: cvvm.soc.cas.cz.

⁸² Kyselá 2023.

nem értett egyet. A védelmi képességekkel kapcsolatos társadalmi szkepszis csupán az orosz–ukrán háború során változott némileg: 2023-ban ugyanis 13%-kal (27-ről 40%-ra) nőtt azok aránya, akik nem értettek egyet az állítással, az egyetértők aránya pedig 62-ről 56%-ra csökkent.⁸³ A kétkedés valószínűleg abból is fakad, hogy a csehek igen nagy százaléka gondolja úgy, hogy egy olyan kis ország biztonsága, mint Csehorszáé, úgyis a nagyhatalmak kezében van. Ez a meggyőződés csak 2012 után kezdett el némileg gyengülni (2012 és 2020 között 65-ről 49%-ra), s habár az orosz–ukrán háború 2022. februári eszkalációja ismét felerősítette (55%), 2023-ban valóban kisebbségbe került (47%). Ezzel párhuzamosan azok aránya, akik nem értettek egyet az állítással, első ízben 2023-ban érte el az 50%-ot.⁸⁴

A csehek körében 2015-ig lényegében egyértelműen uralkodó volt az a nézet, hogy a védelmi kiadások felesleges terhet jelentenek az állami költségvetésre. Ebben az időszakban csupán 1999-ben – Csehország NATO-csatlakozásának évében – került többségbe (51%) az ezzel vitatkozó álláspont. 2015 óta ugyanakkor 50% vagy a fölötti azok aránya, akik a honvédelmi költségvetést nem tartják felesleges tehernek. Ez utóbbiak 2022-ben döntöttek csúcsot (59%-ot tettek ki az állam katonai célú beruházásainak támogatói), de fontos hozzátenni, hogy 2023-ban ismét 50%-ra esett vissza az arányuk.⁸⁵ Paradox módon viszont 2008-tól egészen 2020-ig azok voltak relatív többségben Csehországban, akik szerint a cseh haderő összevethető a nyugati hadseregek színvonalával (átlag 46%-os volt az egyetértők aránya). Csak 2022-ben fordult meg a tendencia (46% volt az állítást vitatók aránya, az egyetértők 38%-ával szemben), 2023-ban pedig abszolút többségbe (52%) kerültek azok, akik szerint nem összevethető a cseh haderő, így azt fejleszteni szükséges.⁸⁶

S végül feltétlenül szólnunk kell a cseh társadalomnak a NATO-hoz való viszonyáról is, e tekintetben ugyanis jelentős változásokat idézett elő az orosz–ukrán háború. Egyrészt egyértelműen növelte a csehek elégedettségét a NATO-tagsággal: a korábbi évek 57–58%-áról 73%-ra 2022-ben, s még 2023-ban is 67%-os volt, ami magasabb, mint 2022 előtt bármikor.⁸⁷ S megváltoztatta a csehek korábbi álláspontját a csatlakozás következményeiről is. Egyrészt a háború éve alatt először érte el az 50%-os arányt – 2022-ben és 2023-ban – azok álláspontja, akik szerint a NATO-tagság garantálja Csehország függetlenségét, azokéval szemben, akik szerint a NATO-tagság a külföldi alárendeltség egyik formája (2022-ben 42%, 2023-ban 41%).⁸⁸ Kismértékben növelte azok arányát is, akik szerint a NATO-tagság biztosítja Csehország békéjét és biztonságát (2022-ben 59%-ra), illetve csökkentette azokét, akik szerint a tagság növeli annak kockázatát, hogy az ország katonai konfliktusba keveredik (2022-ben 33%). Mindkét arány rekordnak számított a NATO-ba való belépés óta. Némileg csökkentette ugyanakkor azok arányát is, akik szerint a NATO-tagság növeli a békét és a stabilitást Európában (2022-ben 65%, 2023-ban 60%), illetve növelte azokét, akik szerint a NATO-tagság fokozza a feszültséget

⁸³ Kyselá 2023: 4.

⁸⁴ Kyselá 2023: 5.

⁸⁵ Kyselá 2023: 3.

⁸⁶ Kyselá 2023: 4.

⁸⁷ Čadová, Naděžda (2023b): *Občaná o členství České republiky v NATO – červen/červenec 2023*. [online], 2023. 09. 18. Forrás: cvvm.soc.cas.cz.

⁸⁸ Čadová 2023b: 3.

és a bizonytalanságot Európában (2022-ben 22%, 2023-ban 29%).⁸⁹ Fontos jelezni azt is, hogy Csehországban a háború 5%-kal növelte azok arányát (15%-ra), akik szerint a NATO-tagság gyengítette Csehország nemzetközi pozícióit, miközben szinten tartotta azokét (43%-on), akik szerint a tagság erősítette Csehország nemzetközi pozícióit. Habár a 15% nem tűnik soknak, a szakértők szerint fontos látni, hogy a tagságban az ország nemzetközi pozíciójának gyengítését látók soha nem voltak még ennyien, miként soha nem voltak olyan kevesen (31%) azok sem, aki szerint a NATO-tagságnak nincs hatása az ország nemzetközi pozíciójára.⁹⁰

Ugyanabban a felmérésben a cseh válaszadók 57%-a vélekedett úgy, hogy a NATO léte és tevékenysége pozitív hatással van a tagországok biztonságára. 55%-uk szerint a NATO pozitív hatással van az euroatlanti térség békéjére és stabilitására, 54%-uk szerint pedig a tagállamok közötti kapcsolatokra. A válaszadóknak 13–17%-a fejezett ki ellentétes véleményt e három állítással kapcsolatban. A megkérdezettek 49%-a nevezte pozitívnak a NATO hatását a terrorizmus mint fenyegetettség csökkentésére, 46%-uk pedig a NATO-tagok más országokkal való kapcsolataira. Ezekkel ellentétes véleményt a csehek 16%-a, illetve 21%-a fogalmazott meg. A válaszadók mindössze 39%-a ítélte ugyanakkor pozitívnak a NATO hatását a világ más részein uralkodó békére és stabilitásra, míg ezzel ellentétes véleményt a válaszadók 23%-a vallott.⁹¹ Mindezek mellett is 2022-ben a csehek 79%-a tartotta szükségesnek a NATO-t, s csupán 15%-uk volt ellentétes véleményen, és noha ez az arány 2023-ban 72 : 21-re csökkent, még mindig meghaladja a 2022 előtti évek támogatottsági adatait.⁹² Fontos hangsúlyozni, hogy a csehek NATO iránti bizalma (57% igen, 36% nem) 2023-ban meghaladta az Európai Unió iránti bizalmukat (47% igen, 49% nem), illetve az ENSZ-szel szembeni bizalmukat is (54% igen, 36% nem).⁹³

Csehország szerepe az orosz agresszióra adott nemzetközi válaszokban

A szakirodalom szerint Csehország gyorsan, határozottan és sokoldalúan lépett fel az Ukrajnát ért orosz invázióval szemben.⁹⁴ Jó példának tartják Prága gyorsaságára, hogy a cseh kormány már a támadás utáni napon jóváhagyta a más NATO-országokból érkező csapatok Csehország területén keresztül történő átcsoportosításának lehetőségét, a szükséges logisztikai szolgáltatások biztosítása mellett, Jana Černochová védelmi miniszter pedig kijelentette, hogy készen áll a cseh gyors reagálású erők mozgósítására.⁹⁵ Február 26-án az Egyesült Királyságot követve Csehország és Lengyelország másodikként zárta

⁸⁹ Čadová 2023b: 4.

⁹⁰ Čadová 2023b: 5.

⁹¹ Čadová 2023b: 6–9.

⁹² Čadová 2023b: 10.

⁹³ Čadová 2023b: 11.

⁹⁴ Ogrodnik, Łukasz: *Czechia's Reaction to Russia's Latest Military Aggression Against Ukraine*. [online], 2022. 03. 03. Forrás: pism.pl; Czarnecki, Szczepan – Héjji, Dominik – Lewkowicz, Łukasz (2022): (Nie)jedność państw Grupy Wyszehradzkiej wobec agresji rosyjskiej na Ukrainę. *Komentarze IEŚ*, 567; Żornaczuk–Józwiak 2024; Olszyk, Sabina (2024): Państwa Grupy Wyszehradzkiej (V4) wobec wojny w Ukrainie. *Dyplomacja obronna podczas pierwszego roku wojny*. *Nowa Polityka Wschodnia*, 40(1), 32–59.

⁹⁵ Czarnecki–Héjji–Lewkowicz 2022.

le légtérét az orosz repülőgépek elől.⁹⁶ A Fiala-kormány az elsők között volt azon EU- és NATO-tagországok sorában is, amelyek katonailag is támogatták Ukrainát, már az orosz invázió előtt. 2022. január végén ugyanis egy kormánydöntéssel több mint 4000 tüzérségi lövedéket juttatott Ukrajnának.⁹⁷ Három nappal a konfliktus kezdete után a cseh kormány úgy döntött, hogy további támogatást nyújt Ukrajnának, amely így pisztolyokat, támadó puskákat, géppuskákat és mesterlövészpuskákat, valamint egymillió töltényt kapott.⁹⁸

A prágai vezetés támogató álláspontját erősítette meg Jan Lipavský külügyminiszter, aki február elején Kijevbe és a Donbaszba is ellátogatott Ivan Korčok szlovák és Alexander Schallenberg osztrák külügyminiszterrel.⁹⁹ Mint már korábban jeleztük, a slavkovi hármak külügyminisztereihez hasonlóan március közepén Petr Fiala cseh kormányfő is elutazott az ostromlott Kijevbe, Mateusz Morawiecki lengyel és Janez Janša szlovén miniszterelnökkel, valamint Jarosław Kaczyński lengyel miniszterelnök-helyetttel. Ezt a hagyományt a cseh elnöki posztot 2023 márciusában elfoglaló Petr Pavel is folytatta, aki Zuzana Čaputová szlovák elnökkel 2023 áprilisában járt Kijevben, s írt alá közös nyilatkozatot az együttműködésről és a partnerségről.¹⁰⁰

Csehország a nemzetközi szervezetekben is elítélte az orosz támadást és a moszkvai vezetést. Nem csupán a NATO és az Európai Unió nyilatkozataiban, de az ENSZ Közgyűlés valamennyi határozatában is. Vagyis Csehország képviselője igennel szavazott az ENSZ Közgyűlésének ES-11/1-es (2022. március 2.),¹⁰¹ ES-11/2-es (2022. március 24.),¹⁰² ES-11/3-as (2022. április 7.),¹⁰³ ES-11/4-es (2022. október 12.),¹⁰⁴ ES-11/5-ös (2022. november 14.)¹⁰⁵ és ES-11/6-os (2023. február 23.)¹⁰⁶ határozatára is. Miután az ENSZ Közgyűlése 2022. áprilisi ülésén megszavazta Oroszország felfüggesztését a világszervezet Emberi Jogi Tanácsában, májusban Csehországot választották meg helyette 2023 végéig tartó mandátummal. Mi több, a Tanács 2023-ban Václav Bálek cseh nagykövetet választotta elnökévé. Mindezt azok után, hogy 2022. február végén és március elején a Cseh Köztársaság támogatta Ukrajna állandó genfi képviselőjét az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa rendkívüli ülésének megtartására irányuló kérelmében, Jan Lipavský cseh külügyminiszter pedig a Tanács előtti beszédében elítélte Oroszország lépéseit, mint

⁹⁶ Fábrián Emese: *Újabb országok zárták le a légtérüket az orosz utasszállítók előtt.* [online], 2022. 02. 26. Forrás: roadster.hu.

⁹⁷ Ogrodnik 2022.

⁹⁸ Czarnecki–Héjji–Lewkowicz 2022.

⁹⁹ *A Strong Signal of Central European Solidarity: Foreign Minister Schallenberg Travels to Ukraine With Slavkov Colleagues.* [online], 2022. 02. 07. Forrás: bmeia.gv.at.

¹⁰⁰ *Joint Declaration by President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy, President of the Slovak Republic Zuzana Čaputová and President of the Czech Republic Petr Pavel.* [online], 2023. 04. 28. Forrás: president.gov.ua.

¹⁰¹ *Resolution adopted by the General Assembly on 2 March 2022, A/RES/ES-11/1.* [online], 2022. 03. 18. Forrás: un.org.

¹⁰² *Resolution adopted by the General Assembly on 24 March 2022, A/RES/ES-11/2.* [online], 2022. 03. 28. Forrás: un.org.

¹⁰³ *Resolution adopted by the General Assembly on 7 April 2022, A/RES/ES-11/3.* [online], 2022. 04. 08. Forrás: un.org.

¹⁰⁴ *Resolution adopted by the General Assembly on 12 October 2022, A/RES/ES-11/4.* [online], 2022. 10. 13. Forrás: un.org.

¹⁰⁵ *Resolution adopted by the General Assembly on 14 November 2022, A/RES/ES-11/5.* [online], 2022. 11. 15. Forrás: un.org.

¹⁰⁶ *Resolution adopted by the General Assembly on 23 February 2023, A/RES/ES-11/6.* [online], 2023. 03. 02. Forrás: un.org.

„a nemzetközi jog és a nemzetközi szabályokon alapuló globális biztonsági keret alapvető elveinek kirívó megsértését”.¹⁰⁷

A cseh magatartást az Európai Unióban külön fontossá tette az a tény, hogy 2022 második felében Csehország töltötte be az EU elnöki posztját, vagyis az első olyan uniós elnökséget adta, amelynek programja már figyelembe tudta venni az orosz–ukrán háború februári eszkalációjának következményeit. Ennek köszönhetően a cseh elnökségi prioritások között három olyan témakör is szerepelt, amely közvetlenül reflektált a háború következményeire:

1. Megbirkózni a menekültválsággal és Ukrajna háború utáni újjáépítésével, amelyen belül a rugalmas pénzáttalásokra és a menekültválság által leginkább érintett országok megsegítéséhez szükséges struktúrák létrehozására összpontosított. Különösen fontos szempontként fogalmazta meg a gyermekek védelmét, a menekültek oktatáshoz való hozzáféréseinek szavatolását, a menekültek munkaerőpiachoz való hozzáférést és az egészségügyi szolgáltatások biztosítását.

2. Az energiabiztonság, ahol kulcsfontosságúnak jelölte meg, hogy egyes uniós országok – köztük a Cseh Köztársaság – megszakítsák az Oroszországi Föderációból származó fossziliztüzelőanyag-importtól való függőségüket.

3. Az európai védelmi képességek és a kibertér biztonságának erősítése, ahol egyrészt a védelmi képességek fokozását hangsúlyozta, különösen a NATO-val való együttműködés terén, másrészt a védelemhez kapcsolódó ipari kapacitásainak megerősítését, harmadrészt a dezinformáció elleni küzdelemhez kellő hibrid eszköztár dinamikus fejlesztésének szükségességét.¹⁰⁸

Jóllehet a regionális együttműködés terén nem lett sokkal aktívabb a cseh diplomácia, azonban az Ukrajna támogatását elutasító, kritizáló és akadályozó, illetve az Oroszországgal különutas politikát folytató magyar kormányt rendszeresen bírálta,¹⁰⁹ illetve egyszer szankcionálta is¹¹⁰ a visegrádi csoport keretein belül. Habár többen is úgy vélték, ahogy ez a kritika elsősorban abból fakadt, hogy a magyar magatartás veszélyeztette a cseh elnökség imázsának sikerét az EU Tanácsában,¹¹¹ a Fiala-kabinet azonban kemény összeütközésbe került a Robert Fico vezette szlovák kormánnyal is Ukrajna kapcsán 2024 nyarán, a legmélyebb válságot idézve elő a két ország kapcsolatában 1993 óta.¹¹²

A slavkovi hármak és a központi ötök együttműködésében az Oroszországgal szembeni politika másodlagos fontosságú volt. A slavkoviak esetében csupán a már jelzett

¹⁰⁷ Ochodková, Kateřina: *Czechia's 2022–2023 Success in the UN Human Rights Council*. [online], 2024. 02. 18. Forrás: humanrightscentre.org.

¹⁰⁸ *České předsednictví v Radě Evropské unie. Priority*. [online]. Forrás: archive-it.org; Czarnecki, Szczepan (2022a): „Europa jako zadanie”: priorityty prezydencji Republiki Czeskiej w Radzie UE. *Komentarze IEŚ*, 651.

¹⁰⁹ Lopatka, Jan: *Czechs, Poles Criticize Hungary's Orban Amid Divisions Over Ukraine War*. [online], 2022. 11. 24. Forrás: nationalpost.com; *Central European Countries Show Deep Rifts on Ukraine War at V4 Meeting*. [online], 2024. 02. 27. Forrás: euronews.com; Molnár Kristóf: *Csehország külügyminisztere a 444-nek: „Nem nevezném a magyar kormányt a szövetségésünknek”*. [online], 2024. 04. 26. Forrás: 444.hu.

¹¹⁰ *Ukraine War: Poland and Czech Republic Refuse Meeting Over Hungary's Stance on Russia*. [online], 2022. 03. 29. Forrás: euronews.com.

¹¹¹ Czarnecki 2023.

¹¹² *Folytatódik a cseh–szlovák testvércsata: Prága inkább fokozza Ukrajna támogatását*. [online], 2024. 07. 02. Forrás: infostart.hu; Żornaczuk–Jóźwiak 2024: 18.

2022. februári külügyminiszteri látogatás említésre méltó, 2022 februárja után pedig az, hogy 2023-as bécsi találkozásukon a külügyminiszterek diplomáciai erőfeszítésekre kérétek indiai kollégájukat annak érdekében, hogy Oroszország hagyjon fel az agresszióval; a 2023. decemberi csúcstalálkozásukon pedig elítélték Oroszország támadásait az ukrán kritikus infrastruktúra ellen.¹¹³

A központi ötök az ukrainai orosz invázió után is fenntartották rendszeres miniszteri csúcstalálkozásukat (2020. júniusi megalakulása és 2024 márciusa között tizenegy alkalommal ülésezett), ami megkülönböztette ezt a formációt a V4-ektől, amelyek válsága a találkozók jelentős visszaszorulásában is megnyilvánult. Tagjai keleti politikájának alapvető megosztottsága miatt azonban a központi ötök csoportja képtelen volt koherens álláspontot megfogalmazni a háborúval kapcsolatban. A formáció miniszterei mellett voltak, hogy az EBESZ-en keresztül fenn kell tartani Oroszország felé a kommunikációs csatornát. A központi ötök találkozásain az Ukrajnába irányuló humanitárius segítségállítmányok koordinálása, illetve a háborús menekültek befogadásának kérdései kerültek a viták középpontjába.¹¹⁴

Csehország szerepe az Oroszországgal és Belarusszal szembeni szankciók elfogadtatásában

Szemben a Krím 2014-es annexióját követő időszakokkal, amikor a cseh kormány – hasonlóan a magyarhoz, a szlovákhhoz és az osztrákhhoz – többször is kritizálta az Európai Unió Oroszországgal szembeni szankcióit, mondván, azok kedvezőtlenek a cseh gazdaságnak,¹¹⁵ a 2022. februári orosz agresszió után a prágai vezetés határozottan kiállt az uniós szankciók mellett. A cseh külügyminiszter már 2022 januárjában bejelentette, hogy Csehország kész támogatni az Oroszország elleni esetleges szankciókat.¹¹⁶ Az orosz agressziót követően megismételték ezt Prágában, Csehország pedig csatlakozott az uniós megszorításokhoz, sőt májusban azt is közölte a prágai kormányfő, hogy még az olajembargót is támogatják, de átmeneti mentességre van szükségük a döntés bevezetéséhez.¹¹⁷ A cseh kormányfő felszólalt a Belarusz elleni szankciók fontossága mellett is.¹¹⁸ A cseh jobbközép kabinet intézkedései között szerepeltek egyéni szankciók is, köztük a beutazási tilalom, valamint az orosz rezsimet támogató oroszok vagyonának befagyasztása. A vagyoni szankciók végrehajtása azonban nehézségekbe ütközött, mert noha az Ukrajna elleni orosz agresszió első napjaiban megkezdődött a Csehországban lévő orosz ingatlanok leltározása, az orosz tőkéhez kapcsolódó szervezetek felkutatása nem ment könnyen.

¹¹³ Żornaczuk–Jóźwiak 2024: 33.

¹¹⁴ Żornaczuk–Jóźwiak 2024: 34.

¹¹⁵ *Sankcje wobec Rosji. Premier Czech: to nie zmieni zachowania Putina.* [online], 2014. 11. 05. Forrás: money.pl; *Czechy i Słowacja zabrały głos ws. nowych sankcji wobec Rosji.* [online], 2014. 09. 01. Forrás: interia.pl; Błażejewska, Paulina (2015): *Kryzys na Ukrainie w czeskiej polityce zagranicznej i bezpieczeństwa. Wschodnioznawstwo*, 1, 39–49; Kuczyńska-Zonik, Aleksandra (2016): *Sankcje wobec Rosji. Athenaeum – Polskie Studia Politologiczne*, 50, 17–18.

¹¹⁶ Górecki, Piotr: *Czechy są gotowe poprzeć sankcje wobec Rosji.* [online], 2022. 01. 22. Forrás: pap.pl.

¹¹⁷ Górecki, Piotr: *Premier Czech: Popieramy embargo na import rosyjskiej ropy, ale potrzebujemy okresu przejściowego.* [online], 2022. 05. 04. Forrás: forsal.pl.

¹¹⁸ Górecki, Piotr: *Kolejne sankcje przeciwko Rosji. Premier Czech: Trzeba zwrócić uwagę na rolę Białorusi.* [online], 2022. 11. 01. Forrás: gazetaprawna.pl.

Az orosz tőke feltérképezésében több minisztérium, kormányzati intézmény és magáncég vett és vesz részt, sőt a kormány egy olyan főosztályt is felállított a külügyminisztériumon belül, amely az Oroszországgal szembeni szankciókkal foglalkozik.¹¹⁹

A csehországi orosz vagyon feltérképezésében részt vevő Datlab Intézet 2022-es adatai szerint a Cseh Köztársaságban több mint 20 ezer olyan vállalat volt, amely nagy valószínűséggel Oroszországhoz vagy Fehéroroszországhoz köthető, és ezek közül legalább 80 olyan személyhez kapcsolódott, aki szerepelt az EU és az USA szankciós listáin. Az orosz vagyon befagyasztása azért bonyolult, mert gyakran olyan vállalatokat érint, amelyek nagyobb cégek részét képezik, nem pedig elszigetelt egységek. Számos vagyontárgyat tartanak offshore cégekben, amelyeket nehezebb felderíteni, emellett bankszámlák vagy ingatlanok is vannak az orosz vagyonok között. Mariánské Lázněben és Karlovy Varyban számos ingatlan az orosz politikai elithez kapcsolódó orosz üzletemberek ellenőrzése alatt áll, az épületek pedig adóparadicsomokban lévő cégek tulajdonában vannak.¹²⁰ Komoly orosz–cseh vitát generált, hogy a prágai kormány – elsőként az EU tagországai közül – kibővítette belföldi szankciós listáját az orosz elnöki adminisztráció által irányított és az orosz vagyon külföldön történő kezeléséért felelős orosz céggel, a Roszagranszobszt vennoszttyal.¹²¹ A Cseh Polgárjogi és Vállalkozói Szövetség pedig 2023 nyarán az osztrák Raiffeisen Bank ellen kezdeményezett vizsgálatot, mert úgy vélte, hogy az osztrák bankcsoport azzal, hogy Oroszországban maradt, az ukrajnai orosz háborút finanszírozza, s ezzel megsérti az uniós jogot.¹²² 2024 nyarán Csehország azon nyolc EU-tagállam között volt, amelyek szankciókat kezdeményeztek az orosz diplomaták ellen, hogy korlátozzák hírszerző és propaganda-, valamint szabotázscelemekkel összefüggő tevékenységüket.¹²³ A cseh kormány elvileg támogatja az orosz vagyonok elkobzását is, ennek azonban egyelőre jogi akadályai vannak Csehországban, jöllehet a cseh törvényhozás 2022 októberében jóváhagyta a Magnitsky-törvényt.¹²⁴

Csehország az Európai Unió valamennyi Oroszországgal szembeni szankciócsomagját megszavazta.

Cseh támogatások Ukrajnának

A KieLi Világgazdasági Intézet Ukraine Support Tracker adatbázisa szerint az összes támogatási formát (vagyis a pénzügyi, a humanitárius, a katonai és a menekülteknek nyújtott

¹¹⁹ Wolska, Anna: *Czechy: Rząd zlustruje nieruchomości należące do Rosji*. [online], 2022. 05. 24. Forrás: euractiv.pl; Bartkiewicz, Artur: *W czeskim MSZ powstanie departament ds. sankcji wobec Rosji*. [online], 2022. 12. 20. Forrás: rp.pl.

¹²⁰ Czarnecki, Szczepan (2022b): *Problemy z rosyjskim kapitałem w Republice Czeskiej: konfiskata czy zamrożenie? Komentarze IES 588* [online] ies.lublin.pl, 2022. 04. 25.

¹²¹ *Czechy jako pierwsze państwo na świecie zdecydowały się na taki ruch wobec Putina*. [online], 2023. 11. 15. Forrás: wnp.pl; Kropiwnicki, Tomasz: *Czechy się nie patyczkują. A Rosja protestuje, bo ma z nimi poważny problem*. [online], 2023. 11. 19. Forrás: bithub.pl.

¹²² Trusewicz, Iwona: *Czechy kontra Raiffeisen. Jest śledztwo w sprawie działalności banku w Rosji*. [online], 2023. 08. 29. Forrás: rp.pl; *В Чехии начали расследование из-за деятельности Райффайзенбанка в РФ. Жалобы подали правозащитники*. [online], 2023. 08. 29. Forrás: currenttime.tv.

¹²³ Płomecka, Beata: *Sankcje wobec Rosji. Osiem krajów, w tym Polska, ze specjalnym apelem*. [online], 2024. 06. 13. Forrás: polskieradio24.pl.

¹²⁴ Czarnecki 2022b; *Sněmovna schválila sankční, tzv. Magnitského zákon*. [online], 2022. 10. 14. Forrás: seznamzpravy.cz.

segélyeket is) figyelembe véve Csehország nominális értéken a nyolcadik legnagyobb, GDP-arányosan pedig az ötödik legnagyobb támogatója Ukrajnának.¹²⁵ A cseh kormány által 2022. február 24. és 2024. június 30. között bejelentett humanitárius támogatások értéke 0,05 milliárd eurót, a bejelentett katonai segélyek értéke pedig 1,24 milliárd eurót tett ki.¹²⁶ Ha csupán ezeket az adatokat nézzük, Csehország nominális értéken (1,29 milliárd euró) a 15., míg GDP-arányosan (0,49%) a 11. legjelentősebb donorország. Ha azonban mindehhez hozzászámítjuk a menekültekre fordított források becsült összegét is (6,56 milliárd euró), akkor Csehország a 7,85 milliárd euró összegű segélyével az Egyesült Államok (75,10 milliárd euró), Németország (42,93), Lengyelország (29,26), az Egyesült Királyság (15,83), Japán (9,11), Hollandia (8,22) és Franciaország (8,12) után a nyolcadik legnagyobb, 3%-os GDP-részesedésével pedig Bulgáriával holtversenyben a negyedik legnagyobb Ukrajnát támogató donorország volt 2024 júliusában (Csehországot csak Lengyelország, Észtország és Lettország előzi meg 4,65% és 3,46% közötti GDP-aránnyal).

Csehország 2024 júniusáig nem vett részt Ukrajna pénzügyi segélyezésében. A humanitárius segélyezés keretében ugyanakkor többek között tartós élelmiszer, orvosi felszerelést, tűzoltó felszerelést és 6 tűzoltóautót, 10 darab ideiglenes hidat, pontonátkelőkhöz szükséges hídtechnikai eszközöket, illetve hídnak szánt fémszerkezeteket küldött, továbbá pénzügyi támogatást nyújtott a kahovakai gát lerombolásának következményfelszámolásához és a civil lakosság evakuálásához, valamint a belső menekültek támogatásához és az aknamentesítéshez, mindezt kb. 50 millió euró értékben.¹²⁷

Külön érdemes szólni az Ukrajnának nyújtott cseh katonai támogatásról, amely gyorsasága mellett mennyiségben sem volt elhanyagolható méretű. Jóllehet a cseh és az ukrán hatóságok nem szívesen osztottak meg ezzel kapcsolatos konkrét számokat, a szakirodalom és a Ukraine Support Tracker adatbázisa szerint a prágai kormány többek között a következő eszközöket adta át az ukrán haderőnek 2022 februárja és 2024 júliusa között (lásd az 1. táblázatot).

1. táblázat: A Csehország által Ukrajnának átadott katonai eszközök

Eszköz típusa	Darabszáma (db)	A beszerzés éve
Repülőgép	8	2005–2006
Harcokosi	62	1968, 1977, 1985–1989, 1993
Gyalogsági harcjárművek	131	1973–1989, 1993, 1999
Vegyifelderítő járművek	26	1982, 1985–1987
Speciális légvédelmi jármű	16	1973–1993
Személygépkocsi	47	1977–1993, 1997
Önjáró löveg – haubitzer	13	1980–1986
Lőszerkegyűkhoz és tüzérségi lövegekhez	84 860	1986–1992, 1999–2002
Rakéta-sorozatvetők	12	1977–1985

¹²⁵ *Ukraine Support Tracker — 18th release (covering January 24, 2022 to June 30, 2024)*. [online], 2024. 08. 06. Forrás: The Kiel Institute for the World Economy. A külön forrással nem jelzett segélyezési adatok és információk a Ukraine Support Tracker adatbázisából származnak.

¹²⁶ Csehország nem nyújtott pénzügyi támogatást Ukrajnának.

¹²⁷ *Ukraine Support Tracker — 18th release 2024*.

Eszköz típusa	Darabszáma (db)	A beszerzés éve
Rakéta-sorozatvetőkhöz való rakéták	4900	2016–2019
Páncéltörő rakéták	645	1988
Páncéltörő gránátvetők	8022	1991
Aknavetők	128	1971–1979
Aknavető löszer	17400	1992–2004
Légvédelmi járművek	435	1984–1987
Rövid kézfegyverek	30 025	1984–2000
Hosszú kézfegyverek	11 233	1959–1989, 2002
Kézfegyverhez löszerek	4 263 000	1968, 1984–1991, 1998–2001

Forrás: Kancelář ministryně obrany 2023

A Csehország által átadott eszközök összértékét 2024. június végén 1,27 milliárd euróra becsülte a Ukraine Support Tracker. Fontos jelezni, hogy Csehország is – hasonlóan a legtöbb kelet-közép-európai NATO-tagállamhoz – túlnyomórészt régi, használaton kívüli vagy rendszerből való kivonásra ítélt eszközeit adta át Ukrajnának (abban az esetben is, amikor saját gyártmányú vagy továbbfejlesztésű eszközökről volt szó). S hasonlóan a legtöbb térségbeli országhoz, amely katonailag is segítette Ukrajnát, a támogatás Csehországban is felgyorsította a haderő újrafegyverzését.

Hasonlóan Lengyelországhoz, Csehország is kezdeményezett úgynevezett fegyversegélyezési koalíciót Ukrajna érdekében. A cseh kormány 2024 márciusában 1 millió darab közepes és nagy hatótávolságú, 122 és 155 milliméteres tüzérségi löszer közös megvásárlását kezdeményezte, mivel kiderült, hogy az európai védelmi ipar nem tud elég löszert gyártani a háborúban álló ország támogatásához. Május végére a prágai kormány által kezdeményezett gyűjtésből 1,7 milliárd dollár gyűlt össze 15 EU- és NATO-tagállam, továbbá 5 partnerország felajánlásának köszönhetően, amiből a „löszerkoalíció” résztvevői az Európai Unión kívül vásárolnak löszereket. Első körben 500 ezer darab 155 milliméteres lövedéket akarnak beszerezni, amiből az első 100 ezer darab 2024 júniusában már megérkezett Ukrajnába.¹²⁸ A cseh kormány 2024 júniusában csatlakozott A *páncélozott képességekért Ukrajna számára* néven ismertté vált német–lengyel vezetésű támogatási koalícióhoz is. A több mint 10 országból álló csoporton belül Csehország elsősorban a kiképzés területére, valamint a katonai felszerelések karbantartására és javítására kíván koncentrálni.¹²⁹

Végül feltétlenül meg kell említeni, hogy Csehország azon 25 ország közé tartozik, amelyek biztonsági együttműködési megállapodást kötöttek Ukrajnával. Az erről szóló dokumentumot 2024. július 18-án írta alá Petr Fiala és Volodimir Zelenszkij.¹³⁰

¹²⁸ *Az ukránok megkapták prágai szervezésű adománylőszeres első szállítmányát.* [online], 2024. 06. 25. Forrás: vg.hu; Vizváryová, Barbora: *Fiala: Prvá zásilka z českéj muničnej iniciativy je už na Ukrajině.* [online], 2024. 06. 25. Forrás: teraz.sk.

¹²⁹ *Česká republika spolu s dalšími zeměmi vytvořila Koalici pro obrněnou pozemní techniku na podporu Ukrajiny.* [online], 2024. 06. 13. Forrás: mocr.mo.gov.cz.

¹³⁰ *Agreement on Security Cooperation and Long-Term Support Between Ukraine and the Czech Republic.* [online], 2024. 07. 18. Forrás: gov.cz.

Az orosz–ukrán háború hatása a cseh biztonságpolitikára

Miként azt már korábban jeleztük, a cseh biztonságpolitika fundamentuma az ország NATO- és EU-tagsága. Ezt a stratégiai kiindulópontot fogalmazta meg már a 2015-ös cseh biztonsági stratégia¹³¹ is, amely a transzatlanti mellett a biztonság uniós dimenziójában való együttműködés fontosságát is tartalmazta. A cseh politikai élitén belül ugyanis viszonylag széles körű támogatottsága van az Európai Unió stratégiai autonómiájának, mert ettől várják a cseh ipar fellendülését és európai partnerekkel való együttműködésének elmélyítését.¹³² 2021 decembere óta az európai politika hangsúlyossága – beleértve a biztonság és a védelem területét is – a Petr Fiala által vezetett kormánykoalíciónak is hivatalos politikája.

Jóllehet a 2015-ös cseh nemzeti biztonsági stratégia nem nevezte meg Oroszországot biztonsági fenyegetésként, az Információbiztonsági Szolgálat (BIS) éves, nem titkosított jelentései azonban 2019-től egyre inkább igen.¹³³ A Fiala-kormány 2022. januári programja pedig hivatalosan is előírnyozta az Oroszországgal évek óta romló kapcsolatok, illetve a Kínával fenntartott kapcsolatok felülvizsgálatát.¹³⁴ Noha a kormányprogram elfogadásakor Miloš Zeman cseh elnök Oroszországgal és Kínával szembeni politikája még jócskán eltért a Fiala-kabinetétől, a 2022. februári orosz agresszió – mint már említettük – e tekintetben is komoly változásokat idézett elő. Azzal ugyanis, hogy Zeman elnök revideálta a Putyin-rendszerrel kapcsolatos nézeteit, a cseh politikai elit gyakorlatilag egyöntetűen és határozottan kritikussá vált a moszkvai vezetés iránt. Fontos ugyanakkor jelezni, hogy Zeman elnök egészen mandátuma végéig támogatta a Cseh Köztársaság Kínával való minél szorosabb együttműködését, amivel szemben a Fiala-kormány a kezdetektől szkeptikus volt, mi több, a kabinet a Tajvannal való kapcsolatokat erősítette. A cseh kormánykoalíció keleti politikája csak 2023 márciusától került összhangba az elnöki palotával, amikor Petr Pavel lett a Cseh Köztársaság elnöke.

Oroszország ukrajnai inváziójának legfontosabb biztonsági következménye az lett, hogy Csehország megerősítette transzatlanti kapcsolatait, s megromlott a viszonya Oroszországgal és Kínával. Az Egyesült Államokkal való szorosabb kapcsolatot jól jelezte, hogy 2023 augusztusában a cseh parlament végre ratifikálta az áprilisban aláírt kétoldalú védelmi együttműködési megállapodást (DCA).¹³⁵ A BIS 2022-es jelentése pedig Oroszországot már a Cseh Köztársaságra nézve a legnagyobb biztonsági fenyegetésként jelölte meg,¹³⁶ Kínát pedig „összetett fenyegetésnek” (*komplexní hrozba*) minősítette.¹³⁷ Az orosz agressziót a cseh politikai vezetés olyannyira fontos fordulópontnak

¹³¹ *Bezpečnostní strategie České republiky 2015*. [online], 2015. Forrás: gov.cz.

¹³² Veselý, Lukáš: *Co znamená „strategická autonomie Evropské unie”? Není to rozmar, ale nutnost*. [online], 2021. 10. 13. Forrás: denikreferendum.cz; Švec, Jan: *Česko by mělo vypracovat komplexní plán pro posílení strategické autonomie*. [online], 2024. 03. 29. Forrás: iir.cz.

¹³³ Bezpečnostní informační služba: *Výroční zpráva*. [online], 2009–2022. Forrás: bis.cz.

¹³⁴ *Programové prohlášení vlády, Rząd Republiki Czeskiej*. [online], 2023. 03. 01. Forrás: vlada.cz.

¹³⁵ *Dohoda mezi ČR a USA o spolupráci v oblasti obrany (DCA)*. [online], 2023. 04. 27. Forrás: army.cz.

¹³⁶ Bezpečnostní informační služba (2023): *Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2022*. [online], 2023. 10. 26. Forrás: bis.cz, 10–13.

¹³⁷ Bezpečnostní informační služba 2023: 16–17.

tekintette Csehország biztonsági környezetét tekintve, hogy szükségesnek tartotta az új helyzethez igazodó stratégiai dokumentumok elkészítését is. Ennek volt köszönhető, hogy 2023-ban a Fiala-kormány új nemzeti biztonsági stratégiát¹³⁸ és új nemzeti védelmi stratégiát¹³⁹ hagyott jóvá. Ezek Oroszországot hosszú távon a legsúlyosabb fenyegetésként, az Ukrajnával szembeni agressziót pedig az európai biztonság szempontjából fordulópontként jellemzik.¹⁴⁰ Végül fontos biztonságpolitikai változás az is, hogy az orosz agresszió arra is rákényszerítette Csehországot, hogy 2024-től – egy évvel korábban, mint azt tervezte – a GDP 2%-ára növelje védelmi kiadásait. Ezt a Fiala-kormány úgy oldotta meg, hogy a védelmi minisztérium kiadásait a 2023-as tényleges kiadásokhoz képest 50,5 milliárd CZK-val, 151,2 milliárd CZK-ra, azaz a GDP 1,98%-ára növelte, a GDP 2%-ához hiányzó 0,02%-ot pedig más fejezetekhez csoportosította.¹⁴¹

Konklúzió

Tanulmányunkban azt igyekeztünk bemutatni, hogy noha a cseh társadalom eredetileg inkább távol tartotta volna magát az orosz–ukrán háborútól, a politikai elit, leginkább pedig Petr Fiala kabinetje, az egyik legaktívabb Ukrajnát támogató közép-európai szereplővé tette Csehországot. A háború – Miloš Zeman kivételével – nem kényszerítette a prágai vezetést nagy fordulatokra, inkább csak felgyorsította és dinamikusabbá tette azokat a folyamatokat, amelyek a cseh kül-, biztonság- és védelempolitikában már korábban elindultak. Oroszország ukrajnai inváziójának legfontosabb biztonsági következménye Csehországban ugyanis az lett, hogy Prága megerősítette transzatlanti kapcsolatait, aktívabb lett Európa-politikája, illetve tovább romlott a viszonya Oroszországgal és Kínával. Ukrajnát támogató politikája ugyanakkor egyértelműen növelte tekintélyét Európában, miközben új perspektívát nyitott a cseh hadiipar számára is. A legnagyobb fordulatot az orosz–ukrán háború hatására valójában a cseh társadalom tette, hiszen míg a 2015–2016-os migrációs és menekültválság a csehek egyértelműen az európai migrációs politika egyik éles kritikusakávé tette, a 2022 utáni ukrán menekülthullámot mind a cseh kormány, mind pedig a cseh társadalom jól viselte és kezelte.

Felhasznált irodalom

381. *Usnesení Senátu z 22. schůze, konané dne 25. února 2022 k aktuální situaci na Ukrajině*. [online], 2022. 02. 25. Forrás: Senát Parlamentu České republiky.
- A Strong Signal of Central European Solidarity: Foreign Minister Schallenberg Travels to Ukraine With Slavkov Colleagues*. [online], 2022. 02. 07. Forrás: bmeia.gv.at.
- Agreement on Security Cooperation and Long-Term Support Between Ukraine and the Czech Republic*. [online], 2024. 07. 18. Forrás: gov.cz.
- Aláírták a cseh–amerikai radarszerződést*. [online], 2008. 07. 08. Forrás: ma.hu.

¹³⁸ *Bezpečnostní strategie České republiky 2023*. [online], 2023. Forrás: army.cz.

¹³⁹ *Obranná strategie České republiky 2023*. [online], 2023. 10. 04. Forrás: army.cz.

¹⁴⁰ *Bezpečnostní strategie České republiky 2023* 2023: 12; *Obranná strategie České republiky 2023* 2023: 3.

¹⁴¹ *Státní rozpočet 2024 v kostce*. [online], 2024. 03. 26. Forrás: mfcz.cz, 6.

- Az oroszoknak csak a harmada tudja, hogy 1968-ban lerohanták Csehszlovákiát.* [online], 2018. 08. 21. Forrás: hvg.hu.
- Az ukránok megkapták prágai szervezésű adománylőszerek első szállítmányát.* [online], 2024. 06. 25. Forrás: vg.hu.
- Babiš pro Le Figaro: Okamurova SPD je extremistická, sankce proti Rusku nefungují.* [online], 2018. 06. 29. Forrás: echo24.cz.
- Bartkiewicz, Artur: *W czeskim MSZ powstanie departament ds. sankcji wobec Rosji.* [online], 2022. 12. 20. Forrás: rp.pl.
- Bezpečnostní informační služba: *Výroční zprávy.* [online], 2009–2022. Forrás: bis.cz.
- Bezpečnostní informační služba (2020): *Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2019.* [online], 2020. 11. 10. Forrás: bis.cz.
- Bezpečnostní informační služba (2023): *Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2022.* [online], 2023. 10. 26. Forrás: bis.cz.
- Bezpečnostní strategie České republiky 2015.* [online], 2015. Forrás: gov.cz.
- Bezpečnostní strategie České republiky 2023.* [online], 2023. Forrás: army.cz.
- Błażejewska, Paulina (2015): Kryzys na Ukrainie w czeskiej polityce zagranicznej i bezpieczeństwa. *Wschodnioznawstwo*, 1, 39–49. Online: <https://bit.ly/4ghl4fv>
- Cadier, David (2019): The Foreign Policy of the Czech Republic: Domestic Politics Back with a Vengeance. In Bindi, Federiga (szerk.): *Europe and America. The End of the Transatlantic Relationship?* Washington, DC: Brookings Institution, 199–215. Online: <https://sciencespo.hal.science/hal-03393716v1/document>
- Čadová, Naděžda – Červenka, Jan (2024): *Občané o situaci na Ukrajině – únor 2024.* [online], 2024. 04. 12. Forrás: cvvm.soc.cas.cz.
- Čadová, Naděžda (2023a): *Veřejnost o svých obavách a bezpečnostních rizicích pro Českou republiku – podzim 2023.* [online], 2023. 01. 08. Forrás: cvvm.soc.cas.cz.
- Čadová, Naděžda (2023b): *Občané o členství České republiky v NATO – červen/červenec 2023.* [online], 2023. 09. 18. Forrás: cvvm.soc.cas.cz.
- Čadová, Naděžda (2024): *Veřejnost o svých obavách, pocitu bezpečnosti a spokojenosti s policií – podzim 2023.* [online], 2024. 01. 16. Forrás: cvvm.soc.cas.cz.
- Central European Countries Show Deep Rifts on Ukraine War at V4 Meeting.* [online], 2024. 02. 27. Forrás: euronews.com.
- Červenka, Jan (2013): *Vztah Čechů k národnostním skupinám žijícím v ČR – březen 2013.* [online], 2013. 04. 15. Forrás: cvvm.soc.cas.cz.
- Červenka, Jan (2023): *Sympatie české veřejnosti k některým zemím – podzim 2023.* [online], 2023. 12. 21. Forrás: cvvm.soc.cas.cz.
- Češi podle průzkumu stále podporují Ukrajinu a Západ. Členství v Unii považují za záruku bezpečnosti.* [online], 2023. 02. 20. Forrás: irozhlas.cz.
- České předsednictví v Radě Evropské unie. Priority.* [online]. Forrás: archive-it.org.
- Česko přijalo víc Ukrajinců, než zvládne, myslí si 58 procent občanů. Ochranu dostalo přes 600 000 lidí.* [online], 2024. 04. 15. Forrás: irozhlas.cz.
- Český dobrovolník, který raboval na Ukrajině, má jít na 7 let do vězení.* [online], 2024. 08. 06. Forrás: radio.cz.
- Countries Expel Russian Diplomats in Protest Over Ukraine.* [online], 2022. 05. 01. Forrás: U.S Embassy & Consulates in Italy.
- Czarnecki, Szczepan – Héjj, Dominik – Lewkowicz, Łukasz (2022): (Nie)jedność państw Grupy Wyszehradzkiej wobec agresji rosyjskiej na Ukrainę. *Komentarze IeŚ*, 567. Online: <https://ies.lublin.pl/komentarze/niejednosc-panstw-grupy-wyszehradzkiej-wobec-agresji-rosyjskiej-na-ukraine/>
- Czarnecki, Szczepan (2022a): „Europa jako zadanie”: priorytety prezydencji Republiki Czeskiej w Radzie UE. *Komentarze IeŚ*, 651. Online: <https://ies.lublin.pl/komentarze/europa-jako-zadanie-priorytety-prezydencji-republiki-czeskiej-w-radzie-ue/>
- Czarnecki, Szczepan (2022b): Problemy z rosyjskim kapitałem w Republice Czeskiej: konfiskata czy zamrożenie? *Komentarze IeŚ*, 588. Online: <https://ies.lublin.pl/komentarze/problemy-z-rosyjskim-kapitałem-w-republice-czeskiej-konfiskata-czy-zamrozenie/>

- Czarnecki, Szczepan (2022c): Republika Czeska wobec kryzysu uchodźczego (cz. 1). *Komentarze IEŚ*, 620. Online: <https://ies.lublin.pl/komentarze/republika-czeska-wobec-kryzysu-uchodzczego-cz-1/>
- Czarnecki, Szczepan (2022d): Republika Czeska wobec kryzysu uchodźczego (cz. 2). *Komentarze IEŚ*, 621. Online: <https://ies.lublin.pl/komentarze/republika-czeska-wobec-kryzysu-uchodzczego-cz-2/>
- Czarnecki, Szczepan (2023): Republika Czeska: uczestnictwo w Inicjatywie Trójomorza oraz relacje z Polską. *Komentarze IEŚ*, 763. Online: <https://ies.lublin.pl/komentarze/republika-czeska-uczestnictwo-w-inicjatywie-trojmorza-oraz-relacje-z-polska/>
- Czech Military Aid to Ukraine From Army Stores Reaches \$288 Mln, Defence Ministry Says*. [online], 2024. 07. 03. Forrás: reuters.com.
- Czech Republic on the verge of its capacity to handle more refugees*. [online], 2022. 03. 17. Forrás: expats.cz.
- Czechy i Słowacja zabrały głos ws. nowych sankcji wobec Rosji*. [online], 2014. 09. 01. Forrás: interia.pl.
- Czechy jako pierwsze państwo na świecie zdecydowały się na taki ruch wobec Putina*. [online], 2023. 11. 15. Forrás: wnp.pl.
- Dębiec, Krzysztof: *Czechy w awangardzie wsparcia dla Ukrainy*. [online], 2022. 01. 28. Forrás: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Dlupalová, Klára: *V České republice je aktuálně 325 tisíc uprchlíků z Ukrajiny*. [online]. Forrás: mvcr.cz.
- Dohoda mezi ČR a USA o spolupráci v oblasti obrany (DCA)*. [online], 2023. 04. 27. Forrás: army.cz.
- Dva roky pomoci ukrajinským uprchlíkům v datech MPSV: do rozpočtu přispěli dvojnásobek toho, kolik stála humanitární dávka*. [online], 2024. 01. 23. Forrás: Ministerstvo práce a sociálních věcí.
- Evidence bytů a smluv–změny v poskytování příspěvku pro solidární domácnost*. [online], 2024. 07. Forrás: Ministerstvo práce a sociálních věcí.
- Fábián Emese: *Újabb országok zárták le a légterüket az orosz utasszállítók előtt*. [online], 2022. 02. 26. Forrás: roadster.hu.
- Faragó Bence (2024): A cseh–orosz és a szlovák–orosz diplomáciai kapcsolatok történeti összevetése, valamint az ukrajnai háborúra adott reakcióik összehasonlító vizsgálata. *Nemzet és Biztonság*, 2024/1, 4–34. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2024.1.2>
- Floreá, Cristina: *The Crisis in Ukraine Has Disturbing Echoes of the 1930s*. [online], 2022. 02. 28. Forrás: Time.
- Folytatódik a cseh–szlovák testvércsata: Prága inkább fokozza Ukrajna támogatását*. [online], 2024. 07. 02. Forrás: infostart.hu.
- Fridman, Alekszandr: *Власти СССР раздавили танками в Праге собственное будущее*. [online], 2023. 08. 20. Forrás: dw.com.
- Frouzová, Kateřina – Štětka, Jan: *Ekonomické sankce proti Rusku jsou k ničemu, tvrdí Andrej Babiš. Nepřinutily ho, aby Krym opustilo*. [online], 2017. 10. 05. Forrás: hn.cz.
- Górecki, Piotr: *Czechy są gotowe poprzeć sankcje wobec Rosji*. [online], 2022. 01. 22. Forrás: pap.pl.
- Górecki, Piotr: *Premier Czech: Popieramy embargo na import rosyjskiej ropy, ale potrzebujemy okresu przejściowego*. [online], 2022. 05. 04. Forrás: forsal.pl.
- Górecki, Piotr: *Kolejne sankcje przeciwko Rosji. Premier Czech: Trzeba zwrócić uwagę na rolę Białorusi*. [online], 2022. 11. 01. Forrás: gazetaprawna.pl.
- Holeczek, Oldrich – Casey, Nuala: *Czech Soldiers Joining NATO's Enhanced Forward Presence in Lithuania*. [online], 2018. 07. 23. Forrás: Ministry of Defence & Armed Forces of Czech Republic.
- Hovet, Jason: *Czechs Oppose Broad Russia sanctions, See New Iron Curtain*. [online], 2014. 06. 30. Forrás: reuters.com.
- Hovet, Jason: *Czech Republic Takes in More Than 100,000 Ukrainian Refugees So Far*. [online], 2022. 03. 07. Forrás: reuters.com.
- Humanitární dávka*. [online], 2024. 07. Forrás: Ministerstvo práce a sociálních věcí.
- Integrace ukrajinských uprchlíků: 2 roky poté a výhled na 2024+*. [online], 2024. 02. 14. Forrás: PAQ Research.
- Integrace uprchlíků z Ukrajiny v ČR: Výzvy a pokroky pod drobnohledem*. [online], 2024. 05. 07. Forrás: ferovamigracnipolitika.cz.
- Janda, Jakub: *How Czech President Miloš Zeman Became Putin's Man*. [online], 2018. 01. 26. Forrás: observer.com.
- Janicek, Karel: *By Invading Ukraine, Putin Loses Allies in Eastern Europe*. [online], 2022. 02. 24. Forrás: apnews.com.
- Johnston, Raymond: *How did the Volhynian Czechs end up in Ukraine?* [online], 2022. 03. 04. Forrás: expats.cz.

- Joint Declaration by President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy, President of the Slovak Republic Zuzana Čaputová and President of the Czech Republic Petr Pavel.* [online], 2023. 04. 28. Forrás: president.gov.ua.
- Kancelář ministryně obrany (2023): *Sp. zn. SpMO 62072/2023-8694.* [online], 2023. 11. 06. Forrás: mocr.mo.gov.cz.
- Kaniok, Petr – Hloušek, Vít (2023): Czech Political Parties and the War in Ukraine: Continuity of Foreign Policy Stances. *East European Politics*, 40(3), 395–411. Online: <https://doi.org/10.1080/21599165.2023.2295888>
- Klečková, Adéla: *Hybrid War in Czechia: The Most Severe Violation of State Sovereignty Since the End of the Cold War.* [online] 2021. 04. 26. Forrás: Friedrich Neumann Foundation.
- Koper, Anna – Hoske, Felix – Filipovic, Branko: *A tale of 'cruelty' as Ukraine refugee exodus exceeds 3.6 million.* [online], 2022. 03. 23. Forrás: reuters.com.
- Kožbál, Krzysztof (2023): Republika Czeska wobec uchodźców z Ukrainy po 24 lutego 2022 roku. *Polityka i Społeczeństwo*, 21(4), 236–252. Online: <https://doi.org/10.15584/polispol.2023.4.16>
- Krajské asistenční centrum pomoci Ukrajině KACPU.* [online]. Forrás: frs.gov.cz.
- Kroa, Martina: *Ukrainian Refugees Arriving by the Thousands at Prague's Main Train Station.* [online], 2022. 03. 10. Forrás: radio.cz.
- Kropiwnicki, Tomasz: *Czechy się nie patyczkują. A Rosja protestuje, bo ma z nimi poważny problem.* [online], 2023. 11. 19. Forrás: bithub.pl.
- Kuczyńska-Zonik, Aleksandra: Sankcje wobec Rosji. *Athenaeum – Polskie Studia Politologiczne*, 50, 7–28. Online: <https://doi.org/10.15804/athena.2016.50.01>
- Kyselá, Monika (2023): *Postoje českých občanů k obraně ČR – červen/červenec 2023.* [online], 2024. 10. 02. Forrás: cvvm.soc.cas.cz.
- Kyselá, Monika (2024): *Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků z Ukrajiny – únor 2024.* [online], 2024. 04. 15. Forrás: cvvm.soc.cas.cz.
- Lindner, Tomáš – Šimečka, Martin M.: *Ruská invaze je zlom.* [online], 2008. 08. 17. Forrás: respekt.cz.
- Lopatka, Jan: *Czechs, Poles Criticize Hungary's Orban Amid Divisions Over Ukraine War.* [online], 2022. 11. 24. Forrás: nationalpost.com.
- Molnár Kristóf: *Csehország külügyminisztere a 444-nek: „Nem nevezném a magyar kormányt a szövetségésünknek”.* [online], 2024. 04. 26. Forrás: 444.hu.
- NATO (2024): *NATO's Military Presence in the East of the Alliance.* [online], 2024. 07. 08. Forrás: nato.int.
- Neusser vyzval k vyloučení ruských sportovců, Kejval je proti kolektivní vine.* [online], 2022. 02. 25. Forrás: idnes.cz.
- Nováková, Veronika: *Russian Invasion of Ukraine: How Does It Affect the Czech Republic?* [online], 2024. 01. 30. Forrás: humanrightscentre.org.
- NSZ (2022): *Informace k možným trestněprávním limitům svobody projevu ve vztahu k situaci na Ukrajině.* [online], 2022. 02. 26. Forrás: verejnazaloba.cz.
- NÚKIB: *2021 Report on Cyber Security in the Czech Republic.* [online]. Forrás: gov.cz.
- Obranná strategie České republiky 2023.* [online], 2024. 10. 04. Forrás: army.cz.
- Ochodková, Kateřina: *Czechia's 2022–2023 Success in the UN Human Rights Council.* [online], 2024. 02. 18. Forrás: humanrightscentre.org.
- Odbor komunikace MO (2024): *Česká republika spolu s dalšími zeměmi vytvořila Koalici pro obrněnou pozemní techniku na podporu Ukrajiny.* [online], 2024. 06. 13. Forrás: mocr.mo.gov.cz.
- Ogrodnik, Łukasz: *Czechia's Reaction to Russia's Latest Military Aggression Against Ukraine.* [online], 2022. 03. 03. Forrás: pism.pl.
- Olszyk, Sabina (2024): Państwa Grupy Wyszehradzkiej (V4) wobec wojny w Ukrainie. Dyplomacja obronna podczas pierwszego roku wojny. *Nowa Polityka Wschodnia*, 40(1), 32–59. Online: <https://doi.org/10.15804/npw20244003>
- Plomecka, Beata: *Sankcje wobec Rosji. Osiem krajów, w tym Polska, ze specjalnym apelem.* [online], 2024. 06. 13. Forrás: polskieradio24.pl.
- Programové prohlášení vlády, Rząd Republiki Czeskiej.* [online], 2023. 03. 01. Forrás: vlada.cz.
- Rambousková, Michaela: *Šilence je třeba izolovat, řekl prezident Zeman na adresu Putina Ruska.* [online], 2022. 02. 24. Forrás: seznamzpravy.cz.
- Resolution adopted by the General Assembly on 23 February 2023, A/RES/ES-11/6.* [online], 2023. 03. 02. Forrás: un.org.

- Resolution adopted by the General Assembly on 2 March 2022, A/RES/ES-11/1.* [online], 2022. 03. 18. Forrás: un.org.
- Resolution adopted by the General Assembly on 24 March 2022, A/RES/ES-11/2.* [online], 2022. 03. 28. Forrás: un.org.
- Resolution adopted by the General Assembly on 7 April 2022, A/RES/ES-11/3.* [online], 2022. 04. 08. Forrás: un.org.
- Resolution adopted by the General Assembly on 12 October 2022, A/RES/ES-11/4.* [online], 2022. 10. 13. Forrás: un.org.
- Resolution adopted by the General Assembly on 14 November 2022, A/RES/ES-11/5.* [online], 2022. 11. 15. Forrás: un.org.
- Romancov, Michael: „Of Course I Feel Co-responsibility” Says Zeman Over Russia Stance. [online], 2022. 05. 02. Forrás: radio.cz.
- Ryšavá, Michaela: *Písmeno Z jako svastika. Vnitro chystá manuál pro policii, jak trestat příznivce ruské války.* [online], 2022. 03. 09. Forrás: hn.cz.
- Safarikova, Katerina: *Putin's Ally in Prague Castle.* [online], 2015. 02. 16. Forrás: eubserver.com.
- Sankcje wobec Rosji. Premier Czech: to nie zmieni zachowania Putina.* [online], 2014. 11. 05. Forrás: money.pl.
- Shady Horses of Russian Propaganda, Miloš Zeman: Tactical Change of Consistent Support of the Russian Federation.* [online], 2023. 09. 01. Forrás: uacrisis.org.
- Šídlková, Tereza: *Vztahy Ruska a Česka pod bodem mrazu. Zavře se i konzulát ve Varech.* [online], 2022. 02. 24. Forrás: seznamzpravy.cz.
- Šindlerová, Denisa – Škoda, Jan: *Bojujete i za naše životy a svobodu, vzkázal Fiala. Zelenskyj návštěvu tří premiérů ocenil.* [online], 2022. 03. 16. Forrás: ceskatelevize.cz.
- Šmajlerová, Zuzana: *Fischer: Prezident Obama mě informoval, že USA radar v Česku nepostaví.* [online], 2009. 09. 17. Forrás: hn.cz.
- Smith, Thomas: *Explained: How a Spy Network Fueled Russia's Hybrid War Against Czechia.* [online], 2024. 04. 30. Forrás: expats.cz.
- Sněmovna na mimořádné schůzi odsoudila agresi Ruska proti Ukrajině.* [online], 2022. 02. 24. Forrás: Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky.
- Sněmovna schválila sankční, tzv. Magnitského zakon.* [online], 2022. 10. 14. Forrás: seznamzpravy.cz.
- Soukup, Jaroslav – Beranová, Klára: *Vláda ruským aerolinkám zavřela česká letiště.* [online], 2022. 02. 25. Forrás: novinky.cz.
- Spurný, Martin: *Veřejnost o svých obavách a bezpečnostních rizicích pro Českou republiku – listopad a prosinec 2022.* [online], 2023. 02. 02. Forrás: cvvm.soc.cas.cz.
- Statement of H.E. Jan Lipavský, Minister of Foreign Affairs of the Czech Republic. OSCE – Permanent Council Meeting, 24/2/2022, 16:00.* [online], 2022. 02. 24. Forrás: gov.cz.
- Státní rozpočet 2024 v kostce.* [online], 2024. 03. 26. Forrás: mfcz.cz.
- STEM (2022a): *Russian Aggression Against Ukraine. Survey of Curreant Czech Attitudes.* [online], 2022. 04. 25. Forrás: stem.cz.
- STEM (2022b): *Ruská agrese proti Ukrajině: analýza nálad české veřejnosti.* [online], 2022. 04. 19. Forrás: stem.cz.
- STEM (2022c): *Hodnocení vztahu občanů české republiky k vybraným zemím Evropy a světa během války na Ukrajině.* [online] 2022. 11. 11. Forrás: stem.cz.
- STEM (2023): *Česká společnost je rozpolcená na tématu podpory ukrajinských uprchlíků. Vnímání Ruska jako hlavního viníka války neklesá.* [online], 2023. 10. 10. Forrás: stem.cz.
- STEM (2024): *Češi nepolevují v podpoře uprchlíků z Ukrajiny.* [online], 2024. 02. 23. Forrás: stem.cz.
- Švec, Jan: *Česko by mělo vypracovat komplexní plán pro posílení strategické autonomie.* [online], 2024. 03. 29. Forrás: iir.cz.
- Tálas Péter (2014): A grúz-orosz háború hatása a kelet-közép-európai biztonságfelfogásra. *Nemzet és Biztonság*, 7(2), 17–35. Online: www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=532
- The „Prague Spring”.* [online], 2018. 10. 12. Forrás: levada.ru.
- Trusewicz, Iwona: *Czechy kontra Raiffeisen. Jest śledztwo w sprawie działalności banku w Rosji.* [online], 2023. 08. 29. Forrás: rp.pl.

- Ukraine Support Tracker — 18th release (covering January 24, 2022 to June 30, 2024)*. [online], 2024. 08. 06. Forrás: The Kiel Institute for the World Economy.
- Ukraine War: Poland and Czech Republic Refuse Meeting Over Hungary's Stance on Russia*. [online], 2022. 03. 29. Forrás: euronews.com.
- UNHCR (2022): *Regional Refugee Response Plan for the Ukraine Situation. Inter-Agency Operational Update. Czech Republic, March–June 2022*. [online], 2022. 07. 15. Forrás: reliefweb.int.
- Urbanová, Anna: *Žádná velká dobrodružství. Češi smýšlí o dalším směřování prozápadně, láká je varianta 'někde mezi'*. [online], 2024. 05. 02. Forrás: irozhlas.cz.
- Už zase šlo o přátelskou pomoc. Ruská televize obhajuje srpen 68*. [online], 2015. 05. 29. Forrás: ceskatelevize.cz.
- Veselý, Lukáš: *Co znamená „strategická autonomie Evropské unie“? Není to rozmar, ale nutnost*. [online], 2021. 10. 13. Forrás: denikreferendum.cz.
- Vizváryová, Barbora: *Fiala: Prvá zásielka z českej muničnej iniciatívy je už na Ukrajine*. [online], 2024. 06. 25. Forrás: teraz.sk.
- Vrbětice*. [online]. Forrás: Atlas ruského–čínského Vlivu.
- Vyjádření předsedy vlády Petra Fialy v souvislosti s invazí Ruska na Ukrajinu, 24. února 2022*. [online], 2022. 02. 24. Forrás: Vláda České republiky.
- Wasiuta, Martyna: *Czechy wobec uchodźców z Ukrainy – krajowe mechanizmy relokacji*. [online], 2022. 03. 28. Forrás: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Refugee and Migrant Health System Review. Challenges and Opportunities for Long-Term Health System Strengthening in Czechia* (2024). Geneva: World Health Organization.
- Willoughby, Ian: *Zeman Comes Out Against Sanctions on Russia*. [online], 2014. 08. 14. Forrás: radio.cz.
- Wolska, Anna: *Czechy: Rząd zlustruje nieruchomości należące do Rosji*. [online], 2022. 05. 24. Forrás: euractiv.pl.
- Zápal, David: *Ivan Vyskočil zuří kvůli Ukrajině: Jak to bylo s biozbraněmi v netopyrech, Majdanem a smrtí dětí*. [online], 2023. 07. 15. Forrás: extra.cz.
- Zeman: Válka nebude. Informace o ruské invazi na Ukrajinu jsou opět blamáž tajných služeb USA*. [online], 2022. 02. 17. Forrás: irozhlas.cz.
- Żornaczuk, Tomasz – Jóźwiak, Veronika szerk. (2024): *Współpraca regionalna w Europie środkowej po agresji Rosji na Ukrainę – zmiany i perspektywy*. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. Online: www.pism.pl/webroot/upload/files/Raport/Raport%20PISM_Wsp%C3%B3lpraca%20regionalna-skompresowany.pdf
- В Чехии начали расследование из-за деятельности Райффайзенбанка в РФ. Жалобу подали правозащитники*. [online], 2023. 08. 29. Forrás: currenttime.tv.

Pásztor Ladislav¹

Szlovákia reakciója az orosz–ukrán háborúra²

A tanulmány elemző-értékelő módszerek alkalmazásával, politikai, katonai, társadalmi és gazdasági biztonsági szektorokra bontva vizsgálja és értelmezi az orosz–ukrán háború hatásait Szlovákia szempontjából. Az összefüggések átláthatósága és értelmezése érdekében kitér a háború eszkalációját megelőző időszakra is. Szlovákiában az orosz–ukrán háború 2022. február 24-i eszkalációja óta már négy kormány váltotta egymást. A tanulmány röviden áttekinti a szlovák belpolitikai helyzet változásait, és ennek fényében értékeli a mindenkori politikai elit reakcióit a háborúra – 2023. október 31-i záró időponttal.

Kulcsszavak: Szlovákia, Ukrajna, orosz–ukrán háború, Európai Unió, NATO

Slovakia's Reaction to the Russo-Ukrainian War

The study examines and interprets the effects of the Russo-Ukrainian war from Slovakia's point of view using analytical and evaluation methods. It is divided into political, military, social, and economic security sectors. For the sake of transparency and interpretation of the connections, it also covers the short period before the escalation of the war. Slovakia has had four consecutive governments since the escalation of the Russo-Ukrainian war on 24th February 2022. The present paper briefly reviews the changes in the Slovak domestic policy and assesses the responses of the political elites to the war in the light of the changes that took place up to 31st October 2023.

Keywords: Slovakia, Ukraine, RussoUkrainian war, European Union, NATO

Bevezetés

A 2014 tavaszán kezdődő orosz–ukrán konfliktus 2022 februárjára egy területileg korlátozott háborúvá eszkalálódott.³ Oroszország, kihasználva a Covid-19-világjárvány következtében meggyengült világgazdaságot, nyílt fegyveres támadást indított nyugati szomszédja ellen: saját olvasatában „különleges katonai műveletet” kezdeményezett. Az orosz–ukrán háború 2022. február 24-i eszkalációjával, a Covid-járvány negatív

¹ Pásztor Ladislav nyugállományú ezredes, Szlovákia volt magyarországi véderőattaséja (2016–2020), a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorjelöltje.

² A tanulmány a TKP2021-NVA-16 számú projektnek a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA-16 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

³ Az orosz–ukrán háború – korlátozott területi jelleggel – 2014 márciusában, a Krím félsziget illegális orosz annektálásával, valamint a két kelet-ukrajnai szakadár terület, az ún. Donyecki és Luhanszki Népköztársaságok függetlenségének kikiáltásával kezdődött. 2022. február 24-én Oroszország Ukrajna ellen indított nyílt fegyveres támadásával a háború kiterjedt Ukrajna északi, központi és déli területeire is.

következményeivel, valamint az energiaárak és az infláció növekedésével egy folyamatos belső válságokkal küzdő szlovák politikai elit volt kénytelen szembesülni. A belpolitikai viták, a koronavírus-járvány társadalmilag is vitatott kaotikus kezelése, az energiaárak emelkedése, a gazdasági visszaesés, az infláció növekedése, a Matovič- és Heger-kormány egyes tagjainak egoizmusa és „tévedhetetlensége”, valamint a politikai tapasztalathány nemcsak a belpolitikai és a társadalmi viszonyokra hatott, hanem Szlovákia kül- és biztonságpolitikáját is érintette. A kormány és az ellenzéki pártok saját támogatottságuk növelése érdekében gyakran előtérbe helyezték az orosz–ukrán háborút, az ezzel kapcsolatos Ukrajna melletti, illetve az azt ellenző vagy bíráló álláspontokat, a politikai, katonai, gazdasági és humanitárius támogatás kérdéseit, valamint a kormány lépéseivel egyet nem értő (nem feltétlenül oroszbarát) politikai ellenzék és társadalmi csoportok kárhooztatását. Mindennek következtében 2022–2023 során négy kormány váltotta egymást az országban, amelyek közül az első három erős Ukrajna melletti elkötelezettséget mutatott, míg a negyedik, a 2023 őszén hatalomra kerülő Fico-kormány részben szakított Kijev széles körű támogatásának gyakorlatával.

A tanulmány számos politikai támogatás kifejezése mellett felsorolja a harceszközök és egyéb katonai felszerelések átadását az ukrán fegyveres erőknek, valamint összegzi a humanitárius segítségnyújtást az ukrán háborús menekültek részére. A katonai reakciók között említi a szlovák fegyveres erők készenléti állapotba helyezését, a vezérkari főnök szakmai látogatásait a harctéren, valamint a szlovák védelmi ipari vállalatok részvételét az Ukrajnának szállított harci eszközök révén. A tanulmány rámutat a politikai és katonai válaszok egybeesésére az EU gazdasági válaszaival, aminek köszönhetően Szlovákia nem fenyegeti az EU kohézióját. Ellenben az orosz–ukrán háború társadalmi elfogadottsága nem követi a 2023. október 25-ig hatalmon lévő kormány politikáját, amit több közvélemény-kutatás is alátámaszt.

Politikai reakciók – folyamatosan változó belpolitikai keretek között

Az orosz–ukrán háború 2022. február 24-i eskalációjakor hatalmon lévő Heger-kormány (2021. április 1. – 2022. december 15.) határozottan elítélte az Ukrajna elleni orosz agressziót.⁴ A négy pártból (OLaNO, SaS, ZL, SR⁵) álló koalíciós kormányzat határozott és egyértelmű politikai, gazdasági és katonai válaszokat adott az orosz agresszióra, valamint – Szlovákia gazdasági és katonai lehetőségeihez képest – jelentős támogatásban részesítette az orosz agresszió ellen védekező Ukrajnát.

⁴ *Slovenská republika čo najrozhodnejšie odsudzuje napadnutie Ukrajiny zo strany Ruskej federácie.* [online], 2022. 02. 24. Forrás: Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky [2023. 10. 27.].

⁵ A 2020 márciusában megalakult első Heger-kormány koalíciós partnerei a populista OLaNO, a neoliberais Szabadság és Szolidaritás (*Sloboda a Solidarita* – SaS), a volt köztársasági elnök, Andrej Kiska által alapított (az) Emberekért (*Za Ľudí* – ZL), amely a konzervatív liberális politikai irányzathoz sorolható, valamint a szélsőjobbaldalt képviselő Család Vagyunk (*Sme Rodina* – SR) voltak. A koalíció kormányzását övező vitákról bővebben lásd Hajdú András – Újhelyi János Ábel (2021): Szlovákia. In Demkó Attila (szerk.): *A világ 2021-ben*. Budapest: MCC Press, 65–71; illetve Hajdú András – Pásztor Ladislav – Szabó Botond (2022): Szlovákia. In Demkó Attila (szerk.): *A világ 2022-ben*. Budapest: MCC Press, 111–123.

2022. február 24-én a pozsonyi kormány határozottan elutasította az Ukrajna elleni orosz agressziót, amit nemcsak az EU és a NATO magatartása befolyásolt, hanem a 2021-ben fellendülő szlovák–ukrán kül- és biztonságpolitikai kapcsolatok is, amelyek már Szlovákia soros visegrádi elnökségi programjában (2022. július 1. – 2023. június 30.) is felismerhetők voltak. Ennek megfelelően Szlovákia támogatta a V4+-partnerekkel (Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Németország, Egyesült Királyság, Dél-Korea) való együttműködést, és elsősorban Ukrajnát.⁶ 2022 márciusában Szlovákia külügyminisztériuma maximalizálta az orosz diplomaták létszámát 35 főben, tehát az akkor Szlovákiában tartózkodó diplomaták számát megfelelte.⁷ 2023. november 1-jén Oroszország szlovákiai külképviseletén 14 diplomata teljesített szolgálatot, de egyetlen katonai attasé sem volt köztük.⁸ Emellett Szlovákia a Ramstein-formátum⁹ alapító és aktív tagja volt 2023 őszéig.

Az agresszió elítélése után, 2022. április 8-án Eduard Heger miniszterelnök Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnöke, valamint Josep Borrell, az EU külügyi és biztonságpolitikai főképviseelője kíséretében személyes látogatást tett Kijevben, valamint Bucsában, ahol március elején orosz katonák több mint 400 civil lakost öltek meg. A látogatás során Ursula von der Leyen az ukrán elnöknek átadta az európai uniós tagjelölti státusz elnyeréséhez szükséges kérdőívet, valamint Ukrajna uniós tagfelvételi eljárásának felgyorsítását ígérte.¹⁰ Szlovákia szemszögéből nézve a politikusok közös ukrajnai látogatásának nemcsak szimbolikus (politikai) jellege volt, hanem – mint később kiderült – érdemi is: 2023. szeptember 28-án a szlovák állampolgárságú Katarína Mathernovát nevezték ki az EU új ukrajnai nagykövetévé.¹¹ A miniszterelnök után szlovák politikusok többször is elutaztak Ukrajnába. A látogatások célja a politikai támogatás kifejezésén kívül a harci eszközök és egyéb katonai felszerelés átadásával, ezek javításával vagy lőszer szállításával, valamint humanitárius és pénzügyi segítségnyújtással kapcsolatos megbeszélések folytatása volt. Ezek közé sorolható a 2022. december 8-i kijevei látogatás, amelyen Jaroslav Nad' védelmi, Rastislav Káčer külügyi és Karel Hirman gazdasági miniszter vett részt.¹² Ezt követően 2023. március 31-én – az akkor éppen megbízott – kormányfőként működő

⁶ Pásztor Ladislav – Hajdú András – Görög Álmos (2023): Szlovákia. In Demkó Attila (szerk.): *A világ 2023-ban*. Budapest: MCC Press, 139.

⁷ Madleňák, Tomáš – Bové, Lars: *Ruský špión s diplomatickým krytím operuje v Bruseli, hoci ho chceli vyhostiť. Na recepcii u neho bol aj Uhrík*. [online], 2023. 10. 24. Forrás: Investigatívne centrum Jána Kuciaka [2023. 10. 31.].

⁸ *Diplomatická listina*. [online], 2023. 11. 01. Forrás: Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky, 201–204 [2023. 11. 02.].

⁹ A Ramstein-formátum a világ csaknem 50 országából érkező védelmi miniszterek találkozója, amelyet az Ukrajnának nyújtott katonai támogatás összehangolása és felgyorsítása érdekében hoztak létre. Az első tárgyalásra 2022. április 26-án került sor a Németországban található ramsteini amerikai légbázison. Ezért hívják a találkozót Ramstein-formátumnak. Bővebben lásd *Das Ramstein-Format*. [online], 2023. Forrás: Bundesministerium der Verteidigung [2023. 10. 31.].

¹⁰ *Premiér Heger počas stretnutia so Zelenským: Ukrajina patri do EÚ*. [online], 2022. 04. 08. Forrás: Úrad vlády Slovenskej republiky [2023. 10. 27.]; *Felgyorsítja Ukrajna felvételét az Európai Unió*. [online], 2022. 04. 08. Forrás: Euronews [2022. 10. 27.].

¹¹ *Katarína Mathernova Officially Becomes New EU Ambassador to Ukraine*. [online], 2022. 09. 28. Forrás: EU NeighboursEast [2023. 10. 27.].

¹² *Minister obrany Jaroslav Nad' si prevzal na Ukrajině významné štátne ocenenie Rád Jaroslava Múdreho*. [online], 2022. 12. 08. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].

Eduard Heger és Jaroslav Nad' védelmi miniszter látogatott el ismét Bucsába.¹³ Zuzana Čaputová köztársasági elnök asszony kétszer is járt Ukrajnában: 2022. május 31-én Kijevben, Borogyankában és Irpinyben,¹⁴ 2023. április 28-án Petr Pavel cseh államfővel együtt pedig ismét Kijevbe utazott.¹⁵

A koalíciós partnerek közötti viták és bizalmatlanság nyomán a köztársasági elnök asszony a belpolitikai helyzet stabilizálása érdekében végül 2022. december 16-án bízta meg Hegert második, ezúttal ügyvivő kormányának megalakításával (2022. december 16. – 2023. május 15.). Ez azt jelentette, hogy a kormány csak – az alkotmányban foglaltak szerint részleteiben nem meghatározott – korlátozott bel- és külpolitikai hatáskör mellett kormányozhatott az előrehozott választások eredményei alapján létrejövő új kormány kinevezéséig. A parlamenti képviselők kétharmados többsége – beismerve a kialakult politikai helyzet további fenntarthatatlanságát – 2023 januárjában fogadta el az előrehozott választásokhoz szükséges törvényeket, amit hosszú viták után 2023. szeptember 30-ra tűzött ki Boris Kollár házelnök.¹⁶ Az ügyvivő kormány érdemben nem változtatta meg az Ukrajnával kapcsolatos álláspontját és az aktív politikai, gazdasági, katonai támogatást sem. A választás előtti utolsó hivatalos látogatásra 2023. szeptember 29-én került sor, amikor az ügyvivő kormány megbízott védelmi minisztere, Martin Sklenár a szlovák védelmi ipari cégek vezetőinek látogatását vezette a kijevi első Nemzetközi Védelmi Ipari Fórumon (*First International Defense Industries Forum – DFNC1*).¹⁷

Mivel a belpolitikai csatározások továbbra sem csitulnak, és folyamatosan a kormányzóképeséget veszélyeztették, 2023. május 15-én Zuzana Čaputová államfő kénytelen volt szakértői ügyvivő kormányt kinevezni, megalakítva ezzel az Ódor-kormányt (2023. május 15. – 2023. október 24.).¹⁸ Az Ódor-kormány – kiemelten a 2023. szeptember 30-i választások után – már nem kezdeményezett újabb Ukrajnát segítő katonai, valamint gazdasági támogatást (vagy ezek megvonását), hanem szakértői és ügyvivő kormányzati jogosultságának megfelelően a status quo fenntartása mellett döntött: folyósította az előző kormányok által jóváhagyott segélyeket, valamint továbbra is elítélte Oroszország fegyveres agresszióját.¹⁹

A 2023. szeptember 30-i parlamenti választás véget vetett az egykori Heger-kormányokat szétfeszítő koalíciós vitáknak. Az előrehozott választások győztese, a Robert Fico vezette euroszeptikus és mérsékelt nacionalista SMER–SD kormánykoalíciót alakított a harmadik helyezett, Peter Pellegrini által vezetett Európa-párti Hang–Szociáldemokrácia

¹³ Pancuráková, Veronika: *Online: Heger a Nad' boli na Ukrajine. Premiér navštívil Buču, so Zelenským si pripomenuli obe.* [online], 2023. 03. 31. Forrás: Ta3.com [2023. 10. 31.].

¹⁴ *Prezidentka na Ukrajine: Stopy skazy som videla na vlastné oči.* [online], 2022. 05. 31. Forrás: Prezident.sk [2023. 10. 31.].

¹⁵ *Prezidentka si v Kyjeve s prezidentom ČR uctila hrdinov a obeť vojen.* [online], 2023. 04. 28. Forrás: Prezident.sk [2023. 10. 31.].

¹⁶ A második Heger-kormány működéséről és a politikai vitákról bővebben lásd Pásztor–Hajdú–Görög 2023: 132–150.

¹⁷ *Minister obrany M. Sklenár vycestoval do Kyjeva so zástupcami slovenského obranného priemyslu.* [online], 2022. 09. 29. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 27.].

¹⁸ *Prezidentka vymenovala novú vládu odborníkov.* [online], 2023. 05. 15. Forrás: Prezident.sk [2023. 10. 30.].

¹⁹ Tomečková, Nicol: *Prezidentka odmietla tvrdenia, že by stopla plán poslať ďalšiu vojenskú pomoc Ukrajine.* [online], 2023. 10. 05. Forrás: spravy.rtv.sk [2023. 10. 30.].

(*Hlas – sociálna demokracia* – Hlas),²⁰ valamint a parlamenti választásokon az utolsó (hetedik) helyet elfoglaló, a parlamentbe bejutó, euroszeptikus és nacionalista Szlovák Nemzeti Párttal (*Slovenská národná strana* – SNS), amelyet Andrej Danko vezet.²¹ A negyedszer kormányt alakító Robert Fico kormányában a külügyminisztériumot Juraj Blanár (SMER–SD) vezeti, aki hosszú éveken át a regionális politikával foglalkozott (2005–2017 között a Zsolnai Közigazgatási Kerület vezetője volt), viszont 2016-tól a SMER–SD külpolitikai szakértőjeként szerepelt.²² A védelmi minisztérium élére Robert Kaliňák (SMER–SD) került, aki az előző három Fico-kormányban a belügyminisztériumot vezette. A belügyminisztérium élén pedig Matúš Šutaj Eštok (Hlas) áll, aki politikai pályafutását 2012-ben kezdte kormányzati tisztviselőként, 2020-ban kilépett a SMER–SD-ből és belépett a Hlasba.²³ Az új Fico-kormány elutasítja az Oroszország elleni további szankciókat, és nem támogatja a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőinek raktárkészleteiből származó, Ukrajnának történő fegyverszállítást sem.²⁴ Fico más kijelentéseit²⁵ figyelembe véve az Ukrajnának nyújtott további multilaterális támogatást az új Fico-kormány nem fogja akadályozni, amennyiben az nem sérti Szlovákia nemzeti érdekeit, és elősegíti az Ukrajnával határos régiók fejlesztését, valamint üzleti alapon válóssul meg.

Az orosz–ukrán háborúra adott szlovákiai reakciók szempontjából – a miniszterelnök és a köztársasági elnök mellett – három minisztérium reakciója, valamint érdemi válaszáda emelhető ki. Ezek a külügyminisztérium, a védelmi minisztérium, valamint a belügyminisztérium. A külügyminisztériumot a tapasztalt karrierdiplomata, Ivan Korčok (SaS-jelölt) vezette 2022. szeptember 5-ig, akit ugyancsak egy tapasztalt karrierdiplomata és a GLOBSEC²⁶ alapító tagja, Rastislav Káčer (OĽaNO-jelölt) váltott. A védelmi minisztériumot a biztonság- és védelempolitikai tapasztalatokkal rendelkező, több (nyugatbarát) agytröszt egykori tagja (beleértve a GLOBSEC-et), Jaroslav Naď (OĽaNO) vezette. A belügyminisztériumot pedig a volt Katonai Hírszerző Szolgálat

²⁰ A Hlas a SMER–SD-ből vált ki 2020 júniusában. A párt hivatalos bejegyzésére 2020. szeptember 1-jén került sor. Bővebben lásd *O nás*. [online], 2023. Forrás: strana-hlas.sk [2023. 10. 30.].

²¹ A választások hivatalos eredményei alapján a SMER–SD összesen 22,94%-ot, a HLAS–SD összesen 14,70%-ot, az SNS pedig 5,62%-ot szerzett a több mint 3 millió leadott szavazatból (68,51%). Bővebben lásd *Hlasy pre politické subjekty*. [online], 2023. 10. 01. Forrás: statistics.sk [2023. 10. 30.]; *Súhrnné výsledky hlasovania*. [online], 2023. 10. 01. Forrás: statistics.sk [2023. 10. 30.].

²² Bővebben lásd *Kým Rusi vraždili v Buči, on bol s ich veľvyslancom, a kým úradník sedí, on si užíva luxus. Kto je Juraj Blanár*. [online], 2023. 10. 20. Forrás: actuality.sk [2023. 10. 31.].

²³ Bővebben lásd *Matúš Šutaj Eštok*. [online], 2023. Forrás: sme.sk [2023. 10. 31.]; *Minister vnútra Matúš Šutaj Eštok*. [online], 2024. Forrás: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky [2024. 12. 19.]; Praus Lucia: *Pellegrini jednotka, Fico dvojka. Glváč na kandidátke Smeru nie je, Blahu vytiahli vysoko*. [online], 2019. 11. 27. Forrás: sme.sk [2024. 12. 19.].

²⁴ Katuska, Michal: *Prečo Fico napriek sľubom vojenskú pomoc Ukrajine úplne nezastaví? (odpovede)*. [online], 2023. 11. 01. Forrás: sme.sk [2023. 11. 02.].

²⁵ Fico, Robert (2023): *Čo sa nezmestilo na tlačovku XX*. [online], 2023. 10. 30. Forrás: facebook.com [2023. 11. 01.].

²⁶ A GLOBSEC a Szlovák Atlanti Bizottság (*Slovak Atlantic Commission* – SAC) független civil szervezet hagyományán alapuló politikailag független, nonprofit szervezet, amelyet szlovák diplomaták egy csoportja alapított 1993-ban. A SAC célja az volt, hogy segítse Szlovákia NATO- és EU-csatlakozását. A célok 2004-ben teljesültek, és egy évvel később a beszercebányai Bél Mátyás Egyetem (*Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici*) hallgatóinak egy csoportja csatlakozott a SAC-hoz, megalapítva ezzel a GLOBSEC biztonsági konferenciák hagyományát. 2016-tól a GLOBSEC a világ öt legfontosabb nemzetközi biztonsági fóruma közé sorolja magát. Célkitűzéseiből kiindulva inkább „nyugatbarát” agytrösztnek nevezhető. Bővebben lásd *Ideas Shaping the World*. [online], 2023. Forrás: globsec.org [2023. 10. 30.].

korábbi (2010–2012) főigazgatója, Roman Mikulec irányította (OLaNO). Kijelenthető, hogy a 2020 tavaszán megalakult Matovič-kormányban, valamint a későbbi Heger-kormányokban a kül- és biztonságpolitikát meghatározó minisztériumokat korrupcióellenes, az EU és NATO iránt elkötelezett, valamint az Amerikai Egyesült Államok hegemoniáját elfogadó politikusok vezették. Ugyanez igaz a 2023. május 15-én kinevezett szakértői ügyvivő Ódor-kormányra is, amelyben a külügyminisztériumot, a védelmi minisztériumot és a belügyminisztériumot is nyugatbarát szakértők és nem aktív párttagok vezették.

Katonai reakciók

Két nappal az orosz támadás előtt a szlovák fegyveres erőket már készenléti állapotba helyezték.²⁷ A háború kibontakozása után a vezérkar növelte a szlovák–ukrán határ mentén állomásozó csapatok létszámát a szükséges harci és támogató felszereléssel együtt. Az intézkedés elsődleges célja a katonai felderítési eszközök bevetése által a határvédelmi szervek járőrszolgálatának támogatása és erősítése, valamint a humanitárius segítségnyújtásban való közreműködés volt.²⁸

2022. március közepétől az előretolt megerősített jelenlét (*enhanced Forward Presence* – eFP) keretében megkezdődött egy többnemzeti NATO-harccsoport telepítése a lesti (*Lešť*) kiképzőközpontban.²⁹ A harccsoport vezető nemzete Csehország lett, megalakulását követően pedig a szlovák állomány mellett német, holland és szlovén katonákból, tisztekből és harceszközökből állt. 2022 májusában a Nemzeti Tanács jóváhagyta a legfeljebb 3000 katonából álló (700 cseh, 200 holland, 100 lengyel, 200 szlovén, 600 amerikai és 1200 német) harccsoport jelenlétét, amely 2022. október 1-jén elérte teljes harcképességét. A kormány javaslata alapján a Nemzeti Tanács 2023. február 2-án jóváhagyta, hogy a harccsoportba a NATO-tagországokon kívül a finn és a svéd haderő is vezényelhet majd katonákat.³⁰ 2023 őszén az eFP keretében körülbelül 1000 NATO-katona teljesített szolgálatot Szlovákia területén. A vezető nemzet szerepét 2024 januárjától Spanyolország veszi át,³¹ és a NATO madridi csúcstalálkozóján hozott döntések értelmében megkezdődik a harccsoport létszámának dandárszintre (5000 fő) emelése.³²

Ukrajna kérelme alapján még az orosz–ukrán háború kitörése előtt, 2022. február 16-án döntött a Heger-kormány 1,7 millió euró értékű támogatási csomagról, amely az egészségügyi segédeszközök mellett két új Božena 5 aknamentesítőt is tartalmazott.

²⁷ Tódová, Monika: *Generál Zmeko: Vojak, ktorý obdivuje Putina, nemá v armáde čo robiť (+ video)*. [online], 2022. 03. 29. Forrás: DennikN [2023. 10. 31.].

²⁸ Zemanovič, Štefan: *Ozbrojené sily nasadzujú ďalšie sily a prostriedky na podporu bezpečnosti na hranici s Ukrajinou*. [online], 2022. 03. 05. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].

²⁹ *Minister Naď navštívil spojeneckých vojakov posilňujúcich našu bezpečnosť*. [online], 2022. 04. 22. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].

³⁰ Pásztor–Hajdú–Görög 2023: 140–141; *Národná rada Slovenskej republiky – hlasovanie poslancov*. [online], 2023. 02. 02. Forrás: Národná rada Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].

³¹ Krošlák, Ján: *Na Slovensko mieria španielski vojaci, rezort obrany spresnil detaily: Pomôže aj ďalšia krajina!* [online], 2023. 07. 18. Forrás: Nový čas [2023. 10. 31.].

³² Csiki Varga Tamás – Tólas Péter (2022): *Megerősített elrettentés és védelem – a NATO új stratégiai koncepciójának és madridi csúcstalálkozójának értékelése. SVKI Elemzések, 8, 7.*

A háború kibontakozása után – üzemanyag, kézfegyverek, lőszer és egyéb katonai felszerelések mellett – Szlovákia április elején átadta Ukrajnának egyetlen működőképes, ám korlátozott művelési képességekkel³³ rendelkező S-300PMU légvédelmi rendszerét, valamint a hadrendből korábban kivont négy darab Mi-17, illetve egy darab Mi-2 helikoptert, 30 darab BMP-1 gyalogsági páncélozott harcjárművet és meghatározatlan számú GRAD rakéta-sorozatvetőt.³⁴ 2023 tavaszán átadták Ukrajnának a 2022. augusztus 31-én hadrendből kivont 13 darab szovjet gyártmányú MiG-29 vadászrepülőgépet,³⁵ valamint a még működőképes, de hadrendből kivont A2K12 Kub közepes hatótávolságú csapatlégvédelmi rendszereket. Szlovákia ezzel kimerítette a rendelkezésére álló haditechnika átadásának összes lehetőségét.³⁶

A katonai reakciókon belül külön csoportba sorolhatók a közel 40 cégből álló szlovák védelmi ipar szállítmányai, illetve megrendelése az ukrán hadseregnek. A szlovák védelmi ipar gyártási lehetőségeinek megfelelően³⁷ már csak kereskedelmi alapon tud 155 mm-es (részben 152 mm-es) lövegeket és lőszeret biztosítani Ukrajna számára.³⁸ Kiemelendők az állami tulajdonban lévő Konštrukta–Defence megrendelése, ahonnan Ukrajna 8 darab Zuzana 2 önjáró tarackot rendelt meg még 2022-ben. Ezeknek a leszállítása – köszönhetően annak, hogy a védelmi minisztérium nem tartott igényt a gyártásban lévő tarackokra, és átengedte ezeket Ukrajnának³⁹ – 2023. január 16-án meg is történt. Dánia, Németország és Norvégia finanszírozásával további 16-ot fog az állami cég szállítani Ukrajnának, valamint tárgyalások folynak újabb 14 darabról is. A teljesítés alatt álló szerződés értéke 92 millió euró, és a 16 megrendelt önjáró tarackból 2023 augusztusában kettőt már átadtak. A fennmaradó 14 darabot pedig 2024 végéig kapja meg Ukrajna.

³³ A szlovák haderőben rendszeresített, 1987-ben gyártott S-300PMU légvédelmi rendszer jelentősen elavult volt. A szlovák belpolitikai ellentétek miatt a Krím félsziget 2014-es orosz megszállása után nem volt lehetséges a rendszer modernizálása, ezért nem is kötötték be az ország légvédelmi rendszerébe. Bővebben lásd Tódová 2022; „*System S-300 bol pre Slovensko zbytočný aj preto, lebo vôbec nebol zapojený, vraví minister Naď*”. [online], 2022. 05. 13. Forrás: DenníkN [2023. 10. 31.].

³⁴ Pásztor–Hajdú–Görög 2023: 142.

³⁵ A 13 darab MiG-29 vadászrepülőgépből 4 volt repülésre alkalmas (ezeken az ukrán pilóták átrepültek Ukrajnába), a többi repülőgépet földi szállítással juttatták Ukrajna területére.

³⁶ Pancuráková 2023; *Ficove vyhlásenia, že zastavuje vojenskú pomoc Ukrajine, sú podľa prezidentky skôr „politické gesto*”. [online], 2023. 10. 28. Forrás: DenníkN [2023. 10. 31.].

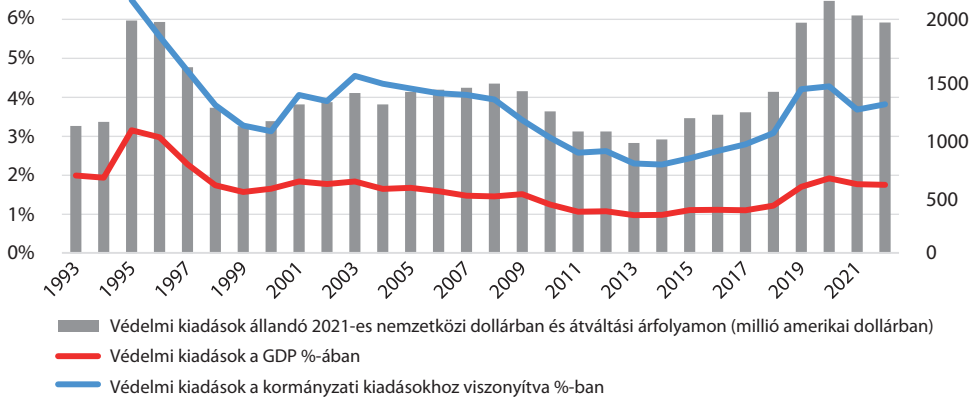
³⁷ Szlovákia két gyárban tudja előállítani a 155 mm-es tüzérségi lövegeket. Az 50%-ban a védelmi minisztériumon keresztül állami tulajdonban lévő és 50%-ban a cseh CSG Group által birtokolt ZVS Holding, valamint a 100%-ban a cseh CSG Group tulajdonában lévő VOP Nováky gyárakban. A gyártáson kívül szóba jöhet a meglévő lövegek élettartamának meghosszabbítása is. Összességében a két üzem 2023-ban 30 ezer tüzérségi lövedékre tudja növelni gyártási kapacitását, és 2024-től elérheti az akár 150 ezres éves szintet. Bővebben lásd PÁNEL III: Ukrajna a zme-na globálneho bezpečnostného prostredia. In *XXI. ročník Hodnotiacej konferencie zahraničnej a európskej politiky Slovenskej republiky*. [online], 2023. 03. 27. Forrás: Slovak Foreign Policy Association [2022. 10. 31.].

³⁸ Pancuráková 2023.

³⁹ Az előző Fico-kormány még 2018-ban 25 darab Zuzana 2 önjáró tarack beszerzését hagyta jóvá a szlovák fegyveres erők (Ozbrojená sily Slovenskej republiky, OSSR) részére. Az orosz–ukrán háború kibontakozása után a Heger-kormány védelmi minisztere, Jaroslav Naď kezdeményezése alapján az utolsó 8 darab önjáró tarackra a védelmi minisztérium nem tartott igényt, előnybe helyezve az ukrainai megrendelést. Ennek értelmében az önjáró tarackok, amelyeket a tervek szerint 2022. december végéig vett volna át Szlovákia, Ukrajnának lettek eladva. Bővebben lásd *Kedy k nám dorazí osem hújnic Zuzana 2? Objednávky pre Ukrajinu majú dostať PREDNOST!* [online], 2022. 06. 04. Forrás: Plus jeden deň [2023. 10. 31.].

Az orosz–ukrán háborúban és a NATO lettországi előretolt megerősített jelenléteinek keretein belüli nemzetközi gyakorlatokon szerzett tapasztalatokat figyelembe véve az önjáró tarack gyártója egy új típusú – BIA nevű⁴⁰ – önjáró tarackot fejlesztett ki, valamint legyártotta ennek prototípusát. A háború kibontakozása után öt védelmi ipari cég növelte jelentősen bevételeit: a Konštrukta–Defence, a VOP Nováky, az Aliter Technologies, a ZVS Holding és a Glock.⁴¹ A sikeres védelmi ipari cégek közé – a teljesség igénye nélkül – sorolható még a Božena aknamentesítőket gyártó Way Industries vállalat, amely a kapacitásbővítések után havi 8 aknamentesítőt képes gyártani. Szlovákia eddig összesen 10 aknamentesítőt bocsátott Ukrajna rendelkezésére.⁴²

Az értékelt időszak alatt (2022. február 24. – 2023. október 31.) Daniel Zmeko tábornok, a szlovák fegyveres erők vezérkari főnöke legalább két alkalommal látogatott el Ukrajnába. Először 2022. május 26-a és 29-e között, amikor közel a frontvonalhoz, Harkiv térségében tárgyalt az ukrán delegációval.⁴³ Másodszor pedig 2023. augusztus 17-én, amikor Zaporizzsja megyébe és a kelet-ukrajnai Donyeck megye déli részén harcoló Tavrija stratégiai műveleti csoporthoz látogatott el. A tárgyalások célja az ukrán hadsereg hadászati és harcászati tapasztalatainak megvitatása volt. A tárgyalások következtetéseit és a látogatások során szerzett tudást a szlovák fegyveres erők illetékes munkacsoportjai a megfelelő elemzés és értékelés után felhasználhatják a tervezési folyamatok során, és ennek megfelelően alakíthatják majd a saját kiképzési folyamataikat is.⁴⁴

1. ábra: Szlovákia védelmi kiadásai 2021-es állandó nemzetközi dollárban, a GDP %-ában és a kormányzati kiadásokhoz viszonyítva %-ban

Forrás: a szerző szerkesztése a SIPRI Military Expenditure Database 2023 alapján

⁴⁰ Bővebben lásd *Využili aj poznatky z Ukrajiny, Konštrukta – Defence predstavila samohybnú kanónovú hífnicu BIA.* [online], 2023. 09. 16. Forrás: sme.sk [2023. 10. 31.].

⁴¹ Madro, Peter: *Zastavenie dodávok zbrani na Ukrajinu? Danko nepočítal s prepúšťaním a medzinárodnými zmluvami.* [online], 2023. 10. 21. Forrás: Pravda.sk [2023. 10. 31.]; Pásztor–Hajdú–Görög 2023: 144.

⁴² *Slovenské produkty obranného priemyslu sú pre Ukrajinu cennou pomocou aj žiadanou komoditou.* [online], 2023. 07. 14. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].

⁴³ *Daniel Zmeko vezérkari főnök Ukrajnában járt.* [online], 2022. 05. 30. Forrás: Új Szó [2023. 10. 31.].

⁴⁴ *Slovenský generál Daniel Zmeko navštívil Ukrajinu.* [online], 2023. 08. 17. Forrás: Sme [2023. 10. 31.].

Ami a védelemre fordított erőforrásokat illeti, a 2008-ban kirobbant gazdasági világválság következményei, a Krím félsziget orosz annektálása és az orosz–ukrán háború eszkalációja, valamint az elavult harci eszközök modernizálása, illetve az új harci eszközök beszerzése kihatottak Szlovákia védelmi kiadásaira is.⁴⁵ A SIPRI adatai szerint a védelmi költségvetés mélypontját 2012–2013-ban érték el, amikor az a GDP 1%-ára csökkent, majd 2015–2017 között 1,1%-ot tett ki, 2018-ban elérte az 1,2%-ot, 2019-ben – az új harci eszközök beszerzésének köszönhetően – 1,7%-ra növekedett, majd 2020-ban elérte az 1,9%-ot. A Covid-19-világjárvány negatív hatásai miatt 2021-ben és 2022-ben 1,8%-ra csökkent,⁴⁶ majd 2023-ban a becslések szerint elérte a GDP 2,01%-át.⁴⁷ A 2024-es védelmi kiadások Szlovákia függetlensége óta elérik az eddigi legmagasabb szintet (2,61 milliárd euró).⁴⁸

Társadalmi reakciók és humanitárius segítségnyújtás

Az AKO közvélemény-kutató által 2022. február 26-án készített felmérés alapján a szlovákiai társadalom 62,6%-a Oroszországot, míg 25%-a az Amerikai Egyesült Államokat jelölte meg felelősként a 2022 februárjában kitört orosz–ukrán háborúért – ellentétben egy 2022. január végén készült felméréssel, amelyben még a válaszadók 44%-a az Amerikai Egyesült Államokat, és nem egész 35%-a Oroszországot tartotta felelősnek a feszültség kialakulásáért.⁴⁹ A háború eszkalációját követően – látván a bucsai mészárlást – a szlovák társadalom Ukrajna támogatása mellett foglalt állást, ami elsősorban a háború elől menekülő nőknek és gyermekeknek nyújtott spontán humanitárius segítségnyújtásban nyilvánult meg.

Szlovákia Bucsa felszabadítása után (2022. április 1.) bekapcsolódott az Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynökségének (*Eurojust*) égisze alatt 2022 márciusában létrejött Közös Nyomozócsoport (*Joint Investigation Team – JIT*) tevékenységébe. Az Ukrajnában feltételezetten elkövetett háborús bűncselekmények kivizsgálása érdekében létrehozott csoport alapító tagjai Ukrajnán kívül Észtország, Lengyelország,

⁴⁵ Szlovákia jelentősebb harci eszközeinek modernizálását a 35 db BMP M lánctalpas gyalogsági harcjármű 2016 márciusában elkezdett és már lezajlott felújítása jelentette, amelynek összértéke 49,2 millió amerikai dollár volt (45,32 millió euró). Az új harci eszközök vásárlását a szárazföldi erők részére két beszerzés képezi: a 75 db Patria AMV finn kerekes csapat szállító harcjármű gyártásáról szóló, 2022 augusztusában aláírt, 472 millió amerikai dollár értékű (434 millió euró) szerződés, valamint a 152 db CV9035 svéd lánctalpas gyalogsági harcjármű gyártását biztosító, 2022 decemberében aláírt, 1,8 milliárd amerikai dollár értékű (1,64 milliárd euró) szerződés. A légi erő számára a már leszállított és hadrendbe állított, 2 db 91,7 millió amerikai dollár összértékű (84,40 millió euró) olasz C-27J Spartan katonai szállító repülőgép, valamint 9 db 170,1 millió amerikai dollárt érő (156,54 millió euró) amerikai UH-60M Black Hawk többcélú szállítóhelikopter jelentette. A légi eszközök gyártását és átadását biztosító szerződések aláírására 2014 októberében, illetve 2015 áprilisában került sor. Szlovákia eddigi legjelentősebb beszerzését 14 db F-16 C/D Block 70, beszállítás alatt levő negyedik generációs vadászbombázó repülőgép képezi. A szerződést 2018 decemberében írták alá, összértéke 1,88 milliárd amerikai dollár (1,72 milliárd euró). Bővebben lásd *IISS – Military Balance Plus | Procurements*. [online], 2024. 04. 13. Forrás: Military Balance+ [2024. 04. 13.].

⁴⁶ *SIPRI Military Expenditure Database*. [online], 2023. Forrás: Stockholm International Peace Research Institute. [2023. 10. 31.].

⁴⁷ Pásztor–Hajdú–Görög 2023: 144.

⁴⁸ *Ministerstvo obrany SR*. [online]. Forrás: rozpocet.sk [2024. 01. 11.].

⁴⁹ Blaško, Peter: *Exkluzívny prieskum pre HN: Slováci otočili. Väčšina ľudí si myslí, že za vojnu môže Rusko*. [online], 2022. 02. 26. Forrás: HN Online [2023. 10. 27.].

Lettország, Litvánia, Románia és Szlovákia.⁵⁰ Szlovákia a közös nyomozócsoportba 3 igazságügyi orvosszakértőt, 4 igazságügyi technikust és egy antropológust delegált, valamint a szlovákiai bűnüldöző szervek az Oroszország által Ukrajna területén elkövetett bűncselekmények ügyében nyomoznak. Továbbá a Liga az Emberi Jogokért (*Liga za ľudské práva*) civil szervezettel együttműködve négy szlovákiai városban (Pozsony, Kassa, Nyitra és Nagymihály) „Blue Dot” központokat hoztak létre, amelyek segítenek az ukrán háborús menekülteknek az orosz megszálló csapatok által elkövetett háborús bűncselekményeket jegyzőkönyvbe venni.⁵¹ Ezenkívül több társadalmi és civil szervezet is segíti az ukránok átutazását vagy beilleszkedésüket a szlovák társadalomba. Nem számít ritkaságnak az sem, hogy civil szervezetek adományokat gyűjtenek humanitárius célokra, például mentőautók beszerzésére,⁵² vagy hogy a szlovák katonák szerveznek adománygyűjtést.⁵³

2023 februárjában, egy évvel az eszkaláció után a Szlovák Tudományos Akadémia Társadalomtudományi és Pszichológiai Központja (*Centrum spoločenských a psychologických vied Slovenskej akadémie vied* – CSPV SAV) készített közvélemény-kutatást, amely szerint a szlovák társadalom egyre kevésbé támogatja az ukrainai menekülteket. Ennek az eltolódásnak az okai a gazdasági visszaesés, az infláció, valamint a dezinformációk hatása, amelyek a társadalom megosztásához, az etnikai közösségek kohéziójának megbomlásához, sőt a kiszolgáltatott csoportokkal szembeni gyűlölet növekedéséhez vezethetnek.⁵⁴ A 2023. szeptemberi parlamenti választás után a CSPV SAV újabb kutatása megerősítette a társadalom elégedetlenségét az Ukrajnának nyújtott túlzott támogatással kapcsolatban. Ennek eredményei kimutatták, hogy a megkérdezettek (1854 személy) 48,8%-a úgy vélte, hogy az ország túlkompenzál az Ukrajnának nyújtott segítség terén, valamint a válaszadók 55,2%-a egyetértett azzal a kijelentéssel, hogy az Ukrajnának szánt fegyverszállítmányok csak meghosszabbítják a háborút. A közvélemény és a társadalmi támogatottság eltolódásában a választási kampány is jelentős szerepet játszott. A politikusok a saját céljaikra használták fel a menekültválságot, mégpedig úgy, hogy félelmet és ellenérzést váltottak ki a szavazóbázisukban, ami még inkább gyengíthette a háborús menekültek támogatását a közvélemény szemében.⁵⁵ Kijelenthető, hogy a szlovák társadalom kezd belefáradni az Ukrajnának és ukránoknak történő segítségnyújtásba, és inkább a saját társadalmi és gazdasági problémáira összpontosít.

A pozsonyi kormány – a vonatkozó törvénycsomag többszöri módosításával és az EU-s szabályok betartása mellett – lehetővé tette az ukrainai háborús menekültek Szlovákia területén való tartózkodását és számukra méltó életkörülmények biztosítását

⁵⁰ *Eurojust and the War in Ukraine*. [online]. Forrás: European Union Agency for Criminal Justice Cooperation [2023. 10. 31.].

⁵¹ Pancuráková 2023.

⁵² *Slovensko ďalej stojí pri Ukrajine. Pomôžte poslať na front ďalšie sanitky*. [online], 2023. 10. 19. Forrás: donio.sk [2023. 10. 31.].

⁵³ *Vojaci vyzbierali v rámci humanitárnej zbierky 24 365 eur na pomoc Ukrajine*. [online], 2023. 06. 01. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].

⁵⁴ Papcunová, Jana: *Podpora Slovákov a Slovienek k prijatiu odídenčov z Ukrajiny postupne klesá*. [online], 2023. 02. 24. Forrás: Slovenská akadémia vied [2023. 10. 31.].

⁵⁵ Nagy Roland: *Csökken a szolidaritás Ukrajna iránt*. [online], 2023. 10. 09. Forrás: Új Szó [2023. 10. 31.].

2025. március 4-ig.⁵⁶ A háborús menekülthullám csökkenése miatt 2023. június 1-jével felszámolták a nagymihályi (*Michalovce*) tranzitközpontot és a felsőnémeti (*Vyšné Nemecké*) határátkelőhelyen kialakított szálláshelyet. 2022. február 24-től 2023. június 18-ig az ukrán–szlovák határon 1 510 877 belépő személyből 118 197 fő kérelmezte az ideiglenes szlovákiai tartózkodási engedélyt.⁵⁷

Gazdasági reakciók

Szlovákia nem ellenezte az Oroszországgal szembeni uniós szankciós csomagok elfogadását, valamint saját érdekében⁵⁸ támogatta az Európai Békekeret (*European Peace Facility* – EFP) költségvetésének emelését. Az újabb orosz katonai agresszió után kezdeményezte kilépését a moszkvai székhelyű Nemzetközi Gazdasági Együttműködési Bankból és a budapesti székhelyű Nemzetközi Beruházási Bankból, amelyekben tagsága 2023. január végén szűnt meg.⁵⁹

Míg Szlovákia viszonylag (látványos és) határozott politikai és katonai válaszokat tudott adni az Ukrajna elleni orosz agresszióra, a fontos gazdasági területeken (energiahordozók beszállítása) – a jelentős orosz energiafüggőségnek köszönhetően – nem tudott teljesen leválni az orosz földgáz és kőolaj beszállításáról vagy az atomerőmű fűtőanyagimportjáról. A földgáz több mint fele még mindig Oroszországból érkezik – Ukrajnán keresztül.⁶⁰ Köszönhetően az embargós kivételeknek, továbbra is Oroszországból érkezik a kőolaj jelentős része, és a hiányzó infrastruktúra miatt jelentős beruházási költségek és erőfeszítés mellett lesz csak lehetséges átállni más típusú kőolajra.⁶¹ 2022-ben – ugyancsak a szankciós kivételeknek köszönhetően – a jászlóapátszentmihályi (*Jaslovské Bohunice*) atomerőműbe összesen ötször érkezett az orosz TVEL állami vállalat által előállított fűtőanyag.⁶² Fontos megjegyezni, hogy a két szlovákiai atomerőműben (a másik a mohi [*Mochovce*] atomerőmű) szovjet-orosz gyártmányú reaktorok üzemelnek, és a fűtőanyag-szállítási szerződés 2026-ig érvényes,⁶³ valamint jelenleg nincs kilátásban más fűtőanyag-beszállító.⁶⁴

⁵⁶ *Dočasné útočisko pre utečencov z Ukrajiny sa predĺžuje do marca 2025.* [online], 2023. 09. 28. Forrás: aktuality.sk [2023. 10. 31.].

⁵⁷ *Vláda schválila aktualizáciu Kontingenčného plánu pre riešenie mimoriadnej situácie v súvislosti s hromadným príchodom obyvateľov Ukrajiny na územie SR.* [online], 2023. 06. 28. Forrás: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].

⁵⁸ Szlovákia az Európai Békekeretből kompenzációkat kap az Ukrajnának szállított harci eszközökért és katonai felszerelésért.

⁵⁹ Pásztor–Hajdú–Görög 2023: 140–142.

⁶⁰ *Na Slovensko prúdi viac plynu z východu ako zo západu, zásoby máme rekordné.* [online], 2023. 07. 07. Forrás: Sita.sk [2023. 10. 31.].

⁶¹ Dargaj, Martin: *Ruská ropa prúdi na Slovensko bez komplikácií, cez Adriu však išla v nižšej kvalite a postihlo to najmä Slovnaft.* [online], 2023. 08. 08. Forrás: sita.sk [2023. 10. 31.].

⁶² Potočár, Radovan: *Jadrové palivo z Ruska vlni priviezli na Slovensko päťkrát. Tu sú podrobnosti.* [online], 2023. 01. 18. Forrás: Energie Portal [2023. 10. 31.].

⁶³ Hudec, Michal: *Expert na jadrové elektrárne: Pri dodávateľovi paliva by sme sa nemali dívať len na cenu.* [online], 2022. 03. 03. Forrás: Euractiv [2023. 10. 31.].

⁶⁴ Bakoš, Tomáš: *Najskôr plyn, potom ropa. Slovensko dáva zbohom už aj ruskému jadrovému palivu.* [online], 2023. 02. 25. Forrás: pravda.sk [2023. 10. 31.].

Összegzés

Politikai értelemben 2023 októberéig a mindenkori szlovák kormány az Ukrajnának nyújtott támogatást Szlovákia saját katonai védelme szempontjából fontos befektetésnek tekintette, azt az elvet követve, hogy „Ukrajna védelme Szlovákia védelme is. Ha Ukrajna nem védi meg magát Oroszország agressziója ellen saját területén, akkor a Szlovák Köztársaságnak belátható időn belül többet kell fordítania saját védelmére. Ezért a legjobb szlovák védelempolitika Ukrajna támogatása.”⁶⁵ 2022 februárjától 2023 áprilisáig Szlovákia összesen 12 katonai és humanitárius segélycsomagot szállított Ukrajnának.⁶⁶ A szakértői kormány kinevezése után Ukrajna számára már nem állítottak össze újabb segélycsomagot.⁶⁷ A Kieli Világgazdasági Intézet szerint a Szlovákia által Ukrajnának nyújtott támogatás összértéke 683 millió euró (a GDP 0,648%-a) volt, amiből a humanitárius segítségnyújtás értéke 11 millió eurót, a pénzügyi segély 5 millió eurót tett ki, míg a katonai segély értéke 667 millió euró volt, ezért Szlovákiát a GDP-vel arányosan a világ Ukrajnát támogató összes országa közül a hatodik helyre sorolja az intézet.⁶⁸

Az orosz–ukrán háború eszkalációját követően Szlovákia több külföldről eredő, Oroszország által kezdeményezett dezinformációs tevékenységgel szembesült. Ezek egyike az általános mozgósítás bevezetésével riogatva nem kívánt társadalmi reakciót váltott ki: 2023-ban több mint 40 ezer hadköteles férfi írásban tagadta meg a katonai szolgálatot, tehát a kifejezetten fegyveres katonai szolgálatot (ami viszont nem menti fel a 19–55 év közötti hadköteles férfiakat a polgári védelmi kötelezettség alól).⁶⁹ Fontos megjegyezni, hogy Szlovákiában megközelítőleg egymillió hadköteles férfi él,⁷⁰ ami az jelenti, hogy a fegyveres katonai szolgálatot megtagadók aránya körülbelül 4%-ot tesz ki. A fegyveres erők létszáma pedig 18 ezer katona körül van.⁷¹

A megváltozott biztonsági környezetnek köszönhetően (a migrációs válság, az orosz–ukrán háború, a „nyugtalan” Nyugat-Balkán és a kaukázusi régió) 2024-re a szlovák haderő állománya közel 24 000 főre növekszik (19 500 katona és 3500 közalkalmazott). A létszámnövelést még a 2022. február 24-i eszkaláció előtt, 2021-ben kezdeményezte a Heger-kormány.⁷² A lényeges haderőfejlesztést pedig még a Pellegrini-kormány indította el 2018-ban 25 darab Zuzana 2 önjáró tarack⁷³ és 14 darab F–16-os vadászgép

⁶⁵ *Ministerstvo obrany SR predložilo Národnej rade SR správu o prevode majetku štátu v správe MO SR za obdobie podľa uznesenia č. 2294 z 18. mája 2023.* [online], 2023. 06. 29. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].

⁶⁶ *Minister J. Naď na základni Ramstein: Medzinárodná podpora Ukrajiny je nadalej nevyhnutná.* [online], 2023. 04. 21. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].

⁶⁷ *Zuzana Čaputová reagovala na tvrdenia Jaroslava Naďa.* [online], 2023. 10. 09. Forrás: DenníkN [2023. 10. 31.].

⁶⁸ *Ukraine Support Tracker.* [online], 2023. 08. Forrás: Kiel Institute for the World Economy [2023. 10. 31.].

⁶⁹ *O odopretí výkonu mimoriadnej služby podalo vyhlásenie 40.000 občanov.* [online], 2023. 02. 14. Forrás: Teraz.sk [2023. 10. 31.].

⁷⁰ Heráková, Michaela: *Mobilizácia na Slovensku: Kto by musel NARUKOVAŤ a dá sa vyhnúť povolaniu do armády?* [online], 2023. 03. 12. Forrás: Plus jeden deň [2023. 10. 31.].

⁷¹ *Chapter Four: Europe (2023). The Military Balance*, 123(1), 131.

⁷² *Slovenská armáda do konca roku 2022 navýši svoje stavy. Vojakov bude takmer 20-tisíc.* [online], 2021. 08. 20. Forrás: trend.sk [2023. 10. 31.].

⁷³ *Ministerstvo obrany obstará 25 kusov delostreleckej techniky Zuzana 2 za desiatky miliónov eur.* [online], 2018. 05. 23. Forrás: sita.sk [2023. 10. 31.].

beszerzésével.⁷⁴ Vitathatatlan, hogy az orosz–ukrán háború a beszerzési folyamatokat felgyorsította, és az addig hezitáló politikusokat is meggyőzte a haderő modernizálásának és ütőképessége növelésének szükségességéről. Ennek köszönhetően elfogadták az új kibervédelmi stratégiát,⁷⁵ a hosszú távú, 2035-ig kitekintő haderőfejlesztési tervet,⁷⁶ valamint a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőiről szóló 321/2002 számú törvényt, amely többek között a katonai objektumok közelében a drónok használatát szabályozza.⁷⁷

A 2008-as gazdasági világválság, valamint a biztonsági környezetet befolyásoló, földrajzi szempontból távolabbra eső veszélytényezők Szlovákia védelmi kiadásainak csökkentéséhez vezettek. Ennek értelmében a szlovák haderő – az ország függetlenségének elnyerése óta (1993. január 1.) – nem jutott modern harceszközökhöz. Az 1. ábra adatai alapján – a 2021-es állandó nemzetközi dollárban mért védelmi kiadásokról – megállapítható, hogy a védelmi kiadások jelentősebb növekedése a biztonsági környezet megváltozása után 4 évvel, 2019-ben következett be, majd a koronavírus-járvány hatására mérsékelten csökkent. Az orosz–ukrán háború eskalációját követően (2022. február 24.) nem történt olyan lényeges beszerzés, haderőfejlesztés vagy a védelmi kiadások növelése, amelyről korábban nem döntött volna a mindenkori politikai elit.

A Nemzeti Tanács 2021. január 27-én fogadta el a Szlovák Köztársaság új védelmi stratégiáját (*Obranná stratégia Slovenskej republiky*), január 28-án az új biztonsági stratégiáját (*Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky*), valamint július 7-én a kormány elfogadta az új katonai stratégiát (*Vojenská stratégia Slovenskej republiky*). A három stratégiai dokumentumot még a 2022. február 24-i orosz fegyveres támadás előtt fogadta el a távozó Matovič-kormány, illetve a Heger-kormány. A biztonsági stratégia a Georgia és Ukrajna elleni agresszív fellépései miatt nevesíti Oroszországot biztonsági kihívásként.⁷⁸

A 2023. október 25-i kormányváltás után kérdésessé vált Ukrajna politikai támogatása Szlovákia részéről. Az új kormányfő, Robert Fico eddigi médiamegnyilvánulásai szerint azonban kijelenthető, hogy az üzleti alapon történő és Szlovákia nemzeti érdekeit nem sértő fegyver, illetve lőszer vagy más kettős felhasználású áruk szállításának a megalakult Fico-kormány nem fog gátat vetni. Csaknem biztosra vehető, hogy a Ramstein-formátumban való aktív szlovák részvétel megszűnik, vagy ha mégsem, nem védelmi miniszteri vagy államtitkári szinten fog folytatódni. A negyedik Fico-kormány továbbra is támogatni fogja Ukrajna tagságát az Európai Unióban, de a NATO-ba való belépését nem, valamint kiegyensúlyozott és jószomszédi politikára fog törekedni.

⁷⁴ *Slovensko podpísalo kontrakty na nákup stíhačiek F-16*. [online], 2018. 12. 12. Forrás: Úrad Vlady Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].

⁷⁵ *Stratégia kybernetickej obrany Slovenskej republiky*. [online], 2022. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].

⁷⁶ *Dlhodobý plán rozvoja rezortu ministerstva obrany s výhľadom do roku 2035*. [online], 2022. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].

⁷⁷ *Zákon z 23. mája 2002 o ozbrojených silách Slovenskej republiky*. [online], 2023. 02. 01. Forrás: slov-lex.sk [2023. 10. 31.].

⁷⁸ Bővebben lásd Pásztor Ladislav (2023): Lengyelország, Szlovákia, Magyarország és Románia biztonsági stratégiáinak elemző-értékelő összehasonlítása. In Szelei Ildikó (szerk.): *A hadtudomány aktuális kérdései 2022*. Budapest: Ludovika, 92–93.

Felhasznált irodalom

- Bakoš, Tomáš: *Najskôr plyn, potom ropa. Slovensko dáva zbohom už aj ruskému jadrovému palivu*. [online], 2023. 02. 25. Forrás: pravda.sk [2023. 10. 31.].
- Bláško, Peter: *Exkluzívny prieskum pre HN: Slováci otočili. Väčšina ľudí si myslí, že za vojnu môže Rusko*. [online], 2022. 02. 26. Forrás: HN Online [2023. 10. 27.].
- Csiki Varga Tamás – Tálás Péter (2022): Megerősített elrettentés és védelem – a NATO új stratégiai koncepciójának és madridi csúcstalálkozásójának értékelése. SVKI *Elemzések*, 8, 1–13. Online: https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2022_8.pdf
- Daniel Zmeko vezérkari főnök *Ukrajnában járt*. [online], 2022. 05. 30. Forrás: Új Szó [2023. 10. 31.].
- Dargaj, Martin: *Ruská ropa prúdi na Slovensko bez komplikácií, cez Adriu však išla v nižšej kvalite a postihlo to najmä Slovnaft*. [online], 2023. 08. 08. Forrás: Sita.sk [2023. 10. 31.].
- Das Ramstein-Format*. [online], 2023. Forrás: Bundesministerium der Verteidigung [2023. 10. 31.].
- Dlhodobý plán rozvoja rezortu ministerstva obrany s výhľadom do roku 2035*. [online], 2022. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].
- Dočasné útočisko pre utečencov z Ukrajiny sa predlžuje do marca 2025*. [online], 2023. 09. 28. Forrás: aktuality.sk [2023. 10. 31.].
- Diplomatická listina*. [online], 2023. 11. 01. Forrás: Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky [2023. 11. 02.].
- Eurojust and the War in Ukraine*. [online]. Forrás: European Union Agency for Criminal Justice Cooperation [2023. 10. 31.].
- Felgyorítja Ukrajna felvételét az Európai Unió*. [online], 2022. 04. 08. Forrás: Euronews [2022. 10. 27.].
- Fico, Robert (2023): *Čo sa nezместilo na tlačovku XX*. [online], 2023. 10. 30. Forrás: facebook.com [2023. 11. 01.].
- Ficové vyhlásenia, že zastavuje vojenskú pomoc Ukrajine, sú podľa prezidentky skôr „politické gesto“*. [online], 2023. 10. 28. Forrás: DenníkN [2023. 10. 31.].
- Hajdú András – Pásztor Ladislav – Szabó Botond (2022): Szlovákia. In Demkó Attila (szerk.): *A világ 2022-ben*. Budapest: MCC Press, 111–123.
- Hajdú András – Újhelyi János Ábel (2021): Szlovákia. In Demkó Attila (szerk.): *A világ 2021-ben. Külpolitika, biztonságpolitika, gazdaság és potenciális konfliktusok magyar perspektívából*. Budapest: MCC Press, 65–71.
- Heráková, Michaela: *Mobilizácia na Slovensku: Kto by musel NARUKOVAŤ a dá sa vyhnúť povolaniu do armády?* [online], 2023. 03. 12. Forrás: Plus jeden deň [2023. 10. 31.].
- Hlasy pre politické subjekty*. [online], 2023. 10. 01. Forrás: statistics.sk [2023. 10. 30.].
- Hudec, Michal: *Expert na jadrové elektrárne: Pri dodávateľovi paliva by sme sa nemali dívať len na cenu*. [online], 2022. 03. 03. Forrás: Euractiv [2023. 10. 31.].
- Chapter Four: Europe (2023). *The Military Balance*, 123(1), 50–149. Online: <https://doi.org/10.1080/04597222.2023.2162716>
- Ideas Shaping the World*. [online], 2023. Forrás: Globsec.org [2023. 10. 30.].
- IISS – Military Balance Plus | Procurements*. [online], 2024. 04. 13. Forrás: Military Balance+ [2024. 04. 13.].
- Katarína Mathernova Officially Becomes New Eu Ambassador to Ukraine*. [online], 2022. 09. 28. Forrás: EU NeighboursEast [2023. 10. 27.].
- Katuška, Michal: *Prečo Fico napriek sľubom vojenskú pomoc Ukrajine úplne nezastaví? (odpovede)*. [online], 2023. 11. 01. Forrás: sme.sk [2023. 11. 02.].
- Kedy k nám dorazí osem hűfníc Zuzana 2? Objednávky pre Ukrajinu majú dostať PREDNOSTĚ!* [online], 2022. 06. 04. Forrás: Plus jeden deň [2023. 10. 31.].
- Krošlák, Ján: *Na Slovensko mieria španielski vojaci, rezort obrany spresnil detaily: Pomôže aj ďalšia krajina!* [online], 2023. 07. 18. Forrás: Nový čas [2023. 10. 31.].
- Kysel, Tomáš: *Kým Rusi vraždili v Buči, on bol s ich veľvyslancom, a kým úradník sedí, on si užíva luxus. Kto je Juraj Blanár*. [online], 2023. 10. 20. Forrás: aktuality.sk [2023. 10. 31.].
- Madleňák, Tomáš – Bové, Lars: *Ruský špión s diplomatickým krytím operuje v Bruseli, hoci ho chceli vyhostiť. Na recepcii u neho bol aj Uhrík*. [online], 2023. 10. 24. Forrás: Investigatívne centrum Jána Kuciaka [2023. 10. 31.].

- Madro, Peter: *Zastavenie dodávok zbraní na Ukrajinu? Danko nepočítal s prepúšťaním a medzinárodnými zmluvami*. [online], 2023. 10. 21. Forrás: pravda.sk [2023. 10. 31.].
- Matúš Šutaj Eštok. [online], 2023. Forrás: sme.sk [2023. 10. 31.].
- Minister vnútra Matúš Šutaj Eštok. [online], 2024. Forrás: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky [2024. 12. 19.].
- Minister Naď navštívil spojeneckých vojakov posilňujúcich našu bezpečnosť. [online], 2022. 04. 22. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].
- Minister J. Naď na základni Ramstein: Medzinárodná podpora Ukrajiny je naďalej nevyhnutná. [online], 2023. 04. 21. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].
- Ministerstvo obrany SR. [online]. Forrás: rozpocet.sk. [2024. 01. 11.].
- Minister obrany Jaroslav Naď si prevzal na Ukrajine významné štátne ocenenie Rád Jaroslava Múdreho. [online], 2022. 12. 08. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].
- Minister obrany M. Sklenár vycestoval do Kyjeva so zástupcami slovenského obranného priemyslu. [online], 2022. 09. 29. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 27.].
- Ministerstvo obrany obstará 25 kusov delostreleckej techniky Zuzana 2 za desiatky miliónov eur. [online], 2018. 05. 23. Forrás: sita.sk [2023. 10. 31.].
- Ministerstvo obrany SR predložilo Národnej rade SR správu o prevode majetku štátu v správe MO SR za obdobie podľa uznesenia č. 2294 z 18. mája 2023. [online], 2023. 06. 29. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].
- Nagy Roland: *Csökken a szolidaritás Ukrajna iránt*. [online], 2023. 10. 09. Forrás: Új Szó [2023. 10. 31.].
- Na Slovensko prúdi viac plynu z východu ako zo západu, zásoby máme rekordné. [online], 2023. 07. 07. Forrás: sita.sk [2023. 10. 31.].
- Národná rada Slovenskej republiky – hlasovanie poslancov. [online], 2023. 02. 02. Forrás: Národná rada Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].
- O nás. [online], 2023. Forrás: strana-hlas.sk [2023. 10. 30.].
- O odopretí výkonu mimoriadnej služby podalo vyhlásenie 40.000 občanov. [online], 2023. 02. 14. Forrás: teraz.sk [2023. 10. 31.].
- Pancuráková Veronika: *Online: Heger a Naď boli na Ukrajine. Premiér navštívil Buču, so Zelenským si pripomenuli obeť*. [online], 2023. 03. 31. Forrás: Ta3.com [2023. 10. 31.].
- PANEL III: Ukrajina a zmena globálneho bezpečnostného prostredia. In *XXI. ročník Hodnotiacej konferencie zahraničnej a európskej politiky Slovenskej republiky*. [online], 2023. 03. 27. Forrás: Slovak Foreign Policy Association [2022. 10. 31.].
- Papcunová, Jana: *Podpora Slovákov a Sloveniek k prijatiu odíencov z Ukrajiny postupne klesá*. [online], 2023. 02. 24. Forrás: Slovenská akadémia vied [2023. 10. 31.].
- Pásztor Ladislav – Hajdú András – Görög Álmos (2023): Szlovákia. In Demkó Attila (szerk.): *A világ 2023-ban*. Budapest: MCC Press, 132–150.
- Pásztor Ladislav (2023): Lengyelország, Szlovákia, Magyarország és Románia biztonsági stratégiáinak elemző-értékelő összehasonlítása. In Szelei Ildikó (szerk.): *A hadtudomány aktuális kérdései 2022*. Budapest: Ludovika, 87–107.
- Potočár, Radovan: *Jadrové palivo z Ruska vlni priviezli na Slovensko päťkrát. Tu sú podrobnosti*. [online], 2023. 01. 18. Forrás: Energie Portal [2023. 10. 31.].
- Praus Lucia: *Pellegrini jednotka, Fico dvojka. Glváč na kandidátke Smeru nie je, Blahu vytiahli vysoko*. [online], 2019. 11. 27. Forrás: sme.sk [2024. 12. 19.].
- Premiér Heger počas stretnutia so Zelenským: Ukrajina patrí do EÚ. [online], 2022. 04. 08. Forrás: Úrad vlády Slovenskej republiky [2023. 10. 27.].
- Prezidentka na Ukrajine: Stopy skazy som videla na vlastné oči. [online], 2022. 05. 31. Forrás: prezident.sk [2023. 10. 31.].
- Prezidentka si v Kyjeve s prezidentom ČR uctila hrdinov a obeť vojen. [online], 2023. 04. 28. Forrás: prezident.sk [2023. 10. 31.].
- Prezidentka vymenovala novú vládu odborníkov. [online], 2023. 05. 15. Forrás: prezident.sk [2023. 10. 30.].
- Rastislav Káčer távozik a külügyminisztérium éléről. [online], 2023. 05. 05. Forrás: Új Szó [2023. 10. 30.].
- Robert Kaliňák. [online], 2023. Forrás: sme.sk [2023. 10. 31.].

- SIPRI Military Expenditure Database*. [online], 2023. Forrás: Stockholm International Peace Research Institute. [2023. 10. 31.].
- Slovenská armáda do konca roku 2022 navýši svoje stavy. Vojakov bude takmer 20-tisíc. [online], 2021. 08. 20. Forrás: trend.sk [2023. 10. 31.].
- Slovenská republika čo najrozhodnejšie odsudzuje napadnutie Ukrajiny zo strany Ruskej federácie*. [online], 2022. 02. 24. Forrás: Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky [2023. 10. 27.].
- Slovenské produkty obranného priemyslu sú pre Ukrajinu cennou pomocou aj žiadanou komoditou*. [online], 2023. 07. 14. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].
- Slovensko ďalej stojí pri Ukrajine. Pomôžte poslať na front ďalšie sanitky*. [online], 2023. 10. 19. Forrás: donio.sk [2023. 10. 31.].
- Slovensko podpísalo kontrakty na nákup stíhačiek F-16*. [online], 2018. 12. 12. Forrás: Úrad Vlády Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].
- Slovenský generál Daniel Zmeko navštívil Ukrajinu*. [online], 2023. 08. 17. Forrás: sme.sk [2023. 10. 31.].
- Stratégia kybernetickej obrany Slovenskej republiky*. [online], 2022. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].
- Súhrnné výsledky hlasovania*. [online], 2023. 10. 01. Forrás: statistics.sk [2023. 10. 30.].
- „Systém S-300 bol pre Slovensko zbytočný aj preto, lebo vôbec nebol zapojený, vraví minister Nad“”. [online], 2022. 05. 13. Forrás: DenníkN [2023. 10. 31.].
- Tódová, Monika: *Generál Zmeko: Vojak, ktorý obdivuje Putina, nemá v armáde čo robiť (+ video)*. [online], 2022. 03. 29. Forrás: DenníkN [2023. 10. 31.].
- Tomečková, Nicol: *Prezidentka odmietla tvrdenia, že by stopla plán poslať ďalšiu vojenskú pomoc Ukrajine*. [online], 2023. 10. 05. Forrás: spravy.rtv.sk [2023. 10. 30.].
- Ukraine Support Tracker*. [online], 2023. 08. Forrás: Kiel Institute for the World Economy [2023. 10. 31.].
- Vláda schválila aktualizáciu Kontingentného plánu pre riešenie mimoriadnej situácie v súvislosti s hromadným príchodom obyvateľov Ukrajiny na územie SR*. [online], 2023. 06. 28. Forrás: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].
- Vojaci vyzbierali v rámci humanitárnej zbierky 24 365 eur na pomoc Ukrajine*. [online], 2023. 06. 01. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].
- Využili aj poznatky z Ukrajiny, Konštrukta–Defence predstavila samohybnú kanónovú húfnicu BIA*. [online], 2023. 09. 16. Forrás: sme.sk [2023. 10. 31.].
- Zákon z 23. mája 2002 o ozbrojených silách Slovenskej republiky*. [online], 2023. 02. 01. Forrás: slov-lex.sk [2023. 10. 31.].
- Zemanovič, Štefan: *Ozbrojené sily nasadzujú ďalšie sily a prostriedky na podporu bezpečnosti na hranici s Ukrajinou*. [online], 2022. 03. 05. Forrás: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky [2023. 10. 31.].
- Zuzana Čaputová reagovala na tvrdenia Jaroslava Naďa*. [online], 2023. 10. 09. Forrás: DenníkN [2023. 10. 31.].

Tálas Péter¹

Az orosz–ukrán háború hatása Lengyelországra²

Oroszország 2022. február 24-én Ukrajna ellen indított inváziója alapján változtatta meg Európa biztonsági környezetét, ezen belül is elsősorban a kelet-közép-európai országok biztonságát. Jóllehet előzetesen Lengyelország sem számított hosszú háborúra az eszkalálódó orosz–ukrán fegyveres konfliktus kapcsán, a lengyel társadalom és a lengyel politikai elit egyértelműen Ukrajna egyik legfőbb európai támogatójává lépett elő. Lengyelország fogadta be a legtöbb ukrajnai menekültet, GDP-arányosan a balti és a skandináv országok után a legnagyobb támogatója lett Kijevnek, illetve többször is politikai nyomást fejtett ki annak érdekében, hogy az Európai Unió tagországai és az Egyesült Államok minél több és hatékonyabb támogatásban részesítse Ukrainát. Tanulmányunk azt mutatja be, miként hatott az orosz–ukrán háború 2022-es eszkalációja a lengyel társadalom és a lengyel politika ukránokhoz és Ukrajnához, illetve az őket megtámadó Oroszországhoz fűződő viszonyára, valamint hogy milyen lépéseket váltott ki a háború Lengyelországból.

Kulcsszavak: Lengyelország, orosz–ukrán háború, NATO, EU

The Impact of the Russian-Ukrainian War on Poland

Russia's invasion of Ukraine on 24 February 2022 has fundamentally changed the security environment in Europe, especially the security of countries of Central and Eastern Europe. Although Poland had not previously considered the escalating armed conflict between Russia and Ukraine to be a long war, Polish society and the Polish political elite have clearly emerged as one of the main European supporters of Ukraine. Poland has taken in the largest number of Ukrainian refugees, has become the biggest supporter of Kiev after the Baltic and Scandinavian countries in terms of GDP, and has repeatedly exerted political pressure to ensure that the EU states and the US Congress provide Ukraine with more and better aid. Our study shows how the escalation of the Russian-Ukrainian war in 2022 affected Polish society and Polish politics in its relations with Ukrainians and Ukraine, and with the Russia that attacked them, and how the war triggered actions from Poland.

Keywords: Poland, Russian-Ukrainian war, NATO, EU

Bevezetés

A lengyel–ukrán viszony történetileg korántsem predesztinálta Lengyelországot és a lengyel társadalmat arra, hogy a 2022-es februári orosz agresszióknak ellenálló Ukrajna egyik

¹ Tálas Péter az NKE EJK John Lukacs Intézet tudományos főmunkatársa. E-mail: Talas.Peter@uni-nke.hu

² A tanulmány a TKP2021-NVA-16 számú projektnek a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

legerőteljesebb és leghatározottabb európai támogatója legyen. A két nép között számos kölcsönös történelmi sérelem halmozódott fel,³ a lengyelek pedig – a felmérések szerint – egészen 2014-ig az oroszokhoz lényegében hasonlóan, sőt bizonyos szempontból nemegyszer negatívabban ítélték meg keleti szomszédjukat a szimpátia és az elutasítás skáláján.⁴ Változást e tekintetben a 2014-es ukrajnai események (a Majdan-forradalom, a Krím annektálása és a keletukrán szeparatizmus) idéztek elő először, amit a lengyel társadalom egy Európa felé való ukrán társadalmi fordulatként, illetve az erre adott orosz válaszként értelmezett. Ennek kettős hatása volt a lengyelek Ukrajna-percepciójára. Egyrészt ettől kezdve fokozatosan javult Lengyelországban az ukránokról alkotott kép, amely azonban 2021–22-ig elsősorban az elutasítók arányának csökkenésében volt érzékelhető.⁵ Másrészt viszont a felmérésekből már ekkor egyértelműen kiderült, hogy a lengyel társadalom Ukrajna és az ukránok támogatása, illetve az orosz politika szankcionálása mellett áll ki.⁶ 2014-ben az Oroszországra történő diplomáciai nyomásgyakorlást a megkérdezett lengyelek 79%-a, az ukrán kormány pénzügyi támogatását 70%-a, az Oroszország elleni gazdasági szankciók szigorítását 67%-a, az ukrán hadsereg felfegyverzését, fegyverek és katonai felszerelések eladását 37%-a, katonai egységek Ukrajnába küldését pedig a 21%-a támogatta.⁷ Mindezt azért fontos előzetesen jelezni, hogy lássuk: miközben a lengyelek számára is sokkoló volt az orosz–ukrán háború 2022. februári eszkalációja, az Ukrajnának nyújtandó lengyel segítség szándékát nem ez váltotta ki, az ugyanis jóval korábban megszületett.

Mindehhez hozzátehetjük, hogy a lengyel politikai vezetés már a 2008-as grúz–orosz háború óta az európai biztonságot is fenyegető tényezőként tekintett Oroszországra, s erről igyekezett meggyőzni észak-atlanti és európai uniós szövetségeseit is.⁸ Mivel a 2014-es eseményekben a varsói vezetés egyértelműen megerősítve látta korábbi álláspontját, ezt követően – mivel az orosz fenyegetés elsősorban a kelet-közép-európai államokat érintette az Unió és a NATO-n belül – a lengyel vezetés regionális kapcsolataiban is igyekezett megjeleníteni és érvényesíteni a fenti politikáját. Részben az olyan, már meglévő keretek között, mint a Közép-Európai Kezdeményezés (KeK), a visegrádi csoport (V4) vagy a balti hármak (B3) együttműködésének kiszélesítése (B3+1), részben pedig az orosz–ukrán konfliktus kirobbanását követően létrehozott olyan együttműködési formákon keresztül, mint a bukaresti kilencek (B9), a Három Tenger Kezdeményezés (TSI) vagy a lublini háromszög (L3), amelyeknek egyik legfőbb kezdeményezője is volt.⁹

³ Hud', Bohdan (2015): Konflikty ukraińsko-polskie: potrzeba nowego spojrzenia. *Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne*, 23, 97–107.

⁴ Musiał, Kornel (2023): *Polska–Ukraina, Polacy–Ukraińcy: specyfika relacji a eskalacja wojny na terytorium Ukrainy. Dyskurs i Dialog*, 11(1), 56–64; Sińczuch, Marcin (2022): Stosunek społeczeństwa polskiego do agresji rosyjskiej na Ukrainie w świetle badań socjologicznych. *Bezpieczeństwo Obronność Socjologia*, (1), 37–54.

⁵ Musiał 2023: 62–63; Sińczuch 2022: 44.

⁶ Maciejewska-Mieszkowska, Katarzyna (2023): *Eskalacja wojny w Ukrainie jako czynnik determinujący poczucie zagrożenia bezpieczeństwa Polski w ocenie społecznej. Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, (2), 217–236.

⁷ Maciejewska-Mieszkowska 2023: 223.

⁸ Tálas Péter (2014): *A grúz–orosz háború hatása a kelet-közép-európai biztonságfelfogásra. Nemzet és Biztonság*, 7(2), 17–35.

⁹ A lengyelek és litvánok által 2020-ban kezdeményezett lengyel–litván–ukrán együttműködés fő célja Ukrajna Európai Unióhoz való közelítése.

Fontos jeleznünk azt is, hogy 2014-től a lengyel vezetés volt az egyik fő kezdeményezője és szereplője, illetve Lengyelország volt az egyik fontos helyszíne a NATO keleti szárnya megerősítésének is, amit a szövetség és a lengyel vezetés is a fenyegető orosz politikával indokolt. Ennek keretében jött létre 2017-ben az Északkeleti Multinacionális Hadosztály,¹⁰ és lett 2016-tól Lengyelország a befogadó nemzete, illetve 2021-től Lettországból résztvevője is a NATO megerősített előretolt jelenlétének (*enhanced forward presence*),¹¹ továbbá 2018-tól a szövetség arányos előretolt jelenlétének (*tailored forward presence*).¹² Emellett 2016-tól megnövekedett az amerikai katonai jelenlét is Lengyelországban, részben a European Deterrence Initiative (EDI) keretében, részben egy 2020 augusztusában aláírt amerikai–lengyel megállapodás nyomán, az amerikai csapatok állandó lengyelországi jelenlétének megerősítéséről.¹³

A 2022-es eszkaláció politikai és társadalmi hatása

Jóllehet a lengyel politika a grúz–orosz háború óta fenyegetésként tekintett Oroszországra, a lengyel társadalom pedig 2014-től támogatta Ukrajna megsegítését, sőt a lengyel kormányt már 2021 őszén tájékoztatta az amerikai vezetés arról, hogy Putyin valószínűleg háborút indít Ukrajna ellen (ez a hír pedig 2022 januárjában a lengyel sajtóban is megjelent), a lengyel politikai vezetés és a társadalom nem különösebben készült a háborúra.¹⁴ A *Rzeczpospolita* című napilap számára 2022. január 25–26-án végzett felmérés szerint csupán minden harmadik lengyel aggódott egy Ukrajna elleni orosz támadás miatt, 29%-uk nem számított az események ilyen fordulatára, 38%-nak pedig nem volt véleménye a kérdésről. Vagyis a háború valószínűségét csak a lakosság egy része kezelte többé-kevésbé valóságosként.¹⁵ Mateusz Morawiecki lengyel miniszterelnök egy február 14-ei interjújában úgy fogalmazott:

„ha agresszióra kerülne sor, felkészülünk az Ukrajnából érkező menekültek fogadására. [...] Előkészítjük a logisztikát, hogy az ilyen migrációs mozgásokat Lengyelország a lehető legjobban felszívja. De egy egész konvojt is küldtünk Ukrajnába, mert az ilyen helyzetekben az első lépés a belső migráció, ahol szintén szükség van konténerekre, ágyakra, elsődleges szükségleti cikkekre, hogy az otthonukból elűzött vagy háború elől menekülő emberek menedéket találjanak”.¹⁶

¹⁰ *Wielonarodowa Dywizja Północny – Wschód w Elblągu*. [online]. Forrás: Ministerstwo Obrony Narodowej [2024. 07. 02.].

¹¹ *Wzmocniona Wysunięta Obecność (enhanced Forward Presence, eFP)*. [online]. Forrás: Ministerstwo Obrony Narodowej [2024. 07. 02.].

¹² *Dostosowana Wysunięta Obecność (tailored Forward Presence, tFP)*. [online]. Forrás: Ministerstwo Obrony Narodowej [2024. 07. 02.].

¹³ *Zwiększenie obecności wojskowej USA w Polsce*. [online]. Forrás: Ministerstwo Obrony Narodowej [2024. 07. 02.].

¹⁴ Morawska, Elżbieta: *Czy Polska była gotowa na wybuch wojny w Ukrainie?* [online], 2023. 02. 23. Forrás: *mamp-rawowiedziec.pl* [2024. 06. 25.].

¹⁵ Mikulski, Jakub: *Sondaż: Jedna trzecia Polaków spodziewa się wybuchu wojny Rosji z Ukrainą*. [online], 2022. 01. 31. Forrás: *rzeczpospolita* [2024. 06. 21.].

¹⁶ *Mateusz Morawiecki o sytuacji na Ukrainie: chcąc pokoju, trzeba się szykować na wojnę*. [online], 2022. 02. 14. Forrás: *Polskie Radio* [2024. 06. 14.].

Hasonló tartalmú és hangvételű bejegyzéseket tett közzé a Twitteren február 13-án, majd február 24-én Mariusz Kamiński lengyel belügyminiszter is.¹⁷ Vagyis a kormány leginkább az agresszió nyomán bekövetkező tömeges migrációra készült, s ezt tekintette az esetleges konfliktus legnagyobb kihívásának. Ezen aligha csodálkozhatunk, hiszen – hasonlóan a többi V4-országhoz – a 2015-ös európai migrációs és menekültválság és az azt követő politikai diskurzus Lengyelországban is a tömeges migrációt tette a biztonságpolitika egyik legfontosabb kérdésévé, amit 2021 elején a belarusz vezetés által a lengyel–belarusz határon mesterségesen létrehozott migrációs válság csak tovább fokozott.¹⁸

Ezt támasztja alá az is, hogy 2021 végén és 2022 elején két olyan törvényjavaslattal is foglalkozott a Szejm, amely a migrációval szembeni fellépéssel függött össze. Az államhatár védelméről és egyes más törvényekről szóló törvénnyel,¹⁹ illetve A stratégiai tartalékokról és egyes más törvényekről szóló törvénnyel.²⁰ Ezek azonban elsősorban a lengyel–belarusz határon mesterségesen kialakított migrációs válságra reflektáltak.²¹ A honvédelemmel kapcsolatban 2022. február 24. előtt csupán egyetlen törvény kidolgozása kezdődött meg, a 2021. november 16-án nyilvános konzultációra bocsátott A haza védelméről szóló törvény,²² amely kapcsán ugyan lerövidítették a nyilvános vita hosszát (30-ról 11 napra), de a tervezet végül csak 2022. február 28-án került a Szejm elé, magát a törvényt pedig 2022 márciusában fogadta el a parlament. E törvényre egészen bizonyosan hatott a háború februári eszkalációja, hiszen míg az eredeti törvénytervezet 2,3%-ban jelölte meg a lengyel védelmi költségvetés GDP-arányát 2023-ra vonatkozóan,²³ az elfogadott törvényben már 3% szerepelt.²⁴

Arról nincs információnk, hogy a lengyel vezetés vajon azért nem készült-e más szempontból különösebben a háborúra, mert – hasonlóan a nemzetközi közösség legtöbb szereplőjéhez – Varsó is arra számított, hogy a harcok az ukránok orosz fölény miatti meghátrálása következtében valószínűleg gyorsan befejeződnek, vagy ennek egészen más oka volt. Az előbbire utal, hogy Radosław Sikorski 2023 januárjában úgy vélte, a háború elején a lengyel kormány félt attól, hogy Ukrajna összeomlik. S az intenzív segítség csak azután kezdődött el, amikor Volodimir Zelenszkij ukrán elnök az ellenállás mellett döntött.²⁵ Lengyelország háborúra való felkészültségéről ugyanakkor sem az eszkaláció előtt, sem utána nem volt vita a lengyel parlamentben.

¹⁷ Zalewski, Piotr (2022): Działania administracji państwowej w Polsce wobec uchodźców z Ukrainy w pierwszych tygodniach wojny w Ukrainie 2022 roku. *Aspekty prawne i securitologiczne. Studia Politiacae Universitatis Silesiensis*, (34), 111.

¹⁸ Zalewski 2022: 102–105.

¹⁹ Morawska, Elżbieta: *Jak wyglądała praca nad ustawą o budowie zabezpieczenia granicy państwowej?* [online], 2022. 07. 04. Forrás: mamprawowiedziec.pl [2024. 06. 14.]; *Ustawa z dnia 29 października 2021 r. o budowie zabezpieczenia granicy państwowej.* [online], 2021. 11. 04. Forrás: ISAP [2024. 06. 18.].

²⁰ *Ustawa z dnia 13 stycznia 2022 r. o zmianie ustawy o rezerwach strategicznych oraz niektórych innych ustaw.* [online], 2022. 02. 19. Forrás: ISAP [2024. 06. 18.].

²¹ Morawska 2023.

²² *Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny.* [online], 2022. 04. 23. Forrás: ISAP [2024. 06. 15.].

²³ *Druk nr 2052. Rządowy projekt ustawy o obronie Ojczyzny.* [online], 2022. 02. 25. Forrás: Sejm IX. kadencja Archiwum, 29.

²⁴ *Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny 2022: 17.*

²⁵ Radio ZET (2023): *Gość Radia ZET – Radosław Sikorski.* [online], 2023. 01. 23. Forrás: YouTube [2024. 07. 01.].

Az orosz–ukrán háború 2022. február 24-ei eszkalációját követően a lengyel politikai vezetés – az Európai Unió és a NATO vezetőivel együtt – elítélte az orosz agressziót, és Varsó is azonnal csatlakozott az Oroszország ellen elrendelt szankciókhoz.²⁶ Sőt ezeknek az egyik legfőbb kezdeményezője lett, amit a lengyel társadalom is egyértelműen és határozottan támogatott. A korabeli felmérések alapján a februárban kitört háború a lengyelek 85%-a szerint Lengyelországra, 84%-a szerint Európára, 75%-a szerint pedig az egész világra nézve fenyegetést jelentett.²⁷ Ugyanekkor a megkérdezettek 91%-a támogatta a diplomáciai nyomásgyakorlást, illetve az orosz vezetés teljes diplomáciai elszigetelését, 93%-uk az ukránoknak nyújtott pénzügyi támogatást, 90%-uk a katonai felszerelések, eszközök és fegyverzet átadását, sőt 30%-uk még azt is, hogy katonai egységeket küldjenek Ukrajnába. Az orosz gáz és olaj importjának EU-s blokádját a megkérdezettek 80%-a támogatta, 76% még abban az esetben is, ha ez az energiaárak növekedésével jár. Az orosz áruk bojkottját 80%, az Oroszországgal együttműködő nyugati vállalatokét 72%, az orosz művészek nemzetközi szerepléstől való eltiltását 44%, míg a sportolókét 58% támogatta.²⁸ Az orosz magatartás szankcionálásának és Ukrajna megsegítésének társadalmi támogatása lényegében annak a lengyel biztonságpolitikai doktrínának a lenyomata, amely a lengyel biztonság szempontjából elementáris érdeknek tekinti egy független és szuverén Ukrajna létét Lengyelország és Oroszország között.²⁹

Belpolitikai szempontból az orosz agresszió legfontosabb lengyelországi következménye az ukrán menekültek tömeges megjelenése volt, amelynek mérete – a miniszterelnök és a belügyminiszter nyilatkozatai ellenére – a kormányt és az államapparátust is meglepte. Persze ezen aligha csodálkozhatunk, hiszen 2022. február 24-e és március 24-e között – vagyis egyetlen hónap alatt – Ukrajnából több mint 3,73 millió menekült érkezett a környező országokba, akik közül több mint 2,23 millió Lengyelországot választotta.³⁰ Összehasonlításképp érdemes emlékeztetni arra, hogy a 2015-ös migrációs és menekültválság egy éve alatt a Frontex adatai szerint 1,35 millió ember kért védelmet, illetve összesen 2 millió ember érkezhett Európába.³¹ Fontos ugyanakkor jelezni, hogy noha a szakirodalom egy része utólag lengyelországi migrációs válságról beszél az ukrainai menekültek kapcsán,³² a korabeli eseményeket sem a politika, sem a lengyel sajtó, sem pedig a lengyel társadalom nem tekintette migrációs válságnak, aminek két fő oka volt.

Az egyik a lengyel társadalom részéről megnyilvánuló nagyfokú szolidaritás és segítőkészség volt, ami Ukrajna és az Ukrajnából menekülők felé irányult az orosz agressziót követően, s aminek leginkább az első napokban volt különös jelentősége, amikor még nem születtek meg azok törvények és jogszabályok, amelyek a menekültekre vonatkoztak. A korabeli felmérések azt mutatták, hogy a megkérdezettek 90%-a szerint Ukrajnának az EU tagjává kellene válnia, 60% szerint minél gyorsabban, míg 88% támogatta az ukrán

²⁶ *Európai Tanács*, 2024. március 21–22. [online]. Forrás: consilium.europa.eu [2024. 06. 03.].

²⁷ Maciejewska-Mieszkowska 2023: 227–229.

²⁸ Maciejewska-Mieszkowska 2023: 229.

²⁹ Mitrovits Miklós: *A lengyel geopolitikai gondolkodás története III. – A „lengyel Ostpolitik”*. [online], 2023. 06. 28. Forrás: Horizontok blog [2024. 06. 11.].

³⁰ Zalewski 2022: 227–228.

³¹ Tálas Péter (2018): *Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről*. Budapest: Dialóg Campus, 15.

³² Zalewski 2022: 109.

NATO-tagságot, 58%-a pedig a lehető leggyorsabb csatlakozást is.³³ Ugyanebben az időpontban a lengyelek 94%-a meg volt győződve arról, hogy Lengyelországnak be kell fogadnia menekülteket, és segítenie kell őket.³⁴

A másik ok, hogy a kormány viszonylag gyorsan megalkotta, a parlament pedig 2022. március 12-én elfogadta Az Ukrajna területén zajló fegyveres konfliktustól érintett ukrán állampolgároknak nyújtott segítségről című törvényt.³⁵ A háború első 18 hónapjára, majd az időszakot meghosszabbítva, 2024 júniusáig (bizonyos esetekben 2024 szeptemberéig) ez a törvény szabályozta az ukrán menekültek különböző – tartózkodási, egészségügyi, oktatási, munkavégzési és egyéb – jogosultságait Lengyelországban, továbbá azoknak a lengyeleknek nyújtott állami támogatásokat is, akik menekülteket fogadtak be saját otthonaikba. A különleges törvényként (*specustawa*) emlegetett törvény az ukrán menekülteknek lényegében az EU-s állampolgárokkal azonos jogokat biztosít. Vagyis hozzáférést az oktatási rendszerhez, az egészségügyi ellátáshoz és a munkaerőpiachoz. Emellett az ukránok jogot kaptak az élelemhez és a lakhatáshoz, az ún. 500 plusz juttatás igénybevételéhez (a gyermek 18 éves koráig)³⁶ vagy a családgondozási támogatáshoz (újszülött gyermekenként 12 ezer zloty).³⁷

Mindez persze nem jelentette azt, hogy a menekültek ellátásának ne lettek volna hiányosságai. Egyrészt a menekültek egyes rétegei (például a romák, az iskolaköteles gyerekek, a munkaképtelenek) a biztosított jogok ellenére is, a kezdetektől komoly gondokkal néztek szembe, másrészt a háború elhúzódásával a lengyel társadalom menekültekhez való viszonya is jelentősen változott. Részben mert növekedtek az ukrán menekültekre fordított költségek, részben a média által tárgyalt olyan vitás ügyek miatt, mint például a gabonaválság vagy a lengyel fuvarozók tiltakozásai a határon.³⁸ Emellett szerepet játszott az is, hogy a választási kampányban a korábbi kormányzat kommunikációjával az ukránellenes nemzeti tábor szavazatait is be kívánta gyűjteni, hogy erősödött az ukránellenes orosz propaganda,³⁹ illetve hogy az ország lakossága – a menekültek és a korábban Lengyelországban élő ukránok révén – 8%-nyi eltérő nemzetiségű és kultúrájú ember-tömeggel növekedett.⁴⁰

Az orosz–ukrán háború hatása a lengyel biztonságfelfogásra és fenyegetéspercepcióra

Lengyelország és a lengyel társadalom gyakorlatilag a rendszerváltás óta bizalmatlanul tekint Oroszországra. Fenntartása nem csupán történelmi tapasztalataiból fakad, hanem

³³ Maciejewska-Mieszkowska 2023: 229.

³⁴ Zalewski 2022: 105.

³⁵ *Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa*. [online], 2022. 03. 12. Forrás: ISAP [2024. 06. 07.].

³⁶ *Wiemy, co dalej z 500 plus dla dzieci z Ukrainy*. [online], 2023. 01. 31. Forrás: money.pl [2024. 06. 21.].

³⁷ *Ukraińskie rodziny mogą liczyć na 12 tys. zł. Można już składać wnioski*. [online], 2022. 04. 23. Forrás: money.pl [2024. 05. 18.].

³⁸ Scovil, Jonathan (2024): *Ukraińcy o swoim życiu w Polsce*. [online], *CBOS Fokus*, (2), 1–29.

³⁹ *Podsumowanie rocznego projektu badawczego „Uchodźcy z Ukrainy w Polsce”*. [online], 2023. 06. Forrás: Amnesty International Polska [2024. 07. 01.].

⁴⁰ *Ukraińcy w Polsce – dynamika populacji w latach 2022–2023*. [online], 2024. 04. 26. Forrás: Selectivv.com [2024. 06. 04.].

abból is, hogy a lengyel politikai elit megítélése szerint az ország keleti biztonsági környezete a bipoláris világrend bukása után is bizonytalan maradt. Varsóban ezt a meggyőződést erősítette a moszkvai vezetés 2000-es évek közepétől megfigyelhető magatartása is, ami a 2007-es müncheni biztonságpolitikai konferencián elmondott Putyin-beszéd, illetve a 2008. augusztus eleji grúz–orosz háború nyomán számos nemzetközi politikai szereplő számára is nyilvánvalóvá válhatott. Mint azt jeleztük, Varsó már ezek után határozottabb szövetségi fellépést szorgalmazott Moszkvával szemben, jóllehet 2014-ig egyértelműen kisebbségi véleményt képviselt a NATO-n és az Európai Unión belül.

A 2014-es ukrajnai események nem csupán megerősítették a lengyel biztonságpercepciót, de ki is egészítették azt a hibrid fenyegetésekkel.⁴¹ Ezt követően a varsói vezetés és a lengyel társadalom a korábbiaknál érzékenyebbé vált az olyan orosz hibrid fenyegetésekre, mint az energiával – leginkább a gázkereskedelemmel – való politikai nyomásgyakorlás, az orosz politikai propaganda, illetve a katonai erőt fenyegetésként megjelenítő stratégiai kommunikáció. Nem véletlen tehát, hogy a lengyel szakirodalom egy része úgy tekint a 2021-es Ukrajna környéki orosz csapattelepítésekre, a Lukasenka-rezsim által mesterségesen generált migrációs válságra, valamint az energiakrízis előidézésének kísérletére Nyugat-Európában, mint az orosz–ukrán háború hibrid eszközökkel való előkészítésére.⁴²

Fontos jelezni azt is, hogy a lengyel társadalom többsége szerint az orosz vezetés nem habozna bevetni az atomfegyvert sem egy fegyveres konfliktus esetén. Egy 2022. márciusi felmérés szerint a megkérdezettek többsége tartott attól, hogy Oroszország atomfegyvert vethet be Ukrajnával (77%), Lengyelországgal (65%) vagy bármely NATO-tagállammal (62%) szemben.⁴³ Ha ehhez hozzátesszük, hogy a háború közvetlen következményeként a legtöbb lengyel szakértő a gazdasági helyzet romlását (az energiaárak növekedését és az inflációt), a tömeges migránsáradatot, illetve a háború kiterjedésétől (például egy NATO–Oroszország-konfliktustól, a tömegpusztító fegyverek bevetésétől, az ukrán atomlétesítmények elleni támadásoktól stb.) való növekvő félelmet prognosztizálta, korántsem lett volna meglepő, ha a lengyel társadalom a minél gyorsabb – s akár ukrán területveszteségekkel járó – béke mellett tört volna lándzsát.

A lengyel biztonság- és fenyegetéspercepció azonban mégsem ehhez a megbékítési politikaként⁴⁴ jellemezhető magatartáshoz, hanem ahhoz vezetett, hogy az elmúlt két évben a lengyel politikai elit és Lengyelország lett Ukrajna egyik legelszántabb és leghatározottabb támogatója. Mivel a lengyel biztonságpolitikát az orosz magatartás kapcsán egyértelműen megerősítették az elmúlt évek eseményei, továbbá kiderült az is, hogy Európában a lengyelek ismerik a legjobban a putyini rendszer természetét, Varsó olyan

⁴¹ Maciejewska-Mieszkowska 2023: 19; Silva, Catarina – Hertl, Jonas: *Poland's Reaction to the Ukraine War and Its Effects on the European Security Architecture*. [online], 2024. 02. 24. Forrás: Info Flash, FINABEL, The European Land Force Commanders Organisation, 1.

⁴² Pińczak, Leon (2022): *Wojna rosyjsko-ukraińska – kampania 2022 r. Przebieg i następstwa*. *Rocznik Strategiczny*, (28), 382.

⁴³ Maciejewska-Mieszkowska 2023: 219.

⁴⁴ Longley, Robert: *What Is Appeasement? Definition and Examples in Foreign Policy*. [online], 2019. 07. 03. Forrás: ThoughtCo [2024. 07. 04.]; Adams, Christine: *History Makes Clear the Risks of Appeasing Putin*. [online], 2024. 04. 16. Forrás: Time [2024. 07. 01.].

fontos és elismert szereplője lett az európai és a transzatlanti közösségnek is, hogy igen gyakran az európai nagyhatalmakra,⁴⁵ sőt esetenként az Egyesült Államokra is nyomást tudott gyakorolni Ukrajna támogatásának növelése és gyorsítása érdekében.⁴⁶ Vagyis az orosz–ukrán háború 2022. februári eszkalációja nem a lengyel biztonságpolitikában, sokkal inkább a lengyel biztonságpolitika és fenyegetéscélok megítélésében hozott igen komoly és Varsó számára pozitív változásokat.

Lengyelország szerepe az orosz agresszióra adott nemzetközi válaszokban

Mivel a 2017–2021 közötti évekre vonatkozó lengyel külpolitikai stratégia, illetve a 2020-as nemzeti biztonsági stratégia is a NATO-t, az Egyesült Államokat és – főleg a gazdasági biztonság és fejlődés szempontjából – az Európai Uniót tekinti a lengyel biztonság legfontosabb szavatolójának, az Ukrajna elleni orosz agresszióra adott lengyel válaszok túlnyomó többsége az Észak-alanti Szerződés Szervezetének és az EU-nak a keretében valósult meg. Lengyelország célja lényegében már 2014 óta, de főleg az Ukrajna elleni háborús készülődés időszakától (2021-től) egyértelműen az volt, hogy a NATO olyan stratégiát fogadjon el, amely Oroszországot katonai fenyegetésként azonosítja, s amely lehetővé teszi a szövetség keleti szárnyának megerősítését, a válság idején gyorsan átcsoportosítható erők számának növelésével.⁴⁷ Az Ukrajna elleni nyílt orosz támadás fokozta a lengyel biztonságpolitikát e tételeinek érvényességét. 2022 júliusában pedig a NATO olyan stratégiát fogadott el, amely megfelelt Varsó legtöbb elvárásának, beleértve Ukrajna katonai eszközökkel és fegyverekkel való támogatásának lehetőségét is a tagállamok által.⁴⁸ Kijev katonai és humanitárius támogatásában Lengyelország földrajzilag is kulcsszerepet töltött be, hiszen 2022 végéig – amíg fel nem újították a Románia és Ukrajna közötti vasútvonalat, illetve utakat⁴⁹ –, szinte kizárólag Lengyelországon keresztül zajlott Ukrajna segélyezése. Az orosz agresszió a lengyel–amerikai kapcsolatokat is megerősítette – Joe Biden amerikai elnök egy éven belül kétszer is járt Lengyelországban (2022 márciusában és 2023 februárjában). A szövetség megerősítette a Kínával kapcsolatos negatív megítélését is, főként az Oroszországnak nyújtott támogatás miatt, jóllehet Varsó továbbra is fenntartotta a kommunikációs csatornákat Pekinggel, és nem zárta ki az együttműködést.

⁴⁵ Szabó István: *Nekiment a németeknek a lengyel külügyminiszter, aki figyelmeztetett, Berlinre is löhetnek az oroszok.* [online], 2024. 03. 20. Forrás: Magyar Nemzet [2024. 06. 14.].

⁴⁶ Brzeziński, Bartosz: *How to Turn Trump Against Russia? Ask Poland's President Duda.* [online], 2024. 05. 06. Forrás: Politico [2024. 06. 05.].

⁴⁷ Żornaczuk, Tomasz – Józwiak, Veronika szerk. (2024): *Współpraca regionalna w Europie środkowej po agresji Rosji na Ukrainę – zmiany i perspektywy.* Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 16.

⁴⁸ Csiki Varga Tamás – Tálas Péter (2022): *Megerősített elrettentés és védelem – a NATO új stratégiai koncepciójának és madridi csúcstalálkozásának értékelése.* SVKI Elemzések, 8, 1–13.

⁴⁹ *Exciting: In Ukraine, Two New Railway Sections on the Border With Romania Were Repaired in 2 Months.* [online], 2022. 08. 30. Forrás: railtarget.cz [2024. 07. 01.]; European Commission (2022): *State Aid: Commission Approves €60.7 Million Romanian Scheme to Support the Road Transport Sector in the Context of Russia's Invasion of Ukraine.* [online], 2022. 06. 28. Forrás: ec.europa.eu [2024. 06. 08.].

Az EU-val fennálló vitái ellenére 2022. február után a varsói kormány igen aktívnak mutatkozott az Európai Unió Ukrajna-politikájának formálásában is. Mivel a szankciókhoz való lengyel viszonyról külön részfejezetben szólunk, itt csupán azt jelezzük, hogy Varsó erősen támogatta az Ukrajnának nyújtott vagy nyújtani tervezett valamennyi humanitárius, pénzügyi és katonai uniós segínyt, illetve kezdeményezője volt az ukrán EU-tagjelöltség nemzetközi támogatásának is (például nyolc közép-európai államfő erre vonatkozó levelének).⁵⁰

Az Ukrajna elleni orosz agressziót követően Lengyelországnak nem igazán kellett módosítania szövetségi, uniós, illetve keleti politikáján, regionális politikájában viszont jelentős változásokat eszközölt. Egyrészt minimálisra korlátozta a magas szintű kétoldalú politikai együttműködést Magyarországgal, amelynek az ukrajnai háborúra adott reakciója miatt a visegrádi csoport (V4) politikai tevékenysége is formálissá vált. Zbigniew Rau lengyel külügyminiszter a 2023 áprilisában a Szejm elé terjesztett külpolitikai beszámolójában a V4-csoportot csupán a harmadik helyen említette meg – a Három Tenger Kezdeményezés (TSI) és a bukaresti kilencek (B9) után – a Lengyelország számára fontos regionális együttműködési formák között.⁵¹ Ugyanakkor a 3+1 formáción belüli észt–lett–litván–lengyel együttműködést fejlesztette, többek között az úgynevezett rigai nyilatkozat 2023 eleji aláírásával.⁵² Ebben a külügyminiszterek közös álláspontként fogalmazták meg azt, hogy folytatni kell az Ukrajna segítségét, többek között politikai, katonai, pénzügyi és humanitárius támogatás formájában. A B9-formációt Varsó leginkább konzultációs platformként és a NATO keleti szárnya államai álláspontjainak összehangoló fórumaként igyekezett felhasználni. A formáció jelentőségét a B9-tagok közti találkozók növekvő intenzitása és rendszeressége is mutatta, a háború kitörését követő két évben ugyanis négy csúcstalálkozót tartottak, annyit, mint a B9-ek fennállásának előző hat éve alatt.⁵³ A B9-ek fő motorjai továbbra is az alapítást kezdeményező államok elnökei – Andrzej Duda és Klaus Iohannis – voltak, 2022 februárja után azonban csatlakozott hozzájuk Zuzana Čaputová szlovák elnök asszony is. Habár a TSI működését nem érintette lényegesen az orosz agresszió, az infrastruktúrára koncentráló nemzetközi együttműködési kezdeményezés találkozói kibővültek a biztonság témakörével, illetve a TSI résztvevő partner státuszt adott Moldovának és Ukrajnának, ez utóbbinak azért, hogy bekapcsolódhasson az infrastrukturális és az energetikai projektekbe, illetve a háború után a TSI is támogathassa az újjáépítést.⁵⁴ Jóllehet a Lublini Hármak (L3) is fontos konzultációs fórum lett, azonban inkább csak a többi regionális kezdeményezés tevékenységét kiegészítő formában. Az L3-ak legjelentősebb szerepét a háromoldalú elnöki konzultációkban jelöli meg a szakirodalom az ún. gabonaválság megoldása érdekében, 2023 őszén.⁵⁵

⁵⁰ *Prezydenci ośmiu państw Europy Środkowo-Wschodniej za szybką ścieżką przystąpienia Ukrainy do UE.* [online], 2022. 02. 28. Forrás: *Dziennik Gazeta Prawna* [2024. 08. 15.].

⁵¹ *Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2023 r.* [online], 2023. 04. 13. Forrás: Ministerstwo Spraw Zagranicznych [2024. 06. 16.].

⁵² *Wizyta Ministra Raua w Rydze i podpisanie wspólnej deklaracji z ministrami spraw zagranicznych państw bałtyckich.* [online], 2023. 01. 31. Forrás: Ministerstwo Spraw Zagranicznych [2024. 07. 01.].

⁵³ Żornaczuk–Józwiak 2024: 32.

⁵⁴ Żornaczuk–Józwiak 2024: 33–34.

⁵⁵ Żornaczuk–Józwiak 2024: 35.

Lengyelország szerepe az Oroszországgal és Belarusszal szembeni szankciók elfogadtatásában

Lengyelország azon országok közé tartozik, amelyek már a 2014-es ukrajnai eseményekben betöltött orosz magatartás miatt is szigorú gazdasági szankciók elrendelését követelték az Európai Uniótól, illetve amelyek erős kritikát fogalmaztak meg az EU korabeli szankciós politikájának puhasága miatt.⁵⁶ Varsó azonban 2021–2022-ig lényegében e tekintetben is kisebbségben maradt, sőt bizonyos értelemben el is szigetelődött az Unión belül. Kisebbségben maradt, mert a szankciók szigorítását Varsó mellett csupán az EU-ból távozó Egyesült Királyság és a balti országok támogatták erősebben.⁵⁷ S elszigetelődött, paradox módon részben éppen az olyan regionális partnereivel szemben, mint Magyarország, Szlovákia, Csehország vagy Ausztria, amely államok az Oroszországgal fennálló gazdasági kapcsolatok fenntartásában voltak érdekelték. Az utóbbiak többször fenyegetőztek azzal, hogy megvívózzák a Moszkva elleni szankciókat, sőt nyilvánosan is kritizálták az Unió szankciós politikáját.⁵⁸ Nem véletlen tehát, hogy a lengyel szakértők egy része a slavkovi hármak vagyis a cseh–szlovák–osztrák együttműködési forma 2015. januári megalakításában is lényeges szempontnak látta és láttatta az trió oroszbarárságát.⁵⁹ Érdemes ugyanakkor jelezni, hogy miközben a legnagyobb kritikát Európában a magyar kormány magatartása váltotta ki, a hivatalos Varsó – egészen 2022 februárjáig – határozottan visszafogottnak mutatkozott Budapest nyilvános bírálatában, amellyel 2015 után a migrációval kapcsolatos álláspont, illetve a kormánypártok ideológiai közelsége kötötte össze a lengyel vezetést.⁶⁰

Az említett országok mellett a lengyel politika főleg Görögország és Ciprus Moszkvával szembeni magatartását bírálta, de lényeges eredményt itt sem igazán ért el. Egyrészt mert Oroszország 2014 után bilaterális alapokra igyekezett helyezni gazdasági kapcsolatait az európai államokkal, másrészt mert Lengyelország és a balti államok Moszkvával szemben javasolt szigorúbb politikájukhoz 2022-ig nem találtak partnert az európai uniós nagyhatalmak között.

Habár 2022 februárja után az Európai Unió végül igen szigorú szankciókat vezetett be Oroszországgal szemben,⁶¹ a lengyel vezetés gyakran még ezekkel sem volt elégedett, s több esetben is a szankciók szigorítása érdekében lépett fel.⁶² A szankciós lépések

⁵⁶ Kuczyńska-Zonik, Aleksandra (2016): *Sankcje wobec Rosji*. *Athenaeum Polskie Studia Politologiczne*, 50, 16–18; Eggert, Konstantin: *Polski MSZ za ostrzejszymi sankcjami dla Białorusi*. [online], 2021. 12. 07. Forrás: dw.com.

⁵⁷ Pospieszna, Paulina (2018): *Sankcje Unii Europejskiej wobec Rosji: proces decyzyjny, trwałość i rola państw członkowskich*. *Rocznik Integracji Europejskiej*, (12), 315.

⁵⁸ Kuczyńska-Zonik 2016: 16.

⁵⁹ Łada, Agnieszka – Wenerski, Łukasz (2015): *Back to Basics? Polish Foreign Policy and the Russian–Ukrainian Conflict*. In Kucharczyk, Jacek – Mesežnikov, Grigorij (szerk.): *Diverging Voices, Converging Policies: The Visegrad States' Reactions to the Russia–Ukraine Conflict*. Heinrich-Böll-Stiftung, 125.

⁶⁰ Włoczyk, Piotr: *Jak po wybuchu wojny na Ukrainie zmienił się wizerunek Polaków na Węgrzech i Węgrów w Polsce? Debata o przyszłości V4 i Europy*. [online], 2023. 04. 18. Forrás: kurier.plus [2024. 06. 04.].

⁶¹ Deák András György (2023): *Az Oroszország elleni szankciók első éve és kitekintés 2023-ra*. *SVKI Elemzések*, 5, 1–14.

⁶² Trusewicz, Iwona: *Sankcje na rosyjskie diamenty będą ostrzejsze niż planowano*. [online], 2023. 11. 17. Forrás: Rzeczpospolita [2024. 06. 11.]; *Osiem krajów UE wnioskuje o sankcje wobec Rosji w związku ze śmiercią Nawalnego*. [online], 2024. 02. 28. Forrás: PAP [2024. 06. 22.].

nyilvános bírálata mellett⁶³ a lengyel vezetés saját, az uniós szankciókat kiegészítő további korlátozó lépéseket is bevezetett.⁶⁴

Lengyel támogatások Ukrajnának

A Kieli Világgazdasági Intézet Ukraine Support Tracker adatbázisa szerint az összes támogatási formát (vagyis a pénzügyit, a humanitáriust, a katonait és a menekülteknek nyújtott segélyeket is) figyelembe véve Lengyelország nominális értéken a harmadik legnagyobb, GDP-arányosan pedig egyértelműen a legnagyobb támogatója Ukrajnának.⁶⁵ A lengyel kormány által 2022. február 24. és 2023. július 13. között bejelentett pénzügyi támogatások értéke 0,95 milliárd eurót, a 2022. április 2. és 2023. december 21. között bejelentett humanitárius támogatások értéke 0,38 milliárd eurót, a 2022. február 17. és 2023. május 24. között bejelentett katonai segélyek értéke pedig 3 milliárd eurót tett ki. Ha csupán ezeket az adatokat nézzük, úgy Lengyelország nominális értéken (4,32 milliárd euró) a nyolcadik, míg GDP-arányosan (0,68%) a hatodik legjelentősebb donorország. Ha azonban mindehhez hozzászámítjuk a menekültekre fordított források becsült összegét (22,17 milliárd euró), akkor Lengyelország a 26,5 milliárd euró összegű segélyével az Egyesült Államok (67,07 milliárd euró) és Németország (39,17 milliárd euró) után a harmadik legnagyobb, 4,18%-os GDP-részesedésével pedig egyértelműen a legnagyobb Ukrajnát támogató donorország volt 2024 februárjában (Lengyelországot Észtország és Lettország követi, 3,17%-os és 2,85%-os segélyezési GDP-aránnyal).

A pénzügyi segélyezés keretében 2022. február 24-én a lengyel központi bank 1 milliárd USD összegű devizawapkeretet nyújtott az ukrán központi banknak, lehetővé téve számára a dollárforrások lehívását, s ezt a keretet 2023 áprilisában újabb egy évvel meghosszabbította. Emellett a BGK Lengyel Fejlesztési Bank 30 millió PLN-t adományozott Ukrajnának, a kormány pedig 25 millió euróval járul hozzá az EBRD által működtetett EU Ukrajnáért Alaphoz. A humanitárius segélyezés keretében többek között mintegy 1500 tonna élelmiszert, 19,5 ezer Starlink-terminált⁶⁶ és 10 darab 18 ezer literes víztartályt, valamint 10 darab nagy teljesítményű, egyenként körülbelül 12 ezer liter/perc kapacitású szivattyút⁶⁷ juttatott Ukrajnának.

⁶³ Szymańska-Borginon, Katarzyna: *Polska rozczarowana propozycją 10. pakietu sankcji wobec Rosji*. [online], 2023. 02. 13. Forrás: rfm24.pl [2024. 07. 01.]; Osiński, Łukasz: *Polska niezadowolona z propozycji 10. pakietu sankcji UE wobec Rosji*. [online], 2023. 02. 16. Forrás: bankier.pl [2024. 07. 01.]; Tilles, Daniel: *Poland Wants „Broadest Possible EU Sanctions” Against Russia, Says Tusk*. [online], 2024. 02. 02. Forrás: Notes from Poland [2024. 06. 25.].

⁶⁴ *Ustawa z dnia 13 kwietnia 2022 r. o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego*. [online], 2022. 04. 16. Forrás: ISAP [2024. 07. 01.]; *Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego oraz ustawy o Krajowej Administracji Skarbowej*. [online], 2022. 08. 18. Forrás: ISAP [2024. 06. 15.].

⁶⁵ *Ukraine Support Tracker — 16th release (covering January 24, 2022 to February 29, 2024)*. [online], 2024. 02. Forrás: The Kiel Institute for the World Economy [2024. 07. 01.]. A külön forrással nem jelzett segélyezési adatok és információk a Ukraine Support Tracker adatbázisából származnak.

⁶⁶ Wittenberg, Anna (2024): *Polska tylko pożyczyla starlinki Ukrainie*. [online], 2024. 01. 09. Forrás: Dziennik Gazeta Prawna [2024. 06. 25.].

⁶⁷ *Polska pomoc dla Ukrainy po zniszczeniu tamy na Dnieprze – mazowieccy strażacy przekazują sprzęt*. [online], 2023. 06. 09. Forrás: Jednostki Państwowej Straży Pożarnej [2024. 06. 26.].

Külön érdemes szólni az Ukrajnának nyújtott lengyel katonai támogatásról, amely gyorsasága mellett mennyiségben sem volt elhanyagolható méretű. Jóllehet a lengyel és az ukrán hatóságok nem szívesen osztottak meg ezzel kapcsolatos konkrét számokat, a szakirodalom és a Ukraine Support Tracker adatbázisa szerint a varsói kormány a következő eszközöket adta át az ukrán haderőnek: 200–300 közötti darabszámú T72M1-es harckocsit (a rendelkezésre álló 300-ból), 80 darab PT91-es harckocsit (232), 14 darab Leopard–2-es harckocsit (249), ismeretlen darabszámú BWT–1-es gyalogsági harcjárművet (1252), 200 darab Rozsomák kerekcsere páncélozott szállítójárművet (800),⁶⁸ ismeretlen darabszámú 2S1 Goździk önjáró löveget (362) és Dana 152 mm-es cseh kerekcsere önjáró löveget (111), 54 darab Krab lánctalpas önjáró löveget (80), ismeretlen darabszámú WR–40 Langusza önjáró rakéta-sorozatvetőt (75) és Neva-SC légvédelmi rendszert (17), 12 darab Mi–24-es harci helikoptert (14)⁶⁹, illetve 10–14 darab MiG–29-es repülőgépet (29).⁷⁰ Fontos jelezni, hogy jóllehet Lengyelország is – hasonlóan több kelet-közép-európai NATO-tagállamhoz – régi, használaton kívüli vagy rendszerből való kivonásra ítélt eszközeit adta át Ukrajnának (abban az esetben is, amikor saját gyártmányú vagy továbbfejlesztésű eszközökről volt szó), a mintegy 3 milliárd euró értékű lengyel katonai segély igen fontos eleme volt Ukrajna katonai támogatásának. Részben mert gyorsan érkezett, részben mert mennyiségileg is jelentős volt (például harckocsik tekintetében), részben pedig azért, mert olyan eszközöket is tartalmazott, amelyeket a nemzetközi közösségen belül Lengyelország adott át az első között Ukrajnának (például repülőgép, Leopard–2 harckocsi).

Az orosz–ukrán háború hatása a lengyel biztonságpolitikára

Lengyelországban 2020 májusában – vagyis az orosz–ukrán háború eszkalációja előtt – fogadták el az utolsó és tanulmányunk leadásakor még érvényben lévő nemzeti biztonsági stratégiát.⁷¹ Egy esetleges új stratégia kapcsán a lengyel köztársasági elnök mellett működő Nemzetbiztonsági Iroda (BBN) tett közzé 2024. május 3-án egy X- (korábban Twitter-) bejegyzést, amely szerint 2024 márciusában megalakult egy előkészítő csoport a BBN-en belül, amelynek feladata ajánlások megfogalmazása az új dokumentumra vonatkozóan.⁷²

2022. február 24. után csupán egyetlen stratégiai jellegűnek tekinthető, a biztonság- és védelempolitikát érintő dokumentum született meg, az Andrzej Duda köztársasági elnök által 2023. március végén aláírt *A Lengyel Köztársaság Fegyveres Erői fejlődésének fő*

⁶⁸ Ebből 100-at az EU finanszírozott. *Zelenski: Ukraina otrzyma 200 Rosomaków w dwóch partiach*. [online], 2023. 04. 09. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.]; Kaleta, Włodek: *Polska przekazała Ukrainie potężny arsenal*. [online], 2024. 01. 24. Forrás: wnp.pl [2024. 07. 01.].

⁶⁹ Czermiński, Jakub: *Nieoficjalnie: Polska przekazała Ukrainie śmigłowce Mi-24*. [online], 2023. 07. 09. Forrás: Rzeczpospolita [2024. 07. 01.].

⁷⁰ Mielczarek, Filip: *Polski rząd ujawnił, ile samolotów MiG-29 przekazał Ukrainie*. [online], 2023. 05. 08. Forrás: interia.pl [2024. 07. 01.]; Kaleta 2024.

⁷¹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020*. [online], 2020. 05. 12. Varsó. Forrás: www.bbn.gov.pl [2024. 07. 01.].

⁷² BBN (2024): *X-bejegyzés*. [online], 2024. 05. 03. Forrás: x.com.

irányai és felkészítésük az állam védelmére 2025–2039-ig című dokumentum. A dokumentum, amely minősített és többek között a Lengyel Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájában foglalt iránymutatásokon alapul, egy, a lengyel haderő fő fejlesztési irányával foglalkozó és négyévente megújított okmány, amely a fegyveres erők fejlesztésének prioritásait határozza meg egy 15 éves tervezési ciklusra vonatkozóan, s a hírek szerint számos szempontból már reagál az orosz–ukrán háború eszkalációjára is. A köztársasági elnök által kiadott fő irányok képezik a fegyveres erők fejlesztésének tervezésével kapcsolatos munka alapját. Ezek kidolgozott formáját tartalmazza majd *A Lengyel Köztársaság Fegyveres Erői átalakításának és technikai modernizációjának 2025–2039-re vonatkozó részletes irányai* című dokumentum, amelyet a védelmi minisztérium dolgoz ki és minisztertanácsi határozatban fogad el a kormány. Az ezeket követő lépésként a védelmi miniszter adja majd ki a fegyveres erők fejlesztésének 2025–2039 közötti időszakra vonatkozó programját, amely a technikai modernizációs terv alapja lesz.⁷³

Fontos jelezni ugyanakkor, hogy a lengyel parlament 2022-ben módosította a lengyel haderő akkor érvényben lévő, 2021–2035-ös időszakra vonatkozó fejlesztési programját (ezt foglalta össze a 2022 tavaszán kidolgozott *Model 2035* dokumentum⁷⁴), vagyis egyértelműen reagált az orosz–ukrán háború eszkalációjára.⁷⁵ Az említett dokumentumok közül azonban – tartalmuk miatt – valamennyi minősített, így igen kevés információval rendelkezik róluk a közvélemény. A nyilatkozatokból azonban a szakértők azt az egyértelmű következtetést vonták le, hogy a lengyel védelmi szféra irányítóinak fő célja mindelelőtt a lengyel haderő technikai modernizációjának felgyorsítása és kibővítése, a haderő létszámának növelése (300 ezer főre, ezen belül 250 ezer hivatásos katonára), illetve két új hadosztály felállításának megkezdése a már meglévő négy mellé, az ezzel együtt járó technikai fejlesztésekkel.⁷⁶ Ez utóbbiakat egyértelműen felgyorsította az Ukrajnának nyújtott katonai támogatás és segítség, amellyel a lengyel vezetés igyekezett össze is kötni a lengyel haderő fejlesztésének kommunikációját. Összességében tehát Lengyelország egy összeurópai léptékkel is számottevő haderő felépítését határozta el az orosz–ukrán háború eszkalációját követően.

Ugyancsak az orosz–ukrán háborúra adott válaszként értékelhetjük, hogy a lengyel védelmi költségvetés 2022-ben a GDP 2,39%-át, 2023-ban 3,26%-át tette ki,⁷⁷ 2024-ben pedig elérheti akár a lengyel GDP 4,2%-át is (3,1%-ot biztosít a költségvetés, a fennmaradó részt pedig a 2022 márciusában létrehozott Fegyveres Erők Támogatási Alapjából

⁷³ „Główne kierunki rozwoju Sił Zbrojnych RP na lata 2025-2039”. Prezydent Duda podpisał postanowienie. [online], 2023. 03. 31. Forrás: Polskie Radio [2024. 07. 01.].

⁷⁴ Miłosz, Maciej: *Miłosz: Model 2035, czyli nowa armia. Tajne przez poufne [OPINIA]*. [online], 2022. 10. 24. Forrás: forsal.pl [2024. 06. 25.].

⁷⁵ Palowski, Jakub: *Zmiany w programie rozwoju Sił Zbrojnych RP. Ruch Sejmu*. [online], 2022. 08. 04. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.]; Dmitruk, Tomasz: *Wojenna modernizacja techniczna Sił Zbrojnych RP w 2022 roku*. [online], 2023. 02. Forrás: magnum-x.pl [2024. 07. 01.].

⁷⁶ Ciślak, Jarosław: *Wojska Lądowe 2035. Jakie będą? [Analiza]*. [online], 2023. 07. 10. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.]; Ciślak, Jarosław: *Wielkie zmiany w Wojsku Polskim. Jaka będzie armia za dekadę? [Analiza]*. [online], 2023. 08. 15. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.].

⁷⁷ Dmitruk, Tomasz: *Wydatki obronne Polski w 2023 roku*. [online], 2024. 04. 20. Forrás: Dziennik Zbrojny [2024. 06. 09.].

fordítanak a haderő fejlesztésére).⁷⁸ Egyelőre úgy tűnik, hogy a korábban ismertetett célokat a kormányváltás sem befolyásolta. Mi több, Donald Tusk 2024 májusában egy 10 milliárd zloty értékű (2,35 milliárd eurós) programot hirdetett meg a keleti határ megerősítésére. Az összeget az Oroszországgal és Fehéroroszországgal közös határ 400 kilométeres szakaszának megerősítésére fordítják. Ez magában foglalja az erődítéseket, de a terep megváltoztatását is, hogy „a határ békeidőben biztonságos, háborús időben pedig az ellenség számára átjárhatatlan legyen”.⁷⁹

Konklúzió

Tanulmányunkban azt igyekeztünk bemutatni, hogy noha az orosz–ukrán háború stratégiai értelemben nem kényszerítette a lengyel vezetést korábbi biztonságpolitikájának újragondolására, sőt leginkább mások szemében is megerősítette azt, egyértelműen komoly hatást gyakorolt a lengyel védelempolitikára. Részben felgyorsította a haderő-modernizálásra vonatkozó lengyel célok megvalósítását, részben az eredetileg tervezettnél nagyobb haderő megteremtésére ösztönözte a lengyel politikai vezetést, részben pedig a védelmi kiadások igen jelentős növelését idézte elő. Azt is igyekeztünk jelezni, hogy a lengyel társadalom és a lengyel politikai elit Ukrajna támogatása melletti határozott kiállása már a 2014-es ukrajnai események és az arra adott orosz reakciók idejében is nyilvánvaló volt, s ezt csupán megerősítette az orosz–ukrán háború 2022. februári eszkalációja. S jóllehet a háború két éve alatt a lengyelek támogatások melletti lelkesedése is amortizálódott némileg, azonban többségük még mindig Ukrajna támogatása mellett áll ki.⁸⁰

A lengyel támogatás két szempontból is kulcsfontosságú volt Ukrajna számára: egyrészt gyorsasága miatt, másrészt mennyiségileg sem volt elhanyagolható. Az ukrán menekülteknek nyújtott támogatásokkal együtt, a GDP százalékában kifejezve Lengyelország ajánlotta fel a legtöbb segítyt és támogatást Ukrajnának.

Felhasznált irodalom

- Adams, Christine: *History Makes Clear the Risks of Appeasing Putin*. [online], 2024. 04. 16. Forrás: Time [2024. 07. 01.].
- BBN (2024): *X-bejegyzés*. [online], 2024. 05. 03. Forrás: x.com.
- Biernat, Arkadiusz: *Premier Donald Tusk w Krakowie: 10 mld zł na Tarczę Wschód, umocnimy granicę*. [online], 2024. 05. 18. Forrás: Gazeta Wyborcza [2024. 07. 01.].
- Borek, Adrian: *Polacy coraz bardziej niepokoją się o swoje bezpieczeństwo wobec wojny na Ukrainie [BADANIE]*. [online], 2024. 04. 08. Forrás: Dziennik Gazeta Prawna [2024. 07. 01.].

⁷⁸ Borowski, Jakub: *MON o budżecie i priorytetach na 2024: większa armia, pełna gotowość WOT*. [online], 2023. 12. 29. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.]; Dmitruk, Tomasz: *Rekordowy budżet na obronność w 2024 roku*. [online], 2024. 03. Forrás: magnum-x.pl [2024. 07. 01.]. A Fegyveres Erők Támogatási Alapja az ugyancsak 2022-ben létrehozott Fegyveres Erők Modernizációs Alapját váltotta fel.

⁷⁹ Biernat, Arkadiusz: *Premier Donald Tusk w Krakowie: 10 mld zł na Tarczę Wschód, umocnimy granicę*. [online], 2024. 05. 18. Forrás: Gazeta Wyborcza [2024. 07. 01.].

⁸⁰ Borek, Adrian: *Polacy coraz bardziej niepokoją się o swoje bezpieczeństwo wobec wojny na Ukrainie [BADANIE]*. [online], 2024. 04. 08. Forrás: Dziennik Gazeta Prawna [2024. 07. 01.].

- Borowski, Jakub: *MON o budżecie i priorytetach na 2024: większa armia, pełna gotowość WOT*. [online], 2023. 12. 29. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.].
- Brzeziński, Bartosz: *How to turn Trump against Russia? Ask Poland's President Duda*. [online], 2024. 05. 06. Forrás: Politico [2024. 06. 05.].
- Ciślak, Jarosław: *Wojska Łądowe 2035. Jakie będą? [Analiza]*. [online], 2023. 07. 10. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.].
- Ciślak, Jarosław: *Wielkie zmiany w Wojsku Polskim. Jaka będzie armia za dekadę? [Analiza]*. [online], 2023. 08. 15. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.].
- Czerwiński, Jakub: *Nieoficjalnie: Polska przekazała Ukrainie śmigłowce Mi-24*. [online], 2023. 07. 09. Forrás: Rzeczpospolita [2024. 07. 01.].
- Csiki Varga Tamás – Tálas Péter (2022): Megerősített elrettentés és védelem – a NATO új stratégiai koncepciójának és madridi csúcstalálkozójának értékelése. *SVKI Elemzések*, 8, 1–13. Online: https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2022_8.pdf
- Deák András György: Az Oroszország elleni szankciók első éve és kitekintés 2023-ra. *SVKI Elemzések*, 5, 1–14. Online: https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2023_5.pdf
- Dmitruk, Tomasz: *Wojenna modernizacja techniczna Sił Zbrojnych RP w 2022 roku*. [online], 2023. 02. Forrás: magnum-x.pl [2024. 07. 01.].
- Dmitruk, Tomasz: *Wydatki obronne Polski w 2023 roku*. [online], 2024. 04. 20. Forrás: Dziennik Zbrojny [2024. 06. 09.].
- Dmitruk, Tomasz: *Rekordowy budżet na obronność w 2024 roku*. [online], 2024. 03. Forrás: magnum-x.pl [2024. 07. 01.].
- Dostosowana Wysunięta Obecność (tailored Forward Presence, tFP)*. [online]. Forrás: Ministerstwo Obrony Narodowej [2024. 07. 02.].
- Druk nr 2052. Rządowy projekt ustawy o obronie Ojczyzny*. [online], 2022. 02. 25. Forrás: Sejm IX. kadencja Archiwum.
- Eggert, Konstantin: *Polski MSZ za ostrzejszymi sankcjami dla Białorusi*. [online], 2021. 12. 07. Forrás: dw.com
- Európai Tanács, 2024. március 21–22*. [online]. Forrás: consilium.europa.eu [2024. 06. 03.].
- European Commission (2022): *State Aid: Commission Approves €60.7 Million Romanian Scheme to Support the Road Transport Sector in the Context of Russia's Invasion of Ukraine*. [online], 2022. 06. 28. Forrás: ec.europa.eu [2024. 06. 08.].
- Exciting: In Ukraine, Two New Railway Sections on the Border With Romania Were Repaired in 2 Months*. [online], 2022. 08. 30. Forrás: railtarget.cz [2024. 07. 01.].
- „Główne kierunki rozwoju Sił Zbrojnych RP na lata 2025-2039”. Prezydent Duda podpisał postanowienie*. [online], 2023. 03. 31. Forrás: Polskie Radio [2024. 07. 01.].
- Hud, Bohdan (2015): Konflikty ukraińsko-polskie: potrzeba nowego spojrzenia. *Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne*, 23, 97–107.
- Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2023 r.* [online], 2023. 04. 13. Forrás: Ministerstwo Spraw Zagranicznych [2024. 06. 16.].
- Kaleta, Włodek: *Polska przekazała Ukrainie potężny arsenał*. [online], 2024. 01. 24. Forrás: wnp.pl [2024. 07. 01.].
- Kuczynska-Zonik, Aleksandra (2016): Sankcje wobec Rosji. *Athenaeum Polskie Studia Politologiczne*, 50, 7–28. Online: <https://doi.org/10.15804/athena.2016.50.01>
- Łada, Agnieszka – Wenerski, Łukasz (2015): Back to Basics? Polish Foreign Policy and The Russian-Ukrainian Conflict. In Kucharczyk, Jacek – Meseżnikov, Grigorij (szerk.): *Diverging Voices, Converging Policies: The Visegrad States' Reactions to the Russia-Ukraine Conflict*. Heinrich-Böll-Stiftung, 115–129.
- Longley, Robert: *What Is Appeasement? Definition and Examples in Foreign Policy*. [online], 2019. 07. 03. Forrás: ThoughtCo [2024. 07. 04.].
- Maciejewska-Mieszkowska, Katarzyna (2023): Eskalacja wojny w Ukrainie jako czynnik determinujący poczucie zagrożenia bezpieczeństwa Polski w ocenie społecznej. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, (2), 217–236. Online: <https://doi.org/10.14746/ssp.2023.2.12>
- Mateusz Morawiecki o sytuacji na Ukrainie: chcąc pokoiu, trzeba się szykować na wojnę*. [online], 2022. 02. 14. Forrás: Polskie Radio [2024. 06. 14.].

- Mielczarek, Filip: *Polski rząd ujawnił, ile samolotów MiG-29 przekazał Ukrainie*. [online], 2023. 05. 08. Forrás: interia.pl [2024. 07. 01.].
- Mikulski, Jakub: *Sondaż: Jedna trzecia Polaków spodziewa się wybuchu wojny Rosji z Ukrainą*. [online], 2022. 01. 31. Forrás: Rzeczpospolita [2024. 06. 21.].
- Miłosz, Maciej: *Miłosz: Model 2035, czyli nowa armia. Tajne przez poufne [OPINIA]*. [online], 2022. 10. 24. Forrás: forsal.pl [2024. 06. 25.].
- Mitrovits Miklós: *A lengyel geopolitikai gondolkodás története III. – A „lengyel Ostpolitik”*. [online], 2023. 06. 28. Forrás: Horizontok blog [2024. 06. 11.].
- Morawska, Elżbieta: *Jak wyglądała praca nad ustawą o budowie zabezpieczenia granicy państwowej?* [online], 2022. 07. 04. Forrás: mamprawowiedziec.pl [2024. 06. 14.].
- Morawska, Elżbieta: *Czy Polska była gotowa na wybuch wojny w Ukrainie?* [online], 2023. 02. 23. Forrás: MamPrawoWiedziec.pl [2024. 06. 25.].
- Musiał, Kornel (2023): Polska–Ukraina, Polacy–Ukraińcy: specyfika relacji a eskalacja wojny na terytorium Ukrainy. *Dyskurs i Dialog*, 11(1), 54–82. Online: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8431313>
- Osiem krajów UE wnioskuję o sankcje wobec Rosji w związku ze śmiercią Nawalnego*. [online], 2024. 02. 28. Forrás: PAP [2024. 06. 22.].
- Osiński, Łukasz: *Polska niezadowolona z propozycji 10. pakietu sankcji UE wobec Rosji*. [online], 2023. 02. 16. Forrás: bankier.pl [2024. 07. 01.].
- Palowski, Jakub: *Zmiany w programie rozwoju Sił Zbrojnych RP. Ruch Sejmu*. [online], 2022. 08. 04. Forrás: defence24.pl [2024. 07. 01.].
- Pińczak, Leon (2022): Wojna rosyjsko-ukraińska – kampania 2022 r. Przebieg i następstwa. *Rocznik Strategiczny*, (28), 382–407. Online: https://wnpism.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2023/06/18_Wojna_ukrainsko-rosyjska_LPinczak.pdf
- Podsumowanie rocznego projektu badawczego „Uchodźcy z Ukrainy w Polsce”*. [online], 2023. 06. Forrás: Amnesty International Polska [2024. 07. 01.].
- Polska pomoc dla Ukrainy po zniszczeniu tamy na Dnieprze – mazowieccy strażacy przekazują sprzęt*. [online], 2023. 06. 09. Forrás: Jednostki Państwowej Straży Pożarnej [2024. 06. 26.].
- Pospieszna, Paulina (2018): Sankcje Unii Europejskiej wobec Rosji: proces decyzyjny, trwałość i rola państw członkowskich. *Rocznik Integracji Europejskiej*, (12), 311–321. Online: <https://doi.org/10.14746/rie.2018.12.21>
- Prezydenci ośmiu państw Europy Środkowo-Wschodniej za szybką ścieżką przystąpienia Ukrainy do UE*. [online], 2022. 02. 28. Forrás: Dziennik Gazeta Prawna [2024. 08. 15.].
- Radio ZET (2023): *Gość Radia ZET – Radosław Sikorski*. [online], 2023. 01. 23. Forrás: YouTube. [2024. 07. 01.].
- Scovil, Jonathan (2024): Ukraińcy o swoim życiu w Polsce. *CBOS Fokus*, (2), 1–29. Online: www.cbos.pl/PL/publikacje/fokusy/pliki/2024/flk_002_2024.pdf
- Silva, Catarina – Hertl, Jonas: *Poland’s Reaction to the Ukraine War and Its Effects on the European Security Architecture*. [online], 2024. 02. 24. Forrás: Info Flash, FINABEL, The European Land Force Commanders Organisation.
- Sińczuch, Marcin (2022): Stosunek społeczeństwa polskiego do agresji rosyjskiej na Ukrainie w świetle badań socjologicznych. *Bezpieczeństwo Obronność Socjologia*, (1), 37–54.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020*. [online], 2020. 05. 12. Varsó. Forrás: www.bbn.gov.pl [2024. 07. 01.].
- Szabó István: *Nekiment a németeknek a lengyel külügyminiszter, aki figyelmeztetett, Berlinre is löhetnek az oroszok*. [online], 2024. 03. 20. Forrás: Magyar Nemzet [2024. 06. 14.].
- Szymańska-Borginon, Katarzyna: *Polska rozczarowana propozycją 10. pakietu sankcji wobec Rosji*. [online], 2023. 02. 13. Forrás: rf24.pl [2024. 07. 01.].
- Tálas Péter (2014): A grúz–orosz háború hatása a kelet-közép-európai biztonságfelfogásra. *Nemzet és Biztonság*, 7(2), 17–3. Online: www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=532
- Tálas Péter (2018): *Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről*. Budapest: Dialóg Campus. Online: <https://bit.ly/42mJZef>
- Tilles, Daniel: *Poland Wants „Broadest Possible EU Sanctions” Against Russia, Says Tusk*. [online], 2024. 02. 02. Forrás: Notes from Poland [2024. 06. 25.].

- Trusewicz, Iwona: *Sankcje na rosyjskie diamenty będą ostrzejsze niż planowano*. [online], 2023. 11. 17. Forrás: Rzeczpospolita [2024. 06. 11.].
- Ukraine Support Tracker — 16th release (covering January 24, 2022 to February 29, 2024)*. [online], 2024. 02. Forrás: The Kiel Institute for the World Economy [2024. 07. 01.].
- Ukraińcy w Polsce – dynamika populacji w latach 2022–2023*. [online], 2024. 04. 26. Forrás: Selectivv.com [2024. 06. 04.].
- Ukraińskie rodziny mogą liczyć na 12 tys. zł. Można już składać wnioski*. [online], 2022. 04. 23. Forrás: money.pl [2024. 05. 18.].
- Ustawa z dnia 29 października 2021 r. o budowie zabezpieczenia granicy państwowej*. [online], 2021. 11. 04. Forrás: ISAP [2024. 06. 18.].
- Ustawa z dnia 13 stycznia 2022 r. o zmianie ustawy o rezerwach strategicznych oraz niektórych innych ustaw*. [online], 2022. 02. 19. Forrás: ISAP [2024. 06. 18.].
- Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny*. [online], 2022. 04. 23. Forrás: ISAP [2024. 06. 15.].
- Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa*. [online], 2022. 03. 12. Forrás: ISAP [2024. 06. 07.].
- Ustawa z dnia 13 kwietnia 2022 r. o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego*. [online], 2022. 04. 16. Forrás: ISAP [2024. 07. 01.].
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego oraz ustawy o Krajowej Administracji Skarbowej*. [online], 2022. 08. 18. Forrás: ISAP [2024. 06. 15.].
- Wielonarodowa Dywizja Północny – Wschód w Elblągu*. [online]. Forrás: Ministerstwo Obrony Narodowej [2024. 07. 02.].
- Wiemy, co dalej z 500 plus dla dzieci z Ukrainy*. [online], 2023. 01. 31. Forrás: money.pl [2024. 06. 21.].
- Wittenberg, Anna: *Polska tylko pożyczyla starlinki Ukrainie*. [online], 2024. 01. 09. Forrás: Dziennik Gazeta Prawna [2024. 06. 25.].
- Wizyta Ministra Raua w Rydze i podpisanie wspólnej deklaracji z ministrami spraw zagranicznych państw bałtyckich*. [online], 2023. 01. 31. Forrás: Ministerstwo Spraw Zagranicznych [2024. 07. 01.].
- Włoczyk, Piotr: *Jak po wybuchu wojny na Ukrainie zmienił się wizerunek Polaków na Węgrzech i Węgrów w Polsce? Debata o przyszłości V4 i Europy*. [online], 2023. 04. 18. Forrás: kurier.plus [2024. 06. 04.].
- Wzmocniona Wysunięta Obecność (enhanced Forward Presence, eFP)*. [online]. Forrás: Ministerstwo Obrony Narodowej [2024. 07. 02.].
- Zalewski, Piotr (2022): Działania administracji państwowej w Polsce wobec uchodźców z Ukrainy w pierwszych tygodniach wojny w Ukrainie 2022 roku. Aspekty prawne i securitologiczne. *Studia Politicae Universitatis Silesiensis*, (34), 101–124. Online: <https://doi.org/10.31261/spus.13934>
- Zelenski: Ukraina otrzyma 200 Rosomaków w dwóch partiach*. [online], 2023. 04. 09. Forrás: Defence24.pl [2024. 07. 01.].
- Żornaczuk, Tomasz – Józwiak, Veronika szerk. (2024): *Współpraca regionalna w Europie środkowej po agresji Rosji na Ukrainę – zmiany i perspektywy*. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. Online: www.pism.pl/webroot/upload/files/Raport/Raport%20PISM_Wsp%C3%B3%C5%82praca%20regionalna-skompresowany.pdf
- Zwiększenie obecności wojskowej USA w Polsce*. [online]. Forrás: Ministerstwo Obrony Narodowej [2024. 07. 02.].

Tölgyesi Beatrix¹

Az orosz–ukrán háború hatása a balti országokra²

A tanulmány áttekinti az orosz–ukrán háború hatását a balti államokra és válaszaikat az Ukrajna elleni orosz agresszióra 2022 februárja óta, bemutatja a háborúra adott általános politikai és társadalmi reakciókat, a szóban forgó országok fenyegetettségérzésében és a biztonság- és katonapolitikájában bekövetkezett változásokat (különös tekintettel a haderőfejlesztésekre, a stratégiai dokumentumokra és a védelmi költségvetésre), a balti államok orosz agresszióra adott választát a regionális és szövetségi (EU- és NATO-) kezdeményezések tekintetében, az Oroszország elleni szankciók elfogadásában játszott szerepét és az Ukrajnának nyújtott segítségüket a fegyverszállítások és a humanitárius segélyek terén.

Kulcsszavak: balti államok, Ukrajna, Oroszország, biztonságpolitika, védelempolitika

The Impact of the Russo-Ukrainian War on the Baltic States

The article gives an overview of the impact of the Russian-Ukrainian war on the Baltic states and their responses to the Russian aggression against Ukraine since February 2022. The paper presents the general political and social reaction to the war, changes in threat perception and in security and military policy of the countries in question (especially in regards development of the armed forces, strategic documents and defence budget), the answer of the Baltic states to the Russian aggression in terms of regional and alliance (EU, NATO) initiatives, their role in the adoption of sanctions against Russia, their assistance to Ukraine in terms of weapons deliveries and humanitarian aid.

Keywords: Baltic states, Ukraine, Russia, security policy, military policy

Bevezetés

A balti államok (Litvánia, Lettország, Észtország) az európai országok közül a leghevesebben szorgalmazzák évek óta az Oroszországból érkező geopolitikai fenyegetésekkel szembeni védekezést és Ukrajna megsegítését, egyszersmind méretükhöz és lehetőségeikhez viszonyítva a legnagyobb támogatói az orosz agresszió áldozatává vált országnak. A baltiak történelmi okokból mindig is bizalmatlanok voltak az Oroszországi Föderációval szemben, ami miatt sokáig az „EU héjáinak”, „bajkeverőknek” is tartották őket az EU-orosz kapcsolatok kontextusában. Az orosz–balti viszonyban fontos szerepe van a helyi orosz ajkú kisebbségnek is, akiket a Kreml gyakran politikai célokra kíván

¹ Tölgyesi Beatrix az NKE doktori hallgatója. E-mail: tolgyesib@gmail.com

² A tanulmány a TKP2021-NVA-16 számú projektnek a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA-16 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

felhasználni, az ő jogfosztott helyzetük miatt kritizálva a balti államokat a nemzetközi fórumokon. Már a 2014-es ukrajnai események (a Majdan-forradalom, a Krím elfoglalása és az Oroszország által támogatott szeparatista akciók a Donbaszban) után voltak olyan félelmek, hogy Moszkva „ötödik hadoszlopnak” használná őket egy, a balti országokkal szembeni agresszió esetén.³ Emiatt minden eszközzel igyekeztek felhívni a figyelmet az orosz hibrid hadviselés veszélyeire, és Ukrajna 2022-es lerohanása után igazolva érezték magukat.

Általános politikai és társadalmi reakció

2022. február 24. egyrészt mindenképpen megrázkódtatást jelentett a balti államok számára, hiszen – főképp az invázió kezdeti szakaszában – a kiszámíthatatlanul viselkedő szomszéd miatt saját magukat is fenyegetve érezték, másrészt viszont nem lepte meg különösebben a baltiakat, hiszen mindig is tisztában voltak az orosz rezsím természetével, és régóta úgy érezték, hogy ott lebeg a fejük felett az orosz agresszió.

A társadalom körében az Ukrajna iránti szolidaritás látványos megnyilvánulásának lehetünk tanúi nemcsak a külsőségek (például ukrán zászlók) terén, hanem jelentős adománygyűjtésekre is sor került, amelynek keretében például Andrius Tapinas újságíró és közéleti személyiség felhívására három nap alatt összegyűjtöttek egy Bayraktar TB2 drón megvásárlásához elegendő összeget, több mint ötmillió eurót. (A török gyártó végül ingyen bocsátott Ukrajna rendelkezésére egy ilyen eszközt, így a megmaradt pénz a drónhoz való lőszerre, humanitárius, védekezési és újjáépítési célokra fordíthaták.)⁴

A politikai és katonai vezetők körében a háborúra adott általános reakció annak hangsúlyozása volt, hogy szükséges a védelem megerősítése mind nemzeti, mind szövetségi szinten.

Habár az ukrajnai műveletek komoly veszteségeket okoztak az orosz haderőnél, ami miatt a balti határoknál csökkent az orosz katonai jelenlét általi közvetlen fenyegetés, a balti államok kormányainak képviselői folyamatosan pesszimista hangvételű kijelentéseket tesznek azzal kapcsolatban, hogy mennyi időbe telhet az orosz haderő harcképességének helyreállítása. A korábbi lett védelmi miniszter, Artis Pabriks 2022 júliusában felvetette, hogy Oroszország mindössze két éven belül újra készen állhat egy új konfliktus elindítására.⁵ Az észt hírszerzés (EFIS) 2023. februári jelentése azt sugallta, hogy az orosz–észti határ közelében lévő orosz képességek mennyiségileg akár négy év alatt helyreállíthatók, noha a szolgálat elismeri, hogy Oroszországnak jóval tovább tart a minőségi helyreállítás.⁶

³ Tölgyesi Beatrix (2021): A balti országok EU-politikája a csatlakozástól napjainkig. In Dobrowiecki Péter – Stepper Péter (szerk.): *Az Európai Unió a 21. században*. Budapest: Antall József Tudásközpont, 313–314.

⁴ *Lithuanian Influencer Launches €5M Crowdfunding to Gift Bayraktar Drone to Ukraine*. [online], 2022. 05. 25. Forrás: Irt.lt [2023. 12. 25.]; Tapinas, Andrius (2022): *Turkey Makes a Gift to Lithuania*. [online], 2022. 06. 02. Forrás: Twitter [2023. 12. 25.].

⁵ *Pabriks: Krievijas armija ir novājina; jebkādu jaunu uzbrukumu tā varētu spēt izvērst pēc diviem gadiem*. [online], 2022. 07. 16. Forrás: nra.lv [2023. 12. 26.].

⁶ *Russian Armed Forces Near the Estonian Border*. [online], 2023. 02. 08. Forrás: Välisluureamet (Estonian Foreign Intelligence Service). [2023. 12. 26.].

Az Oroszországgal kapcsolatos fenyegetettségpercepció kiemelt elemei

A balti percepcióban az Oroszország jelentette fenyegetés számos elemének nagy jelentőséget tulajdonítanak, így a hibrid, dezinformációs fenyegetésnek és a kritikus infrastruktúrára esetlegesen veszélyt jelentő orosz cselekményeknek is. Utóbbit elsősorban a Balti-tenger alatti kritikus és energiainfrastruktúra vonatkozásában értelmezik, aminek aktualitást adott 2023 októberében a Finnország és Észtország közötti Balticonnector gázvezeték és egy távközlési kábel megrongálódása, illetve egy Észtország és Svédország közötti távközlési kábel sérülése, amelyek háttérben a gyanú szerint Moszkva állt. (Ennek kapcsán Edgars Rinkēvičs lett elnök még azt is felvetette, hogy az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének, a NATO-nak le kellene zárnia a Balti-tengert az orosz hajók előtt, amennyiben bebizonyosodik, hogy Oroszország áll a rongálás mögött.⁷)

A balti államok percepciójában az Oroszország felől érkező különböző típusú fenyegetések között a közös határok miatt kiemelt helyet foglal el a hagyományos katonai fenyegetés. Ezen belül a nukleáris fenyegetés miatt talán kevésbé aggodalmaskodnak a baltiak, ami éppen a földrajzi közelséggel magyarázható: Tallinn például mindössze kb. háromszáz kilométerre található Szentpétervártól, ezért egy atomtámadás kevésbé tűnik valószínűnek, mint a hagyományos fegyverzettel történő támadás.

A dezinformációs fenyegetések szintén nagy figyelmet kapnak, elsősorban az orosz ajkú lakosság miatt, habár ez a fajta fenyegetés jelenleg kevésbé aktuális. Számos orosz tévéadót, amely politikai propagandát terjesztett (például RT, REN TV, RTR Planeta), már évekkel ezelőtt betiltottak több balti országban.⁸ A hagyományos katonai fenyegetések és a hibrid fenyegetések között átmenetet képeznek azok a hibrid műveletek, amelyek során katonai egységek álcázva beszivárognak az adott ország területére (például a krími „kis zöld emberkék”), amit egyéb információs, szabotázs- és diverziós akciók, diplomáciai lépések kísérnek azzal a céllal, hogy nyílt hadüzenet nélkül olyan háborús küszöb alatti helyzetet teremtsenek, amelyben nehézkes a katonai agresszió megtörténe felismerése és annak attribúciója, következésképpen az ellene való fellépés is. A balti államok különösen kedvező terepet nyújthatnak ehhez az Oroszországgal közös határok és a meglehetősen nagyszámú, orosz ajkú lakosság miatt.⁹

A balti államok kül- és biztonságpolitikájában, ellentétben a balti-tengeri régió más országaival (Finnország és Svédország NATO-csatlakozása), lényegi fordulat nem történt, mivel a baltiak már évtizedek óta konzisztens külpolitikát folytattak és atlantista irányvonalat képviseltek. Ez a kül- és biztonságpolitika azon területek közé tartozik, amelyekről mindhárom balti ország esetében elmondható, hogy a különböző politikai

⁷ Chiappa, Claudia: *Russia Claps Back at Latvia Amid Balticonnector Investigation*. [online], 2023. 10. 23. Forrás: Politico [2024. 05. 19.]; *President: Baltic Sea Should Be Closed if Russia Is Behind Balticonnector Case*. [online], 2023. 10. 23. Forrás: lsm.lv [2024. 02. 10.].

⁸ *Kremlin Propaganda Channel „RT” Banned in Latvia*. [online], 2020. 06. 30. Forrás: lsm.lv [2023. 12. 26.]; Jačauskas, Ignas – Beniušis, Vaidotas: *Radijo ir televizijos komisija uždraudė Lietuvoje retransliuoti RT programą*. [online], 2020. 07. 08. Forrás: lrt.lt [2023. 12. 26.]; Jačauskas, Ignas: *Dėl pažeidimų rusų kanalo transliaciją nutrauks pusantų metų?* [online], 2018. 02. 13. Forrás: diena.lt [2018. 03. 24.].

⁹ Rác András (2014): *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. KKI-tanulmányok*, 1(2014): 1–20.

táborok közötti és a társadalmi konszenzus része (néhány marginális aktort leszámítva), és az Oroszországgal szembeni engedékenyebb álláspont, illetve az Oroszországhoz való közeledés már a háború előtt is gyakorlatilag stigmatizálva volt. Az Ukrajna elleni 2014-es, majd 2022-es orosz támadás csak megerősítette a baltiakat ebbéli meggyőződésükben, és még nagyobb intenzitással folytatták a felkészülést az orosz fenyegetések elleni védekezésre.

A balti államok és a szankciók

A balti államok az Oroszország elleni szankciós csomagok legelkötelezettebb támogatói közé tartoznak, és minden ilyen jellegű törekvést támogattak. Ennek oka az Oroszország jelentette fenyegetéstől való félelem, az orosz cselekmények miatti általános felháborodás, illetve az Ukrajna iránti szimpátia. Történelmi tapasztalatukból kifolyólag a baltiak közvetlenül tudják, mit jelent az orosz megszállás és annexió, hiszen többször is a saját bőrükön tapasztalták ezt meg. Emellett az Ukrajnának nyújtott támogatást egyúttal a saját biztonságukba való befektetésként is értelmezik, hiszen különösen a balti országokban elterjedt az a nézet, hogy ha Oroszország sikert arat Ukrajnában, akkor további szomszédos országokat is megtámadhat, a balti államok pedig egykori szovjet tagköztársaságok lévén és földrajzi elhelyezkedésüknél, valamint méretüknél fogva, továbbá az ott élő orosz ajkú kisebbség révén különösen előkelő helyet foglalnak el a Kreml feltételezett célpontjainak listáján. A baltiak gyakran állnak elő javaslatokkal olyan újabb szankciókkal kapcsolatban, amelyeket szerintük célszerű lenne bevezetni.

Például a három balti állam Lengyelországgal együtt a 13. szankciós csomagba javasolt felvenni többféle szektorális megszorítást, így az LNG és az alumínium importjára, a tudástranszferre, tudományos együttműködésre, kutatások finanszírozására vonatkozóan, illetve a repülőgépipar területén a meglévő korlátozások szigorítását és a drónok gyártásához használt anyagok listájának bővítését javasolták.¹⁰

A lett mezőgazdasági miniszter litván és észti kollégái egyetértésével több alkalommal is azt szorgalmazta, hogy vezessenek be uniós szinten szankciókat az orosz élelmiszerekkel és mezőgazdasági termékekkel, elsősorban a gabonával szemben.¹¹ (Mindennek ellenére még 2024 elején is arról számolt be a lett sajtó, hogy az ország élelmiszerboltjaiban továbbra is kaphatók orosz árucikkek, az orosz és belorusz élelmiszeripari és mezőgazdasági termékek importja még nőtt is az elmúlt évben, és több száz millió euró értékűre tehető, amivel az ország a hat legnagyobb importőr közé tartozik az Európai Unióban.)

2024 januárjában a litván, a lett és az észti vámhatóságok vezetői megállapodtak, hogy szigorítják az Oroszországba és Fehéroroszországba exportált, illetve Oroszországon és Fehéroroszországon keresztül harmadik országokba irányuló, szankcióval érintett

¹⁰ *Poland, Baltic States Want to Tighten EU Sanctions on Russia*. [online], 2024. 01. 23. Forrás: Polish Press Agency [2024. 02. 10.].

¹¹ *Struna, Hugo: Baltic States Want to Sanction Russian Food Imports Into the EU*. [online], 2024. 01. 24. Forrás: Euractiv [2024. 02. 10.].

árak ellenőrzését.¹² 2024. február elején az Oroszországból és Fehéroroszországból származó behozatal tilalmáról törvénytervezetet dolgoztak ki a lett mezőgazdasági minisztériumban.¹³

Eközben 2024 februárjában Litvánia 12,2 ezer tonna gabonát vásárolt Oroszországtól 1,95 millió euróért. A litván hatóságok hat hónapos szünet után folytatták a vásárlásokat. Lettország szintén növelte az importot a tél végén, 58,8 ezer tonna gabonát vásárolt Oroszországtól 10 millió euróért.¹⁴ Robin Brooks közgazdász kimutatta, hogy az Ukrajnát támogató és oroszellenes retorikájuk ellenére a balti államok Oroszországba irányuló közvetlen és Közép-Ázsiába irányuló közvetett exportja sohasem esett vissza olyan mértékben, mint a többi EU-tagállamé.¹⁵

2023 szeptemberében a három balti állam megtiltotta az orosz rendszámú járművek behajtását a területükre, ami az Európai Bizottság szankcióinak szigorúbb értelmezését jelentette.¹⁶ A litván vámhatóság bejelentése szerint az orosz rendszámú járműveknek – kivéve a tranzitban Kalinyingrádba közlekedőket – 2024. március 11-ig el kellett hagyniuk az ország területét, ellenkező esetben elkobozták őket.¹⁷

A balti országok az európai uniós szankciókon kívül olyan rendelkezéseket is hoztak, amelyek saját országukra vonatkozóan vezettek be korlátozó intézkedéseket Oroszországgal, illetve az orosz állampolgárokkal szemben. Ezek közül a legnagyobb visszhangja a helyi állampolgársággal nem rendelkező orosz állampolgárok kitiltásának volt.

Lettországban a bevándorlási törvény módosítása az orosz állampolgároknak kiadott tartózkodási engedélyek felülvizsgálatát rendelte el, aminek alapján azon orosz állampolgárok esetében, akik az állampolgárságuk megszerzése előtt Lettország állampolgárai voltak vagy nem állampolgár státusszal¹⁸ rendelkeztek, a tartózkodási engedélyük 2024. január 3-án érvényét veszítette, amennyiben az illető személy nem folyamodott január 2-ig állandó tartózkodási engedélyért. Ebben az esetben legkésőbb április 1-jéig be kellett nyújtaniuk a kérelmet, ha továbbra is az országban kívának tartózkodni.¹⁹ A jogosultság megszerzéséhez A2-es, vagyis alapszintű lett nyelvtudásról szóló igazolást

¹² *Baltic Customs Bodies Agree on Uniform Application of Sanctions on Russia*. [online], 2024. 01. 26. Forrás: Irt.lt [2024. 02. 10.].

¹³ Dieziņa, Sandra: *Russian Goods Still Found in Latvia's Shops*. [online], 2024. 02. 07. Forrás: lsm.lv [2024. 02. 10.].

¹⁴ Кеффер, Лаура: *Литва возобновила закупки российского зерна после шестимесячного перерыва*. [online], 2024. 04. 17. Forrás: Коммерсант [2024. 06. 29.].

¹⁵ Brooks, Robin J.: *The Baltic Are Loud Supporters of Ukraine*. [online], 2023. 11. 20. Forrás: X [2024. 06. 29.].

¹⁶ *Baltic States Ban Vehicles With Russian License Plates in Line With EU Sanctions Interpretation*. [online], 2023. 09. 13. Forrás: Euronews [2024. 02. 10.].

¹⁷ *Lietuvos muitinė: Rusijoje registruoti automobiliai iki kovo 11 dienos turi išvykti iš Lietuvos*. [online], 2024. 03. 01. Forrás: Lietuvos Respublikos muitinė [2024. 06. 29.].

¹⁸ A nem állampolgárok (lett: *nepilsonis*, észt: kodakondsuseta isik, ang.: *non-citizen*) státusza annyiban különbözik az állampolgárokéétól, hogy nem rendelkeznek politikai jogokkal, nem szavazhatnak (az európai parlamenti választásokon sem; noha Észtországban voksolhatnak a helyhatósági választásokon), nem választhatók és nem pályázhatnak állami hivatalokra, illetve egyéb korlátozások is vonatkoznak rájuk, például az ingatlanvásárlásra és a fegyvertartásra vonatkozóan. Ez nem azonos a nemzetközi jogban ismert hontalan státusszal. A nem állampolgárok szabadon élhetnek és dolgozhatnak az országban, utazhatnak az Európai Unión belül, és rendelkezhetnek akár egy másik, például orosz útlevelel is, ami a lett állampolgárok számára tilos, mivel nincs engedélyezve a kettős állampolgárság.

¹⁹ *Updated Information on the Amendments to the Immigration Law*. [online], 2023. 05. 17. Forrás: Office of Citizenship and Migration Affairs of the Republic of Latvia [2024. 08. 11.].

kell felmutatniuk. (A nyelvvizsga-kötelezettség alól a 15 év alattiak és a 75 év felettek, illetve bizonyos betegségekben szenvedők mentesülnek.) Az intézkedés becslések szerint több ezer embert érint.²⁰

Észtország bejelentette, hogy azoknak a nem állampolgároknak, akik az Oroszország által 2023 októberében indított könnyített eljárás keretében felveszik az orosz állampolgárságot, deportációval kell szembenéznük.²¹

2024 elején több balti állam kilátásba helyezte, hogy beszüntetik az orosz oktatási nyelvű iskolák finanszírozását.²² 2024 áprilisában a lett kormány arról döntött, hogy 2026-tól fokozatosan megszünteti az orosz mint második idegen nyelv oktatását az iskolákban.²³

2026. január 1-jétől a lett közmédia minden tartalma csak lettül és az európai kulturális térséghez tartozó nyelven jelenhet meg. (Ebbe nem tartozik bele az orosz nyelv.²⁴)

Az Ukrajnának nyújtott támogatás

A három balti állam nyújtotta GDP-arányosan az egyik legnagyobb mértékű pénzügyi segílyt Ukrajnának 2024 januárjáig (Észtország és Litvánia 1,8%, Lettország 1,5%).²⁵

A balti államok lépéseket tesznek az Ukrajnának nyújtott hosszú távú támogatás intézményesítésére és rendszeresítésére: Litvánia bejelentette, hogy 2024-ben GDP-jének 0,4%-át fordítja katonai támogatásra,²⁶ és új, 200 millió eurós katonai segítségsumagot ígért Ukrajnának a 2026-ig tartó hosszú távú támogatási terv részeként.²⁷

2023. június végén Litvánia két NASAMS légvédelmi rendszert, tíz M113-as páncélozott személyszállító járművet és löszert szállított Ukrajnának. 2023. augusztus végén pedig bejelentette, hogy katonai segítségsumagot szán Ukrajnának. A támogatás löszert tartalmazott Carl Gustaf gránátvetőkhöz, puskákhoz, tengeri megfigyelő radarrendszerekhez, 5,56 mm-es löszerekhez, generátorokhoz és drónelhárító rendszerekhez. A szállítások után a Litvánia által Ukrajnának nyújtott katonai támogatás elérte az 500 millió

²⁰ Demidovs, Viktors: *Thousands of Russians May Be Asked to Leave Latvia From September*. [online], 2023. 08. 28. Forrás: lsm.lv [2024. 02. 11.].

²¹ Az észt belügyminisztérium szerint Oroszország 2022-es, Ukrajna elleni agressziója valójában jelentősen megnövelte az Észtországban élő orosz állampolgárok érdeklődését az észt állampolgárság megszerzése iránt. A probléma inkább az, hogy Oroszország nem engedi, hogy az emberek lemondjanak az állampolgárságukról, ami sokaknak megnehezíti az észt állampolgárság megszerzését. Ots, Mait - Wright, Helen: *Interior Minister Threatens to Deport People Who Take Russian Citizenship*. [online], 2023. 11. 02. Forrás: err.ee [2024. 02. 11.].

²² *Каллас: Правительство планирует прекратить финансирование образования на русском языке*. [online], 2024. 01. 16. Forrás: Postimees [2024. 02. 11.]; Andriukaitytė, Milena: *Jakštas: Ministerija vertina galimybės palaipsniui atsakyti rusų mokyklų*. [online], 2024. 01. 04. Forrás: lrt.lt [2024. 05. 19.].

²³ *Правительство приняло решение о постепенном отказе от русского языка как второго иностранного в школах*. [online], 2024. 04. 23. Forrás: delfi.lv [2024. 06. 29.].

²⁴ Clobes, Alexandra - Morwinsky, Oliver - Šimaitytė, Fausta (2024): *Baltic Bastions: New Defence Strategies for Lithuania, Latvia and Estonia*. [online], 2024. 01. Forrás: Konrad Adenauer Stiftung, 3 [2023. 12. 25.].

²⁵ Armstrong, Martin (2022): *The Countries Pulling Their Weight in Ukraine Aid*. [online], 2022. 10. 21. Forrás: Statista [2024. 05. 19.]; Hannén, Isabella - Moyer, Jason C.: *Baltic States' Contributions to Ukraine*. [online], 2024. 01. 29. Forrás: Wilson Center [2024. 02. 11.].

²⁶ Jakučionis, Saulius: *Šimonytė: 2024 metų valstybės biudžetas – saiko biudžetas*. [online], 2023. 10. 04. Forrás: lrt.lt [2024. 02. 11.].

²⁷ *Lithuania Provides New Military Aid Package to Ukraine*. [online], 2023. 12. 20. Forrás: Ukrainska Pravda [2024. 02. 11.].

eurót.²⁸ 2023 decemberében a litvánok több millió töltényt és több ezer lövedéket adtak át Ukrajnának rövid hatótávolságú hordozható páncéltörő gránátvetőkhöz, illetve mintegy ezer táborigényű tábori ágyat.²⁹ Az ország fontos szerepet játszik az ukrán haderő harcokban megsérült katonai eszközeinek javításában is. A Litvánia által eddig nyújtott támogatás összértéke meghaladta az 1 milliárd eurót, és ennek fele katonai támogatás.³⁰

Lettország mintegy 370 millió euró értékben biztosított katonai felszerelést (drónokat, helikoptereket, tarackokat, kézifegyvereket és személyi felszerelést, lőszer, páncéltörő fegyvereket, légvédelmi rakétákat, üzemanyagot stb.) Ukrajnának, humanitárius segínyt 43,1 millió euró értékben nyújtott, a háborús menekülteket pedig 141,6 millió euróval segítette, fejlesztési támogatást 6,7 millió euró összegben biztosítottak 2023 végéig. Mindezekből az adományokból az állam mellett a civil szervezetek és a társadalom is kivették a részüket.³¹

Észtország 2023 végéig közel 500 millió eurónyi katonai támogatást nyújtott Ukrajnának. Az adományok között szerepeltek a Javelin páncéltörő rakétarendszer rakétái, tarackok,³² páncéltörő aknák, páncéltörő gránátvetők, aknavetők, járművek, kommunikációs berendezések, orvosi felszerelések, egyéni védőfelszerelések (sisakok stb.) és száraz élelmiszer-csomagok. Németországgal együttműködve Észtország két táborigényű kórházat és orvosi felszereléseket adományozott Ukrajnának közel 15 millió euró értékben. Humanitárius segínyt 25,75 millió euró, fejlesztési, együttműködési és újjáépítési támogatást pedig 12 millió euró értékben biztosított.³³ A 2022. február 24. óta nyújtott és a 2024–2027-es időszakra tervezett észt támogatás teljes összege 1,2 milliárd euró. Ez 316 millió euró polgári segítségnyújtást és 900 millió euró katonai támogatást foglal magában.³⁴

Észtország mintegy 40 000 ukrán menekültet fogadott be (lakosságának mintegy 3%-a), Lettország 50 000–53 000 főt (összslakosságának mintegy 2,7%-a), Litvánia pedig több mint 50 000 vízumot adott ki ideiglenes védelemre, és állítása szerint több mint 80 000-en érkeztek az országba (lakosságának 2,8%-a).³⁵

Az anyagi, katonai, humanitárius támogatáson kívül politikai állásfoglalásaikkal is számos alkalommal kiálltak a balti Ukrajna mellett, és szorgalmazták az Ukrajnát segítő döntések meghozatalát (EU- és NATO-csatlakozás, Oroszország elleni szankciók, a befagyasztott orosz tőke Ukrajna javára való felhasználása stb.).

²⁸ Kaminska, Alvina: *Lithuania to Allocate €340 Mln in Aid to Ukraine in 2024*. [online], 2023. 10. 05. Forrás: Rubryka [2024. 02. 11.].

²⁹ *Lithuania Provides New Military Aid Package to Ukraine 2023*.

³⁰ *Lithuania Transfers to Ukraine Military Technology Vital on the Battlefield*. [online], 2023. 11. 10. Forrás: Ministry of National Defence of the Republic of Lithuania [2024. 02. 11.].

³¹ *Latvia Supports Ukraine*. [online], 2022. 04. 22. Forrás: Cabinet of Ministers of the Republic of Latvia [2024. 02. 11.].

³² Észtország 2023-ban összes (24 db) 155 mm-es, FH-70 típusú tarackját Ukrajnának adományozta, részben azért, hogy ezzel példát mutasson más országoknak. Saballa, Joe (2023): *Estonia Sending All Its 155-mm Howitzers to Ukraine*. [online], 2023. 01. 24. Forrás: The Defense Post [2024. 02. 20.].

³³ *Estonia's Aid to Ukraine*. [online]. Forrás: Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Estonia [2024. 08. 11.].

³⁴ *Estonia's Support to Ukraine*. [online], 2024. 01. 10. Forrás: Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Estonia [2024. 08. 11.].

³⁵ Hannén–Moyer 2024.

Változások a balti országok stratégiai dokumentumaiban

A baltiakat aggodalommal tölti el, hogy az Ukrajnának szánt nyugati támogatás egyes országok (például az Egyesült Államok, Németország) esetében belpolitikai viták miatt veszélybe került, hiszen mindig az lebeg a szemük előtt, hogy hasonló szituációba kerülhetnek ők is egy orosz támadás esetén. Emiatt fokozottabban foglalkoztatja a három államot az a kérdés, hogy mit tehetnek saját biztonságuk garantálása érdekében.³⁶

2023-ban mindhárom balti állam új biztonsági stratégiát publikált. Lettország és Litvánia új biztonsági koncepciót dolgozott ki, Észtország pedig új védelmi tervet a 2024–2027-es évekre.

Litvániában az Állami Védelmi Tanács 2023. november 6-án elfogadta az új állami védelmi tervet (*Valstybės gynybos planas*). A nyilvános, egyszerű és mindenki számára hozzáférhető dokumentumból kiderül, hogyan látja magát az állam háborús helyzetben, és hogyan vesznek részt benne az egyes állampolgárok vagy szervezetek, előíranyozza minden egyes polgár és szervezet helyét az ország védelmében. Rendelkezik továbbá a Nemzeti Általános Védelmi Koordinációs Tanács létrehozásáról is, amely biztosítaná a vállalatok és az állami intézmények közötti együttműködést és a megoldások keresését a helyi közigazgatás szintjén. Az Elnöki Hivatal szerint a terv arra koncentrál, hogy minél több olyan vállalatot, szervezetet, állampolgárt vonjanak be, amely és aki nem tartozik az állam intézményi keretei közé. A nemzeti védelmi terv célja, hogy az átfogó védelem különböző elemei koherens egészként működjenek. A dokumentum kiterjed a fegyveres védelemre, a mozgósításra és a polgári ellenállásra. A terv célja, hogy a fegyveres erők és a NATO, az állami és önkormányzati intézmények, a gazdasági szereplők, a polgárok és szervezeteik összehangolt erőfeszítései és erőforrásai révén megvédje Litvánia szuverenitását és területi integritását a fegyveres támadással szemben.³⁷ Ezzel összefüggésben Litvániában 2024-ben nagy mozgósítási gyakorlatot hajtottak végre.³⁸

Lettország 2023. október 5-én fogadta el az állami védelmi koncepciót.³⁹ A dokumentumot a lett parlament az orosz–ukrán háború miatt gyorsított eljárásban tárgyalta, és elkészítése során figyelembe vették az Ukrajna kapcsán szerzett tapasztalatokat. Az egyik legfontosabb változás a keleti határ megerősítése iránti elkötelezettség, annak megakadályozása, hogy az ellenség meg tudja vetni a lábát az ország területén, ugyanis Andris Sprūds védelmi miniszter szerint „az ukrajnai háború bizonyítja, hogy egy invázió esetén még az ideiglenes területvesztés is hatalmas mennyiségű civil áldozathoz, a polgári és a kritikus infrastruktúra pusztulásához vezet”. A koncepció a fegyveres erők jelentős növelését is előíranyozza. A tervek szerint az aktív szolgálatot teljesítő katonák száma 31 000-re, az általános tartalékosoké pedig 30 000-re emelkedik. A katonai fenyegetéselemzésen alapuló nemzeti védelmi koncepciót az ágazati politika végrehajtására,

³⁶ Clobes-Morwinsky-Šimaitytė 2024: 1.

³⁷ Andriukaiitytė, Milena: *Valstybės gynimo taryba patvirtino Valstybės gynybos planą*. [online], 2023. 11. 06. Forrás: bernardinai.lt [2024. 05. 19.].

³⁸ *Kariuomenė ruošiasi didžiausioms šiu metų pratyboms „Perkūno griausmas 2024“; kviečiami ir aktyviojo rezervo kariai*. [online], 2024. 02. 02. Forrás: lrt.lt [2024. 05. 20.].

³⁹ *Par Valsts aizsardzības koncepcija apstiprināšanu*. [online], 2023. 10. 05. Forrás: Latvijas Republikas tiesību akti [2024. 08. 11.].

valamint az operatív tevékenységek és az azokhoz szükséges erőforrások megtervezésére használják.⁴⁰ A koncepciót négy fő cselekvési irányvonal jellemzi Lettország nemzeti védelmét illetően: az elrettentés megerősítése, a védelmi, illetve az ellenálló képesség fokozása, valamint az ország védelmére való képesség és akarat. A védelmi koncepció konkrét célkitűzései között szerepel Lettország külső határainak megerősítése, valamint az állami határőrség kapacitásának fejlesztése. Lettország különösen a kiberfenyegetések, illetve a külföldi hírszerző és biztonsági szolgálatok által jelentett fenyegetések felderítését és elhárítását tervezi. Továbbá várható a nemzeti védelmi rendszer és a Nemzeti Fegyveres Erők (NBS) védelmi képességeinek megerősítése. A védelmi rendszerek terén Lettország légvédelmi, partvédelmi, nagy hatótávolságú rakétatüzérségi és pilóta nélküli légi járművekkel kapcsolatos képességeit fejlesztik, és új páncélozott gyalogsági harcjárműveket vezetnek be. Lettország helyi iparát szorosabban bevonják az országon belüli lőszergyártás növelése érdekében.⁴¹ Az új védelmi koncepció értelmében a 2024/2025-ös tanévtől kezdve a honvédelmi oktatás minden iskolában kötelező lesz. A cél az, hogy a lett gyerekek már fiatal korban elsajátítsák a válság- és háborús helyzetek kezeléséhez szükséges minimális készségeket.⁴²

Észtországban 2023 júliusában hagyták jóvá a 2024–2027-es évekre szóló védelmi tervet, amely a kapacitás és az erők kiépítésén kívül egy katonai és katasztrófa-egészségügyi központ létrehozását is tartalmazza. A fejlesztési terv kulcsszerepet játszik a Védelmi Szövetség (*Kaitseliit*)⁴³ ifjúsági szervezeteinek több mint 7,3 millió euróval történő támogatásában is, miközben ezt a finanszírozást a következő években „jelentősen” növelni kívánják. A tervben benne van az Ämari légibázis leszállópályájának és létesítményeinek rekonstrukciója, új lőszer- és egyéb raktárak, valamint a haditengerészeti kiadások, csakúgy, mint az észti haderő védelmi ipari projektjei társfinanszírozásának növelése, valamint egy lőszeripari park tervezésének finanszírozása. A közepes hatótávolságú légvédelmi rakéták beszerzése, a gépesítés fokozása és lőszerbeszerzések szintén a terv részét képezik. A következő négy évben a lőszerbeszerzések összege meghaladja az 1,2 milliárd eurót. A honvédelmi minisztérium 2024–2027 közötti időszakra vonatkozó fejlesztési terve a tízéves Nemzeti Védelmi Fejlesztési Terv 2031-re épül, biztosítja, hogy az utóbbi tervben kitűzött célok a szükséges időkereten belül megvalósuljanak, és az ehhez szükséges erőforrások rendelkezésre álljanak. A fejlesztési tervekben meghatározott célok az Észti Védelmi Erők főparancsnokának katonai tanácsadásán alapulnak a NATO had-erőképességi céljainak követelményeivel együtt.⁴⁴

Az új védelmi koncepcióval kapcsolatban Észtországban egy úgynevezett nemzeti védelmi szolgálat vagy válsághelyzeti tartalék létrehozásáról is tárgyalnak. A 2023. májusi parlamenti választásokra készült programban a jelenleg kormányon lévő Kaja Kallas

⁴⁰ Suhoveckis, Gatis: *Saeima apstiprina jauno valsts aizsardzibas koncepciju*. [online], 2023. 10. 05. Forrás: tv3.lv [2024. 05. 20.].

⁴¹ Clobes-Morwinsky-Šimaitytē 2024: 2.

⁴² Clobes-Morwinsky-Šimaitytē 2024: 3.

⁴³ A Kaitseliit egy kiképzett, fegyveres civilekből álló önkéntes honvédelmi szervezet, amely a Védelmi Minisztérium irányítása alatt áll. Célja az állam függetlenségének és szuverenitásának, szárazföldi területének és alkotmányos rendjének megőrzése.

⁴⁴ *Minister Approves 2024–2027 Defense Plan*. [online], 2023. 07. 18. Forrás: err.ee [2024. 06. 01.].

miniszterelnök Reformpártja vitát szorgalmazott egy ilyen védelmi szolgálatról. Az elképzelés szerint minden észtt állampolgárnak lehetővé kell tenni, hogy részt vegyen az állam védelmében. A közszolgálati műszolgálat és az újságok is felkarolták a kérdést, és a parlamenti pártok képviselői is támogatásukról biztosították egy ilyen védelmi feladatellátás elvét, amely a polgári szolgálat alternatíváját jelentené, és a nők is bevonhatók lennének.⁴⁵

A háború hatása a balti országok védelmi költségvetésére és katonapolitikájára

Litvánia védelmi költségvetése 2008 óta megháromszorozódott. Mindhárom ország katonai kiadásai meghaladják a NATO által minimálisként javasolt, a GDP 2%-ának megfelelő ráfordítást, amelyet rajtuk kívül mindössze hét másik NATO-tag ért el. A három ország az orosz–ukrán háború kitörése után úgy döntött, hogy továbbmegy, és a GDP 3%-át fogja védelemre fordítani.⁴⁶

Litvánia 2023-ban 2,76%-ot különített el védelmi kiadásokra, legkésőbb pedig 2027-ig szeretné elérni a 3%-ot. A védelmi minisztérium közlése szerint a védelmi finanszírozás gyors növekedésének köszönhetően Litvánia új, modern fegyvereket vásárolhat, katonai gyakorlótereket alakíthat ki, laktanyákat, raktárakat, táborokat építhet a szövetségesek fogadására, és javíthatja a csapatok szolgálati körülményeit.⁴⁷ A 2024-es évre a terv 2,77%. A honvédelmi minisztérium számításai szerint egy német dandár, egy harckocsihadosztály és az általános hadkötelezettség finanszírozása 2034-ig bezárólag mintegy 6,6 milliárd vagy 6,8 milliárd eurós beruházást igényelne a jelenlegi védelmi finanszírozáshoz képest. Litvánia védelmi képességeinek ilyen módon történő megerősítésével a nemzetvédelmi kiadások várhatóan már 2024-ben meghaladnák a GDP 3%-át, és 2027-ben akár a 3,53%-ot is elérhetik, azonban egyelőre nem világos, honnan lenne erre pénz.⁴⁸

Lettország azt a célt tűzte ki maga elé, hogy 2027-re a nemzeti GDP 3%-át költi a védelemre. A védelmi költségvetés 2023-ban 986 millió eurót tett ki, ami a GDP 2,25%-ának felelt meg. Ez az arány a következő években várhatóan folyamatosan nőni fog, és 2024-ben eléri a GDP 2,4%-át, 2027-ben pedig a 3%-át.⁴⁹ (A védelmi minisztérium fő költségvetési prioritásai 2024-ben a nemzetvédelmi képességek megerősítése érdekében a következők: a nemzeti fegyveres erők harcképességének javítása a közepes hatótávolságú légvédelem, a partvédelem és a nagy hatótávolságú rakétatüzérségi rendszer beszerzése révén; a lett állampolgárok teljes értékű honvédelmi szolgálatának biztosítása; a nemzeti fegyveres erők tartalékos rendszerének fejlesztése; a katonai infrastruktúra fejlesztése,

⁴⁵ Clobes-Morwinsky-Šimaitytė 2024: 4; Mäekivi, Mirjam - Kersa, Kristina: *Experts Say Estonia Needs Civil Defense Service*. [online], 2023. 11. 23. Forrás: err.ee [2024. 06. 02.].

⁴⁶ Cancian, Mark F. - Monaghan, Sean - Fata, Daniel: *Strengthening Baltic Security: Next Steps for NATO*. [online], 2023. 06. 27. Forrás: Center for Strategic & International Studies [2023. 12. 31.].

⁴⁷ *Lietuvos gynybos išlaidoms šiemet skirta 2,76 proc. BVP*. [online], 2023. 10. 02. Forrás: Lietuvos rytas [2024. 05. 20.].

⁴⁸ Jurčenkaitė, Indrė: *Kiek reikia Lietuvos poreikiams: viską išpildžius, gynybos biudžetas viršytų 3 proc. BVP*. [online], 2024.02.07. Forrás: delfi.lt [2024. 05. 20.].

⁴⁹ *Budžeta izdevimus aizsardzības audzēs straujāk, 2027. gadā novirzot līdz 3% no IKP*. [online], 2023. 12. 07. Forrás: lsm.lv [2024. 05. 21.].

beleértve a Sēlija gyakorlóteret; egy átfogó nemzetvédelmi rendszer bevezetése.) Tervezik továbbá, hogy 2023 és 2027 között évente további 200 millió eurót fordítanak a védelmi költségvetésből a légvédelmi képességek megerősítésére. Figyelembe véve a védelem megerősítéséről szóló legutóbbi kormányhatározatokat, beleértve a légvédelem fokozásának, a keleti határ megerősítésének, valamint a NATO 2024–2025-ös balti légtérvédelmi missziója lettországi tartózkodásának, a védelem finanszírozása 2024-ben a kiegészítő előirányzatot is beleértve 1341 millió euró, és figyelembe véve a pénzügyminisztérium 2024-re vonatkozó GDP-előrejelzését, a védelmi finanszírozás május 1-jén elérte a GDP 3,17%-át.⁵⁰

A GDP-arányos védelmi kiadások tekintetében messze Észtországnak vannak a legambiciózusabb céljai. Az észtek 2023-ban a GDP 2,85%-át költötték védelemre. Észtország 2024-ben szeretné átlépni a 3%-os küszöböt, és GDP-jének mintegy 3,2%-át védelmi kiadásokra fordítani. 2027-ig összesen több mint 5,6 milliárd eurót különítenek majd el a védelmi kiadásokra, ami a GDP 3%-át meghaladó rendszeres éves költségvetést biztosít.⁵¹ (Kusti Salm védelmi minisztériumi államtitkár szerint a GDP 3%-ának megfelelő ráfordítás az állami költségvetés 9–10%-ának felel meg.⁵²)

Sőt, az észtek vezérkari főnök az 5%-os védelmi kiadást is elérendő célként nevezte meg az elkövetkezendő évekre nézve. Martin Herem szerint ez lehetővé tenné Észtország számára, hogy 1,5 milliárd euró értékben lőszert vásároljon Oroszországtól elrettentésére vagy infrastruktúrájának megsemmisítésére, ha Oroszország támadna. Azonban ezt nem tartósan képzelel el, hanem csak néhány évig (a beszerzések miatt), ami után ismét alacsonyabb lehetne a védelmi kiadások szintje. A kérdés szerinte az, mennyi idő áll rendelkezésére Észtországnak, miután Oroszország befejezi az ukrajnai háborút. Szerinte az orosz haderőnek néhány évre lenne szüksége egy újabb támadásra való felkészüléshez, így az észteknek nem biztos, hogy három évnél több idejük lesz felkészülni. Az észtek haderő számításai szerint másfél milliárd lőszerük hiányzik. (A tábornok szerint már azt is tudni lehet, hogy hány fős orosz haderő érkezik Észtországba, és hogyan lehet őket gyorsan megállítani.⁵³)

Hanno Pevkur védelmi miniszter 2023-as bejelentése szerint 2024-ben Észtország védelmi költségvetése először fogja meghaladni a GDP 3%-át, beleértve további 350 millió eurót, amelyet az új állami költségvetési stratégia a lőszerkészletre irányít, ami azt jelenti, hogy Észtország az elkövetkező években 1,35 milliárd euró értékben fog lőszert vásárolni. A védelmi kiadások teljes összege 2024–2027 között mintegy 5,6 milliárd euró lesz, ami a GDP 3,03–3,2%-át jelenti. A védelmi költségvetés több mint 50%-át beszerzésekre, azaz közvetlenül a védelmi képességek kiépítésére fordítják, amivel Észtország NATO-összehasonlításban az élen jár. A következő négy évben a védelmi szövetség közel 300 millió eurót kap, ebből 65 millió eurót a területvédelmet támogató beszerzésekre.

⁵⁰ *Aizsardzības nozares budžets*. [online]. Forrás: Aizsardzības ministrija [2024. 08. 11.].

⁵¹ Clobes-Morwinsky-Šimaitytė 2024: 4; Wright, Helen: *Estonia's Defense Budget to Reach 3.2 Percent of GDP in 2024*. [online], 2023. 09. 26. Forrás: err.ee [2024. 06. 02.].

⁵² Kiisler, Indrek: *EDF Chief: Estonia's Defense Spending Could Rise to 5% of GDP in Coming Years*. [online], 2024. 04. 22. Forrás: err.ee [2024. 06. 02.].

⁵³ Kiisler 2024.

Négy év alatt új páncélozott járműveket, további önjáró tüzérségi fegyvereket, HIMARS rakéta-sorozatvetőket, löszereket és aknavetőket fognak beszerezni a hadsereg egységei számára. Emellett közepes hatótávolságú légvédelmi rendszert építenek, illetve hajóelhárító rakétákkal bővítik arzenáljukat. A 2024–2027 közötti időszakban mintegy 442 millió eurót fektetnek be a katonai infrastruktúrába. Az objektumbiztonság, illetve az üzemanyag- és energiaköltségek terén viszont megtakarításokat kívánnak eszközölni, az itt megspórolt pénzt pedig a védelmi költségvetésbe, elsősorban löszervásárlásokba fordítják vissza. A minisztérium szerint a védelmi költségvetés növelése azt jelenti, hogy a növekedés nagy része az észt gazdaság egészét is fellendíti. Például 2022-ben a védelmi minisztérium kormányzati területén megvalósuló védelmi beruházások és gazdasági kiadások 53%-a, azaz 265,5 millió euró jutott el az észt gazdaságba.⁵⁴

A litván haderő célja egy olyan teljes könnyűgyalogsági hadosztály létrehozása 2030-ra NATO- és amerikai segítséggel, amely gyalogsági harcjárművekkel és tankokkal is rendelkezne.⁵⁵ Litvánia egy gépesített gyalogsági zászlóaljat is igyekszik harckocsizászlóaljja alakítani, amelyhez 54 új tankra lenne szükség, habár úgy tűnik, ennek megvalósítására nincs kitűzött határidő.⁵⁶ Lettország és Észtország közösen kíván beszerezni egy német Iris-T közepes hatótávolságú légvédelmi rendszert. A cél, hogy ezek a rendszerek 2025-re üzemképesek legyenek.⁵⁷ Svédországgal 2023 decemberében írtak alá közös megállapodást egy rövid hatótávolságú mobil légvédelmi rendszer beszerzéséről. (A tervek szerint a rendszer első elemei 2025-ben, a teljes rendszer pedig 2027-ben érkezhet Litvániába.)⁵⁸

Lettországban visszaállították a hadkötelezettséget.⁵⁹ (Litvániában erre 2015-ben került sor, szintén az ukrainai eseményekre reagálva, míg Észtországban sohasem szüntették meg.) A cél a nemzeti fegyveres erők személyi állományának bővítése 31 000 aktív és 30 000 tartalékos főre. Lettország 2023-ban mintegy 6500 aktív és 15 000 tartalékos katonával rendelkezett. 2024. január 1-jétől minden 18 és 27 év közötti lett állampolgárságú férfinak katonai vagy polgári szolgálatot kell teljesítenie. A lett nők választhatják majd az önkéntes szolgálatot.⁶⁰

Litvánia szintén változtatásokat eszközölt a vonatkozó jogszabályban, ezek célja a sorkatonai szolgálatot teljesítők, ezáltal a védelemre felkészített állampolgárok számának növelése az általános hadkötelezettség bevezetése nélkül (egy számítógépes program sorsolással dönti el, hogy kinek kell sorkatonai szolgálatot teljesítenie), valamint bizonyos speciális, a haderőnél hiányzó szakmai tudással (például mérnöki, orvosi) rendelkező

⁵⁴ *Pevkur on Estonia's Defence Budget: We Must Contribute More of Our Common Wealth to Defence*. [online], 2023. 09. 27. Forrás: kaitseministeerium.ee [2024. 06. 01.].

⁵⁵ *Lithuania Could Have Army Division Around 2030 – Chief of Defence*. [online], 2023. 01. 19. Forrás: The Baltic Times [2023. 12. 26.].

⁵⁶ Adamowski, Jaroslaw: *Lithuania Wants 54 New Tanks in Tweak to Land Forces Layout*. [online], 2023. 03. 15. Forrás: Defense News [2023. 12. 26.].

⁵⁷ Sytas, Andrius: *Estonia and Latvia Look To Purchase Mid-Range Air Defence From Germany*. [online], 2023. 05. 21. Forrás: Reuters.com [2023. 12. 26.].

⁵⁸ *Lietuva iš Švedijos ketina įsigyti mobilią trumpojo nuotolio oro gynybos sistemą*. [online], 2023. 12. 21. Forrás: Kauno diena [2024. 05. 20.].

⁵⁹ *Obligātais aizsardzības dienests Latvijā būs. Pirmais iesaukums – jūlijā brīvprātīgi*. [online], 2023. 04. 05. Forrás: lsm.lv [2023. 12. 26.].

⁶⁰ Clobes-Morwinsky-Šimaitytė 2024: 3.

fiatalok bevonása.⁶¹ A 2024-ben életbe lépő reform lehetővé tenné, hogy évi 3800-ról 5000-re emeljék a hadköteles fiatalok számát. A minisztérium becslései szerint az aktív tartalék a jelenlegi 28 000-ról 2030-ra hozzávetőleg 47 000–50 000 főre nő. A reform keretében lehetővé tették, hogy közvetlenül érettségi után behívják a fiatalokat, azaz az egyetemi tanulmányok ne jelentsenek felmentést a sorkatonai szolgálat alól, hanem összeegyeztethessék azt a tanulmányokkal. (A biztonsági aggodalmakkal kapcsolatos társadalmi konszenzus mértékét mutatja, hogy még az üzleti élet képviselői is azt mondják, hogy hajlandók lennének néhány potenciális alkalmazottjukat a hadseregbe küldeni. A Litván Üzleti Konföderáció vezetője szerint „az ukrajnai háború kezdete óta az üzleti élet fő prioritása az állam biztonsága.”) Jelenleg évente négyezer főt hívnak be, a reform után legalább ötezret szeretnének.⁶² A behívandók életkorát a korábbi 18–23 év helyett 18–21 évben határozták meg.⁶³ A nők bevonásáról a sorkatonai szolgálatba egyelőre viták folynak.

Észtország is arra törekszik, hogy kétszeresére növelje harcképes lakosságának számát, igaz, célévet nem adnak meg.⁶⁴ Lettország esetében a cél 50 ezer fő 2027-ig.⁶⁵

Lettország a tervezettnél korábban, már 2027-ben kívánja elérni a GDP 3%-ának megfelelő védelmi ráfordítást. A lett védelmi minisztériumnak három olyan programja van folyamatban, amelyet fel kívánnak gyorsítani Lettország védelmi kapacitásának megerősítése érdekében. Ezek az ellenséges hajók elleni parti védelem, a tüzérségi rendszerek és a közepes hatótávolságú légvédelmi rendszerek.⁶⁶ 2022 júliusában a lett védelmi minisztérium azt közölte, hogy felkérő levelet küldött meg nem nevezett számú hordozórakéta megvásárlására az Egyesült Államokba, ez egy közös balti projekt keretében, amerikai támogatással valósulna meg. Litvánia 2022 decemberében megállapodott az Egyesült Államokkal nyolc darab HIMARS rakétavető és hozzákapcsolódó felszerelések adásvételéről egy 495 millió dolláros ügylet keretében. Észtország szintén 2022 végén szerződést írt alá az Egyesült Államokkal hat darab HIMARS rakéta-sorozatvető vásárlásáról. (Ez a fegyverrendszer rendkívül hatékonynak bizonyult 2022-ben az ukrajnai hadszíntéren.) A több mint 200 millió dollár értékű megállapodás Észtország történetének eddigi legnagyobb fegyverbeszerzése.⁶⁷

⁶¹ *Privalomiosios pradinės karo tarnybos pokyčiai – svarbus žingsnis visuotinio šaukimo link.* [online], 2023. 12. 12. Forrás: Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerija [2024. 08. 12.]; Valiauskaitė, Aistė – Anilionytė, Jūratė: *Part-Time Student, Part-Time Soldier? Lithuania's Conscription Reform Comes Under Fire.* [online], 2023. 08. 15. Forrás: lrt.lt [2023. 12. 26.].

⁶² *Privalomiosios pradinės karo tarnybos pokyčiai – svarbus žingsnis visuotinio šaukimo link. Lithuania's Mod Drafts Conscription Amendments, Removing Exemption for Students.* [online], 2023. 08. 09. Forrás: lrt.lt [2025. 01. 04.]. *Tėsiams ginčai dėl šauktinių reformos: galbūt į kariuomenę šaukti abiturientus?* [online], 2024. 02. 23. Forrás: delfi.lt [2024. 05. 20.].

⁶³ *Pikelytė, Martyna: NSGK pritarė jaunuolių karinei tarnybai šaukti iš karto po mokyklos.* [online], 2024. 05. 15. Forrás: lrt.lt [2024. 05. 20.].

⁶⁴ *Milewski, Lukas: How Long Do the Baltic States Have? Planning Horizons for Baltic Defense.* [online], 2023. 07. 11. Forrás: Foreign Policy Research Institute [2023. 12. 25.].

⁶⁵ *Adamowski, Jarosław: Latvia to Boost Defense Spending With Naval Missile, Himars Deals.* [online], 2023. 02. 14. Forrás: Defense News [2023. 12. 26.].

⁶⁶ *Adamowski: Latvia to Boost...*

⁶⁷ *Adamowski, Jarosław: Estonia Buys HIMARS, as Eastern Allies Boost Artillery Arsenal.* [online], 2023. 12. 05. Forrás: Defense News [2023. 12. 26.].

Szövetségi kezdeményezések válaszul az orosz agresszióra

Valdemaras Rupšys litván vezérkari főnök 2023 elején úgy nyilatkozott, fel kell készülni arra, hogy „ez a háború sokkal szélesebb lehet, mint csak a keleti fronton Oroszországgal”, ezért a védelemnek kell lennie a legfőbb prioritásnak, ami a szövetségesek segítségével valósítható meg.⁶⁸

2023 decemberében a litván és a német védelmi miniszter megállapodást írt alá egy dandárnyi (4800 fő) német katona állandó litvániai állomásoztatásáról. A tervek szerint 2026-ban ebbe a dandárba integrálják az előretolt haderő zászlóaljharccsoportját (NATO Enhanced Forward Presence Battle Group Lithuania), többnemzetiségű zászlóaljja alakítva. A lépést Arvydas Anušauskas litván védelmi miniszter úgy kommentálta, hogy az jelentősen növelni fogja a védelmi potenciált, erősíti a NATO elrettentési erejét és kollektív védelmét.⁶⁹ A dandár nagy része várhatóan 2025-ben és 2026-ban érkezik, a német dandár pedig 2027-ben éri el a teljes műveleti képességet.⁷⁰ A dandár diszlokációjáról Ukrajna lerohanása után kezdtek el beszélni, Németország 2023 júniusában jelentette be az erre vonatkozó kötelezettségvállalást. (2017 óta Németország vezeti a Litvániába telepített NATO nemzetközi szövetséges zászlóaljat is).⁷¹

Lettország is még erősebb NATO-jelenlétet szeretne elérni. A hosszú távú cél egy olyan teljes értékű szövetséges dandár állomásoztatása az országban, amely a nemzeti fegyveres erők mellett képes hozzájárulni Lettország védelméhez.⁷² Artis Pabriks védelmi miniszter rámutatott, hogy növelni kell a NATO-erők jelenlétét Lettországban, amire vonatkozóan pozitív eredmény született a 2022. júniusi madridi NATO-csúcson.⁷³

Észtországban a védelem és az ellenállás megerősítése érdekében felállítottak egy hadosztályt, amelyhez egy brit dandár (1000–5000 fő) is tartozik. Az Észtországban állomásozó NATO-csapatokért Nagy-Britannia felel. A védelmi erők teljes létszámát 26 700-ról 43 700 katonára növelik.⁷⁴

A háború kitörése után a NATO 40 000 fős Reagáló Erejét (NATO Response Force, NRF) először aktiválták, a VJTF (Very High Readiness Joint Task Force) egyes elemeit pedig a keleti szárnyra telepítették. Az inváziót követő első hónapban a szövetségesek további 8900 katonát vezényeltek az eFP- (*enhanced forward presence*) harccsoportokba – az Egyesült Államok európai erőinek összlétszáma 100 000 fölé emelkedett (10 000 Lengyelországban és 2500 a Baltikumban).⁷⁵ Június 7-ig Németország további 500 katonát vezényelt Litvániába, és további 3000 fős magas készségű dandárt helyezett készenlébbe. A szövetségesek drámaian megnövelték a harci repülőgépek

⁶⁸ Lithuania Could Have Army Division Around 2030 – Chief of Defense 2023.

⁶⁹ Lietuva ir Vokietija pasirašė brigados dislokavimo Lietuvoje veiksmų planą. [online], 2023. 12. 18. Forrás: alfa.lt [2023. 12. 26.].

⁷⁰ Clobes-Morwinsky-Šimaitytė 2024: 2.

⁷¹ Istorinis sprendimas: Anušauskas ir Pistorius pasirašė planą dėl Vokietijos brigados dislokavimo Lietuvoje. [online], 2023. 12. 18. Forrás: tv3.lt [2023. 12. 26.].

⁷² Clobes-Morwinsky-Šimaitytė 2024: 3.

⁷³ Pabriks: Krievijas armija ir novājina... 2022.

⁷⁴ Clobes-Morwinsky-Šimaitytė 2024: 4.

⁷⁵ Vandiver, John (2022): US Has 100,000 Troops in Europe for First Time Since 2005. [online], 2022. 03. 15. Forrás: stripes.com [2024. 06. 23.].

és a haditengerészeti járőrözések számát a balti-tengeri térségben – beleértve egy amerikai repülőgép-hordozó csapásmérő csoport jelenlétét is. A szövetségesek tengeri válaszlépései során a NATO Állandó Haditengerészeti Csoportjai (Standing Naval Groups) az elmúlt 30 évben először voltak teljes létszámban jelen – a NATO parancsnoksága alatt 50 hajó állomásozott a Balti-tengeren, köztük fregattok, rombolók és aknazedők, így a szövetség második legnagyobb flottája volt az Egyesült Államoké után.⁷⁶

Az eFP valamennyi vezető nemzete – Kanada, Németország, az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság – növelte erőit és felszerelését a térségben, demonstrálva a NATO északkeleti szárnyának megerősítésére vonatkozó szövetségi szintű álláspontot. Ezek az erőfeszítések két kulcsfontosságú okból voltak kritikusak. Egyrészt a Szövetség egyik legjelentősebb földrajzi sebezhetőségét kezelték az euroatlanti béke és biztonság számára jelentős kihívást jelentő pillanatban. Másrészt az érintett nemzetek erős politikai jelzéseket küldtek a NATO erejéről: az Egyesült Államok és Kanada folyamatos transzatlanti összpontosítása, az Egyesült Királyság brexit utáni vezető szerepe az euroatlanti és különösen a balti államok biztonságában, valamint Németország azon új szerepe a biztonság európai garantálójaként, amely az orosz inváziót követő német biztonságpolitikában a *Zeitenwende* kulcseleme, ami a német védelmi beruházások növelésében és a szövetségi kezdeményezésekben betöltött szerepének megerősítésében nyilvánul meg.⁷⁷

A 2022-es madridi csúcstól a NATO balti-tengeri pozíciója az alábbiak tekintetében változott: nagyobb harci alakzatok, jelentősen megnövelt magas készségű erők a megerősítési kapacitás növelése érdekében, több előre elhelyezett felszerelés a harcra való alkalmassá tételhez. A szövetségesek megállapodtak abban, hogy a többnemzetiségű eFP-zászlóaljakat „szükség esetén és ahol szükséges” dandárokká fejlesztik, és üdvözölték az eFP-keretnemzetekkel és balti vendéglátóikkal való együttműködést a hadosztályszintű parancsnoki struktúrák létrehozása érdekében. A haderőkészültségi stratégiában a hidegháború óta nem látott váltás keretében a szövetségesek elfogadták az új haderőmodellt, vállalva, hogy a 15 napos készenlében lévő NRF-et 40 000-ról 300 000 katonára növelik, további 200 000 fővel, akik 6 hónapon belül bevetethetők. Az új haderőmodell háromszintű: 100 000 (vagy több) haderő tíznapos bevetethetőségi készenlében; 200 000 harminc napon belül; és további 300 000 (vagy több) 30–180 napon belül. Jens Stoltenberg NATO-főtitkár szerint a hidegháború óta először fordul elő, hogy a szövetségesek „előre kijelölt erőkkel rendelkeznek majd konkrét szövetségesek védelmére”, hogy csiszolják a vészhelyzeti tervezést, és fejlett terepismereteket szerezzenek védelmi képességeik növelése érdekében.⁷⁸

Ezen túlmenően a balti-tengeri régióban az Egyesült Államok ígéretet tett arra, hogy növeli regionális rotációs telepítéseit, beleértve a páncélos, a légi, a légvédelmi és a különleges műveleti erőket. Washington továbbá ígéretet tett arra, hogy a regionális szövetségekkel való interoperabilitását képzési kezdeményezések révén fokozza.⁷⁹

⁷⁶ Jeroen van Wijngaarden: *Sea Change: The Rapid Revolution of Baltic Security After Russia's Invasion of Ukraine*. [online], 2023. 10. 07. Forrás: NATO Parliamentary Assembly Defence and Security Committee (DSC), 7 [2024.06.07.].

⁷⁷ Van Wijngaarden 2022: 7.

⁷⁸ Van Wijngaarden 2022: 7–8.

⁷⁹ Van Wijngaarden 2022: 8.

A 2023-as vilniusi NATO-csúcson a szövetségesek újból elkötelezték magukat amellet, hogy további harcképes erőket helyeznek el a NATO keleti szárnyán, és a meglévő többnemzeti harccsoportokat szükség esetén dandár méretű egységekre bővítik. Közvetlenül a csúcstalálkozó előtt, a bejelentett új nemzetbiztonsági stratégiája részeként Németország azt ígérte, hogy a jelenlegi 1000 katonáról egy dandárra (4000 katona) növeli a litvániai jelenlétét. Július 11-én Kanada és Lettország bejelentette, hogy a Lettországban működő többnemzeti harccsoportot egy dandárra kívánják növelni; Kanada mint vezető nemzet vállalta, hogy 2026-ig 800-ról 2200-ra növeli meglévő erőit. A csúcstalálkozót megelőző hetekben az Egyesült Államok, Németország és az Egyesült Királyság mind gyakorolták meglévő zászlóaljaik dandárra történő gyors növelését Lengyelországban, Litvániában és Észtországban.⁸⁰ A vilniusi csúcstalálkozón Észtország, Lettország és Litvánia nyilatkozatot írt alá a határokon átnyúló légtérbeli együttműködésről. Az összehangolt erőfeszítés „megfelelő légtérvolumeneket” hoz létre a NATO gyakorlataihoz, kiképzéséhez és más tevékenységekhez a balti-tengeri régióban.⁸¹

2024 júniusában Lengyelország, Litvánia, Lettország és Észtország felszólította az Európai Uniót, hogy építsen védelmi vonalat a blokk Oroszországgal és Fehéroroszországgal közös határa mentén, hogy megvédje az EU-t a katonai fenyegetésektől és más, Moszkvából érkező káros tevékenységektől. A négy ország vezetői szerint a projekthez minden tagország pénzügyi támogatására szükség lenne. Egy ilyen védelmi vonal kiépítésének költségeit a 700 km hosszú uniós határ mentén mintegy 2,5 milliárd euróra becsülték.⁸² (A határkerítések kiépítése emellett folyamatosan zajlik,⁸³ a lett–orosz határon például 2024 júniusáig 130 km kerítés készült el, ami a 283 km hosszú határszakasz 46%-át fedi le.⁸⁴)

Felhasznált irodalom

- Adamowski, Jarosław: *Latvia to Boost Defense Spending With Naval Missile, Himars Deals*. [online], 2023. 02. 14. Forrás: Defense News [2023. 12. 26.].
- Adamowski, Jarosław: *Lithuania Wants 54 New Tanks in Tweak to Land Forces Layout*. [online], 2023. 03. 15. Forrás: Defense News [2023. 12. 26.].
- Adamowski, Jarosław: *Estonia Buys HIMARS, as Eastern Allies Boost Artillery Arsenal*. [online], 2023. 12. 05. Forrás: Defense News [2023. 12. 26.].
- Aizsardzības nozares budžets*. [online]. Forrás: Aizsardzības ministrija [2024. 08. 11.].
- Andriukaitytė, Milena: *Valstybės gynimo taryba patvirtino Valstybės gynybos planą*. [online], 2023. 11. 06. Forrás: bernardinai.lt [2024. 05. 19.].
- Andriukaitytė, Milena: *Jakštas: Ministerija vertina galimybes palaipsniui atsisakyti rusų mokyklų*. [online], 2024. 01. 04. Forrás: lrt.lt [2024. 05. 19.].
- Armstrong, Martin: *The Countries Pulling Their Weight in Ukraine Aid*. [online], 2022. 10. 21. Forrás: Statista [2024. 05. 19.].

⁸⁰ Van Wijngaarden 2022: 10.

⁸¹ *Estonia, Latvia and Lithuania Strengthen Aerospace Cooperation*, [online], 2023. 07. 12. Forrás: NATO [2024. 06. 29.].

⁸² Strupczewski, Jan - Lewis, Matthew: *Poland, Baltics Call for EU Defence Line on Border With Russia, Belarus*. [online], 2024. 06. 26. Forrás: reuters.com [2024. 06. 29.].

⁸³ Chmielewski, Bartosz - Tarociński, Jacek: *The Baltic States and Finland: Fencing Themselves off From Russia and Belarus*. [online], 2023. 09. 15. Forrás: Centre for Eastern Studies/Ośrodek Studiów Wschodnich [2024. 06. 29.].

⁸⁴ *Uz Latvijas-Krievijas robežas izbūvēti 46% žoga*. [online], 2024. 06. 12. Forrás: sargs.lv [2024. 06. 29.].

- Baltic Customs Bodies Agree on Uniform Application of Sanctions on Russia*. [online], 2024. 01. 26. Forrás: Irt.lt [2024. 02. 10.].
- Baltic States Ban Vehicles With Russian License Plates in Line With EU Sanctions Interpretation*. [online], 2023. 09. 13. Forrás: Euronews [2024. 02. 10.].
- Brooks, Robin J.: *The Baltic Are Loud Supporters of Ukraine*. [online], 2023. 11. 20. Forrás: X [2024. 06. 29.].
- Budžeta izdevumus aizsardzībai audzēs straujāk, 2027. gadā novirzot līdz 3% no IKP*. [online], 2023. 12. 07. Forrás: lsm.lv [2024. 05. 21.].
- Cancian, Mark F. – Monaghan, Sean – Fata, Daniel: *Strengthening Baltic Security: Next Steps for NATO*. [online], 2023. 06. 27. Forrás: Center for Strategic & International Studies [2023. 12. 31.].
- Chiappa, Claudia: *Russia Claps Back at Latvia Amid Baltconnector Investigation*. [online], 2023. 10. 23. Forrás: Politico [2024. 05. 19.].
- Chmielewski, Bartosz – Tarociński, Jacek: *The Baltic States and Finland: Fencing Themselves off From Russia and Belarus*. [online], 2023. 09. 15. Forrás: Centre for Eastern Studies/Ośrodek Studiów Wschodnich [2024. 06. 29.].
- Clobes, Alexandra – Morwinsky, Oliver – Šimaitytė, Fausta (2024): *Baltic Bastions: New Defence Strategies for Lithuania, Latvia and Estonia*. [online], 2024. 01. Forrás: Konrad Adenauer Stiftung, 3 [2023. 12. 25.].
- Demidovs, Viktors: *Thousands of Russians May Be Asked to Leave Latvia From September*. [online], 2023. 08. 28. Forrás: lsm.lv [2024. 02. 11.].
- Dieziņa, Sandra: *Russian Goods Still Found in Latvia's Shops*. [online], 2024. 02. 07. Forrás: lsm.lv [2024. 02. 10.].
- Estonia, Latvia and Lithuania Strengthen Airspace Cooperation*. [online], 2023. 07. 12. Forrás: NATO [2024. 06. 29.].
- Estonia's Aid to Ukraine*. [online]. Forrás: Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Estonia [2024. 08. 11.].
- Estonia's Support to Ukraine*. [online], 2024. 01. 10. Forrás: Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Estonia [2024. 08. 11.].
- Hannén, Isabella – Jason C. Moyer: *Baltic States' Contributions to Ukraine*. [online], 2024. 01. 29. Forrás: Wilson Center [2024. 02. 11.].
- Indrek, Kiisler: *EDF Chief: Estonia's Defense Spending Could Rise to 5% of GDP in Coming Years*. [online], 2024. 04. 22. Forrás: err.ee [2024. 06. 02.].
- Istorinis sprendimas: Anušauskas ir Pistorius pasirašė planą dėl Vokietijos brigados dislokavimo Lietuvoje*. [online], 2023. 12. 18. Forrás: tv3.lt [2023. 12. 26.].
- Jačauskas, Ignas: *Dėl pažeidimų rusų kanalo transliaciją nutrauks pusantros metų?* [online], 2018. 02. 13. Forrás: diena.lt [2018. 03. 24.].
- Jačauskas, Ignas – Beniušis, Vaidotas: *Radijo ir televizijos komisija uždraudė Lietuvoje retransliuoti RT programas*. [online], 2020. 07. 08. Forrás: LRT.lt [2023. 12. 26.].
- Jakučionis, Saulius: *Šimonytė: 2024 metų valstybės biudžetas – saiko biudžetas*. [online], 2023. 10. 04. Forrás: Irt.lt [2024. 02. 11.].
- Jurčenkaitė, Indrė (2024): *Kiek reikia Lietuvos poreikiams: viską išpildžius, gynybos biudžetas viršytų 3 proc. BVP*. [online], 2024. 02. 07. Forrás: delfi.lt [2024. 05. 20.].
- Kaminska, Alvina (2023): *Lithuania to Allocate €340 Mln in Aid to Ukraine in 2024*. [online], 2023. 10. 05. Forrás: Rubryka [2024. 02. 11.].
- Kariuomenė ruošiasi didžiausioms šių metų pratyboms „Perkūno griausmas 2024“, kviečiami ir aktyviojo rezervos kariai*. [online], 2024. 02. 02. Forrás: Irt.lt [2024. 05. 20.].
- Kremlin Propaganda Channel „RT“ Banned in Latvia*. [online], 2020. 06. 30. Forrás: lsm.lv, [2023. 12. 26.].
- Latvia Supports Ukraine*. [online], 2022. 04. 22. Forrás: Cabinet of Ministers of the Republic of Latvia [2024. 02. 11.].
- Lietuva ir Vokietija pasirašė brigados dislokavimo Lietuvoje veiksmų planą*. [online], 2023. 12. 18. Forrás: alfa.lt [2023. 12. 26.].
- Lietuva iš Švedijos ketina įsigyti mobilią trumpojo nuotolio oro gynybos sistemą*. [online], 2023. 12. 21. Forrás: Kauno diena [2024. 05. 20.].
- Lietuvos gynybos išlaidoms šiame ketvartyje skirta 2,76 proc. BVP*. [online], 2023. 10. 02. Forrás: Lietuvos rytas [2024. 05. 20.].
- Lietuvos muitinė: Rusijoje registruoti automobiliai iki kovo 11 dienos turi išvykti iš Lietuvos*. [online], 2024. 03. 01. Forrás: Lietuvos Respublikos muitinė [2024. 06. 29.].

- Lithuania Could Have Army Division Around 2030 – Chief of Defense.* [online], 2023. 01. 19. Forrás: The Baltic Times [2023. 12. 26.].
- Lithuania Provides New Military Aid Package to Ukraine. [online], 2023. 12. 20. Forrás: Ukrainska Pravda [2024. 02. 11.].
- Lithuania Transfers to Ukraine Military Technology Vital on the Battlefield.* [online], 2023. 11. 10. Forrás: Ministry of National Defence of the Republic of Lithuania [2024. 02. 11.].
- Lithuanian Influencer Launches €5M Crowdfunding to Gift Bayraktar Drone to Ukraine.* [online], 2022. 05. 25. Forrás: Irt.lt [2023. 12. 25.].
- Lithuania's Mod Drafts Conscription Amendments, Removing Exemption for Students.* [online], 2023. 08. 09. Forrás: Irt.lt [2025. 01. 04.].
- Mäekivi, Mirjam – Kersa, Kristina: *Experts Say Estonia Needs Civil Defense Service.* [online], 2023. 11. 23. Forrás: err.ee [2024. 06. 02.].
- Milevski, Lukas: *How Long Do the Baltic States Have? Planning Horizons for Baltic Defense.* [online], 2023. 07. 11. Forrás: Foreign Policy Research Institute [2023. 12. 25.].
- Minister Approves 2024–2027 Defense Plan.* [online], 2023. 07. 18. Forrás: err.ee [2024. 06. 01.].
- Obligātais aizsardzības dienests Latvijā būs. Pirmais iesaukums – jūlijā brīvprātīgi.* [online], 2023. 04. 05. Forrás: lsm.lv [2023. 12. 26.].
- Ots, Mait – Wright, Helen: *Interior Minister Threatens to Deport People Who Take Russian Citizenship.* [online], 2023. 11. 02. Forrás: ERR.ee [2024. 02. 11.].
- Pabriks: Krievijas armija ir novājināta; jebkādu jaunu uzbrukumu tā varētu spēt izvērst pēc diviem gadiem.* [online], 2022. 07. 16. Forrás: nra.lv [2023. 12. 26.].
- Par Valsts aizsardzības koncepcija apstiprināšanu.* [online], 2023. 10. 05. Forrás: Latvijas Republikas tiesību akti [2024. 08. 11.].
- Pevkur on Estonia's Defence Budget: We Must Contribute More of Our Common Wealth to Defence.* [online], 2023. 09. 27. Forrás: kaitseministeerium.ee [2024. 06. 01.].
- Pikelytė, Martyna: *NSGK pritarė jaunuoilus karinei tarnybai šaukti iš karto po mokyklos.* [online], 2024. 05. 15. Forrás: Irt.lt [2024. 05. 20.].
- Poland, Baltic States Want to Tighten EU Sanctions on Russia.* [online], 2024. 01. 23. Forrás: Polish Press Agency [2024. 02. 10.].
- President: Baltic Sea Should Be Closed if Russia Is Behind Balticconnector Case.* [online], 2023. 10. 23. Forrás: lsm.lv [2024. 02. 10.].
- Privalomiosios pradinės karo tarnybos pokyčiai – svarbus žingsnis visuotinio šaukimo link.* [online], 2023. 12. 12. Forrás: Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerija [2024. 08. 12.].
- Rácz András (2014): Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. *KKI-tanulmányok*, 1, 1–20. Online: <https://docplayer.hu/6612943-Oroszország-hibrid-haboruja-ukrajnaban.html>
- Russian Armed Forces Near the Estonian Border.* [online], 2023. 02. 08. Forrás: Välisluureamet (Estonian Foreign Intelligence Service). [2023. 12. 26.].
- Saballa, Joe: *Estonia Sending All Its 155-mm Howitzers to Ukraine.* [online], 2023. 01. 24. Forrás: The Defense Post [2024. 02. 20.].
- Struna, Hugo: *Baltic States Want to Sanction Russian Food Imports Into the EU.* [online], 2024. 01. 24. Forrás: Euractiv [2024. 02. 10.].
- Strupczewski, Jan – Lewis, Matthew: *Poland, Baltics Call for EU Defence Line on Border With Russia, Belarus.* [online], 2024. 06. 26. Forrás: reuters.com [2024. 06. 29.].
- Suhoveckis, Gatis: *Saeima apstiprina jauno valsts aizsardzības koncepciju.* [online], 2023. 10. 05. Forrás: tv3.lv [2024. 05. 20.].
- Sytas, Andrius: *Estonia and Latvia Look To Purchase Mid-Range Air Defence From Germany.* [online], 2023. 05. 21. Forrás: reuters.com [2023. 12. 26.].
- Tapinas, Andrius: *Turkey Makes a Gift to Lithuania.* [online], 2022. 06. 02. Forrás: Twitter [2023. 12. 25.].
- Tešiasi ginčai dėl šauktinių reformos: galbūt į kariuomenę šaukti abiturientus?* [online], 2024. 02. 23. Forrás: delfi.lt [2024. 05. 20.].

- Tölgyesi Beatrix (2021): A balti országok EU-politikája a csatlakozástól napjainkig. In Dobrowiecki Péter – Stepper Péter (szerk.): *Az Európai Unió a 21. században*. Budapest: Antall József Tudásközpont, 306–324.
- Updated Information on the Amendments to the Immigration Law*. [online], 2023. 05. 17. Forrás: Office of Citizenship and Migration Affairs of the Republic of Latvia [2024. 08. 11.].
- Uz Latvijas-Krievijas robežas izbūvēti 46% žoga*. [online], 2024. 06. 12. Forrás: sargs.lv [2024. 06. 29.].
- Valiauskaitė, Aistė – Anilionytė, Jūratė: *Part-Time Student, Part-Time Soldier? Lithuania's Conscription Reform Comes Under Fire*. [online], 2023. 08. 15. Forrás: lrt.lt [2023. 12. 26.].
- Vandiver, John: *US Has 100,000 Troops in Europe for First Time Since 2005*. [online], 2022. 03. 15. Forrás: stripes.com [2024. 06. 23.].
- van Wijngaarden, Jeroen: *Sea Change: The Rapid Revolution of Baltic Security After Russia's Invasion of Ukraine*. [online], 2023. 10. 07. Forrás: NATO Parliamentary Assembly Defence and Security Committee (DSC) [2024.06.07.].
- Wright, Helen: *Estonia's Defense Budget to Reach 3.2 Percent of GDP in 2024*. [online], 2023. 09. 26. Forrás: err.ee [2024. 06. 02.].
- Каллас: Правительство планирует прекратить финансирование образования на русском языке*. [online], 2024. 01. 16. Forrás: Postimees [2024. 02. 11.].
- Кеффер, Лаура: *Литва возобновила закупки российского зерна после шестимесячного перерыва*. [online], 2024. 04. 17. Forrás: Коммерсант [2024. 06. 29.].
- Правительство приняло решение о постепенном отказе от русского языка как второго иностранного в школах*. [online], 2024. 04. 23. Forrás: delfi.lv [2024. 06. 29.].

Csiki Varga Tamás¹

Az orosz–ukrán háború hatása Magyarországra²

A Közép-Európa államaiban látott, tapasztalt reakciókhoz képest a magyar kormány válasza az orosz–ukrán háború 2022. februári eszkalációjára sok tekintetben eltérőek voltak, ami a geostratégiai változások eltérő percepciójában, illetve specifikus belpolitikai dinamikákban gyökerezett. Értékelésünk áttekinti ezeket a politikai, gazdasági, katonai válaszokat 2022–2023 során, és tények alapján, a hivatalos kormányzati narratívát értékelő szemlélettel igyekszik magyarázni is az eltérések lehetséges okait.³

Kulcsszavak: Oroszország, Ukrajna, Magyarország, háború, stratégia, NATO, Európai Unió

The Effects of the Russia–Ukraine War on Hungary

Compared to the reactions to the Russia–Ukraine war's escalation in February 2022, witnessed and experienced across most Central European countries, the Hungarian government's answers had been distinct in many ways. This outlier's position stems from a different perception of the geostrategic shift that is taking place, and domestic politics' specificities. This analysis offers a fact-based overview of the political, economic and military responses given throughout 2022–2023, striving to explain the possible reasons for the distinctiveness, with an evaluative stance towards official government narratives.

Keywords: Russia, Ukraine, Hungary, war, strategy, Europe, NATO, European Union

A magyar kormány értelmezései a háborúról

Annak ellenére, hogy az angolszász országok 2021 novemberétől folyamatosan nyíltan kommunikáltak, hogy hírszerző-megfigyelő rendszereik révén tisztában vannak az orosz háborús felkészüléssel, az addig alacsony intenzitású konfliktusnak egy nagyméretű, magas intenzitású háborúvá történő eszkalációjának esélyét félreértelmezték és alábecsülték az európai fővárosokban – így Magyarországon is. Olyannyira, hogy Orbán Viktor magyar miniszterelnök 2022. február 1-jén „békemisszióban” járt Vlagyimir Putyinnal Moszkvában – majd azzal tért vissza, hogy az sikeres volt⁴ –, és mind a kormánypolitikusok, mind a kormány média szócsövei következetesen tagadták a háború lehetőségét még

¹ Csiki Varga Tamás az NKE EJK JLI tudományos főmunkatársa. E-mail: csiki.tamas@uni-nke.hu

² A tanulmány a TKP2021-NVA-16 számú projektnek a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA-16 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

³ A kézirat lezárásának dátuma: 2024. 02. 29.

⁴ *Orbán Viktor moszkvai látogatása egyben „békemisszió”*. [online], 2022. 02. 01. Forrás: magyarnemzet.hu [2024. 02. 07.].

2022. február 24-e előestéjén is.⁵ Majd amikor a hadműveletek megkezdődtek, Budapesten először egy rövid lefolyású, katonai műveletekkel kiegészített, de alacsonyabb intenzitású konfliktusban bízhattak („Krim-forgatókönyv”), majd az ukrán kezdeti ellenállás sikerét látva az orosz erőfölényt érvényesítő relatív rövid háborúban („Donbasz-forgatókönyv”). Ám 2022 nyarán nyilvánvalóvá vált, hogy a háború elhúzódó jelleget ölt, kifárasztó, felőrlő háborúként pedig nem jósolható meg, hogy a felek – illetve az Ukrajnát támogató nyugati koalíció – meddig hajlandók kitartani. Ennek eredményeképpen a háború intenzitását, időtartamát és hatásait alábecsülő hírszerzési-politikai értékelés, a háború rendszerszintű hatásai – így a viszonylag határozott, egységes nyugati/európai válaszok, a szankciópolitika, az orosz energiatüggőség csökkentése és az Ukrajnának nyújtott, precedens nélküli katonai támogatás – némi vágyvezérelt gondolkodással kiegészülve kényszerpályákra szorították és egyre jobban elszigetelték Budapestet szövetségesei körében. Mindezt akkor, amikor a szolidaritás, a politikai egység és a regionális együttműködés vált az alapvető normává Közép-Európában.

Az orosz katonai agressziót követően a magyar kormány álláspontja és cselekedetei jelentős mértékben eltértek az Európában, még inkább a Közép-Európában látottaktól az Ukrajnának nyújtott politikai, gazdasági és katonai támogatás tekintetében. Mégis, a sokszor ellentmondásos és vitatott politikai üzenetek és gyakorlati lépések ellenére az Európai Unió és a NATO legfontosabb közös döntéseit nem akadályozta meg a magyar miniszterelnök, csak néhány – elsősorban energiapolitikai – esetben nemzeti moratóriumokat biztosított Magyarország számára. Hasonlóképpen előbb-utóbb megszületett az orosz agresszió elítélése, az állásfoglalás Ukrajna területi integritásának és szuverenitásának elismerése mellett – de legfőképpen a béke helyreállítása és a tárgyalásos rendezés melletti kiállás. Mégis úgy tűnhet, hogy az Európába – és térségünk közvetlen közelébe – visszatérő nagyméretű háború közvetlen és közvetett hatásait az európai biztonsági architektúrára nézve rosszul mérték fel és félreértelmezték Budapesten. Rosszul mérték fel annyiban, hogy két év háborúskodás, pusztítás, háborús és emberi jogi bűncselekmények tömkelege után is él a magyar kormányban a remény, hogy lesz visszatérés Európa és Oroszország között a háborút megelőző állapotokhoz – a korlátozások nélküli gazdasági, nyílt kereskedelmi, energetikai kapcsolatokhoz, a szankciók megszüntetéséhez, a politikai együttműködéshez és egyfajta kooperatív biztonsághoz. Valamint félreértelmezték annyiban, hogy a parlamenti választások előtt kialakított „békepárti” szerep a gyakorlatban nem az orosz agresszióval, hanem a nyugati szövetségeselek „háborút meghosszabbító”, Ukrajna önvédelmi háborúját támogató fellépésével szemben foglalt állást.

E belpolitikai tényező a magyar kormány reakciójában meghatározó volt: miközben 2022. április 3-án parlamenti választásra készült az ország, a február 24-én kitörő harcok bizonytalanságot és új kommunikációs helyzeteket eredményeztek a választási programok pozicionálásában a kormány-ellenzék viszonylatban. Miután néhány napig a fejlemények irányát igyekezett felmérni, a Fidesz–KDNP-koalíció végül „békepárti” álláspontot hirdetett – jelentsen ez bármit a gyakorlatban –, amit a szavazói bázis honorált

⁵ Lásd például Herczeg Márk: „*Oroszország nem fogja megtámadni Ukrajnát, ezt egy hülye is tudja*”. [online], 2022. 02. 24. Forrás: 444.hu [2024. 02. 07.]; Tóth Gábor: *Nógrádi György elárulta, miért nem lesz orosz–ukrán háború*. [online], 2022. 02. 16. Forrás: vasarnap.hu [2024. 02. 07.].

is: a kormánykoalíció a szavazatok 54%-ával és így a parlamenti mandátumok 68%-ával újabb kétharmados választási győzelmet aratott⁶ a „háborúpártiként” azonosított ellenzékkel szemben. Azonban azzal, hogy már a háború korai szakaszában ezt a pozíciót tette magáévá a kormány, kényszerpályára is került, ahonnan nehezen értelmezhető és legitímálható lett volna oldalt váltani.

Gazdasági érdekek és reakciók

Emellett stratégiai jelentőségű gazdasági és energetikai érdekek fűződtek ahhoz, hogy a lehető legnagyobb mértékben érintetlen maradjon a magyar energiahordozó-export Oroszországból. Azóta, hogy a 2014-es választási kampányban megjelent a „rezsicsökkentés” mint a kormány lakosságtámogatási eszköze, a földgáz importárának közvetlen belpolitikai vonzata is volt, hiszen a drágább import magasabb ártámogatást, így nagyobb gazdasági terhet, vagy kisebb lakossági kedvezményt és kisebb politikai hasznot jelentene. A rezsicsökkentés feladását még a háború 2022-es gazdasági következményeit látva sem mérlegelte a magyar kormány.⁷

Emellett a 2010-és évektől kezdődően a kormány az „újraiparosításban” látja a magyar gazdaság felvirágoztatásának kulcsát, amit akkor az autóipar, a 2020-as években a különösen nagy energiaigényű akkumulátoripar gyártási kapacitásainak bővítésére alapoztak. E szektorok energiaigényének biztosításában is kulcsfontosságú (lehetne) a relatíve olcsóbb orosz földgáz. Ráadásul éppen 2021 októberében lépett életbe az aktuális 10 + 5 évre szóló hosszú távú földgáz-kereskedelmi megállapodás Oroszországgal évi 4,5 milliárd köbméter, teljes mértékben TTF-indexált földgáz vásárlásáról (amelyből 3,5 milliárd köbméter a Balkan Stream vezetéken keresztül Szerbiából, 1 milliárd köbméter Ausztria felől érkezett).⁸ 2022 nyarán még az érvényben lévő megállapodáson felül is további 700 millió köbméter földgázt vásárolt a magyar kormány, egyúttal részleges fizetési halasztást – lényegében orosz ipari hitelt – kapott a 2022/2023-as téli földgázszállítás kifizetésére.⁹ 2023-ban, miközben a szankciókra adott ellenlépésként Moszkva szinte minden európai ország számára leállította vagy drasztikusan csökkentette a hosszú távú szerződések alapján történő földgázszállítást – ami de jure a Gazprom szerződésszegését jelentette –, Magyarország továbbra is pontosan kapta a megrendelt mennyiséget. Ezek a fejlemények azt mutatták, hogy a magyar kormány a folytatódó háború ellenére sem igazodott az európai szövetségesek lépéseihez, hogy legalábbis csökkentse az orosz energiatülszórását, mert vélhetően úgy látta, hogy az orosz földgáz olcsóbban beszerezhető és stabilabb forrás, mint a világgpiacról vásárolni – akár cseppfolyósított (LNG) földgázt – az égbe szökő európai kereslet mellett. Azaz a rövid távú energetikai ellátásbiztonságot és gazdasági érdekeket helyezte a közép- és hosszú távú katonai biztonsági

⁶ *Országgyűlési képviselők választása 2022.* [online], 2022. 04. 16. Forrás: valasztas.hu [2024. 02. 07.].

⁷ *Ha van orosz gáz, van rezsicsökkentés, ha nincs orosz gáz, nincs rezsicsökkentés.* [online], 2022. 02. 01. Forrás: kormány.hu [2024. 02. 07.].

⁸ Csiki Varga, Tamás – Deák, András – Jójárt, Krisztián: *Narrowing Room for Manoeuvre: The Effects of Putin's War on Hungary.* [online], 2022. 03. 18. Forrás: Heinrich Böll Stiftung [2024. 02. 07.].

⁹ *Szijjártó Péter: további 700 millió köbméter gázt kértünk Oroszországtól.* [online], 2022. 07. 21. Forrás: portfolio.hu [2024. 02. 07.].

és szövetségi érdekközösség elé. Azért érdemes megjegyezni, hogy 2023 folyamán az elhúzódó háborút látva lépéseket tettek annak érdekében, hogy Katarból LNG-import kezdődhessen 2026-tól kezdődően.¹⁰

Az orosz energiatülszórás másik pillére a nukleáris energia, mivel a Paks II. atomerőmű – 2 darab 1200 MW teljesítményű blokk – megépítéséről 2014 januárjában a Roszatommal aláírt 12,5 milliárd euró értékű, 80%-ban orosz ipari hitelből fedezett megállapodás érvényben van. Ezen a téren azt tapasztaltuk, hogy a 2014-es orosz hibrid háború nyomán mind a gazdasági-üzleti, mind az EU-s jogi-szabályozási környezet kedvezőtlenebb lett, Magyarországon a projekt pedig alig haladt, mert a mai napig van, ami gátolja az engedélyeztetést. A 2022-es háborús eszkaláció nyomán olyan kulcsfontosságú európai beszállítók részvétele elé gördültek akadályok, mint az erőmű automatikus vezérlőrendszerét szállító német Siemens, miután egészen 2024 nyaráig nem kapták meg a szükséges exportengedélyt. A felmerült akadályok ellenére a Paks II. beruházást – ellentétben az eszkaláció után leállított finnországi orosz technológián alapuló erőműépítéssel – továbbra is meg kívánják valósítani, mivel nemzetgazdasági szempontból kétségkívül meghatározó jelentőségű, csak ennek reális módja és határideje nem ismert.¹¹

Nem véletlen, hogy az EU szankciós csomagjai közül a leghevesebb vita az energetikai elemeket övezte – az orosz kőolaj, kőolajszármazékok, kőszén, cseppfolyósított földgáz importját és másodlagos exportját –, aminek kapcsán a 6. szankciós csomag esetében Magyarország kőolajimport-derogációt kapott. Az sem mellékes tényező, hogy az alternatívákhoz képest olcsóbb orosz kőolaj importja miatt a MOL jelentős profitot könyvelhetett el (aminek egy részét 2022–2023-ban a kormány különadók formájában elvonta és a központi költségvetésbe irányította).¹² Ezzel együtt helytálló az értékelés, hogy az intenzív és olykor heves hangvételű tárgyalások ellenére a magyar kormány egyetlen EU-s szankciós csomagot sem vétózott meg véglegesen.

Politikai reakciók a magyar–ukrán kétoldalú kapcsolatok fényében

A belpolitikai és gazdasági indokok mellett az is hozzájárult a különutas magyar reakcióhoz a háború kapcsán, hogy 2015 óta a magyar–ukrán kapcsolatok negatív spirálban voltak a kárpátaljai magyar kisebbség helyzete miatt. Amikor az ukrán kormány a 2014–2015-ös események hatására az országban élő oroszok, illetve orosz identitásúak jogait igyekezett korlátozni, ennek áldozatául estek a háború előtt 135 000 főre becsült kárpátaljai magyar kisebbség nyelvhasználati jogai is a médiában, az oktatásban, a közigazgatásban – és ezek visszaállítását a magyar kormány kérlelhetetlenül követelte. Olyannyira, hogy a kétoldalú feszültséget alkalmanként a NATO napirendjébe is beemelték, blokkolva olyan ügyeket, amelyek Ukrajnának (és a szövetségeseknek)

¹⁰ *Politikai megállapodás született a katarai cseppfolyósított földgáz magyarországi vásárlásáról.* [online], 2024. 01. 31. Forrás: kormány.hu [2024. 02. 07.].

¹¹ *12,5 milliárd euróba fáj majd Paks 2.* [online], 2014. 12. 09. Forrás: origo.hu [2024. 02. 07.]; Szabó M. István: *Paks II.: az évszázad beruházásától az elherdált évtizedig.* [online], 2024. 01. 15. Forrás: portfolio.hu [2024. 02. 07.].

¹² *Megkapja Magyarország a felmentést az olajembargó alól, de ára lesz.* [online], 2022. 05. 29. Forrás: eu-monitor.hu [2024. 02. 07.]; Szabó Dániel – Szabó M. István: *A magyar embargós vétót inkább a profit diktálja, mint a nehézségek.* [online], 2022. 05. 11. Forrás: economx.hu [2024. 02. 07.].

fontosak lettek volna,¹³ és ez a teljes körű háborús eszkalációra való tekintet nélkül napirenden maradt egészen 2023 teléig, amikor a vonatkozó ukrán törvényeket módosították. A kárpátjai magyar kisebbség helyzete mellett alkalmanként az Ukrajnában működő magyar vállalatokhoz – elsősorban az OTP-hez, illetve a Richterhez – kapcsolódó ukrán gazdasági lépések, vagy akár ilyen lehetséges lépések budapesti percepciója is konfliktusként jelent meg. Ezekre hivatkozva a magyar kormány hol az uniós szintű pénzügyi támogatást, hol a belső – az Európai Békekeretből biztosítandó katonai – források felhasználását blokkolta.¹⁴

Az eszkaláció kapcsán a magyar kormány mind miniszterelnöki, mind külügyminiszteri megszólalásokban kiállt Ukrajna szuverenitása mellett, azonban Oroszország agresszorként való megnevezését jó ideig kerülték, a legfőbb üzenet pedig „a háborúból való kimaradás” volt – miközben a kormánypártok politikusai és kormánypárti közéleti szereplők azt a narratívát is megjelenítették, hogy a háborút tulajdonképpen a nyugati országok és Ukrajna „provokálták ki”.¹⁵ A kormányzati narratíva további eleme, hogy „nem engedjük, hogy belesodorjanak a háborúba”¹⁶ – ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy minden olyan javaslatot ab ovo blokkolnak a NATO-n belül, amely közvetlen szerepvállalással járna. Ilyenek elsősorban a lengyelek és a baltiak részéről jelentek meg, mint például az Ukrajna feletti légtérelőőrzési és légvédelmi ernyő létrehozása, vagy Ukrajna területén zajló kiképző művelet kialakítása, de a konszenzusos döntéshozatal miatt a megvalósulás esélye csekély, mert a nagyhatalmak sem támogatnak ilyen lépéseket.

Hasonlóan ellentmondásos volt az az eset, amikor a bucsai tömegmészárlást Orbán Viktor a nyilvánosságra hozott bizonyítékok ellenére sem ítélte el, csupán annyit mondott, hogy „ki kell vizsgálni az eseményeket”¹⁷ – jelentős kritikát váltva ki a szövetséges államok körében is. Ezt később sajtófőnöke, Havasi Bertalan útján korigálta. A politikai nyilatkozatokat a továbbiakban sem lehetett ukránbarátnak nevezni: korai álláspontként jelent meg, hogy „az erőviszonyok alapján mérlegelve Ukrajna nem nyerhet a csatátéren”, amit kiegészítettek olyan megnyilvánulások a miniszterelnök részéről, hogy „Ukrajna nem szuverén ország” – mivel nemzetközi támogatásra van szüksége, hogy megvédje magát Oroszországgal szemben –, illetve hogy „Magyarországnak mindig az volt a biztonsági érdeke, hogy legyen valami a magyar és az orosz határok között, és ezt »hívhatják akár Ukrajnának is”.¹⁸ Utóbbi 2014 óta visszatérő álláspontja Orbánnak, ami egyértelműen mutatja, hogy Ukrajna teljes orosz bekebelezésében nem érdekelt – de nem is áldozna

¹³ Ilyen volt a miniszteri szintű NATO–Ukrajna-tanácskozások blokkolása 2018–2022 között, vagy az ukrán csatlakozás megakadályozása a NATO Kibervédelmi Kiválósági Központjához 2021–2023 között.

¹⁴ *Most a Richterre hivatkozva blokkolja Ukrajna támogatását Szijjártó.* [online], 2024. 04. 13. Forrás: hvg.hu [2024. 04. 14.].

¹⁵ Bábel Vilmos: *2022. február 24. – Amikor szinte mindenki gyors ukrán összeomlásra számított.* [online], 2023. 02. 24. Forrás: hvg.hu [2024. 02. 07.].

¹⁶ *Orbán Viktor: Nem hagyjuk, hogy belesodorjanak minket ebbe a háborúba!* [online], 2022. 03. 21. Forrás: hirado.hu [2024. 02. 07.].

¹⁷ Kósa András: *Miért támogatjuk sokkal jobban Ukrajnát, mint Orbán Viktor szavai alapján bárki gondolhatná?* [online], 2023. 08. 03. Forrás: szabadeuropa.hu [2024. 02. 07.].

¹⁸ Kósa 2023.

erőforrásokat arra, hogy területi integritása vagy szuverenitása sértetlen legyen, vagy helyre tudják azt állítani, ezért a kormányzati álláspont a „kimaradás”.¹⁹

A kormánypártok végül a háború egyéves évfordulója apropóján, 2023. március 31-én fogadtak el egy nyolcpontos országgyűlési határozatot, amely elítélte Oroszország katonai agresszióját, és elismerte Ukrajna jogát az önvédelemhez.²⁰

Az Oroszországhoz és a 2022-es fejleményekhez kapcsolódó közvélemény szélsőségesen megosztott volt a belpolitikai törésvonalak mentén. A Publicus Intézet 2022. március 7–11. között végzett reprezentatív felmérése szerint az orosz hadműveleteket a kormánypárti szavazók 44%-a, az ellenzékiek 91%-a tekintette „katonai agresszióknak” – átlagosan 64%. A kormánypárti szavazók 42%-a úgy vélte, hogy „Oroszország viszonylag gyorsan ellenőrzése alá vonja Ukrajnát”, szemben az ellenzékiek 16%-ával, akiknek 48%-a „elhúzódó véres háborút” várt (a kormánypártiak 22%-a). Az Oroszországgal szemben bevezetett uniós szankciókat a kormánypártiak 44%-a megfelelőnek, 32%-a túlzónak, 7%-a kevésnek vélte, szemben az ellenzéki válaszadók 49, 5, illetve 41%-ával.²¹ Szélesebb értelemben a 2022-t megelőző oroszbarát külpolitikával kapcsolatban a kormánypártiak 89%-a egyetértett, míg az ellenzékiek 92%-a helytelenítette azt. Az orosz energiatürelmeség lazításának elmulasztása a kormánypártiak 78%-a szerint nem volt hiba, míg az ellenzékiek 89%-a szerint igen.²²

A közép-európai térség többi államához képest egyértelmű eltérés, hogy az Oroszországgal kapcsolatos fenyegetettségpercepció nem erősödött, nem jelentek meg olyan specifikus elemek, mint a hagyományos katonai és a hibrid fenyegetések, vagy éppen a kritikus infrastruktúra sebezhetősége – még a Külügyminisztériumot célzó átfogó és mély orosz kibertámadás napvilágra kerülése után sem²³ –, vagy pedig az orosz dezinformáció. Sőt, miközben a térség más államaihoz hasonlóan az orosz–ukrán háborúra kiemelt fenyegetésként tekintett a magyar lakosság is (46%), magát Oroszországot csak 15% vélte fenyegetésnek 2023 őszén, ami térségünkben a legalacsonyabb arány.²⁴

Az Ukrajnának nyújtott támogatás

A fent már jelzett tényezők nyomán a kétoldalú kapcsolatok a háború kitörése után sem váltak dinamikusabbá, és a szolidaritás kifejezése is halovány maradt. Miközben az EU- és NATO-tagállamok gyakran jártak Kijevbe demonstrálni a politikai támogatásukat

¹⁹ Orbán megismételte: Magyarország és Oroszország között mindig legyen valami. [online], 2014. 11. 23. Forrás: atv.hu [2024. 02. 07.]; Orbán: Kell „valami” Magyarország és Oroszország közé. [online], 2016. 02. 29. Forrás: mandiner.hu [2024. 02. 07.].

²⁰ Horváth Ferenc: „Békepárti” határozatot szavazott meg a magyar parlament. [online], 2023. 03. 31. Forrás: hu.euro-news.com [2024. 02. 07.].

²¹ A kormány oroszbarát politikája megosztja a társadalmat. [online], 2022. 03. 17. Forrás: publicus.hu [2024. 02. 07.]; Gulyás Erika: Durrván torzult a magyarok ítélőképessége, a fideszesek negyede Ukrajnát hibáztatja a háborúért. [online], 2022. 03. 17. Forrás: nepszava.hu [2024. 02. 07.].

²² A kormány oroszbarát politikája megosztja a társadalmat. [online], 2022. 03. 17. Forrás: publicus.hu [2024. 02. 07.].

²³ Kaufmann Balázs: Belső dokumentumok bizonyítják, hogy a magyar külügy tudott az orosz kibertámadásról – amiket két éve még kampányhuzugságnak neveztek. [online], 2024. 05. 16. Forrás: 444.hu [2024. 05. 07.].

²⁴ Deák András György – Felméry Zoltán (2023): Biztonságpercepció a kelet-közép-európai régió országaiban. Egy komparatív vizsgálat elsődleges tanulságai. SVKI Elemzések, 16, 11.

és erősíteni az ukrán önvédelmi háború eredményeinek láthatóságát saját választóik felé, magyar részről magas szintű látogatásra háromszor került sor: 2022 novemberében Novák Katalin köztársasági elnök a fekete-tengeri gabonaegyezmény miatt utazott Kijevbe, majd 2023 augusztusában a Krími Platform²⁵ találkozásán vett részt.²⁶ 2024 elején Szijjártó Péter és Dmitro Kuleba külügyminiszterek Kárpátalján (Ungváron) találkoztak,²⁷ ahol az ukrán fél jelezte: fontos lenne, hogy sor kerüljön egy Orbán–Zelenszkij-csúcstalálkozóra, és hogy a magyar miniszterelnök ellátogasson Bucsába is – mivel Orbán Viktor a háború két éve alatt nem élt Zelenszkij meghívásával (csupán 2022. június 21-én beszéltek telefonon). Ehhez képest rendszeresek az Orbán–Putyin- és a Szijjártó–Lavrov-találkozók – akár célzott kétoldalú, akár multilaterális találkozók alkalmával –, amit a magyar vezetők azzal magyaráznak, hogy Budapest maradt az egyetlen „összekötő kapocs”, ahol még tárgyalásra nyitottak Moszkvával a háború lezárása érdekében. A „vallásszabadság védelmére” hivatkozva 2022-ben még azt is elérték, hogy az orosz háborús célok mellett rendszeresen felszólaló Kirill pátriárka, az orosz egyház feje kerüljön le az EU 6. szankciós csomagjának listájáról.²⁸ Említést érdemel, hogy amikor 2023. március 17-én a Nemzetközi Büntetőbíróság Vlagyimir Putyin és a moszkvai Elnöki Hivatal gyermekjogi biztosa, Marija Lvova-Belova ellen elfogatóparancsot adott ki háborús bűnök vádjával – ukrán gyermekek Oroszországba deportálásával kapcsolatos gyanú miatt –, Varga Judit volt az egyetlen, aki nem írta alá az EU igazságügyi miniszterei közül a támogató nyilatkozatot, amit így Josep Borrell külügyi és biztonságpolitikai főképviselő a saját nevében adott ki, nem uniós állásfoglalásként.²⁹ Katonai oldalról 2022 júliusában Ruszin-Szendi Romulusz, a Magyar Honvédség (akkori) parancsnoka járt – titokban – Ukrajnában és találkozott Valerij Zaluzsnijjal, az ukrán fegyveres erők főparancsnokával, valamint felkereste az egykori harcok és a front számos helyszínét.³⁰

Az Ukrajnának nyújtott közvetlen, kétoldalú támogatás korlátozott maradt, és elsősorban humanitárius célú volt – ugyanis gazdasági vagy katonai támogatást nem biztosított a magyar kormány. A háború első két évében, azaz 2024 februárjáig 41 065 ukrain menekült regisztrált menedékkérelmet vagy kért ideiglenes védelmet Magyarországon³¹

²⁵ A Krími Platform az oroszok által megszállt Krím félsziget sorsával és a Fekete-tenger biztonsági, gazdasági ügyeivel foglalkozó informális nemzetközi fórum, amelyen harmadik alkalommal, 2023-ban 61 ország magas rangú politikusai vettek részt hibrid – online és személyes jelenléti – formátumban. Lásd *Kyiv to Host 3rd Crimea Platform Summit on Aug 23*. [online], 2023. 07. 19. Forrás: ukrinform.net [2024. 05. 07.].

²⁶ *Novák Katalin Kijevben beszélt arról, hogy igazságos orosz–ukrán béke a cél*. [online], 2022. 11. 26. Forrás: hvg.hu [2024. 05. 07.]; Serdült Viktória: *Fontos gesztus Novák Katalin kijevi látogatása, de a rossz viszonyon nem biztos, hogy segít*. [online], 2023. 08. 23. Forrás: hvg.hu [2024. 05. 07.].

²⁷ Belák Tamás: *Szijjártó Péter: Hosszú még az út a magyar–ukrán viszony rendezéséig*. [online], 2024. 01. 29. Forrás: index.hu [2024. 05. 07.].

²⁸ Benke Ágnes: *A magyar kormány tiltakozása miatt lekerült az Oroszország elleni uniós szankciós listáról Kirill pátriárka*. [online], 2022. 06. 02. Forrás: 24.hu [2024. 02. 20.].

²⁹ Farkas György: *Külgügy: hazugság a Putyin melletti magyar vétő*. [online], 2023. 03. 21. Forrás: 24.hu [2024. 02. 20.].

³⁰ Fencsik Tamás: *A Facebookról derült ki, hogy Ruszin-Szendi Romulusz, a magyar hadsereg parancsnoka Ukrajnában járt*. [online], 2022. 07. 08. Forrás: hu.euronews.com [2024. 02. 20.].

³¹ Viszonyítási pontként: Lengyelországba a háború első négy napjában 281 ezer menekült érkezett. A menekültkérdést árnyalja, hogy a kárpátaljai magyaroknak az elmúlt évtizedben könnyített lehetőségük volt a magyar állampolgárság felvételére, így az onnan Magyarországra érkezők definíció szerint nem minősülnek „menekültnek”.

az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának adatai szerint.³² A hadműveletek első hetében Szijjártó Péter külügyminiszter bejelentette, hogy Magyarország történetének legnagyobb humanitárius akciója keretében 600 millió forintnyi értékben küld segélyszállítmányt Kárpátaljára, majd 1,35 milliárd forint értékű keretet bocsátottak a menekülteket támogató magyarországi segélyszervezetek rendelkezésére.³³ A hivatalos adatszolgáltatás szerint 2024 februárjáig humanitárius célra összesen 0,05 milliárd eurót, a menekültek ellátására 1,51 milliárd eurót fordított a magyar kormány.³⁴ A válság kapcsán a magyarországi civil, illetve egyházi segélyszervezetek is aktív segítséget nyújtottak mind az érkező menekültek, mind az ukrainai lakosság – kiemelten a kárpátaljai magyarság – számára, így például a Magyar Máltai Szeretetszolgálat, a Magyar Ökomenikus Segélyszervezet, a Magyar Református Szeretetszolgálat, a Baptista Szeretetszolgálat Alapítvány és a Magyar Vöröskereszt is. A politikamentes, független civil kezdeményezések kiemelkedő példája a Kárpátaljai Sárkányellátó, amely az Ukrajna Hadsereg 101. önálló területvédelmi dandár 68. Kárpátaljai Sárkányok önálló területvédelmi zászlóalját támogatja.³⁵

Az Ukrajnával kapcsolatos magyar álláspont egyik sarkalatos pontját jelenti az, hogy „közvetlenül magyar területről semmilyen fegyvert nem szállítanak Ukrajnának”,³⁶ ami nemcsak azt jelenti, hogy magyar haditechnikát és katonai eszközöket nem adtak át vagy adtak el, hanem azt is, hogy a NATO-szövetségesektől érkező és Ukrajnába irányuló szállítmányok is Románián, de még inkább Szlovákián és Lengyelországon keresztül haladva juthattak el ukrán területre. Ez persze azt nem zárta ki, hogy a médiafigyelmet kikerülve mind a magyar szállítási infrastruktúrát, mind a légiteret használják ilyen „közvetett” szállításokra. Mindezt a kormány „maradjunk ki a háborúból” célkitűzésének keretében érdemes értelmezni, amit az Ukrajna önvédelmével kapcsolatos gyenge szolidaritás is táplált. Ugyanakkor a politikai kommunikációban 2023-tól az Ukrajnát fegyverrel (is) támogató szövetségesek is bekerültek a „háborúpárti” táborba – mintha nem az orosz támadó műveletek, hanem az ukrán védekezés és az ezt elősegítő nemzetközi támogatás lenne a háború oka. Mint arra már utaltunk, ennek az olvasatnak van társadalmi támogatása Magyarországon, még ha nem is többségi.

A már említett szankciós ügyek mellett multilaterális keretben az Európai Unió és a NATO esetében is voltak olyan kezdeményezések, amelyekben a magyar kormány döntési helyzetbe került, hogy támogatni kívánja-e Ukrajnát, és ha igen, milyen feltételekkel. Ezek közül a legfontosabb politikai kérdés az volt (2023 decemberében), hogy az EU megkezdje-e a csatlakozási tárgyalásokat Ukrajnával. Mivel Orbán Viktor az ukrán

³² *Ukraine Refugee Situation*. [online], 2024. 02. 01. Forrás: data.unhcr.org [2024. 02. 01.].

³³ Viszonyítási pontként: ugyanebben az időszakban Szlovákia 1,7 milliárd, Románia 1,1 milliárd, Horvátország 6,2 milliárd forintnyi humanitárius segélyt szállított le. Lásd D. Kovács Ildikó – Irhási János – Szegő Iván Miklós: *Térképze tettük, melyik ország segít Ukrajnának*. [online], 2022. 03. 03. Forrás: 24.hu [2024. 02. 20.].

³⁴ *Ukraine Support Tracker Data Set – Hungary*. [online], 2024. 02. 20. Forrás: ifw-kiel.de [2024. 02. 20.].

³⁵ A Kárpátaljai Sárkányokat 2022 óta támogató kezdeményezés keretében 2024 tavaszáig több mint 200 millió forintot gyűjtöttek több ezer adományozótól, amiből civil, kereskedelmi forgalomban szabadon kapható felszereléssel – téli ruházattal, generátorokkal, műszaki felszereléssel, és nem fegyverekkel, hadianyagokkal – támogatják a magyar katonákból is álló alegységet. Emellett civil támogatási projekteket is végeznek, például a Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesületének könyvadományokat juttattak el, a mezőgazdasági óvodának pedig bel- és kültéri játékokra gyűjtöttek.

³⁶ Nagy Gergely Miklós: *Szijjártó: nem engedélyezzük uniós fegyverek átszállítását Magyarországon*. [online], 2022. 02. 28. Forrás: 24.hu [2024. 02. 20.].

korruptió helyzetére és az elégtelen csatlakozási feltételekre hivatkozva már korábban is elutasítását fejezte ki ezzel kapcsolatban,³⁷ 2023 novemberében a magyar belpolitikában is tematizálták az ügyet egy nemzeti konzultáció formájában. Noha a konzultációt a demokratikus véleménynyilvánítás közvetlen eszközének is tekinthetnénk, ez esetben is manipulatív kérdésekkel és válaszlehetőségekkel alátámasztott politikai kommunikációs eszközként működött, amit a megfogalmazott kérdések³⁸ is jól mutattak. A valamivel több mint másfél millió – részben online – kitöltött konzultációs ív 97–98%-a elutasító válaszokat rögzített az Ukrajnával kapcsolatos javaslatokat illetően.³⁹ Ennek ellenére, amikor 2023. december 14-én az Európai Tanács az ukrán EU-csatlakozási tárgyalások megkezdéséről szavazott, Orbán nem vétőzta azt meg – csak elhagyta a szavazótermet.⁴⁰ Végül 2024. február 1-jén megszavazta az 50 milliárd eurós ukrán segélycsomagot is.⁴¹

A NATO vonatkozásában ugyancsak szkepticizmussal és elvi elutasítással áll a magyar kormány Ukrajna csatlakozásához – nem pusztán a folyamatban lévő háború és a kollektív védelmi garanciák ellentmondása miatt, hanem az ukrán NATO-csatlakozás orosz fenyegetéspercepcióra gyakorolt negatív hatása okán is.⁴² A fő ellenérv tehát az, hogy Oroszország megbékítése érdekében kellene feladni az ukrán NATO-csatlakozás tervét, mert Moszkva soha nem fogja elfogadni az ország NATO- (és EU-) tagságát, és mindent – akár háborút is – meg fog tenni annak érdekében, hogy ezt megakadályozza.⁴³ Az elvi álláspont ellenére a magyar kormányfő minden NATO-döntést és közös állásfoglalást támogatott, beleértve a madridi csúcstalálkozón elfogadott új stratégiai koncepciót, amely Oroszországot azonnali súlyos katonai fenyegetésként azonosította, valamint a szövetség 2022 óta tartott csúcstalálkozóinak zárónyilatkozatait, amelyekben Oroszországgal szemben igyekeznek megerősíteni az elrettentési, védelmi és reagálási képességüket. A magyar kormányfő ugyancsak aláírt minden Ukrajnát támogató politikai és katonai döntést, amit az Észak-atlanti Tanács hozott az elmúlt két évben. Sőt, Magyarország megfigyelőként még az ún. Ramstein-csoportnak (Ukraine Defense Contract Group) is a tagja, ahol az Ukrajnának nyújtott katonai támogatást koordinálják az egyes országok – annak ellenére, hogy deklaráltan nem ad át fegyvert, és a területén sem enged át fegyvert közvetlenül Ukrajnába.

³⁷ Érdemes megjegyezni, hogy 2022 márciusában a magyar kormány még az elsők között javasolta azt, hogy Ukrajna minél előbb kapjon tagjelölti státuszt. *Magyarország támogatja Ukrajna EU-csatlakozását.* [online], 2022. 03. 01. Forrás: kormány.hu [2024. 02. 20.].

³⁸ A 2023. november és 2024. január közötti nemzeti konzultáció Ukrajnával kapcsolatos kérdéseit és válaszlehetőségeit lásd Balizs Benedek: *Itt vannak a nemzeti konzultáció kérdései.* [online], 2023. 11. 17. Forrás: index.hu [2024. 02. 20.].

³⁹ *Megvannak a nemzeti konzultáció eredményei: a kormány szerint „világosan látszik”, mit akarnak a magyarok.* [online], 2024. 01. 25. Forrás: hvg.hu [2024. 02. 20.].

⁴⁰ Márton Balázs – Iván András: *Megkezdik az uniós csatlakozási tárgyalásokat Ukrajnával.* [online], 2023. 12. 14. Forrás: telex.hu [2024. 02. 20.].

⁴¹ *Orbán is beleegyezett, megvan a megállapodás Ukrajna támogatásáról az EU-csúcson.* [online], 2024. 02. 01. Forrás: hvg.hu [2024. 02. 20.].

⁴² Érdemes megjegyezni, hogy 2008-ban, amikor a bukaresti NATO-csúcstalálkozó zárónyilatkozata azt rögzítette, hogy Ukrajna és Grúzia egy nap a szövetség tagja lesz, hazai ellenzéki szerepben Orbán Viktor még kiállt az ukrán NATO-tagság mellett (és sürgette az orosz csapatok kivonását Grúziából). Ághassi Attila: *Orbán 2008-ban: Ukrajnát minél előbb fel kell venni a NATO tagjai közé.* [online], 2023. 04. 21. Forrás: telex.hu [2024. 02. 20.].

⁴³ Fischer, Zoltán: *Orbán im Gespräch mit Schlüssel: „Die dominante Rolle des Westens ist vorbei“.* [online], 2024. 02. 11. Forrás: diepresse.com [2024. 02. 20.].

A háború hatása a magyar stratégiai gondolkodásra

A magyar kormány 2014 óta egyensúlyozni próbál az ország geostratégiai fekvéséből eredő, keletről, illetve délről megjelenő kihívások és fenyegetések között. Ezek jellege és a szükséges válaszadási eszközök eltérnek. Egyrészt keletről Oroszország állami, nagyhatalmi szereplőként a kelet- és közép-európai térség egészével, illetve a NATO-val és az Európai Unióval szemben jelent hagyományos katonai – akár nukleáris –, hibrid, illetve politikai (például dezinformációs) kihívást. Ezt a szövetségi szintű stratégiai dokumentumok keretében – így legutóbb a NATO *Stratégiai koncepciójában* és az EU *Stratégiai iránytűjében* (mindkettőt 2022-ben, az orosz–ukrán háború eszkalációját követően fogadták el) – Magyarország is elismeri és elfogadja. Másrészt ugyanakkor a kormányzat és a kormányfő geopolitikai gondolkodásában Oroszország sokkal inkább gazdasági lehetőségként jelenik meg, nem része a fenyegetéspercepciónak. Ennek alapját a már bemutatott gazdasági-energetikai érdekek, illetve a miniszterelnök meggyőződése jelenti, miszerint „Oroszország soha nem fogja megtámadni a NATO-t”,⁴⁴ míg Ukrajnával kapcsolatban annyit vél magyar érdekek, hogy „valamilyen entitás létezzen”⁴⁵ Magyarország és Oroszország között. Minden bizonnyal amiatt is, hogy a kárpátaljai magyarok kisebbségi jogainak érvényesítéséről ne Oroszországgal kelljen tárgyalni. Ehhez képest a délről, nem állami szereplőktől érkező nem katonai kihívások – migráció, kábítószer- és embercsempészet, szervezett bűnözés, radikalizáció és terrorizmus –, illetve a Nyugat-Balkán egyes államainak és széles értelemben a Közel-Kelet és Észak-Afrika számos államának gyengesége, az ebből kiinduló válságjelenségek állnak a kormányzati percepció – és kommunikáció – előtérben. Ebből ered a Nyugat-Balkán államai esetében a befejezetlen európai és euroatlanti integráció sürgetése és az afrikai válságkezelő műveletekben (Mali, Csád) való szerepvállalás szándéka, hogy „helyben kezeljék a problémákat, azok forrásánál”.⁴⁶

Az kétségtelenül disszonanciát okoz, hogy míg – általánosnak tekinthető feladatmegosztásban – a keleti irányból megjelenő orosz fenyegetésre a NATO, a déli kihívásokra az Európai Unió igyekszik szövetségi szintű válaszokat adni, ezek nem állnak összhangban a magyar külpolitikai elképzelésekkel, és ez az orosz–ukrán háborúra különösképpen igaz. Ezért miközben a magyar kül- és biztonságpolitika „használja” e szövetségi kereteket és támaszkodik a közös fellépésre, amikor úgy ítéli meg, hogy ez áll érdekében, más esetekben a konszenzusos döntéshozatalt megnehezítő, „szuverenista” álláspontját hangoztatva akadályozza a hatékony közös fellépést. Mégis, az ország korlátozott külpolitikai kompetenciái és hatalmi képességei miatt ezt 2022 óta sokan sokkal inkább obstrukciónak, mint konstruktív vitának ítélték meg, ami egyre inkább a magyar kormány elszigetelődéséhez vezetett saját szövetségi rendszerén belül.

⁴⁴ Német Tamás: *Orbán: Oroszország soha nem fogja megtámadni a NATO-t*. [online], 2022. 07. 23. Forrás: index.hu [2024. 02. 20.].

⁴⁵ Kósa 2023.

⁴⁶ Sarkadi-Illyés Csaba: *A hadsereg és Orbán Gáspár jövőjéről is beszélt Szalay-Bobrovniczky Kristóf*. [online], 2024. 01. 25. Forrás: economx.hu [2024. 02. 20.].

Ugyanakkor a gazdasági függőségi viszonyok – elsősorban az uniós pénzügyi támogatások megszerzésének lehetősége – eddig még mindig elfogadhatóvá tették a legfontosabb uniós döntéseket (szankciók, pénzügyi támogatás, Ukrajna EU-csatlakozása) a magyar kormánynak. Hasonlóképpen ellentmondásosra sikerült a NATO többnemzeti harccsoportjának magyarországi telepítése, amire az orosz–ukrán eszkalációt követően a NATO közös döntései alapján került sor. A megerősített előretolt jelenlét keretében – hét másik térségbeli NATO-tagállamhoz hasonlóan 2022-ben – egy többnemzeti zászlóaljharccsoportot telepítettek Magyarországra, aminek a Magyar Honvédség biztosította a keretnemzeti struktúráit és a fő erőit (710 fő), horvát (60) és amerikai (130) részvétel mellett.⁴⁷ Amikor azonban a harccsoportok dandárerőre – az akkori 900-ról szükség szerint akár 4000 főre történő – bővítéséről döntöttek a szövetségesek, amihez magasabb szintű törzsstruktúra, így „nagyobb” keretnemzet kellene, ezt egyik szövetséges állam sem vállalta el, így továbbra is a magyar keretnemzeti struktúra áll rendelkezésre.

A fent jelzett ellentmondásosság vagy az elmúlt évek kül- és biztonságpolitikai gyakorlata a stratégiai dokumentumokban nem jelenik meg. Azok – a 2020-ban elfogadott *Nemzeti Biztonsági Stratégia* és a 2021-es *Nemzeti Katonai Stratégia* – általánosságban tükrözik a szövetségi rendszerbe illő fenyegetéspercepciót és biztonságpolitikai célokat, még ha az Oroszország jelentette kihívások és fenyegetések már akkor is csak „óvatosan”, szinte bújtatva jelentek meg.⁴⁸ A 2022-es eszkaláció óta a stratégiai dokumentumokat nem frissítették – habár erre a jogszabályi kötelezettség létrejött azáltal, hogy a 2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról 2023-ban új stratégiai hierarchia kidolgozását határozta meg feladatként a kormánynak és a szakapparátusnak. Ez alapján el kellett volna készülnie a Biztonság- és Védelempolitika Alapelveinek, az új Nemzeti Biztonsági Stratégiának, az Integrált Védelmi és Biztonsági Iránymutatásnak, illetve az Ország Összehangolt Védelmi Tervének. Minderre nem került sor, és noha hivatalos indoklás vagy kommunikáció nem látott napvilágot, feltételezhető, hogy az orosz–ukrán háború elhúzódása és egy lehetséges rendezést követő új hatalmi rend lehetősége nagyban befolyásolja a késlekedést – leginkább abban az értelemben, hogy Ukrajna sorsától függetlenül a magyar kormány az Oroszországhoz fűződő kapcsolatok normalizálódását várja, és ezt rögzítené stratégiájának egyik formális pilléréként a kiéleződő konfliktus helyett.⁴⁹

A háború hatása a magyar katonai képességek fejlesztésére

Magyarország esetében az orosz–ukrán háború 2022-es eszkalációja nem jelentett fordulópontot, valamint nem idézett elő dinamikus változást a katonai erő szerepével,

⁴⁷ *Factsheet: NATO's Forward Presence*. [online], 2022. 06. Forrás: nato.int [2024. 02. 20.].

⁴⁸ Csiki Varga Tamás – Tóth Péter (2020): *Magyarország új nemzeti biztonsági stratégiájáról*. *Nemzet és Biztonság*, 13(3), 89–112.

⁴⁹ Ugyanakkor Orbán Viktor programadó beszédeiben évek óta emleget egy új, készülő „nagy stratégiát”. Jelen tanulmánynak nem célja, hogy állást foglaljon ezzel kapcsolatban.

a Magyar Honvédség fejlesztésével, illetve a honvédelmi kiadások növelésével kapcsolatban. Nem azért, mert a háborút nem érzékelték a magyar társadalom és politika komoly válságtényezőnek, hanem mert ezek a fejlesztési folyamatok már korábban, 2016-tól a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program⁵⁰ keretében elkezdődtek, így 2022-ben már javában zajlottak.

A program tervezése és előkészítése az első beszerzési megállapodások aláírásával 2015–2018 között zajlott, amit 2023-ig a megvalósítás első szakasza követett (hivatalosan egy közepes dandár átfegyverzésig). A megvalósítás második szakasza 2026-ig tart, amikor legyártják és leszállítják a nagy haditechnikai eszközöknek azt a részét, amelyekre korábban szerződött a Magyar Honvédség. (Innen ered a program eredeti, *Zrínyi 2026* elnevezése, ami a tervezéskor – 2016-ban – egybeesett a tízéves hosszú távú haderőtervezési időhorizonttal.) Az utolsó olyan célkitűzés, amely kézzelfogható, a NATO-nak felajánlott nehézdandár felfegyverzése és felkészítése 2028-ig – ami természetesen nem lesz a teljes haderőfejlesztési folyamat vége, mivel azt már most 2032-ig tervezik. Tekintettel arra, hogy milyen mennyiségű beszerzés és milyen átfogó képességfejlesztés zajlik – amit az orosz–ukrán háború tapasztalatai alapján további beszerzési igények is tovább fokozhatnak –, ez teljesen reális forgatókönyv még akkor is, ha a beszerzési és modernizációs folyamatok nem csúsznak (ami nemzetközi tapasztalatok alapján is ritka).⁵¹

Noha a haderőfejlesztés 2016-ban kezdődött, az orosz–ukrán háború hatása három szempontból biztosan tetten érhető a folyamatokon: a hadműveleti tapasztalatok alapján új képességigények merültek fel; a már létező tartalékos rendszeren belül kifejezetten területvédelmi erők létrehozásáról döntöttek; és továbbra is legitimálják a védelmi kiadások magas szinten tartását, illetve bővítését.

Új képességigényekként jelennek meg a drónok különböző kategóriái (felderítő, harci csapásmérő) és típusai (kis méretű, belső nézetű, úgynevezett FPV-drónoktól a közepes hatótávolságú eszközökig); a nagy hatótávolságú csöves tüzérség és precíziós rakétatüzérség (HIMARS), valamint a lég- és rakétavédelmi rendszerek. Ezek lehetséges beszerzése természetesen az ország gazdasági teherbíró képességétől (is) függ.

A tartalékos rendszer fejlesztése – a regionális trendhez illeszkedve – ugyancsak a 2022-es orosz–ukrán eszkaláció előtt elkezdődött, sőt tulajdonképpen 2012 óta a honvédelmi tárca egyik kiemelt feladata. 2018 őszén arról is döntött a magyar kormány, hogy a haderőfejlesztés részeként (az akkori keretlétszámhoz képest közel nyolcezer fővel) 37 650 főre növeli a Magyar Honvédség létszámát, míg az önkéntes tartalékosok számát 20 000 főben maximalizálta (a korábbi 12 000-hez képest). Aktuális létszámuk 2022-ben

⁵⁰ 1298/2017. (VI. 2.) Korm. határozat a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program megvalósításáról. [online], 2017. 06. 02. Forrás: net.jogtar.hu [2024. 02. 20.].

⁵¹ A haderőfejlesztésről részletesen lásd Csiki Varga Tamás: A Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program és a védelmi ipar transzformációja. (Kézirat) In Csiki Varga Tamás – Etl Alex – Tóth Péter: *Magyarország védelempolitikája a 21. században. Trendek és folyamatok*. Budapest: Ludovika, 2025 (megjelenés alatt).

lépte át a 11 500 főt.⁵² Az első, kifejezetten területvédelmi komponenst 2016-ban hozták létre (Nyíregyháza), majd a 2022 óta tartó háború nyomán ezt a pillért 7 területvédelmi ezredre bővítették ki 2023-ban, amelyek így már az ország egész területét le fogják fedni (2030-ra). Mivel a hadrendben lévő aktív és tartalékként letárolt, de technológiailag már elavultnak tekinthető BTR–80/80A páncélozott szállító harcjárműveket nem adták át Ukrajnának, azokat az aktív haderőnél a Lynxek fogják váltani, a BTR-ek pedig a területvédelmi erőkhöz kerülhetnek addig, amíg valamilyen modernebb váltótípus meg nem jelenik ott is.

A haderőfejlesztés szempontjából a legfontosabb meghatározó tényezőre, a honvédelmi költségvetésre is hatással volt a háborús eszkaláció – azonban nem trendfordítóként, hanem a már növekvő trendet megerősítő hatásként. A magyar védelmi kiadások növekvő trendje a 2020-as évekbe lépve is dinamikus volt: 2014 (a mélypont) és 2020 között, azaz 7 év alatt nominálisan megháromszorozódott, és a 2021–2023-as költségvetési törvények alapján három év alatt újabb 185%-os növekedés volt várható, így nominálisan a 2023-as honvédelmi költségvetés elérhette a 2014-es források 5,6-szorosát.⁵³ A forrásbővülés abszolút indokolt volt: az átfogó haditechnikai modernizáció, ehhez kapcsolódóan a védelmi ipar és innováció fejlesztése, nem mellesleg a szerződéses és tartalékos állomány bővítése és bérszínvonalának emelése rendkívüli forrásbőséget igényel. Így a 2023-as rekordösszegű – 1437,799 milliárd forintos⁵⁴ – honvédelmi költségvetéssel Magyarország a NATO által elvárt 2%-os GDP-arányt is teljesítette 2023-ban, egy évvel a NATO newporti csúcstalálkozóján tett politikai kötelezettségvállalás határideje előtt.⁵⁵

Végül, de nem utolsósorban az orosz–ukrán háború 2022 óta rávilágított arra, hogy milyen mértékű egy elhúzódó fegyveres konfliktus haditechnikai és hadianyagigénye, amihez masszív védelmi ipari gyártási kapacitással kell rendelkezni. Mivel Európa államai a délszláv háború óta stabilitást és békét élvezhettek a kontinensen, haderőiket és katonai képességeiket, valamint eszközállományukat pedig jelentősen csökkentették,

⁵² A 37 650 fős keretlétszámban 6600 tisztt, 10 200 altisztt, 13 200 közkatona, 800 honvédtisztjelölt, 250 altisztjelölt és 6600 polgári alkalmazott szerepelt, ami az előző, 2016-ban megállapított paraméterekhez képest a tisztek és az altisztek számát kb. 900-900 fővel, a legénységi állományát 4350-nel emelte meg – híven tükrözve a honvédelmi vezetésnek azt a szándékát, hogy a bevethető – akár harcoló – erők nőjenek. A polgári alkalmazottak keretlétszáma ehhez képest minimálisan csökkent, és az MH-n belül arányaiban nem haladhatta meg a 18%-ot. Lásd *25/2018. (X. 31.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról*. [online], 2018. 10. 31. Forrás: mkogy.jogtar.hu [2024. 02. 20.]; *35/2016. (XII. 19.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról szóló 35/2013. (V. 16.) OGY határozat módosításáról*. [online], 2016. 12. 19. Forrás: net.jogtar.hu [2024. 02. 20.]; Kálmánfi Gábor: *Modern, erős Magyar Honvédségre van szükség!* [online], 2022. 03. 23. Forrás: honvedelem.hu [2024. 02. 20.].

⁵³ A kézirat lezárásakor még nem áll rendelkezésünkre a 2023-as év zárszámadási törvénye, így a ténylegesen felhasznált forrásokról csak az eredeti költségvetési törvény alapján van képünk – az elmúlt évek gyakorlati tapasztalata szerint a tényleges költségvetés ettől felfelé (!) is eltérhet. Bővebben lásd Csiki Varga Tamás (2023): *A honvédelmi ágazat 2023-as rekordköltségvetése és a NATO-kötelezettségek teljesítése*. *SVKI Elemzések*, 1, 8–9.

⁵⁴ Érdemes megjegyezni, hogy a 2023-as költségvetés egyrészt névlegesen a XIII. és az LI. fejezetek alapján 1598 milliárd forint forrást rendel a honvédelem feladatokhoz, ebben is kiemelten a haditechnikai modernizációs programok finanszírozásához. Valójában azonban a sportportfólió ebből 160,497 milliárd forintot elvesz, így a tényleges 2023-as honvédelmi költségvetés értéke 1437,799 milliárd forint az előzetes tervek alapján. Ez 43,3%-os (!) nominális növekedést jelentett 2022-höz képest, aminek vásárlóerejét az ugyancsak rekordokat döntő infláció (17,6%) jelentősen csökkentette.

⁵⁵ Németh Martin – Palkovics Máté: *Csiki Varga Tamás: Fegyverkezik Európa, három év alatt kellene megduplázni a magyar védelmi költségvetést*. [online], 2022. 06. 07. Forrás: portfolio.hu [2024. 02. 20.].

a modernizációt elhanyagolták, most a háború hatására kellett felismerniük, hogy hadiipari kapacitásaik jelentős részét is elvesztették. A kevés megrendelés gazdasági megfontolásból fenntarthatatlanná tette a hidegháború végének védelmi ipari kapacitását, így kevesebb hadiipari üzem és sokkal szűkösebb (tartalék) gyártási kapacitás áll ma rendelkezésre. Ezért kezdték el az európai államok bővíteni hadiipari kapacitásaikat – amiben Magyarország a már folyamatban lévő haderőfejlesztés miatt „időelőnyt” élvezett, hiszen az első hadiipari beruházások 2018-tól kezdődtek. Ugyanakkor a védelmi ipar fejlesztésével Magyarország helyzeti hátrányban is van, mert a legtöbb esetben szinte a semmiből zöldmezős beruházásokat kell megvalósítani, ami nagyon idő- és erőforrás-igényes.⁵⁶

Következtetések

Az orosz–ukrán háború 2022-es eszkalációjával kapcsolatban a magyar kormány álláspontja és reakciója számos ponton eltért az Európában, különösképpen Kelet-Közép-Európában tapasztaltaktól. Az orosz–magyar energetikai kapcsolat, a magyar belpolitikai dinamikák választási évben, és szélesebb értelemben az a meggyőződés, hogy a háború csak egy aktuális „epizód” Európa biztonságában, azt a kül- és biztonságpolitikai álláspontot táplálták, hogy „Magyarországnak ki kell maradnia a háborúból”. Ennek leginkább kézzelfogható eleme a katonai támogatás egyértelmű visszautasítása volt közvetlen, és a lehetőségek szerinti megnehezítése közvetett (EU) formákban. Ugyancsak elmaradt a kétoldalú pénzügyi támogatás, és a humanitárius segítség mérsékelt – a helyben felmerült igényeket általánosságban kiszolgáló – volt. Miközben a magyar kormány álláspontja Ukrajna EU- és NATO-tagságának elutasítása volt, a háború első két évében minden lényeges döntést megszavazott ezzel kapcsolatban, ahogy az uniós szankciócsomagokat is. Eseti jelleggel a hangos, de korlátozott eredményességű vétópolitika eszközével néhány – elsősorban energiapolitikai – engedményt csikart ki a szövetséges államoktól.

Felhasznált irodalom

- 12,5 milliárd euróba fáj majd Paks 2. [online], 2014. 12. 09. Forrás: origo.hu [2024. 02. 07.].
- A kormány oroszbarát politikája megosztja a társadalmat. [online], 2022. 03. 17. Forrás: publicus.hu [2024. 02. 07.].
- Ághassi Attila: Orbán 2008-ban: Ukrajnát minél előbb fel kell venni a NATO tagjai közé. [online], 2023. 04. 21. Forrás: telex.hu [2024. 02. 20.].
- Bábel Vilmos: 2022. február 24. – Amikor szinte mindenki gyors ukrán összeomlásra számított. [online], 2023. 02. 24. Forrás: hvg.hu [2024. 02. 07.].
- Balizs Benedek: Itt vannak a nemzeti konzultáció kérdései. [online], 2023. 11. 17. Forrás: index.hu [2024. 02. 20.].
- Belák Tamás: Szijjártó Péter: Hosszú még az út a magyar–ukrán viszony rendezéséig. [online], 2024. 01. 29. Forrás: index.hu [2024. 05. 07.].
- Benke Ágnes: A magyar kormány tiltakozása miatt lekerült az Oroszország elleni uniós szankciós listáról Kirill pátriárka. [online], 2022. 06. 02. Forrás: 24.hu [2024. 02. 20.].

⁵⁶ Csiki Varga, Tamás (2023): Country Report: Hungary. In Helmonds, Sören – Mölling, Christian – Winter, Theresa: European Defense in a New Age (#EDINA). Geostrategic Changes and European Responses Shaping the Defense Ecosystem. DGAP Report 6, 37.

- Csiki Varga Tamás (2023): A honvédelmi ágazat 2023-as rekordköltségvetése és a NATO-kötelezettségek teljesítése. *SVKI Elemzések*, 1, 1–10. Online: https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2023_1.pdf
- Csiki Varga Tamás: A Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program és a védelmi ipar transzformációja. (Kézirat) In Csiki Varga Tamás – Etl Alex – Tálás Péter: *Magyarország védelempolitikája a 21. században. Trendek és folyamatok*. Budapest: Ludovika, 2025 (megjelenés alatt).
- Csiki Varga, Tamás (2023): Country Report: Hungary. In Helmonds, Sören – Mölling, Christian – Winter, Theresa: *European Defense in a New Age (#EDINA). Geostrategic Changes and European Responses Shaping the Defense Ecosystem*. *DGAP Report* 6, 35–37.
- Csiki Varga, Tamás – Deák, András – Jójárt, Krisztián (2022): *Narrowing Room for Manoeuvre: The Effects of Putin's War on Hungary*. [online], 2022. 03. 18. Forrás: Heinrich Böll Stiftung [2024. 02. 07.].
- Csiki Varga Tamás – Tálás Péter (2020): Magyarország új nemzeti biztonsági stratégiájáról. *Nemzet és Biztonság*, 13(3), 89–112. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2020.3.7>
- D. Kovács Ildikó – Irházi János – Szegő Iván Miklós: *Térképre tettük, melyik ország hogyan segít Ukrajnának*. [online], 2022. 03. 03. Forrás: 24.hu [2024. 02. 20.].
- Deák András György – Felméry Zoltán (2023): Biztonságpercepció a kelet-közép-európai régió országaiban. Egy komparatív vizsgálat elsődleges tanulságai. *SVKI Elemzések*, 16, 1–25. Online: <https://bit.ly/40QsDFA> *Factsheet: NATO's Forward Presence*. [online], 2022. 06. Forrás: nato.int [2024. 02. 20.].
- Farkas György: *Külgügy: hazugság a Putyin melletti magyar vétó*. [online], 2023. 03. 21. Forrás: 24.hu [2024. 02. 20.].
- Fencsik Tamás: *A Facebookról derült ki, hogy Ruszin-Szendí Romulusz, a magyar hadsereg parancsnoka Ukrajnában járt*. [online], 2022. 07. 08. Forrás: hu.euronews.com [2024. 02. 20.].
- Fischer, Zoltán: *Orbán im Gespräch mit Schlüssel: „Die dominante Rolle des Westens ist vorbei”*. [online], 2024. 02. 11. Forrás: diepresse.com [2024. 02. 20.].
- Gulyás Erika: *Durván torzult a magyarok ítélőképessége, a fideszesek negyede Ukrajnát hibáztatja a háborúért*. [online], 2022. 03. 17. Forrás: nepszava.hu [2024. 02. 07.].
- Ha van orosz gáz, van rezsiszökkentés, ha nincs orosz gáz, nincs rezsiszökkentés*. [online], 2022. 02. 01. Forrás: kormány.hu [2024. 02. 07.].
- Herczeg Márk: *„Oroszország nem fogja megtámadni Ukrajnát, ezt egy hülye is tudja”*. [online], 2022. 02. 24. Forrás: 444.hu [2024. 02. 07.].
- Horváth Ferenc: *„Békepárti” határozatot szavazott meg a magyar parlament*. [online], 2023. 03. 31. Forrás: hu.euronews.com [2024. 02. 07.].
- Kálmánfi Gábor: *Modern, erős Magyar Honvédségre van szükség!* [online], 2022. 03. 23. Forrás: honvedelem.hu [2024. 02. 20.].
- Kaufmann Balázs: *Belső dokumentumok bizonyítják, hogy a magyar külügy tudott az orosz kibertámadásról – amiket két éve még kampányhazugságnak neveztek*. [online], 2024. 05. 16. Forrás: 444.hu [2024. 05. 07.].
- Kósa András: *Miért támogatjuk sokkal jobban Ukrajnát, mint Orbán Viktor szavai alapján bárki gondolhatná?* [online], 2023. 08. 03. Forrás: szabadeuropa.hu [2024. 02. 07.].
- Kyiv to Host 3rd Crimea Platform Summit on Aug 23*. [online], 2023. 07. 19. Forrás: ukrinform.net [2024. 05. 07.].
- Magyarország támogatja Ukrajna EU-csatlakozását*. [online], 2022. 03. 01. Forrás: kormány.hu [2024. 02. 20.].
- Márton Balázs – Iván András: *Megkezdik az uniós csatlakozási tárgyalásokat Ukrajnával*. [online], 2023. 12. 14. Forrás: telex.hu [2024. 02. 20.].
- Megkapja Magyarország a felmentést az olajembargó alól, de ára lesz*. [online], 2022. 05. 29. Forrás: eu-monitor.hu [2024. 02. 07.].
- Megvannak a nemzeti konzultáció eredményei: a kormány szerint „világosan látszik”, mit akarnak a magyarok*. [online], 2024. 01. 25. Forrás: hvg.hu [2024. 02. 20.].
- Most a Richterre hivatkozva blokkolja Ukrajna támogatását Sziijártó*. [online], 2024. 04. 13. Forrás: hvg.hu [2024. 04. 14.].
- Nagy Gergely Miklós: *Sziijártó: nem engedélyezzük uniós fegyverek átszállítását Magyarországon*. [online], 2022. 02. 28. Forrás: 24.hu [2024. 02. 20.].
- Német Tamás: *Orbán: Oroszország soha nem fogja megtámadni a NATO-t*. [online], 2022. 07. 23. Forrás: index.hu [2024. 02. 20.].

- Németh Martin – Palkovics Máté: *Csiki Varga Tamás: Fegyverkezik Európa, három év alatt kellene megdupláznia a magyar védelmi költségvetést.* [online], 2022. 06. 07. Forrás: portfolio.hu [2024. 02. 20.].
- Novák Katalin Kijevben beszélt arról, hogy igazságos orosz–ukrán béke a cél. [online], 2022. 11. 26. Forrás: hvg.hu [2024. 05. 07.].
- Orbán is beleegyezett, megvan a megállapodás Ukrajna támogatásáról az EU-csúcson. [online], 2024. 02. 01. Forrás: hvg.hu [2024. 02. 20.].
- Orbán: Kell „valami” Magyarország és Oroszország közé. [online], 2016. 02. 29. Forrás: mandiner.hu [2024. 02. 07.].
- Orbán megismételte: Magyarország és Oroszország között mindig legyen valami. [online], 2014. 11. 23. Forrás: atv.hu [2024. 02. 07.].
- Orbán Viktor: Nem hagyjuk, hogy belesodorjanak minket ebbe a háborúba! [online], 2022. 03. 21. Forrás: hirado.hu [2024. 02. 07.].
- Orbán Viktor moszkvai látogatása egyben „békemisszió”. [online], 2022. 02. 01. Forrás: magyarnemzet.hu [2024. 02. 07.].
- Országgyűlési képviselők választása 2022. [online], 2022. 04. 16. Forrás: valasztas.hu [2024. 02. 07.].
- Politikai megállapodás született a katarai cseppfolyósított földgáz magyarországi vásárlásáról. [online], 2024. 01. 31. Forrás: kormány.hu [2024. 02. 07.].
- Sarkadi-Illyés Csaba: *A hadsereg és Orbán Gáspár jövőjéről is beszélt Szalay-Bobrovniczky Kristóf.* [online], 2024. 01. 25. Forrás: economx.hu [2024. 02. 20.].
- Serdült Viktória: *Fontos gesztus Novák Katalin kijevi látogatása, de a rossz viszonyon nem biztos, hogy segít.* [online], 2023. 08. 23. Forrás: hvg.hu [2024. 05. 07.].
- Szabó Dániel – Szabó M. István: *A magyar embargós vétót inkább a profit diktálja, mint a nehézségek.* [online], 2022. 05. 11. Forrás: economx.hu [2024. 02. 07.].
- Szabó M. István: *Paks II.: az évszázad beruházásától az elherdált évtizedig.* [online], 2024. 01. 15. Forrás: portfolio.hu [2024. 02. 07.].
- Szijjártó Péter: *további 700 millió köbméter gázt kértünk Oroszországtól.* [online], 2022. 07. 21. Forrás: portfolio.hu [2024. 02. 07.].
- Tóth Gábor: *Nógrádi György elárulta, miért nem lesz orosz–ukrán háború.* [online], 2022. 02. 16. Forrás: vasarnap.hu [2024. 02. 07.].
- Ukraine Refugee Situation.* [online], 2024. 02. 01. Forrás: data.unhcr.org [2024. 02. 01.].
- Ukraine Support Tracker Data Set – Hungary.* [online], 2024. 02. 20. Forrás: ifw-kiel.de [2024. 02. 20.].

Jogi források

- 35/2016. (XII. 19.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról szóló 35/2013. (V. 16.) OGY határozat módosításáról. [online], 2016. 12. 19. Forrás: net.jogtar.hu [2024. 02. 20.].
- 1298/2017. (VI. 2.) Korm. határozat a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program megvalósításáról. [online], 2017. 06. 02. Forrás: net.jogtar.hu [2024. 02. 20.].
- 25/2018. (X. 31.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról. [online], 2018. 10. 31. Forrás: mkogy.jogtar.hu [2024. 02. 20.].

Szenkovics Dezső¹ – János Imre²

Az orosz–ukrán háború romániai perspektívából³

A tanulmány célja átfogó képet nyújtani arról, hogy a Románia szomszédságában zajló orosz–ukrán háború kitörése milyen reakciókat váltott ki a politikai vezetés és a lakosság körében, illetve milyen kihatása volt az ország politikai, gazdasági és biztonságpolitikai helyzetére. Az elemzés külön kitér a Románia által a háborúval kapcsolatban tanúsított politikai állásfoglalásra, az ország által Ukrajnának nyújtott humanitárius és katonai segélyek kérdésére. Ugyanakkor azt is vizsgálni kívánja, hogy a háború okozta megváltozott helyzet milyen új biztonságpolitikai és geopolitikai kihívások elé állította a román kormányt és a fegyveres erők vezetését.

Kulcsszavak: Ukrajna, Oroszország, Románia, háború, biztonság

The Russian-Ukrainian War from a Romanian Perspective

The aim of this study is to provide a comprehensive picture concerning the reactions of the political leadership and the population to the outbreak of the Russian-Ukrainian war in Romania's neighbourhood, and its impact on the political, economic and security of the country. The analysis focuses in particular on Romania's political position concerning the war, on the issue of humanitarian and military aid provided to Ukraine. At the same time, it also seeks to examine how the changed situation brought about by the war has presented new security and geopolitical challenges for the Romanian government and the leadership of the armed forces.

Keywords: Ukraine, Russia, Romania, war, security

Bevezető

2022. február 24-én azzal, hogy Oroszország lerohanta a független és szuverén Ukrajnát, egy új mérföldkőhöz érkezett az emberiség. Ha még voltak ugyanis mindeddig kérdések és kétkedők azzal kapcsolatban, hogy a történelem véget ért-e, vagy sem, Vlagyimir Putyin és az orosz politikai-katonai vezetés azáltal, hogy támadást, területfoglaló tömegháborút indított Ukrajna ellen, megválaszolta a több mint három évtizede vitatott kérdést. A történelem folytatódik, több mint 70 esztendővel a második nagy világháború után Európában újra háború zajlik, amelynek egyelőre a végét nem látjuk, amely könnyen eszkalálódhat és lángba boríthatja egész Európát.

¹ Szenkovics Dezső a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Kolozsvári Kar Nemzetközi Kapcsolatok és Európai Tanulmányok Tanszékének egyetemi adjunktusa. E-mail: szenkovics@kv.sapientia.ro

² János Imre a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Kolozsvári Kar Nemzetközi Kapcsolatok és Európai Tanulmányok Tanszékének egyetemi hallgatója. E-mail: jano.imre@student.kv.sapientia.ro

³ A tanulmány a TKP2021-NVA-16 számú projektnek a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Ebben a tanulmányban azt vizsgáljuk, hogy a több mint 600 napja zajló háború milyen visszhangokat szült Romániában, milyen hatással volt az ország politikai, gazdasági, biztonságpolitikai helyzetére, miként érintette az ország helyét és szerepét geopolitikai értelemben.

Az államvezetés, az ortodox egyház és az állampolgárok reakciója az orosz katonai agresszióra

A 2014 óta tartó orosz–ukrán konfliktus 2022. február 24-i eszkalációja, az eddig rendelkezésre álló információk szerint legalábbis, váratlanul és felkészületlenül érte mind a román kormányt, mind pedig az államelnöki hivatalt. Annak ellenére, hogy az ország euroatlanti elköteleződése az elmúlt három évtizedben egy pillanatig sem volt kérdéses, úgy tűnik, hogy az államvezetés, beleértve az államelnöki hivatalt és a kormányt, semmiféle konkrét információt nem kapott az orosz agresszióra vonatkozóan a szövetségeseiktől. Legalábbis erre engednek következtetni az első hivatalos nyilatkozatok.

Klaus Iohannis államfő a Nemzetvédelmi Tanács február 24-i ülése után arról nyilatkozott, hogy mindenféle más híresztelés ellenére Oroszország az egyértelmű agresszor, és hogy Románia határozottan elítéli az orosz hadsereg Ukrajnával szembeni teljesen indokolatlan, törvénytelen és provokálatlan agresszióját, amely számtalan emberélet veszélyeztet. Az államelnök azt is egyértelművé tette, hogy Románia az elmúlt periódusban mind az Európai Unióban (EU), mind pedig az Észak-atlanti Szerződés Szervezetében (NATO) mindent megtett annak érdekében, hogy megszülethessenek azok a döntések, amelyek lehetővé teszik a párbeszéd folytatását, ezáltal az ukrán határon kialakult helyzet deeszkalációját. Továbbá egyértelművé tette, hogy Románia nem fog belesodródni ebbe a háborúba, a román állampolgároknak nincs mitől félniük, hiszen a NATO-tagság és az Amerikai Egyesült Államokkal megkötött stratégiai partnerség olyan fokú biztonságot szavatol, amilyennel az ország a történelem folyamán soha nem rendelkezett.⁴

Hasonlóképpen nyilatkozott Nicolae Ciucă miniszterelnök is. Kijelentette, hogy az Oroszország által Ukrajna ellen elindított invázió törvénytelen agresszió, amely semmibe veszi az európai és nemzetközi biztonságot garantáló nemzetközi jogot. Nyugalomra intette az ország állampolgárait, hangsúlyozva, hogy a kormány folyamatos kapcsolatban van minden szövetségésével, és minden szükséges lépést megtesz annak érdekében, hogy az ország és a térség biztonsága szavatolva legyen.⁵

Amint az államfő és a kormányfő nyilatkozataiból egyértelműen kitűnik, a román államvezetés az első pillanattól kezdve maximálisan kiállt Ukrajna szuverenitása és függetlensége mellett, és elítélte az orosz agressziót.

A háború kitörése óta az EU által Oroszországra kivetett 11 szankciócsomag elfogadását Románia mindenféle vita vagy ellenkezés nélkül megszavazta. Hasonlóképpen

⁴ *Declarația de presă susținută de Președintele României, Klaus Iohannis, la finalul ședinței Consiliului Suprem de Apărare a Țării.* [online], 2022. 02. 24. Forrás: Președintele României [2023. 09. 29.].

⁵ *Iohannis: Niciun cetățean al României nu are motiv să se teamă / În coordonare cu NATO și UE, România va impune măsuri ferme și substanțiale de răspuns / Premierul Ciucă, apel la calm.* [online], 2022. 02. 24. Forrás: hotnews.ro [2023. 09. 29.].

kiállt a Nyugat álláspontja mellett akkor is, amikor az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) Közgyűlésében kellett szavazni az orosz–ukrán háború kapcsán valamely kérdésben. Az elfogadott határozat esetében Románia minden alkalommal igennel, azaz Oroszország, az orosz agresszió elítélése mellett szavazott. A teljes román parlamenti delegáció igennel szavazott akkor is, amikor a február 25-én meghozott és az Oroszország Európa tanácsbeli tagságának felfüggesztését eredményező döntés után, március 15-én az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése, majd egy nappal később a Miniszteri Bizottság is arról döntött, hogy Oroszországot kizárják a szervezetből. Itt érdemes megjegyezni, hogy egy nappal a döntés előtt Oroszország hivatalos levélben jelezte az Európa Tanácsnak, hogy kilép a szervezetből. Mindebből az körvonalazódik, hogy Románia minden nemzetközi fórumon politikai értelemben kiállt Ukrajna mellett, és elítélte az országot ért orosz katonai agressziót.

A nemzetközi fórumokon túlmenően Románia belpolitikai téren is számos intézkedést tett azért, hogy a kialakult helyzet által generált biztonságpolitikai fenyegetést a lehető legnagyobb mértékben minimalizálja: lezárta légterét az orosz felségjelzés alatt közlekedő repülőgépek előtt, és alkalmazkodva az Európai Bizottság által bejelentett intézkedéshez, február 28-tól beszüntette az orosz állami propagandát terjesztő tévécsatornák és webes hírportálok romániai elérhetőségét.⁶ Ugyanakkor a kormány törvénytervezetet dolgozott ki az orosz többségi tulajdonban lévő Nemzetközi Befektetési Bankból való kilépésre.⁷ A Romániában tevékenykedő orosz érdekeltségű intézmények elleni intézkedések sorába tartozott, hogy 2023. február 21-én a román külügyminisztérium bekérte a bukaresti orosz nagykövetet, és közölte vele, hogy a fővárosban működő Orosz Tudományos és Kulturális Központ tevékenységét a román fél 2023. augusztus 20-tól felfüggeszti. A döntés háttérben az állt, hogy a központ a háború kitörése után eltávolodott eredeti célkitűzésétől, és az orosz kulturális és tudományos értékek és eredmények ismertetése helyett egyre inkább az orosz állami propaganda és dezinformálás, valamint Oroszország Ukrajna területén elkövetett háborús bűneinek felmentő eszközévé vált.⁸ A Külügyminisztérium ez irányú intézkedéseinek következő célpontja az Orosz Föderáció bukaresti nagykövetsége volt. 2023 júniusában a Külügyminisztérium arról tájékoztatta a nagykövetet, hogy az orosz diplomáciai és az azt kiszolgáló adminisztratív testület létszámát Románia moszkvai nagykövetségének létszámához kell igazítani. Ennek értelmében a Romániában diplomáciai szolgálatot teljesítő orosz állomány létszámát 21 fővel, míg a technikai-adminisztratív személyzet létszámát további 29 személlyel kellett csökkenteni.⁹ Mindezen intézkedések tulajdonképpen az orosz propaganda és dezinformáció lehetőségének minimalizálását célozták, korlátozva ezáltal az ilyen típusú tevékenységek biztonságpolitikai kockázatát.

⁶ *Declarații de presă susținute de purtătorul de cuvânt al Guvernului, Dan Cărbunaru, privind măsurile luate de Executiv în cadrul ședinței task-force pentru gestionarea situației generate de agresiunea militară rusă din Ucraina.* [online], 2022. 02. 28. Forrás: Guvernul României [2023. 11. 01.].

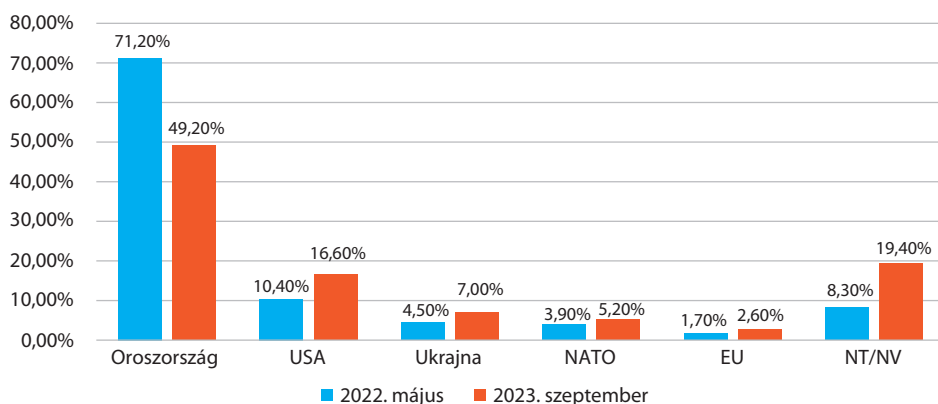
⁷ *Informație de presă privind actele normative aprobate în ședința Guvernului României din 25 mai 2022.* [online], 2022. 05. 25. Forrás: Guvernul României [2023.10.27.].

⁸ *Comunicat de presă privind decizia României de reducere a personalului diplomatic și tehnico-administrativ al Federației Ruse în România.* [online], 2022. 06. 08. Forrás: Ministerul Afacerilor Externe [2023. 10. 27.].

⁹ *Comunicat de presă privind decizia României de reducere...* 2022.

Nemcsak a kormány képviselői voltak azok, akik felemelték szavukat a háború kapcsán, hanem ezt tette az ortodox egyház is. Először Daniel pátriárka szólalt fel határozottan az orosz agresszió ellen. A február 24-én kelt nyílt levelében egyrészt direkt módon és élesen ítélte el a Román Ortodox Egyház nevében az Oroszország által a szuverén és független Ukrajna ellen elindított háborút, másrészt pedig szolidaritását fejezte ki az ukrainai ortodox testvérekkel. Ugyanakkor a békéért folytatott imára és segítségnyújtásra szólította fel híveit.¹⁰ Még az egyházfőnél is keményebb szavakkal bírálta az orosz döntést Vasile Bănescu, az ortodox egyház szóvivője, aki Instagram-bejegyzésében egészen addig ment el, hogy Kirill moszkvai pátriárkát egyenesen keresztényellenesnek nevezte, amiért bűnrészességet vállalt a gyilkos politikummal, és legitímálta a kegyetlenséggel elkövetett szörnyű tetteket.¹¹

Ami a háború kirobbanásáért felelős aktoroknak a román társadalom általi beazonosítását, megítélését és annak változását illeti, nagyon beszédesek az INSCOP Research közvélemény-kutató és elemző intézet által végzett felmérések eredményei. A háború kirobbanását követő hetekben a román közvélemény több mint 70%-a gondolta azt, hogy a háborúért egyértelműen Oroszország a felelős, de 2023 szeptemberére ez az arány 50% alá csökkent, miközben az Egyesült Államok felelősségének említése több mint 6%-kal nőtt. Növekedett azok aránya is, akik Ukrajnát, a NATO-t vagy éppen az EU-t hibáztatják a háború kitéréséért. Érdekes azt is megfigyelni, hogy a „Nem tudom” választ adó személyek aránya több mint 100%-os növekedést mutatott a vizsgált periódusban (1. ábra). A román állampolgároknak a Nyugat iránti egyértelmű elkötelezettségét támasztják alá azok az adatok, amelyek az országnak az EU-ból vagy a NATO-ból való kilépésére vonatkozó attitűdöt mérték. A lekérdezés időpontjától függetlenül a megkérdezettek több mint háromnegyede gondolja úgy, hogy Romániának az EU-ban és a NATO-ban van helye (2. és 3. ábra).

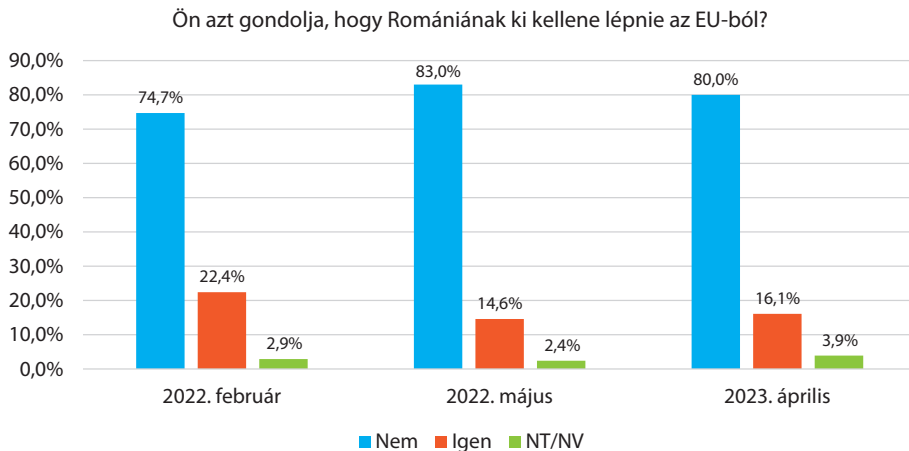

1. ábra: Ki a felelős az orosz–ukrán háború kirobbanásáért?

Forrás: a szerzők szerkesztése az INSCOP Research adatai alapján

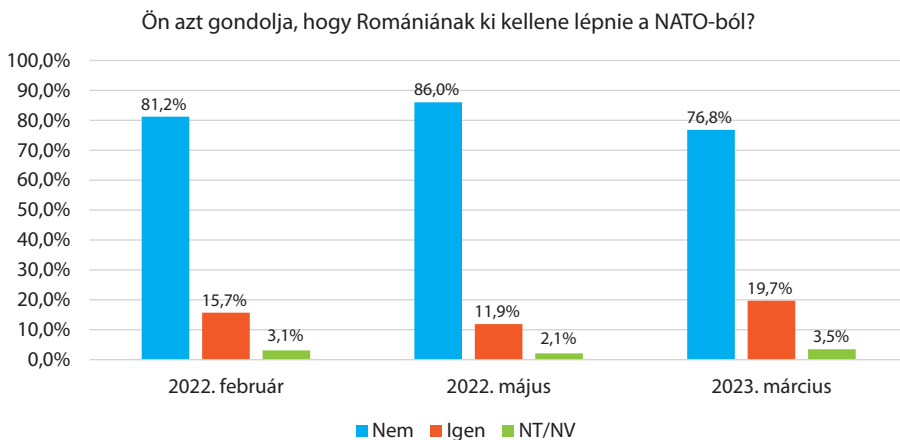
¹⁰ Dumitrașcu, Iulian: *Patriarhul Daniel: Apel la încetarea războiului în Ucraina și rugăciune pentru pace*. [online], 2022. 02. 24. Forrás: basilica.ro [2023. 10. 29.].

¹¹ Vasile Bănescu [@vasile.banescu]: *Datoria lucidității*. [online], 2022. 03. 06. Forrás: instagram.com [2023. 10. 29.].

2. ábra: A megkérdezettek véleménye arról, hogy Romániának ki kellene-e lépnie az EU-ból

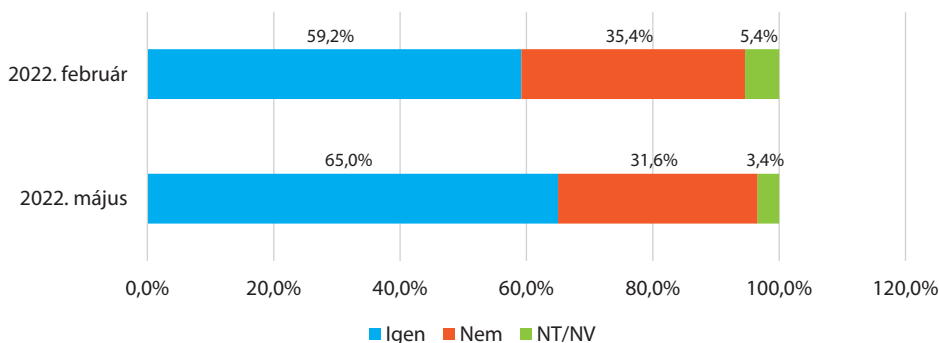
Forrás: a szerzők szerkesztése az INSCOP Research adatai alapján

3. ábra: A megkérdezettek véleménye arról, hogy Romániának ki kellene-e lépnie a NATO-ból

Forrás: a szerzők szerkesztése az INSCOP Research adatai alapján

A háború kitörése után elvégzett közvélemény-kutatások alapján a lakosság biztonságérzetére vonatkozó kép is kirajzolódott. Összességében elmondható, hogy a kiobbant fegyveres konfliktus hatással volt a romániai átlagpolgár biztonságérzetére. Ezt bizonyítja az a 2022. május 16–22. között lefolytatott közvélemény-kutatás, amely arra is rákérdezett, hogy miként vélekednek a román hadsereg személyi állományának nagyságrendjéről. A megkérdezés pillanatában a román állampolgárok több mint 70%-a nyilatkozott úgy, hogy szükség van a hadsereg állománybővítésére, miközben 23%-a gondolta úgy, hogy az aktuális létszám növelése nem indokolt. Ugyancsak erre utalnak a NATO fokozott romániai jelenlétével kapcsolatos vélekedések is, amelyek a 2022. februári és májusi lekérdezések között is jelentős változást mutatnak (4. ábra).

4. ábra: Egyetért-e azzal, hogy a NATO fokozza jelenlétét Románia területén?

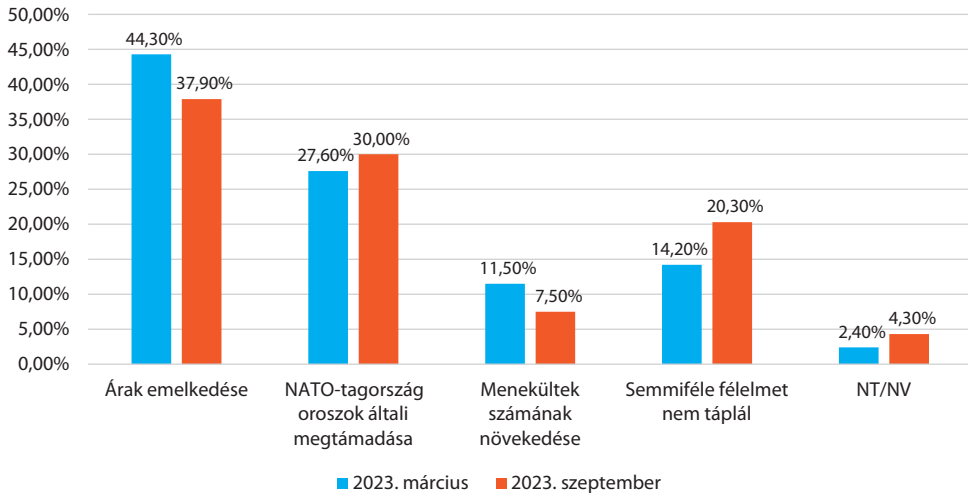
Forrás: a szerzők szerkesztése az INSCOP Research adatai alapján

Hasonlóképpen a háború kimenetelével kapcsolatos félelmekre mutat rá az is, hogy a 2023 szeptemberében megkérdezettek csupán 40%-a vélekedett úgy, hogy Ukrajna meg tudja nyerni a háborút (2022 májusában ez az érték még 50% fölött volt), miközben 3,5%-kal emelkedett azok aránya, akik egyértelműen Oroszország győzelmét vizionálják (26,1%-ról 29,6%-ra). Továbbá jelentősen, mintegy 8%-kal nőtt a bizonytalan vagy nem válaszolók aránya.

Fontos azt is kiemelni, hogy a 2022. májusi felmérés alkalmával megkérdezettek alig 22%-a gondolta azt, hogy Oroszország a konfliktus során atomcsapást fog mérni Ukrajnára. Hasonlóan alacsony (22,7%) azon válaszadók aránya, akik úgy vélekedtek, hogy Oroszország megtámadja a Moldovai Köztársaságot is.

A 2023. január–februári periódusban az EU által készített Eurobarometer közvélemény-kutatás adatai is hasonló trendeket mutatnak. A megkérdezettek több mint 70%-a nyilatkozott úgy, hogy a szomszédos országban zajló háború veszélyt jelent Románia biztonságára, 69%-a pedig az orosz agressziót az EU biztonságára nézve is fenyegetésként értelmezi. Beszédesebb az az adat, hogy a románok 61%-a bízik a hadseregben, 53% az egészségügyi rendszerben, 46% az igazságszolgáltatásban és mindössze 23% a parlamentben, valamint 21% a kormányban. Hasonlóképpen rossz a megítélése a politikai pártoknak is, ugyanis a megkérdezettek 73%-a válaszolta azt, hogy nincs bizalma ezekben. Ennél jóval magasabb viszont azon személyek aránya, akik bíznak az EU-ban, annak egyes intézményeiben: minden második román bízik az EU-ban, a megkérdezettek több mint fele pedig bizalommal viszonyul az Európai Parlamenthez (EP) és az Európai Bizottsághoz (EB). Azon személyek aránya is magas (67%), akik támogatják az EU intézményei által Oroszország ellen meghozott döntéseket, szankciókat.

Ugyancsak az INSCOP Research intézet által készített felmérés eredménye világít rá arra, hogy a román állampolgár mindmáig leginkább a háború pénzügyi-gazdasági hatásaitól félt és fél (5. ábra).

5. ábra: Mitől fél a legjobban a háború kapcsán?

Forrás: a szerzők szerkesztése az INSCOP Research adatai alapján

Mindezek alapján elmondható, hogy Romániában mind az állam hivatalos, mind pedig a civil lakosság túlnyomó többségének az álláspontja az volt, és mind a mai napig az, hogy az agresszor Oroszország, Ukrajna pedig az áldozat. Éppen ezért mindent meg kell tenni az agresszor lehetséges megbüntetése és az áldozat megsegítése érdekében, beleértve Ukrajna katonai értelemben történő támogatását is. Ugyanakkor sokkal árnyaltabb a kép a háború potenciális győztese tekintetében. Ez esetben ugyanis az látszik, hogy az ukrán győzelemben bízók aránya folyamatosan csökkent. Ami pedig a háborúnak az átlagállampolgár hétköznapi életére kifejtett hatásainak percepciójára vonatkozik, egyértelműen elmondható, hogy a megkérdezettek leginkább az inflációtól, az árak emelkedésétől tartanak.

Kiállás Ukrajna mellett

A román kormány és az államelnöki hivatal a kezdetektől elkötelezte magát Ukrajna megsegítése mellett, és tulajdonképpen elmondható, hogy Románia a politikai állásfoglalásokon túl mind humanitárius, mind katonai, mind pedig gazdasági téren támogatta és mindmáig támogatja Ukrajnát. A következőkben a román állam által nyújtott támogatások tartalmáról, nagyságrendjéről és azok átláthatóságáról igyekszünk átfogó képet nyújtani. Ukrajna feltételek nélküli támogatásának legújabb ékes példája az a román államelnöki nyilatkozat, amelyre 2023. október 10-én, a Iohannis–Zelenskij-találkozó és -megbeszélés után került sor, és amelyben a román államfő biztosította ukrán kollegáját arról, hogy Románia mindent megtesz annak érdekében, hogy még 2023-ban

elkezdődhesen Ukrajna EU-csatlakozási folyamata, illetve továbbra is támogatni fogja a szomszéd állam NATO-csatlakozását.¹²

Menekültek fogadása, integrálása

Románia a háború kitörésének első napjától kezdve kivette a részét a kegyetlen és véres harcok elől menekülő ukrán állampolgárok fogadásából, ellátásából, esetenként az ország területén történő letelepítéséből és az átmeneti védelmi státusz¹³ biztosításából. A kialakult helyzetre adandó gyors és hatékony válaszok érdekében a Kormány 2022. június 29-én sürgősségi rendelettel fogadta el azt a jogszabályt, amely rendelkezett a Romániában ideiglenes védelemben részesülő, Ukrajnából származó menekült személyek védelmére és befogadására irányuló országos intézkedési terv jóváhagyásáról és végrehajtásáról.¹⁴

A menekültek ellátási folyamatában az állami szervek mellett nagyon fontos szerepet vállaltak az egyházi és civil szervezetek, amelyek a lakosság és cégek adományait gyűjtötték össze és juttatták el a Románia területére érkezett bajbajutottakhoz. Az állam, az egyházak, a civil szervezetek, a gazdasági szereplők és a lakosság összefogásában megvalósuló humanitárius akciót a Miniszterelnöki Hivatal szintjén létrejött koordinációs központ irányította.

A román–ukrán közös határszakaszon több ponton is létrejöttek ideiglenes fogadóközpontok, ahol az országba belépő menekültek orvosi ellátásban részesülhettek, melegételhez juthattak, kipihenhették a gyakran többnapos utazás fáradtságait, és információkhoz juthattak a menekültjogi eljárásokkal kapcsolatban.

A Románia területére érkező, az itt maradó és a továbbutazott személyek számával kapcsolatos adatokat tekintve minimális eltérés tapasztalható az ENSZ Menekültügyi Főbiztosának Hivatala (UNHCR) által közzétett, valamint az EU statisztikai hivatalának, az Eurostatnak az adatai között, azonban a nagyságrendeket és a tapasztalható trendeket megfigyelve mindkét adatbázis ugyanazt mutatja. Az egyszerűség kedvéért jelen tanulmányban az Eurostat 2023. októberi adatbázisát használtuk, amely a szeptemberi összesített adatokat tartalmazza. Ennek értelmében az EU területén a háború kitörése óta mintegy 4,1 millió ukrán állampolgár igényelte az átmeneti védelmet, közülük a legtöbben Németországban (1,1 millió) és Lengyelországban (0,9 millió). Romániában mintegy 140 ezren folyamodtak átmeneti védelmi státuszért. Ez a szám a jelenleg Romániában tartózkodó menekültek számának tükrében értékelhető, amely a UNHCR 2023. október

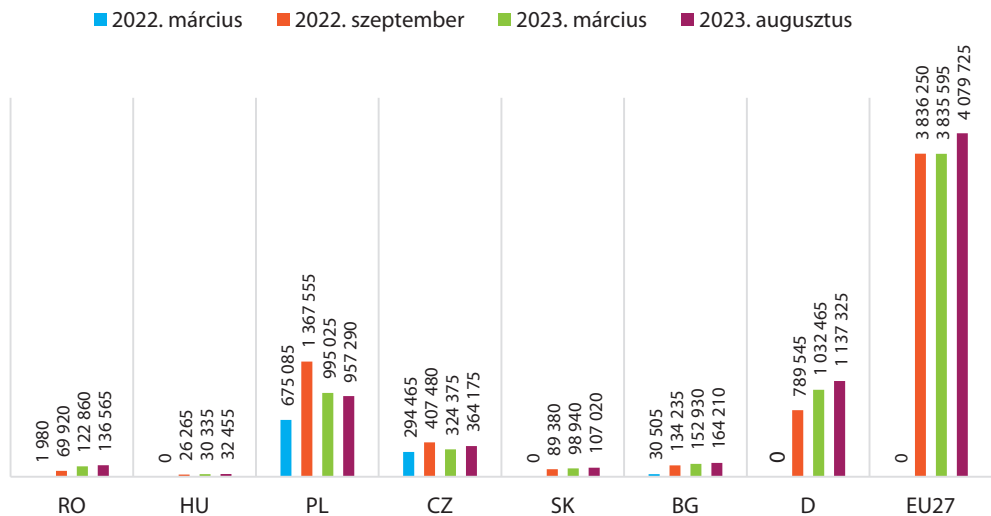
¹² *Declarația Comună a Președintelui României Klaus Iohannis și a Președintelui Ucrainei Volodimir Zelenski.* [online], 2023. 10. 10. Forrás: Președintele României [2023. 10. 29.].

¹³ Ez a státusz a menekültek számára tartózkodási és lakhatási jogot, munkavállalási jogot és az orvosi és szociális ellátás igénybevételének a jogát garantálja.

¹⁴ Rom: Ordonanță De Urgență nr. 100 din 29 iunie 2022 privind aprobarea și implementarea Planului național de măsură cu privire la protecția și incluziunea persoanelor strămutate din Ucraina, beneficiare de protecție temporară în România, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative). [online], 2023. 06. 30. Forrás: legislatie.just.ro [2023. 09. 06.].

23-i jelentése szerint meghaladja a 83 ezer főt.¹⁵ A román munkaügyi minisztérium által közzétett adatok szerint a foglalkoztatott menekültek száma több mint 7 ezer, és további 19 ezer személy van nyilvántartásba véve mint aktív munkakereső.¹⁶

A román kormánynak az ország területén maradt ukrán menekültek megsegítésére fordított támogatása a kezdeti szakaszban napi 50 lej/menekült lakhatási célokra, valamint 20 lej/menekült étkezési célokra fordítható összegben volt megszabva. Emellett a menekültek ingyenes orvosi ellátásban részesültek. 2023 tavaszán azonban a kormány ezt a rendelkezést szigorította, és az egy családra eső támogatás összegét havi 2000 lejben határozta meg. A támogatásra való jogosultságot feltételekhez kötötte, hiszen csak akkor folyósítható, ha a család kiskorú tagjainak beiskolázása megtörtént, illetve valamelyik családtag vagy dolgozik, vagy pedig bizonyíthatóan munkát keres. Talán ezen intézkedéseknek köszönhető az is, hogy a 2022–2023-as tanévhez képest a beiskolázott gyerekek száma megötszöröződött, elérve a 25 ezer főt.¹⁷ Ez a folyamat pedig jelentős mértékben járul hozzá az ukrán menekültek társadalmi integrációjához,¹⁸ amely egy elhúzódó háború esetén mind Románia, mind pedig a menekültek szempontjából pozitív fejlemény lehet.

6. ábra: Az átmeneti védelmet kérelmező menekültek számának alakulása

Forrás: a szerzők szerkesztése az INSCOP Research adatai alapján

¹⁵ UNHCR Romania: *Ukraine Refugee Situation Update, Weekly Update #69, 23 October 2023*. [online], 2023. 10. 24. Forrás: reliefweb.int [2023. 10. 30.].

¹⁶ *Măsuri pentru integrarea refugiaților ucraineni pe piața muncii din România*. [online], 2023. 10. 24. Forrás: Ministerul Muncii și Solidarității Sociale [2023. 10. 30.].

¹⁷ Grădinaru, Anca: *De cinci ori mai mulți copii ucraineni înscriși la școală în România. Regulile pentru ajutorarea refugiaților, mai aspre*. [online], 2023. 08. 22. Forrás: Europa Liberă România [2023. 10. 30.].

¹⁸ Ezzel kapcsolatban Mădălina Turza, a miniszterelnök tanácsadója azt nyilatkozta, hogy annak ellenére, hogy a román kormány még mindig szilárdan hiszi, hogy a menekültek csak átmenetileg vannak Romániában és hamarosan hazamehetnek, a válsághelyzet kezeléséből az államnak át kell térnie az integrációra. Cojan Liviu: *Turza: Programul de sprijin pentru refugiații ucraineni, regândit într-un mecanism de integrare pe termen mediu și lung*. [online], 2023. 03. 27. Forrás: digi24.ro [2023. 10. 30.].

Humanitárius és gazdasági-pénzügyi segítségnyújtás Ukrajnának

Arról, hogy a civil szervezetek és az egyházak által lebonyolított segélyezési akciók milyen nagyságrendet képviseltek, nincsenek összesített pontos adataink. Azt azonban lehet tudni, hogy 2022. február 24. és 2023. július 31. között a román állam a bilaterális segítségnyújtás keretében humanitárius célokra mintegy 123 millió eurót fordított, ami az ország bruttó hazai termékének mintegy 0,05%-át jelenti. Ez európai kitekintésben nem egy kimagasló teljesítmény, az EU tagországaival összevetve mindössze a középmezőnyre elégséges.¹⁹ Az is beszédes adat, hogy direkt pénzügyi támogatásban Románia nem részesítette Ukrajnát.

1. táblázat: Bilaterális alapon Ukrajnának nyújtott humanitárius és pénzügyi támogatás 2022. február 24. – 2023. július 31. között, millió euróban

	RO	HU	PL	CZ	SK	BG	D
Humanitárius	123	54	351	367	11	1	2476
Pénzügyi	0	0	917	0	5	0	1300
Összesen	123	54	1268	367	16	1	3776
GDP-arányosan (%)	0,047	0,033	0,206	0,144	0,015	0,0013	0,098

Forrás: a szerzők szerkesztése Trebesch et al. 2023 alapján

Románia nemcsak anyagi támogatást nyújtott Ukrajnának, hanem kulcsszerepet játszott az ukrán gabona világgiazi exportjában is. Az isztambuli gabonaexportról szóló megállapodás lejárta után Ukrajna számára lehetetlenné vált a saját kikötőkből történő gabonaszállítás, azonban a Románia és Ukrajna között létrejött megállapodás lehetővé teszi az ukrán gabona exportját román kikötőkből. A szállítási kapacitások növelése érdekében Románia infrastrukturális fejlesztéseket is vállalt, mint például egy új vasútvonal építését és a kikötők kapacitásának bővítését.²⁰ A két ország közötti politikai együttműködést megerősítette az októberben Kijevben megtartott közös kormányülés, ahol szakértői egyeztetések is folytak a tervezett fejlesztésekről.²¹

Katonai segítségnyújtás Ukrajnának

Rögtön a háború kirobbanása után, 2022. február 27-én a román kormány szóvivője bejelentette, hogy a kormány jóváhagyott Ukrajna megsegítése céljából egy 3 millió euró értékű katonai szállítmányt, amely üzemanyagot, golyóálló mellényeket, harci sisakokat, lőszert és más katonai eszközöket, élelmiszert, vizet és gyógyszereket tartalmazott. A bejelentésből az is kiderült, hogy ez a második ilyen típusú szállítmány volt,

¹⁹ Trebesch, Christoph et al. (2023): *The Ukraine Support Tracker: Which Countries Help Ukraine and How? Kiel Working Paper*, 2218, 1–75.

²⁰ *Declarații de presă comune susținute cu Președintele Ucrainei, Volodimir Zelenski*. [online], 2023. 10. 10. Forrás: Președintele României [2023. 11. 01.].

²¹ Románia Ukrajnának nyújtott segítségét ismeri el Kathleen Kavalec, az Amerikai Egyesült Államok bukaresti nagykövete is egy 2023. szeptember 18-i közleményében. Lásd *U.S. – Romanian Cooperation to Counter Russia's Threat to Global Food Security (Op-Ed)*. [online], 2023. 09. 18. Forrás: U.S. Embassy in Romania [2023. 11. 01.].

az első gyógyszereket és egészségügyi felszereléseket tartalmazott.²² Volodimir Zelenszkij a Twitteren mondott köszönetet Romániának.²³ Ugyancsak február 27-én jelent meg a Védelmi Minisztérium honlapján az a sajtónak szánt anyag, amely arról tájékoztat, hogy a kormányfő kérésére a minisztérium előkészítette az alárendeltségében található 11 katonai kórházat az esetlegesen Romániába szállítandó ukrán sebesültek fogadására.²⁴ Ezt követően azonban a román állami és kormányzati szervek az ország által Ukrajnának nyújtott katonai támogatásokat illetően igencsak hallgatagok, mondhatni, titkolózók voltak. Azt elismerték ugyan, hogy katonailag segítik Ukrajnát, azonban annak technikai tartalmáról és nagyságrendjéről nem voltak hajlandók nyilatkozni. Bogdan Aureescu volt román külügyminiszter a BBC *HardTalk* című műsorában kijelentette, hogy a kormány szándékosan titkosítja az Ukrajnának nyújtott katonai segítség mértékét és tartalmát, mivel úgy véli, ez segíti Ukrajnát a háborúban.²⁵ Klaus Iohannis államfő egy sajtótájékoztató keretében hasonlóan érvelt, megjegyezve, hogy az adatok nyilvánossá tétele az ellenség malmára hajtaná a vizet.²⁶

Mindezek ellenére azonban mégiscsak napvilágot láttak olyan információk, amelyekből ha nem is egy pontos, de a támogatási trendet megmutató, átfogó képet lehet alkotni arról, hogy Románia, azon túlmenően, hogy kezdettől fogva átengedte saját területén az Ukrajnába tartó fegyverszállítmányokat, konkrétan, bilaterális alapon, mivel támogatta a megtámadott felet.

Amint arról több cikkben, elemzésben is olvasni lehetett,²⁷ a román kormány haditechnikai eszközökkel, fegyverekkel és lőszerrel támogatta Ukrajnát. Az első híradások a támogatás konkrét tartalmáról a holland Oryx katonai elemző portálon és blogon jelentek meg. A honlap szerzői az orosz–ukrán fronton fényképek alapján dokumentált és beazonosított, nagy valószínűséggel Romániából származó haditechnikát, fegyverzetet és lőszerrel összerakták. A blogon megjelent cikk értelmében a román fél 122 mm-es APR-40 típusú rakéta-sorozatvetőket, 152 mm-es M1981 típusú vontatott tarackokat, TAB-71Ms típusú kételtű páncélozott személyszállító járműveket, 12,7 mm-es nehézgéppuskákat, valamint nagyobb mennyiségben lőszer, gránátokat és rakétákat szállított Ukrajnának.²⁸

²² *Declarații de presă susținute de purtătorul de cuvânt al Guvernului...* 2022.

²³ Volodymyr Zelenskyy [@ZelenskyyUa]: *I Am Grateful to Romania*. [online], 2022. 02. 28. Forrás: twitter.com [2023. 11. 01.].

²⁴ *Sprrijin al Ministerului Apărării Naționale pentru Armata Ucrainei*. [online], 2022. 02. 27. Forrás: Ministerul Apărării Naționale [2023. 11. 03.].

²⁵ *Romanian FM: 'What Is Important Is to Help Ukraine'*. [online], 2022. 03. 30. Forrás: bbc.co.uk [2023. 11. 03.].

²⁶ *Conferința de presă susținută de Președintele României, Klaus Iohannis*. [online], 2023. 07. 05. Forrás: Președintele României [2023. 11. 03.].

²⁷ Hess, Maximilian: *Romania Is at a Dangerous Tipping Point*. [online], 2023. 10. 27. Forrás: Foreign Policy [2023. 11. 02.]; Pieńkowski, Jakub (2023): *Romanian-Ukrainian Relations Intensify*. *PISM Bulletin*, (155); Calus, Kamil: *Extremely Cautious. Romania's Approach to the Russian Invasion of Ukraine*. [online], 2022. 10. 14. Forrás: Ośrodek Studiów Wschodnich [2023. 11. 02.].

²⁸ *Carpathian Camaraderie: Romania's Military Support For Ukraine*. [online], 2023. 08. 05. Forrás: oryxspioenkop.com [2023. 11. 02.]. Fontos megjegyezni, hogy a cikk 2023. augusztusig tartalmaz adatokat.

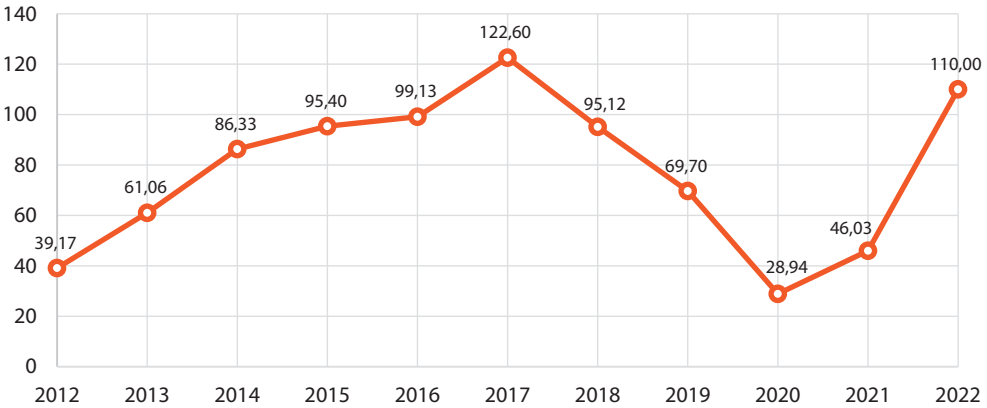
A katonai segítségnyújtás nagyságrendjét a 2022. február 24. és 2023. július 31. közötti időszakban mintegy 4 millió euró értékben állapította meg a KieLi Világgazdasági Intézet (Kiel Institute for the World Economy) által közölt tanulmány is. Összehasonlításként, a fent megnevezett tanulmány adatai alapján, elkészítettünk egy táblázatot, amely néhány kelet-európai állam mellett tartalmazza a német támogatások nagyságrendjét is.

2. táblázat: Bilaterális alapon Ukrajnának nyújtott katonai támogatások értéke 2022. február 24. – 2023. július 31. között, millió euróban

	RO	HU	PL	CZ	SK	BG	D
Katonai	4	0	3000	1065	667	255	17087
GDP-arányosan (%)	0,049	0,00	0,695	0,562	0,648	0,336	0,542

Forrás: a szerzők szerkesztése Trebesch et al. 2023 alapján

A katonai segítségnyújtáson túl, egy oknyomozó riportnak köszönhetően arra is fény derült, hogy 2022-ben a Románia területén 16 leányvállalattal rendelkező, a Gazdasági, Vállalkozási és Idegenforgalmi Minisztérium tulajdonában lévő ROMARM cég mintegy 45 millió euró értékben szállított kis és közepes kaliberű fegyvereket, illetve töltényeket az Ukrspecexport fegyverimporttal és -exporttal foglalkozó ukrán állami vállalatot keresztül. A román cég könyvviteléből az is kiolvasható, hogy ugyancsak 2022-ben további 110 millió euró nagyságrendben fizetett ki előleget a ROMARM-nak a már említett vállalat, valamint az ugyancsak ukrán érdekeltségű Defence Intell cég.²⁹ Ez tulajdonképpen egy 140%-os bevételnövekedést jelent 2021-hez képest (7. ábra).³⁰

7. ábra: A ROMARM exporttevékenységének változása (millió USD)

Forrás: a szerzők szerkesztése a ROMARM adatai alapján

²⁹ Popescu, Andrei Luca: *Câți bani face România din exportul de armament în Ucraina și semnalul de alarmă din industria de apărare.* [online], 2023. 06. 05. Forrás: panorama.ro [2023. 11. 11.].

³⁰ Popescu 2023.

A fenti adatokat erősíti meg egy másik megbízható forrás is, amely az annyira titkolt katonai támogatásokról ír. A Szabad Európa által működtetett romániai portál a közérdekű információkhoz való hozzáférést garantáló törvény alapján a Román Statisztikai Hivaltaltól kikért adatokat ismertetve azt állítja, hogy mind a 2022-es esztendőben, mind pedig 2023 első öt hónapjában az Ukrajnába exportáló cégek listájának első 10 helyén két olyan állami cég is szerepel, amely fegyverzet- és lőszergyártással foglalkozik. Habár ez esetben sem derül ki konkrétan, hogy a ROMTEHNICA vagy a már említett ROMARM mit exportált Ukrajnába,³¹ az viszont igen, hogy a ROMTEHNICA az első, a ROMARM pedig a tizedik helyen végzett a rangsorban. Ugyancsak a statisztikai hivaltaltól megszerzett információkból derül ki, hogy az említett időszakban romániai cégek drónokat és drónalkatrészeket is szállítottak Ukrajnának, de ezek típusáról nincs semmiféle érdemi információ. Csupán annyit lehet tudni, hogy a szállítmány értéke 432 ezer euró volt, a tömege pedig 762 kg. Tekintettel arra, hogy például egy török gyártmányú Bayraktar TB2-es drón felszállósúlya 700 kg, értéke pedig meghaladja a 2 millió eurót, valószínűsíthető, hogy a Romániából exportált drónok kis méretű, civil célokot szolgáló készülékek lehettek. Végezetül itt kell megemlíteni azt is, hogy a ROMARM hadiipari vállalat a 2023-as vilniusi NATO-csúcs alkalmával meghívást kapott a NATO és az EU képviselőivel folytatott tárgyalásokra, amelyek célja a hadiipar területén tevékenykedő tagországi kapacitások hálózatba szervezése. A NATO védelmi stratégiájában ugyanis fontos szerepet kapott az orosz–ukrán háború okán kiürült európai lőszer- és fegyverkészletek újrafeltöltéséhez szükséges gyártási kapacitások megléte, ugyanakkor pedig garantálni kell az Ukrajnába irányuló lőszer- és fegyverszállítások folytonosságát. Éppen ezért a ROMARM a gyártási kapacitások bővítése és a gyártási folyamatok modernizálása céljából 250 millió eurós kölcsönért fordult az EU-hoz.

Végezetül itt érdemes megemlíteni azt is, hogy Románia részt vesz abban a közös programban, amelynek célja az ukrán pilóták kiképzése F-16-os vadászgépeken történő repülésre. A Holland Királyi Légierő által kiképzési célokra biztosított első öt repülőgép meg is érkezett a Fetești 86. légbázisra, ahol kialakítják a holland–román partnerségben megvalósuló Európai F-16-os Kiképzőközpontot (European F-16 Training Center – EFTC). Ez a helyszín lesz az F-16-os pilóták kiképzésének nemzetközi központja, amely középtávon elősegíti a szövetségesek közötti fokozott interoperabilitást, valamint erősíti a NATO azon képességét, hogy megfeleljen a fekete-tengeri térség és Kelet-Európa megváltozott és összetett kihívásainak. Az együttműködési megállapodás értelmében a román Védelmi Minisztérium adja a légbázist és a kiképzési létesítményeket, a Holland Királyi Légierő az F-16-os repülőgépeket, a Lockheed Martin pedig az oktatókat és a repülőgépek karbantartását.³²

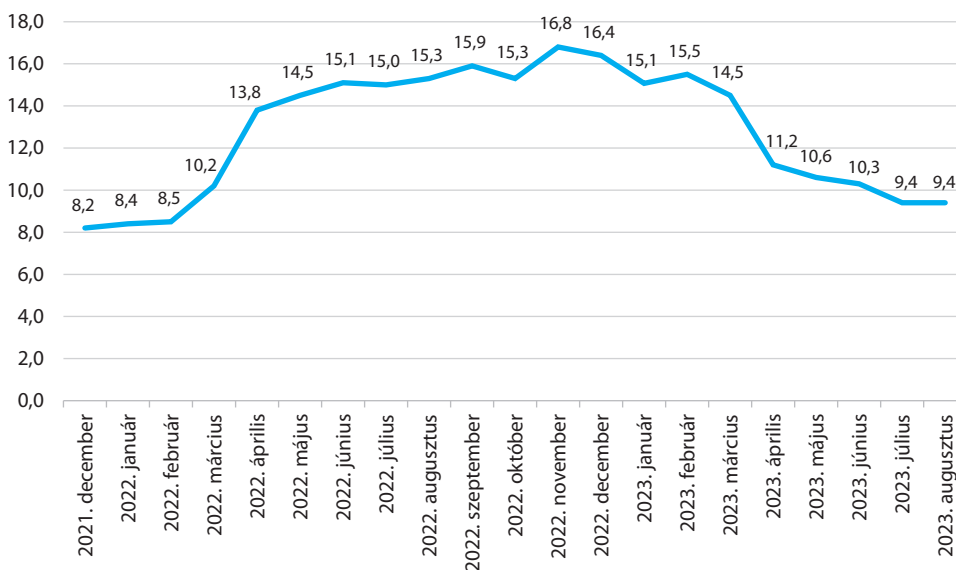
³¹ Ezzel kapcsolatban az említett sajtóorgánum hivatalosan is megkereste a román védelmi minisztériumot, de választ nem kaptak.

³² *Primele cinc aeronave ale Centrului European de Instruire F-16 au aterizat la Fetești.* [online], 2023. 11. 07. Forrás: Ministerul Apărării Naționale [2023. 11. 07.].

A háború pénzügyi-gazdasági hatásai és az arra adott válaszok

Tekintettel arra, hogy Románia, szemben más közép-kelet-európai országokkal, nincs annyira kitéve az orosz energiahordozóktól való függésnek, a román kormány és a Román Nemzeti Bank számára a legnagyobb kihívást az infláció mértékének korlátozása jelentette. Ennek egyik látványos eredménye a két intézmény közös és összehangolt pénzügyi politikája volt, amelynek köszönhetően a román lej az euróhoz képest nem sokat veszített értékéből. Az euró-lej árfolyam a 2021. január 1. – 2023. szeptember 1. periódusban 4,89–4,96 RON között mozgott. Ugyanez azonban már nem mondható el a lej-dollár árfolyamról, mivel ugyanebben az időszakban a mérleg egyértelműen a dollár javára billent el. A vizsgált periódusban az amerikai fizetőeszköz a 3,96–5,03 RON intervallumban mozgott.

Amint azt már fentebb említettük, az infláció 2021 decembere és 2022 decembere között a Román Statisztikai Hivatal elemzése értelmében megduplázódott, ugyanis a 8% körüli értékről (2021. december) felugrott 16% körüli értékre (2022. november). A 2023-as esztendőben az infláció ugyan csökkenő tendenciát mutatott, de augusztus végén a maga 9,4%-ával még mindig nem érte el a 2021. decemberi szintet (8. ábra).

8. ábra: Az infláció mértékének alakulása 2021. december és 2023. augusztus között

Forrás: a szerzők szerkesztése a Romániai Statisztikai Hivatal adatai alapján

Az infláció ilyen mértékű növekedését elsősorban az energiahordozók árának drasztikus megugrása eredményezte, ami egyrészt negatív hatással volt a lakosság jövedelmének vásárlóerejére, másrészt pedig az árak emelkedéséhez vezetett a gazdaság minden területén. Anélkül, hogy részletekbe belemennénk, fontos megemlíteni, hogy az energiahordozók

árának növekedése miatt a kormány kénytelen volt az üzemanyagra, a gázra és a villamos energiára vonatkozóan egy kompenzációs rendszert kidolgozni. Az üzemanyagok esetében ez egy literenkénti 50 banis állami támogatást jelentett a 2022. július 1. – 2022. december 31. közötti perdiódusra. Cégek számára a támogatás összege nem haladhatta meg az évi négyezer eurónak megfelelő összeget. Az elektromos energia és a gáz esetében a kormány egy bonyolult kompenzációs mutatókon alapuló ársapkát vezetett be egyes társadalmi rétegek számára. Leegyszerűsítve, a kompenzációra való jogosultság és annak mértéke összefüggésben áll a család havi jövedelmével, havi energiafogyasztásával, a család tagjainak számával, valamint azok társadalmi státuszával (nyugdíjas, tanuló, egyetemi hallgató, szociális segélyből élő, szociális ellátásra szoruló stb.).

Elemzők azt vizionálják, hogy az ukrajnai háború hatásai miatt a román gazdaságra nehezedő terhek veszélyeztethetik a koronavírus-járvány után tapasztalt nagymértékű gazdasági fellendülést. A lelassult gazdasági növekedés (5,9% 2021-ben, 4,7% 2022-ben és várhatóan 1,7% 2023-ban), amely jelentős mértékben az orosz–ukrán háborúnak tudható be, valamint a rosszul megtervezett állami költségvetés oda vezetett, hogy a kormány már májusban elérte a teljes évre tervezett 4,4%-os államháztartási hiány értékének a felét. Tekintettel arra, hogy az államháztartási hiánynak az EU által megszabott mértéke nem haladhatja meg a GDP 3%-át, fennáll a veszélye annak, hogy Románia elesik az Európai Helyreállítási Terv bizonyos forrásaitól, ami tovább gyengítené a romániai gazdaságot, és ellehetetlenítené számos infrastrukturális beruházás folytatását. Éppen ezért a kormány megszorító intézkedések sorát jelentette be, amelyek érintik a bankszektort és a nagyvállalatokat, az eddig adókedvezményekben részesülő IT-, építkezési és agrárszektorokban tevékenykedő cégeket. Ugyanakkor a kormány megemelte a szeszesitalok és a dohánytermékek jövedéki adóját, valamint egyes élelmiszerek és nem szeszes italok áfáját. A bevezetett intézkedések többsége 2024. január 1-jétől lép érvénybe.

Az orosz agresszió következtében az EU által kivetett szankciók közül talán az orosz gázra és kőolajra vonatkozó tilalmak okozták a legnagyobb gondot az európai országok számára. A nagyfokú függőség és a szankciók bevezetése számos országot arra készítette, hogy a lehető legnagyobb mértékben diverzifikálja a kőolaj- és földgázimportot, felgyorsítsa az alternatív energiaforrásokra való áttérést, valamint megteremtse az orosz energiahordozókról való minél nagyobb fokú leválás lehetőségét. Ezt az utat választotta Románia is, amikor bejelentette, hogy az immár több éve húzódo fekete-tengeri gázkitermelési projekt megvalósítása is elkezdődhet. Az OMV Petrom és a Romgaz által kiadott közös nyilatkozatban az áll, hogy 2024-ben elkezdik a Neptun Deep gázmező kitermeléséhez és a gáznak a szárazföldre történő szállításához szükséges infrastruktúra kiépítését. A kitermelés kezdete 2027-re tehető, ami azt fogja jelenteni, hogy Románia lesz az Európai Unió legnagyobb gázkitermelője és a kelet-európai térséget ellátó központ. Amennyiben ez megvalósul, Románia energetikai biztonsága is jelentős mértékben javul, hiszen a gázszükségletek esetében képes lesz az önellátásra.³³ Ugyancsak az energiafüggetlenség minél nagyobb fokú megteremtését célozza a cernavodai atomerőmű 3-as és 4-es reaktorainak megépítése. Hosszú idő és számos tárgyalási kudarc után a román fél úgy döntött, hogy

³³ *Neptun Deep*. [online], 2023. 06. 22. Forrás: ovmpetrom.com [2023. 10. 25.].

szerződést bont a reaktorok megépítését vállaló kínai féllel, és tárgyalásokat kezdeményez az Amerikai Egyesült Államokkal. A két reaktor megépülése nagymértékben hozzájárulna Románia elektromosenergia-szükségleteinek kielégítéséhez.

A háború biztonságpolitikai hatásai

Ami a román állam biztonsága érdekében megtett intézkedések sorozatát illeti, itt kell megemlíteni az ezen a téren talán legfontosabb fejleményt: a NATO 2022. évi márciusi rendkívüli brüsszeli csúcsértekezletén döntöttek arról, hogy Románia területén állandó jelleggel állomásozzon egy többnemzeti zászlóaljharccsoport, amelynek keretországi szerepét Franciaország vállalta. A Brassó megyei Nagysinken (román nevén Cincu) jelentős infrastruktúra-fejlesztés kezdődött el, amelynek célja a létező katonai bázis bővítése, korszerűsítése. A jelenlegi tervek szerint a nagyszabású fejlesztések befejeztével a bázis képes lesz fogadni nehézfegyverzettel és harckocsikkal felszerelt egységeket is. A jelenleg itt állomásozó katonai egység 2024 tavaszára fogja elérni a maximális létszámát, a mostani 600-as létszám 1000 főre történő duzzasztásával. Ebben a többnemzeti egységben a francia mellett rotációs alapon holland és belga katonák teljesítenek szolgálatot. Emellett Románia területén további NATO-kötelékben állomásozó csapatok vannak jelen, ezek létszáma eléri az 5000 főt. A román tengerpart közelében, Mihail Kogălniceanu település határában található az 57. sz. légibázis, amelyet az amerikai hadsereg 1999 óta használ. Az orosz–ukrán háború kitörése után itt is egy nagyszabású, mintegy 20 éves fejlesztési munka indult el, amelynek összértéke meghaladja a 2,4 milliárd eurót. A fejlesztések befejeztével ez lesz a NATO legnagyobb és legkorszerűbb kelet-európai bázisa, amely alkalmas lesz a jelenlegi mintegy 2400 fős befogadóképesség helyett akár 10 000 katona állomásoztatására is. Fontos megjegyezni, hogy még a háború kirobbanása előtt, 2022. február 9-én kezdődött el a Task Force Cougar Németországban tartózkodó katonai egység áttelepítése a Mihail Kogălniceanu-i légibázisra. Hasonlóképpen fejlesztések zajlottak a délkelet-romániai Fetești település közelében található 86. légibázison, ahol kialakítják azt az európai kiképzőközpontot, ahol mind a NATO, mind pedig Ukrajna számára F-16-os repülőgépekre képeznek pilótákat.³⁴ Amerikai finanszírozással zajlottak hasonló fejlesztések az Aranyosgyéres melletti 71. légibázison, ahol egy új irányítóközpontot és egy 4500 négyzetméteres repülőgéphangárt adtak át. Végezetül pedig mindenképp meg kell említeni a Dél-Romániában található Deveselu közeli NATO-légvédelmi bázist, ugyanis ide került az Amerikai Egyesült Államok és Románia között 2010-ben megszületett egyezség eredményeképpen az amerikai fejlesztésű Aegis Ashore ballisztikus rakétavédelmi rendszer. A védelmi pajzs 2016-ban vált működőképessé, és 24 SM-3 típusú elfogórakétával van felszerelve.

Mindezek a fejlesztések, csapat- és haditechnika-telepítések és létszámnövelések egyértelműen azt célozzák, hogy a NATO keleti szárnyán kialakuljon az az elrettentő erő és képesség, amely garantálni tudja a szövetség tagországainak biztonságát egy esetleges orosz támadás esetén.

³⁴ *Primele cincii aeronave ale Centrului European de Instruire F-16 au aterizat la Fetești 2023.*

A mindenféle biztonsági intézkedések sorozata ellenére Románia a konfliktus kitörése óta több alkalommal is került olyan helyzetbe, amely egyrészt kényelmetlenül érintette és felkészületlenül érte mind a politikai, mind pedig a katonai vezetést, másrészt pedig jelentős mértékben befolyásolta állampolgárai biztonságérzetét. Az első ilyen esetre február 24-én, alig pár órával az orosz agresszió bekövetkezése után került sor, amikor a NATO-légirendészet két járőröző repülőgépet riasztották a román légtér megsértése okán. Mint kiderült, a kora reggeli órákban egy Szuhoj 27 típusú ukrán felségjelzésű repülőgép lépett be Románia légterébe, ahol leszállásra kényszerítették a bákói reptéren. Az ukrán fél kérésére március 1-jén az érintett repülőgépet a román hatóságok visszaszolgáltatták Ukrajnának.³⁵ Alig pár napnak kellett eltelnie, hogy március 10-én egy ugyancsak Ukrajnából felszálló drón sértse meg a román légtérrel, majd átrepülve Magyarország felett is, becsapódjon egy Zágráb közelében található lakatlan területen. Az esetre a román hadügyminisztérium hivatalos közleményben reagált: a román légvédelem észlelte a légtér megsértő objektumot, de tekintettel a meteorológiai körülményekre, valamint arra, hogy az alacsonyan repülő, kis méretű és nagy sebességgel haladó tárgy mindössze kevesebb mint 3 percet tartózkodott a román légtérben, a román legierőnek nem volt lehetősége a tárgy pontos beazonosítására és a szükséges biztonsági intézkedések megtételére.³⁶ A legaggasztóbb eseménysorozatra azonban 2023 augusztusa és októbere között került sor. Ez volt az az időszak, amikor az orosz légierő meglehetősen gyakran intézett drón-támadásokat Ukrajna dunai kikötői, Izmail és Reni ellen. Ezek a kikötők nagyon közel, csupán pár kilométerre fekszenek a román határvonalától. Ezért is történhetett meg, hogy a fent említett időszakban minimum 6 alkalommal estek le drónalkatrészek Románia területére, kétszer ráadásul településekhez közeli helyeken. A Duna-deltában található Ceatalchioi település vezetői már augusztus elején jelezték, hogy a település határában drón csapódott be, azonban a román Védelmi Minisztérium által lefolytatott kivizsgálás arra a következtetésre jutott, hogy Románia területén nem találtak drónbecsapódásra utaló jeleket, valamint a román légvédelem radarjai sem jelezték a román légtér megsértését. Ezt követően, szeptember 4-én az ukrán Külügyminisztérium szóvivője utalt arra, hogy szeptember 3-án hajnalban orosz drón robbant fel román területen. Első körben a hírt a román védelmi miniszter, a külügyminiszter és az államelnök is cáfolta, de két nappal később a Védelmi Minisztérium által a vélt becsapódás helyszínére rendelt vizsgálóbizottság vélhetően orosz drónokból származó darabokat talált. Utóbb, lakossági bejelentések alapján végzett helyszíni vizsgálatok további becsapódásokról árulkodtak. Ezek közül két alkalommal a becsapódás helyén egy nagyobb méretű kráter is képződött, ami azt valószínűsítheti, hogy a drón nem a légtérben, hanem a földet érés pillanatában robbant fel. Itt kell megjegyezni, hogy a román légtér oroszok általi megsértése kapcsán nem ez volt az első vita a román és az ukrán fél között. 2023. február 10-én látott napvilágot az az ukrán hír, miszerint két, a Krím félszigetről kilőtt orosz rakéta megsértette a Moldovai Köztársaság és Románia légterét, még mielőtt belépett volna az ukrán légtérbe.

³⁵ *Aeronava Suhoi 27 aparținând Forțelor Aeriene Ucrainene a părăsit spațiul aerian al României.* [online], 2022. 03. 01. Forrás: Ministerul Apărării Naționale [2023. 10. 25.].

³⁶ *Precizări aeronavă fără pilot.* [online], 2022. 03. 11. Forrás: Ministerul Apărării Naționale [2023. 10. 25.].

A román Védelmi Minisztérium illetékesei ekkor is cáfolták a hírt. A minisztérium által közzétett nyilatkozat szerint a román légvédelem beazonosította a két rakétát, azonban ezek az ország légtérét nem sértették meg, Romániához legközelebb 35 km-re repültek el északkeleti irányban. Az ország légtérének biztosítása érdekében a NATO-légirendészeti missziót ellátó két MiG–21 LanceR típusú repülőgépet is a térségbe irányítottak, de beavatkozni ezeknek sem kellett.³⁷

Végezetül meg kell említeni az elmúlt periódusban lezajlott haderőfejlesztést is. Románia ebben a tekintetben is tett előrelépéseket. A 2022-es esztendőben a román Védelmi Minisztérium költségvetése új rekordot döntött és elérte a mintegy 6 milliárd dollár értéket. Ennek ellenére azonban a Jens Stoltenberg által közzétett 2022. évi NATO-főtitkári jelentésben az szerepel, hogy Románia a NATO által elvárt 2%-os küszöb alatt teljesített, hiszen a védelemre szánt költségvetés az ország bruttó hazai termékének mindössze 1,75%-át teszi ki. Ez a NATO-tagországok rangsorában a 11. helyre volt elégséges. Még beszédesebb azonban az a szám, amely azt mutatja, hogy a védelmi költségvetésből milyen arányú összeg volt szánva kimondottan katonai beszerzésekre. Ebben a rangsorban Románia a mindössze 25,5%-os ráfordítással a középmezőnyben, a 14. helyen szerepel, és olyan országok előzik meg, mint Magyarország, Luxemburg, Görögország, Horvátország és Szlovákia, hogy Lengyelországot, az Egyesült Királyságot, Franciaországot és az USA-t ne is említsük.³⁸

Ennek ellenére azonban a Daniel Petrescu vezérkari főnök és Angel Tîlvăr védelmi miniszter által közölt információk szerint Románia jelentős fejlesztések irányába tudta elkötelezni magát. Ennek számít például 32 darab F–16 Falcon Fighter típusú vadászrepülő leszerződése Norvégiával, a HIMARS rakéta-sorozatvető, a Patriot légvédelmi rendszer, a Piranha 5 páncélozott személyszállító járművek beszerzésének elindítása, vagy például az a tény, hogy az ország ki tudta egészíteni készleteit. A védelmi miniszter bejelentése értelmében a 2023-as év stratégiai prioritásai közé tartozik a hadsereg létszámának növelése és a kötelékben lévők folyamatos képzése. Mindennek a túlnyomó része azonban egyelőre szerződések formájában létezik. Minden jelen arra mutat, hogy Norvégia a leszerződött F–16-os repülőgépeket a megállapodott időpontra nem fogja tudni szállítani, az új időpont egy nagyjából egyéves késést jelentene. Továbbra is problémát okoz a román tengeri flotta gyenge felszereltsége, amire a jelenleg rendelkezésre álló információk szerint az elkövetkező néhány évben nem lesz megoldás, így Románia tengeri flottájának „gyöngyszeme” továbbra is a régi és korszerűtlen haditechnikával ellátott 3 fregatt és 4 korvett marad. Hasonlóképpen lassan halad a szárazföldi erők reformja is, ahol a legnagyobb előrelépést a Piranha 5 páncélozott személyszállító járművek, valamint haditechnika- és csapatmozgatásra alkalmas teherautók beszerzése jelentette.

A román hadsereg jelenlegi állapotáról Vasile Degeratu, a védelmi minisztérium volt alkalmazottja, nemzetbiztonsági és nemzetvédelmi szakértő a *Szabad Európa* portálnak azt nyilatkozta, hogy a humán erőforrás tekintetében a román hadsereg relatív jól áll,

³⁷ *Precizări MAPN*. [online], 2022. 02. 10. Forrás: Ministerul Apărării Naționale [2023. 10. 25.].

³⁸ *The Secretary General's Annual Report 2022*. [online], 2023. 03. 21. Forrás: nato.int [2023. 10. 25.].

hiszen mintegy tizenötezer olyan katonája van, aki különböző hadszíntereken, NATO- és más nemzetközi missziókban szerzett tapasztalatokat. Sokkal rosszabbak a kilátások azonban a haditechnika és a hadászati eszközök tekintetében, amelyek jelentős része még a kommunista korszakból származik, azaz régi, és éles helyzetben használhatatlannak bizonyulna vagy nem lenne hatékony. Hasonlóképpen vélekedik a román hadsereg állapotáról Hari Bucur-Marcu katonai szakértő is, aki azt tartja, hogy Románia nem lenne képes egyedül megvédeni magát és hosszú ideig meggátolni egy potenciális orosz inváziót, talán még arra a teljesítményre sem lenne képes, mint Ukrajna.³⁹

A háború geopolitikai hatásai

A háború geopolitikai hatásainak tekintetében alapvetően két dolog látszik körvonalazódni. Az egyik az, hogy Románia mint a NATO keleti szárnyán fekvő tagország helye és szerepe felértékelődik mind a NATO, mind pedig az amerikai–román stratégiai partnerség tekintetében. Lengyelországgal karöltve, esetenként akár versenyezve is, igyekeznek a NATO keleti szárnyának védelme szempontjából kulcsfontosságú és megkerülhetetlen aktorrá válni. Az ország földrajzi helyzete több szempontból is geostratégiai fontosságú a kialakult körülmények között. Fontos szerep hárul az országra a NATO keleti szárnyának katonai megerősítésében, a Fekete-tenger védelmében, valamint az európai energiadiverzifikáció tekintetében is. Ez utóbbi esetben egyrészt fontos tranzitország, másrészt nagy eséllyel ellátó ország szerepét is betöltheti a közeljövőben. Tény az is, hogy a Fekete-tenger jelentős mértékben felértékelődött, a NATO védelmi doktrínájában stratégiai fontosságú térséggé vált. A térség jelentőségét a Krím félsziget elcsatolása, a dél-ukrajnai területek orosz megszállási kísérlete is jelezte, hiszen ezáltal próbálta meg Oroszország növelni saját befolyását ebben a régióban.

Egy másik fontos következménye Románia szempontjából a háborúnak a többnemzetiségű katonai alakulatok megnövekedett létszámából adódó előny. Feltételezhető ugyanis, hogy egy esetleges orosz támadás, amely nem csak román nemzetiségű katonai áldozatokat követelne, gyorsabb, határozottabb és egységes fellépést, konkrét és azonnali katonai segítséget jelentene a NATO részéről. Ez a szempont azért is fontos, mert Románia területén olyan típusú NATO katonai infrastruktúra van elhelyezve, amely egy orosz támadás esetén nagyon nagy valószínűséggel az első megsemmisítendő célpontok között szerepelne. Ez viszont azt jelenti, hogy Románia azon országok közé tartozna, amelyeket a támadás első hulláma már érintene. Márpedig figyelembe véve a hadsereg állapotáról nyilatkozó szakértők egyöntetű véleményét, egy esetleges orosz támadás esetén Románia nehezen tudná visszaverni az orosz erőket.

³⁹ Păvălașcu, Marian: *Țara în service | Câteva date despre cum ar face Armata Română față unei invazii*. [online], 2022. 03. 17. Forrás: Europa Liberă România [2023. 10. 25.].

Befejezés

Befejezésként talán elmondható, hogy Románia a kezdetektől fogva határozottan és egyértelműen elítélte az orosz agressziót, és feltételek nélkül kiállt az EU és a NATO Oroszország-politikája mellett. A politikai állásfoglalás mellett tevékenyen vette ki a részét a menekültek fogadásából és a számukra nyújtott segélyezésből, az ukrán hadsereg aktív támogatásából, a NATO keleti szárnya védelmének megerősítéséből. Mindezt azonban, szemben például Lengyelországgal vagy egyes balti országokkal, úgy tette, hogy sohasem volt túlságosan hangos, harsány, provokáló. Csendes, elkötelezett és aktív partner volt mind ez idáig. Ez a román magatartás jelentős mértékben annak is tulajdonítható, hogy a posztszovjet térségben Ukrajna után talán az egyik legkitettebb állama egy potenciális orosz agressziónak a Moldovai Köztársaság, amelynek a területén jelentős román népesség él. Annak ellenére ugyanis, hogy a legutóbbi népszámláláson a lakosság mindössze 7%-a vallotta magát román, és 75,1%-a moldáv nemzetiségűnek, a kettős, román–moldovai állampolgársággal rendelkező személyek száma ma már meghaladja az egymillió főt. Ráadásul a Moldovai Köztársaság, Ukrajnához hasonlóan, nem NATO-tagország, a határain belül pedig létezik egy szakadár terület, a Dnyeszter Menti Köztársaság, ismertebb nevén Transznisztria, amely de iure ugyan a Moldovai Köztársaság egy autonóm területeként van nyilvántartva, de facto azonban önálló, független államként működik, saját parlamenttel, pénzzemmel, hadsereggel és természetesen egy nagyon erős orosz támogatással.

Felhasznált irodalom

- Rom: Ordonanță De Urgență nr. 100 din 29 iunie 2022 privind aprobarea și implementarea Planului național de măsuri cu privire la protecția și incluziunea persoanelor strămutate din Ucraina, beneficiare de protecție temporară în România, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative. [online], Portal Legislativ, 2023. 06. 30. Forrás: legislatie.just.ro [2023. 09. 06.].
- Aeronava Suhoi 27 aparținând Forțelor Aeriene Ucrainene a părăsit spațiul aerian al României. [online], 2022. 03. 01. Forrás: Ministerul Apărării Naționale [2023. 10. 25.].
- Bănescu, Vasile [@vasile.banescu]: Datoria lucidității [online], Instagram, 2022. 03. 06. Forrás: instagram.com [2023. 10. 29.].
- Cașu, Kamil: *Extremely Cautious. Romania's Approach to the Russian Invasion of Ukraine*. [online], 2022. 10. 14. Forrás: Ośrodek Studiów Wschodnich [2023. 11. 02.].
- Carpathian Camaraderie: Romania's Military Support For Ukraine*. [online], 2023. 08. 05. Forrás: oryxspioenkop.com [2023. 11. 02.].
- Cojan, Liviu: *Turza: Programul de sprijin pentru refugiații ucraineni, regândit într-un mecanism de integrare pe termen mediu și lung*. [online], 2023. 03. 27. Forrás: digi24.ro [2023. 10. 30.].
- Comunicat de presă privind decizia României de a reduce a personalului diplomatic și tehnico-administrativ al Federației Ruse în România*. [online], 2022. 06. 08. Forrás: Ministerul Afacerilor Externe [2023. 10. 27.].
- Conferința de presă susținută de Președintele României, Klaus Iohannis*. [online], 2023. 07. 05. Forrás: Președintele României [2023. 11. 03.].
- Declarația Comună a Președintelui României Klaus Iohannis și a Președintelui Ucrainei Volodimir Zelenski*. [online], 2023. 10. 10. Forrás: Președintele României [2023. 10. 29.].
- Declarația de presă susținută de Președintele României, Klaus Iohannis, la finalul ședinței Consiliului Suprem de Apărare a Țării*. [online], 2022. 02. 24. Forrás: Președintele României [2023. 09. 29.].

- Declarații de presă comune susținute cu Președintele Ucrainei, Volodimir Zelenski.* [online], 2023. 10. 10. Forrás: Președintele României [2023. 11. 01.].
- Declarații de presă susținute de purtătorul de cuvânt al Guvernului, Dan Cărbunaru, privind măsurile luate de Executiv în cadrul ședinței task-force pentru gestionarea situației generate de agresiunea militară rusă din Ucraina.* [online], 2022. 02. 27. Forrás: Guvernul României [2023. 11. 01.].
- Dumitrașcu, Iulian: *Patriarhul Daniel: Apel la încetarea războiului în Ucraina și rugăciune pentru pace.* [online], 2022. 02. 24. Forrás: basilica.ro [2023. 10. 29.].
- Grădinaru, Anca: *De cinci ori mai mulți copii ucraineni înscriși la școală în România. Regulile pentru ajutorarea refugiaților, mai aspre.* [online], 2023. 08. 22. Forrás: Europa Liberă România [2023. 10. 30.].
- Hess, Maximilian: *Romania Is at a Dangerous Tipping Point.* [online], 2023. 10. 27. Forrás: Foreign Policy [2023. 11. 02.].
- Informație de presă privind actele normative aprobate în ședința Guvernului României din 25 mai 2022.* [online], 2022. 05. 25. Forrás: Guvernul României [2023. 10. 27.].
- Iohannis: Niciun cetățean al României nu are motiv să se teamă / În coordonare cu NATO și UE, România va impune măsuri ferme și substanțiale de răspuns / Premierul Ciucă, apel la calm.* [online], 2022. 02. 24. Forrás: hotnews.ro [2023. 09. 29.].
- Măsuri pentru integrarea refugiaților ucraineni pe piața muncii din România.* [online], 2023. 10. 24. Forrás: Ministerul Muncii și Solidarității Sociale [2023. 10. 30.].
- Neptun Deep.* [online], OMV Petrom, Forrás: omvpetrom.com [2023. 10. 25.].
- Păvălașc, Marian: *Țară în service | Câteva date despre cum ar face Armata Română față unei invazii.* [online], 2022. 03. 17. Forrás: Europa Liberă România [2023. 10. 25.].
- Pieńkowski, Jakub (2023): Romanian-Ukrainian Relations Intensify. *PISM Bulletin*, (155). Online: www.pism.pl/publications/romanian-ukrainian-relations-intensify
- Popescu, Andrei Luca: *Câți bani face România din exportul de armament în Ucraina și semnalul de alarmă din industria de apărare.* [online], 2023. 06. 05. Forrás: panorama.ro [2023. 11. 11.].
- Precizări aeronavă fără pilot.* [online], 2022. 03. 11. Forrás: Ministerul Apărării Naționale [2023. 10. 25.].
- Precizări MApN.* [online], 2022. 02. 10. Forrás: Ministerul Apărării Naționale [2023. 10. 25.].
- Primele cinci aeronave ale Centrului European de Instruire F-16 au aterizat la Fetești.* [online], 2023. 11. 07. Forrás: Ministerul Apărării Naționale [2023. 11. 07.].
- Romanian FM: 'What Is Important Is to Help Ukraine'.* [online], 2022. 03. 30. Forrás: bbc.co.uk [2023. 11. 03.].
- Sprrijin al Ministerului Apărării Naționale pentru Armata Ucrainei.* [online], 2022. 02. 27. Forrás: Ministerul Apărării Naționale [2023. 11. 03.].
- The Secretary General's Annual Report 2022.* [online], 2023. 03. 21. Forrás: nato.int [2023. 10. 25.].
- Traficul la frontieră în data de 29 octombrie 2023 Luni, 30 Octombrie 2023.* [online], Poliția De Frontieră Română, 2023. 10. 30. Forrás: politiadefrontiera.ro [2023. 10. 30.].
- Trebesch, Christoph et al. (2023): The Ukraine Support Tracker: Which Countries Help Ukraine and How? *Kiel Working Paper*, 2218, 1–75. Online: www.ifw-kiel.de/fileadmin/Dateiverwaltung/IfW-Publications/fis-import/87bb7b0f-ed26-4240-8979-5e6601aea9e8-KWP_2218_Trebesch_et_al_Ukraine_Support_Tracker.pdf
- U.S. – Romanian Cooperation to Counter Russia's Threat to Global Food Security (Op-Ed).* [online], 2023. 09. 18. Forrás: U.S. Embassy in Romania [2023. 11. 01.].
- UNHCR Romania: Ukraine Refugee Situation Update, Weekly Update #69, 23 October 2023.* [online], 2023. 10. 24. Forrás: reliefweb.int [2023. 10. 30.].
- Zelenskyy, Volodymyr [@ZelenskyyUa]: *I Am Grateful to Romania.* [online], 2022. 02. 28. Forrás: twitter.com [2023. 11. 01.].

Egeresi Zoltán¹

Bulgária és az ukrajnai háború²

A tanulmány célja Bulgária ukrajnai háborúra adott válaszainak áttekintése. Megvizsgálja, hogyan reagált a 2022 februárjában indult orosz agresszióra, hogyan alakult át a kapcsolata Oroszországgal és nyugati szövetségeseivel. Az invázió kezdete óta eltelt időszakban a korábban Moszkvával kifejezetten jó kapcsolatokat ápoló Bulgária Ukrajna támogatása mellett kötelezte el magát, még akkor is, ha ez nem volt belpolitikai problémáktól mentes. Ezzel párhuzamosan jelentős mértékben csökkent az orosz energetikai függőség és befolyás az országban.

Kulcsszavak: Bulgária, ukrajnai háború, Oroszország, NATO

The Effects of the Russia-Ukraine War on Bulgaria

This paper aims to review Bulgaria's responses to the war in Ukraine. It examines how it reacted to the Russian aggression that began in February 2022, and how its relationship with Russia and its Western allies was transformed. Since the beginning of the invasion, despite its preliminarily good relations with Moscow, Bulgaria has committed itself to supporting Ukraine, even if this decision has been criticized by some actors within the political spectrum. The paper argues that Russian energy dependence and influence in the country decreased significantly.

Keywords: Bulgaria, War in Ukraine, Russia, NATO

Bevezetés

A 2022. február végén Ukrajna ellen indított orosz támadás egyik pillanatról a másikra gyökeresen megváltoztatta Bulgária biztonsági helyzetét. Ugyan az ország nem határos közvetlenül Ukrajnával, a Fekete-tenger hadszíntérré változása, az ukrán menekültek gyorsan megjelenő tízezres tömegei (köztük ukrajnai bolgárok), a NATO-, illetve uniós segítségnyújtás és az Oroszország ellen bevezetett szankciók Szófiát is határozott fellépésre készítették.

A tanulmány a megváltozott helyzetre 2022 februárja és 2024 januárja között adott bolgár válaszokat kívánja bemutatni, kitérve a bel- és külpolitikai tényezőkre, a haderő modernizációjára, a biztonsági percepciók változására és a különböző intézkedésekre érkező orosz válaszlépésekre. A vizsgált időszak belpolitikai nehézségei, két választása, széteső kormánykoalíciói és az orosz befolyásolási törekvések megnehezítették az egységes fellépést, azonban Szófia alapvetően a nyugati szövetségesei mellett kötelezte el magát.

¹ Egeresi Zoltán az NKE EJK JLI tudományos munkatársa. E-mail: egeresi.zoltan@uni-nke.hu

² A tanulmány a TKP2021-NVA-16 számú projektnek a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA-16 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

A tanulmány első része felvázolja, hogy Szófia külpolitikája a szoros orosz kapcsolatok miatt alapvetően Kelet és Nyugat közötti egyensúlyozásra épült, amelynek fenntartását a háborús események megnehezítették, ha nem is vetettek véget neki. A bolgár–orosz kapcsolatok áttekintése után a mű a konfliktusra adott politikai válaszokat veszi górcső alá, majd pedig az Ukrajnának nyújtott különböző, elsősorban katonai támogatási formákat elemzi. Végezetül bemutatja a háborúnak a bolgár haderőfejlesztésre és a védelmi percepciókra kifejtett hatását, az új Nemzeti Védelmi Stratégia tervezetét.

A bolgár külpolitika és a háború előtti bolgár–orosz kapcsolatok

Bulgária több évtizedes szovjet szatellitállamként eltöltött időszak (1944–1990) és bő egy évtizedes intermezzo után 2004-ben csatlakozott a NATO-hoz, illetve 2007-ben az Európai Unióhoz. A nyugati szövetségi rendszerbe történő betagozódás azonban nem jelentette azt, hogy megszűnt volna az orosz befolyás az országban. Egyrészt a történelmi és kulturális kapcsolatok továbbra is erősek maradtak. Az oroszok nagy szerepet játszottak a bolgár függetlenségi törekvésekben (főleg 1878-ban a San Stefanó-i békeszerződés aláírásával Nagy-Bulgária létrehozásáról), ráadásul a közös vallás is összekapcsolja a két népet. Az orosz ortodox egyház – ahogy a Balkán más pravoszláv többségű államaiban is – aktív a jó viszony ápolásában.

A gazdasági kapcsolatok is jelentősek: az Oroszországi Föderációból az FDI jellemzően három balkáni országba érkezik: Montenegróba, Szerbiába és Bulgáriába, de fontos megemlíteni, hogy az orosz tőke jelenléte nagyobb a hivatalos kimutatásoknál, mivel sok cég Hollandiában, Cipruson vagy épp Luxemburgban van bejegyezve.³ Az orosz vállalatok néhány stratégiaileg fontos szektorban koncentrálnak, úgymint az energetikában, az építőiparban, a telekommunikációban vagy a bankszektorban (Sberbank és VTB). Bulgáriában Oroszország különösen jelentős szerepre tett szert az energetikai ágazatban. Az ország gázellátásának döntő része Oroszországból érkezett részben a Transzbalkán vezetéken, részben a 2020 januárjában átadott Török Áramlaton keresztül. A bolgár állam ráadásul régóta fontos szerepet játszott az orosz energetikai tervekben, s noha a Déli Áramlat az EU nyomására 2014-ben lekerült a napirendről, a Törökországon keresztül Bulgárián át egészen Magyarorszáig megépített Török Áramlat fontos tranzitbevételekhez és egy új útvonalhoz is juttatta az országot. Bulgária egyetlen olajfinomítója – amely a Balkán legnagyobb olajfinomítója is egyben – az orosz Lukoil vállalat kezében van. Az ország egyetlen működő atomerőműve szintén orosz technológiával épült, és ellátását is onnan kapja. Oroszország szintén jelentős szerepet játszott a bolgár turizmusban, a koronavírus-járvány előtt évi szinten 500–600 ezer orosz látogatott az országba, amivel az odaérkező turisták kb. 10%-át adta. Az orosz bankok szintén megjelentek az országban, a Sberbank 2016-ban kezdte meg működését.

Az orosz tőke jelenléte mellett Bulgáriában a már említett történelmi és kulturális, illetve gazdasági kapcsolatokon kívül számos politikai szereplő is hagyományosan megértően

³ Stefanov, Ruslan – Vladimirov, Martin szerk. (2020): *The Kremlin Playbook in Southeast Europe. Economic Influence and Sharp Power*. Sofia: Center for the Study of Democracy, 12–13.

áll Oroszországhoz. Így jellemzően a nemzeti radikális pártok – amelyek az utóbbi két évtizedben jelentős változáson mentek keresztül, tekintve, hogy számos megszűnt, ám újak is jöttek létre⁴ –, illetve a korábbi kommunista pártból létrejövő Bolgár Szocialista Párt (BSZP) megértően viseltettek Oroszország irányába. De az orosz befolyás ennél is kiterjedtebb, például a főként a török kisebbség szavazataira támaszkodó Mozgalom a Jogokért és Szabadságért (DPSZ) vezetőjét is leváltotta a saját pártja 2015 végén, amikor az Oroszország ellen szólalt fel, miután a török fegyveres erők lelőtték a török légitert megsejtő egyik Szuhoj 24-est.⁵ Még a nyugatosabb vonalat képviselő pártok és kormányok, mint Bojko Boriszov Polgárok az Európai Bulgáriáért (GERB) is igyekezett óvatosan eljárni a 2018-ban kirobban Szkrípál-ügynél. Miközben számos európai állam orosz diplomaták tucatjait küldte haza, addig a Boriszov-kormány egyet sem.⁶

Míg az egymást követő bolgár kormányok színezettől függetlenül próbáltak jó kapcsolatokat építeni Moszkvával, addig a Kijevvel fenntartott viszonyok jóval korlátozottabbak voltak. A legnagyobb politikai kérdést a még jellemzően a 19. században érkező bolgár telepések leszármazottainak helyzete jelentette, akik az akkor jórészt lakatlan orosz birodalmi határvidéken, Besszarabia déli részén találtak új hazára. Túlélve az előző évszázadok hányattatásait, számuk elérte a kétszázezer főt, s Szófia az utóbbi években számos alkalommal kritizálta az ukrán nemzetesítő törekvéseket.

A háborúra adott válaszok

A 2022. februári támadás tehát egy, a nyugati szövetségi rendszerbe betagozódott, ugyanakkor Oroszországhoz sok szállal és számos politikai aktorral kötődő országot lepett meg. A közvélemény-kutatások szerint Vlagyimir Putyin támogatottsága a háború előtt is magas, mintegy 55%-os volt,⁷ igaz, a 2022. február végén készíttetek szerint már csak 20%-on állt, és elutasítottsága is közel 50%-ra emelkedett.⁸

Noha borítékolható volt, hogy a már előbb felvázolt tényezőknek köszönhetően a bolgár válasz nem lesz egyértelmű, a helyzetet megnehezítette, hogy az országban 2021 áprilisa és 2023 vége között öt választást tartottak (2021. április 4., július 11., november 21., 2022. október 2. és 2023. április 2.), ami politikailag bizonytalan, egymást váltogató ügyvivő kormányokat jelentett úgy, hogy a legutóbbi, 2023 áprilisában tartott választás sem hozott stabil kormányt, hanem egy nagykoalíciót, amelynek egyik fő ereje, a Folytatjuk a Változást (PP) és a Demokratikus Koalíció (DB) azzal a Polgárok az Európai Bulgáriáért (GERB) párttal volt kénytelen koalícióra lépni, amelyet számtalanszor elítélt a kampányában, és a tömörülés korrupciójának felszámolásáért szállt síkra. Ráadásul ebben a helyzetben a 2021 őszén újraválasztott államfő, Rumen Radev az ügyvezető

⁴ Erről lásd bővebben Dúró József (2011): Támadás jobbról. Az Ataka felemelkedése. In Láncki András (szerk.): *Nemzet és radikalizmus. Egy új pártcsalád felemelkedése*. Budapest: Századvég, 331–355.

⁵ *Hak ve Özgürlükler genel başkanı azledildi*. [online], 2015. 12. 25. Forrás: dw.com [2023. 12. 10.].

⁶ Radoykov, Ihvan – Ugurlu, Sibel: *Bulgaria Will Not Expel Russian Diplomats for Now: PM*. [online], 2018. 03. 30. Forrás: aa.com.tr [2023. 12. 10.].

⁷ Petrov, Angel: *War in Ukraine Threatens to Upend Politics in Bulgaria*. [online], 2022. 03. 18. Forrás: balkaninsight.com [2023. 12. 10.].

⁸ Pieńkowski, Jakub (2022): *Bulgaria's Reaction to Russia's Invasion of Ukraine*. *PISM Spotlight*, 52, 1–2.

kormányok élére a saját embereit kinevezve igyekezett még nagyobb befolyásra szert tenni. A félelnöki bolgár rendszerben az államfő politikai súlya megnőtt az egymást váltogató kormányokkal szemben. Az ukrajnai háború kontextusára ez annyiban hatott, hogy a ruszofel elnök az elmúlt közel két évben igyekezett akadályozni Ukrajna támogatását.⁹

Az orosz agresszió megindulása idején azonban Kiril Petkov, egy Harvardon végzett fiatal közgazdász vezette Amerika-párti kormány volt hatalmon, amely a Folytatjuk a Változást, a Demokratikus Koalíció (DS), a Van Egy Ilyen Nép (ITN) és a Bolgár Szocialista Párt koalíciójából állt. A miniszterelnök rögtön elítélte az orosz támadást, és egyértelműen beállt a Nyugat és Ukrajna mellé. Az ukrajnai háború az első európai politikai áldozatát is Bulgáriában szedte: a miniszterelnök lemondatta honvédelmi miniszterét, Sztefan Janevet, mivel az nem volt hajlandó háborúnak minősíteni az orosz agressziót, és semleges magatartást javasolt.¹⁰

Politikai szinten alapvetően két parlamenti jelenléttel rendelkező párt tanúsított „megértő” magatartást Oroszország iránt. A nemzeti radikális Újjászületés Párt vezetője, Kosztadin Kosztadinov megpróbálta megakadályozni a február 24-i inváziót elítélő nyilatkozatot, illetve több beszédében is kifogásolta a szankciókat, mondván, hogy azok nem szolgálják Bulgária érdekeit. Az ellenzéki Vazrazsdane sokkal kevésbé jelentett kihívást a Kiril Petkov vezette kormány számára, mint a koalíciós partner szocialisták megnyerése, pontosabban benntartása a koalícióban.

Noha Bulgária megszavazta a szankciókat, az államfő akadályozása, a koalíció megtartása és az orosz energetikai (gazdasági) kapcsolatok megőrzése végett a konfliktus első hónapjaiban a kormány inkább csendben, de annál értékesebb fegyverszállítmányok formájában támogatta Ukrajnát.¹¹ Petkov az első hetekben kijelentette, hogy bár többé nem állnak „puhán” Oroszországhoz, a háború közelsége miatt nem küldenek fegyvereket¹² – mint később kiderült, ez nem volt igaz, noha hivatalosan továbbra sem ismerte el a bolgár kormányzat, hogy fegyvereket küldött volna. A háború miatt a bolgár kisebbség helyzete is lekerült az ukrán–bolgár napirendről.

A háború ezen szakaszában kisebb polémia alakult ki a kormány és Eleonora Mitrofanova orosz nagykövet között. Az orosz nagykövet asszony kritizálta a kormányzat Ukrajna melletti elköteleződését, és megkezdte az amerikai dezinformáció elleni harcot. A viszony odáig fajult, hogy 2022. június 28-án 70 orosz diplomatát utasítottak ki az országból¹³ – ezzel az állomány több mint fele távozott –, azonban a nagykövet maradhatott (augusztusban viszont Oroszország utasított ki 14 bolgár diplomatát).¹⁴ Mivel pedig a Petkov-kormány a szocialisták kihátrálása miatt 2022 nyarán megbukott, még tovább is. Az újrakezdődő belpolitikai bizonytalanság az oroszpárti, volt pilóta államfőt,

⁹ Viola Cintia (2023): Válaszúton Bulgária – menekülés a belpolitikai válságspirálból. *MKI Elemzés*, 39, 1–11.

¹⁰ Oliver, Christian: *Bulgarian PM Fires Defense Minister for Promoting Putin's Spin*. [online], 2022. 02. 28. Forrás: politico.eu [2023. 12. 10.].

¹¹ Volkmann-Schluck, Philip: *Bulgaria to the Rescue: How the EU's Poorest Country Secretly Saved Ukraine*. [online], 2023. 01. 18. Forrás: politico.eu [2023. 12. 10.].

¹² Bayer, Lili: *Bulgarian PM: We're No Longer 'Soft' on Russia*. [online], 2022. 03. 04. Forrás: politico.eu [2023. 12. 10.].

¹³ Wesolowsky, Tony: *With 70 Russian Diplomats Leaving Bulgaria, Moscow's Controversial Ambassador Is Staying*. [online], 2022. 06. 30. Forrás: rferl.org [2023. 12. 10.].

¹⁴ *Russia Kicks Out 14 Bulgarian Diplomats*. [online], 2022. 08. 05. Forrás: reuters.com [2023. 12. 10.].

Rumen Radevet hozta helyzetbe, az általa kinevezett ügyvezető kormányok révén lassult az Ukrajnának küldött támogatás (habár Radev legalább elítélte az orosz támadást). Az államfő többször jelezte, hogy országa nem akarja támogatni nehézfegyverrel Ukrajnát. A 2022 végén Szófiába látogató amerikai delegáció, amely sajtóértesülések szerint a bolgár kézben lévő Sz–300-as légvédelmi rakétarendszerek Ukrajnába küldéséért cserébe 200 millió dollár értékben adott volna modern amerikai légvédelmi rakétarendszereket, süket fülekre talált.¹⁵ Mindenesetre a bolgár parlament 2022. december 9-én megszavazta, hogy katonai eszközöket küld Ukrajnának – noha a fegyverek listája titkosított, feltételezhető, hogy csak könnyűfegyverekre és lőszerre vonatkozott a döntés.¹⁶

A nyugati támogatással végül 2023 nyarán felálló nagykoalíció – Radev tevékenységét is visszaszorítandó – folytatta az Ukrajna melletti kiállást. A júliusi vilniusi NATO-csúcs előtt Volodomir Zelenszkij ukrán elnök Bulgáriába látogathatott. A bolgár parlamentben megszavaztak egy határozatot, amelyben az ország támogatja Ukrajna NATO-csatlakozását a háború befejezése után. Nem sokkal Zelenszkij távozása után pedig megszületett a bejelentés, hogy nehézfegyverzettel, egészen pontosan 100 páncélozott járművel (csapatszállítókkal) is hajlandók támogatni Ukrajnát.¹⁷ A döntést az államfő arra hivatkozva, hogy a fegyverszállítás háborúba sodorhatja Bulgáriát, megvétózta, azonban a nagykoalíciós többség decemberben felülírta ezt a járművek küldéséről, és mégis engedélyezte. A kormány továbbá Sz–300-as légvédelmi rakétarendszerekhez való rakéták küldéséről és ukrán pilóták képzésének engedélyezéséről is döntött.¹⁸

Noha Bulgáriában a Nyugat által támogatott koalíciós kormányoknak sikerült jelentős mértékben gyengíteniük az orosz befolyást, az továbbra sem szűnt meg. A bolgár közvélemény relatív többsége továbbra is jó kapcsolatokat szeretne Oroszországgal, s noha ugyancsak a viszonylagos többség támogatja Ukrajnát a háborúban, a lakosság nagy része ellenzi a fegyverszállítást.¹⁹

A háború kezdetén tanúsított Ukrajna melletti kiállás, a titkos fegyverszállítások miatt az orosz válasz sem maradt el. Számos bolgár lőszerraktárnál történt robbanás az ukrajnai agresszió óta, s többen ezeket az incidenseket az orosz szolgálatokkal hozták összefüggésbe, igaz, hasonló esetekre az előző években is láthattunk példákat.²⁰ Azzal, hogy Bulgária megtagadta, hogy rubelben fizessen az orosz gázért, az első uniós orszaggá vált, amellyel felfüggesztette a gázkereskedelmet a Gazprom.²¹ Ezt Azerbajdzsánból,²²

¹⁵ Angelov, Gerogi A. – Wesolowsky, Tony: *Bulgaria's Pro-Kremlin Leader Refuses To Send Soviet-Era Fighter Jets And Tanks To Ukraine*. [online], 2023. 03. 23. Forrás: rferl.org [2023. 12. 10.].

¹⁶ *Bulgaria to Send Its First Military Aid to Ukraine*. [online], 2022. 12. 09. Forrás: reuters.com [2023. 12. 10.].

¹⁷ *Bulgaria Agrees to Send Heavy Military Equipment to Ukraine for the First Time Since the Invasion*. [online], 2023. 07. 22. Forrás: apnews.com [2023. 12. 10.].

¹⁸ *Bulgarian Parliament Again Approves Additional Military Aid to Ukraine*. [online], 2023. 12. 08. Forrás: apnews.com [2023.12.10.].

¹⁹ Barabás T. János (2023): *A 2023-as bulgáriai választások és a kormányalakítás dilemmái*. KKI Elemzés, 19, 1–8.

²⁰ Nikolov, Krassen: *Explosions at Bulgarian Arms Factory Set to Export to Ukraine*. [online], 2023. 06. 26. Forrás: euractiv.com [2023. 12. 10.].

²¹ Strzelecki, Marek – Tsolova, Tsvetelia – Polityuk, Pavel: *Russia Halts Gas Supplies to Poland and Bulgaria*. [online], 2022. 04. 27. Forrás: reuters.com [2023. 12. 10.].

²² O'Byrne, David: *Azerbaijan Opens New Gas Pipeline to Bulgaria*. [online], 2022. 10. 11. Forrás: eurasianet.org [2023. 12. 10.].

a görög–bolgár interkonnektor megépítésével próbálják ellensúlyozni, 2023 januárjában pedig aláírtak egy megállapodást a török BOTASJ-sal,²³ ami éves szinten 1,5 milliárd köbmétert tesz lehetővé a Marmara Ereğlisi LNG-terminálból.

Bulgária ugyan csatlakozott az uniós szankciókhoz, de a komoly függőséget jelentő olajimportot illetően derogációval tudott élni, így 2024 végéig a tervek szerint vásárolhat orosz kőolajat, az ebből készült termékeket pedig egyedül Ukrajnának adhatja el,²⁴ ezáltal a Lukoil bolgár finomítója tovább folytatta a működését, a bolgár külügyminiszter pedig 2023 nyarán egy interjújában jelezte, hogy a finomított olaj 40%-a Ukrajnába megy tovább. Az olajfinomító jelentős szereppel bír: havi 3 millió hordó kőolaj érkezik Oroszországból, ezzel Bulgária a negyedik legnagyobb vásárlója az orosz olajnak Kína, India és Törökország után.²⁵

Azonban a finomító révén Oroszország jelentős bevételekhez jut; ezt megakadályozandó a bolgár kormány 2023 őszén úgy döntött, hogy 2024. március 1-jétől leállítja az orosz kőolajvásárlást. Egyúttal jelezte, hogy hajlandó lenne megvenni a Lukoiltól az olajfinomítót, amennyiben az eladná – sajtóértesülések szerint az orosz vállalat nem zárkózott el attól, hogy megváljon tőle.²⁶

A bolgár kormány arról határozott 2023 őszén, hogy megemeli a gáztranzitdíjakat, ezzel ellehetetlenítve az orosz gáztranszportot Szerbia és Magyarország felé. Az új tarifa 10 euró/megawattóra, ami 1,2 milliárd euró bevételt jelentett volna az ország számára. Az intézkedés nemcsak uniós szinten, de Bulgáriában is vitához vezetett, Radev a Legfelsőbb Bírósághoz fordult miatta. Végül 2023 decemberében a bolgár kormányzat elállt a tranzitdíjemeléstől.²⁷

Az Ukrajnának nyújtott bolgár segítség

A már említett határozott politikai fellépés és támogató nyilatkozatok mellett a bolgár állam számos módon segítette Ukrajnát. A konfliktus elejétől küld humanitárius segílyeket, 2022 végéig több mint 200 millió euró értékben,²⁸ illetve megnyitotta az ország határait az ukrán menekültek előtt. 2022 őszéig közel 800 ezer ukrán érkezett az országba, azonban jelentős részük azóta vagy más országba állt tovább, vagy visszatért Ukrajnába. Az ENSZ 2023. őszi adatai szerint kb. 140 ezer ukrán folyamodott menekültstátuszért a délkelet-európai országban. Az ukránok érkezését – a társadalmi szolidaritáson túlmenően – a bolgár állam jó néven vette, mivel lehetőséget látott arra, hogy a hatalmas munkaerőhiányt csökkentse; az első nyilatkozatok szerint Bulgária 200 ezer embernek

²³ *First Gas Delivery From Türkiye to Bulgaria Starts.* [online], 2023. 04. 13. Forrás: botas.gov.tr [2023. 12. 10.].

²⁴ *Derogation From EU Sanctions Allows Bulgaria to Export Russian Fuel to Ukraine.* [online], 2023. 05. 02. Forrás: bnr.bg [2023. 12. 10.].

²⁵ Jack, Viktor: *Russian Oil Titan Lukoil Eyes the End of Its Reign in Bulgaria.* [2023. 08. 21.] Forrás: politico.eu [2023. 12. 10.].

²⁶ *Russia's Lukoil Mulls Sale Of Operations In Bulgaria.* [online], 2023. 12. 05. Forrás: rferl.org [2023. 12. 10.].

²⁷ Nikolov, Krassen: *Bulgaria Waives Russian Gas Transit Tax in Hopes of Furthering Schengen Talks.* [online], 2023. 12. 12. Forrás: euractiv.com [2023. 12. 12.].

²⁸ *MoD: Bulgaria Has Given Close to Half a Billion Leva Humanitarian Aid to Ukraine.* [online], 2022. 12. 20. Forrás: sofiaglobe.com [2023. 12. 10.].

is munkahelyet tudott volna adni.²⁹ A kormányzat nemzetközi szervezetekkel együttműködve számos programot indított az ukrajnai menekültek megsegítésére; egyúttal számos szállodával megegyezve több mint 12 ezer embernek nyújtott szállást.³⁰

A humanitárius segítségen túl meghatározó volt a katonai támogatás. Ahogy már említettük, a bolgár kormány az elnök ellenkezése, belpolitikai megfontolás és a jelentős orosz energetikai kitétség miatt alapvetően csöndben állt az ukránok mellé, ennek ellenére az első hónapokban a becslések szerint a bolgároktól érkezett a lőszer 30%-a és az üzemanyag 40%-a az ukrán hadsereg számára.³¹ Bulgária szerepe már csak azért is fontos, mivel Európában a szovjet fegyverek egyik nagyobb lőszergyártója, s pontosan ez az, amire Ukrajnának oly nagy szüksége van – 2022 végére a fegyverexportja átlépte a 4,3 milliárd dollárt, ami az előző évinek megközelítőleg háromszorosa, a lőszergyártás központjai, Karlovo, Kazanlak és Szopot pedig gyors fejlődésnek indultak. Ugyanakkor a gyárakban történt robbanások, balesetek miatt felmerült az oroszok beavatkozásának lehetősége is.³²

A már felvázolt tényezők miatt a bolgár kormányzat támogatása csak harmadik országon keresztül történhetett a konfliktus bő első egy évében: hivatalosan nem Ukrajnának, hanem egy másik NATO-tagállamnak adta el a nehézfegyvereket, ami aztán lehetővé tette, hogy azok eljussanak a kelet-európai államba. Az Oryx adatai szerint egy NATO-tagállam 14 Szu-25-ös repülőgépet, T-72-eseket és nehézüzerségi eszközöket (152 mm-es D-20-at) vásárolt (ezeket a híreket a bolgár kormány elutasította),³³ rajtuk kívül Bulgária jelentős mennyiségű lőszer és rakétákat, illetve katonai felszerelést (sisakok, ruházat) küldött Ukrajnába.³⁴

A bolgár biztonsági és védelmi stratégia alakulása

A háborúra adott bolgár válaszok a NATO-szövetségekkel fenntartott kapcsolatok szorosabbra fűzését hozták. Ugyan nem volt közvetlen fenyegetésben az ország, de mintegy ezerfős NATO-harccsoport létesült a területén, amely 2022 decemberében kezdte meg működését.

Az ukrajnai fenyegetés a meglévő stratégiák átgondolására is készítette a kormányzatot, az érdemi munka azonban a kormányváltások és a választások miatt később indulhatott meg. A bolgár *Nemzeti Biztonsági Stratégiát*³⁵ – egy 2005-ös és egy 2008-as próbálkozás után – 2011-ben fogadták el. A stratégiában a NATO-ra és az EU-ra (közös védelem-és biztonságpolitika) építve határozták meg a célkitűzéseket. Akkor a fő külső kihívásként

²⁹ *Up to 200 000 Jobs Can Be Provided by Bulgarian Employers to Ukrainian Citizens.* [online], 2022. 02. 28. Forrás: bia-bg.com [2023.12.10.].

³⁰ *Not Many Ukrainian Refugees Have Stayed in Bulgaria Since the Start of the Invasion.* [online], 2022. 10. 10. Forrás: novinite.com [2023. 12. 10.].

³¹ Volkmann-Schluck 2023.

³² Radyokov, Ihvan: *Explosion at Gun Factory in Bulgaria Kills at Least 3 Workers.* [online], 2022. 10. 04. Forrás: aa.com.tr [2023. 12. 10.].

³³ *Bulgaria Has Not Exported T-72 Tanks, S-300 Complexes, MiG-29s or Su-25s to Ukraine, Defence Minister Says.* [online], 2023. 01. 17. Forrás: bnt.bg [2023. 12. 10.].

³⁴ *Ukraine's Armsbasket: How Bulgaria Arms Ukraine.* [online], 2023. 08. 13. Forrás: oryxspioenkop.com [2023. 12. 10.].

³⁵ *National Security Strategy of the Republic of Bulgaria.* [online], 2011. Forrás: me.government.bg [2023. 12. 10.].

a terrorizmust és az előre nem jelezhető kihívásokat jelölték meg, miközben belső problémaként az ország demográfiai helyzetét és a korrupciót. A stratégia szerint a szomszédsággal jó kapcsolatokra törekvő ország a mások belügyeibe való be nem avatkozás elvét követi. A Fekete-tenger térségét illetően az együttműködést határozza meg célkitűzésként a dokumentum. Egyúttal jelzi, hogy Bulgária aktív szerepet vállal a NATO és az EU Oroszországgal való kapcsolatainak bővítésében és fenntartásában. Az eredetileg tízéves periódusra meghatározott NBS-t 2018-ban frissítették.

A szintén 2011-ben elfogadott *Nemzeti Védelmi Stratégia* is hasonlóan vázolja fel az ország biztonsági környezetét, jóval nagyobb figyelmet szentelve a terrorizmusnak, a gazdasági kihívásoknak, a gyenge államoknak, mint Oroszország stb. Ez utóbbit csak egyszer említi mint olyan országot, amellyel az EU, a NATO és az Egyesült Államok különböző területeken folytatott stratégiai dialógusa és partnersége (terrorizmus elleni fellépés, fegyverkezés kontrollja) hozzájárul a nemzetközi biztonsági környezet fejlesztéséhez. Öt évvel később, 2016 tavaszán újabb védelmi stratégiát fogadtak el, amely már új biztonsági környezetet vázolt fel, kiemelve a hibrid hadviselés különböző formáit mint új kihívásokat, egyúttal megerősítette az ország védelempolitikájában a NATO és az EU szerepét.³⁶

Az ukrajnai háború árnyékában 2023 szeptemberében a kormány úgy döntött, hogy felülvizsgálja a védelmi politikát. A hadügyminisztérium ennek megfelelően többek között a toborzás, a képzés, a szolgálat utáni társadalmi beilleszkedés, a dezinformáció és propaganda elleni védelmi és kibervédelmi képességek fejlesztése, a bolgár hadiipari ökoszisztéma fejlesztése, innováció, kutatás és fejlesztés, a fegyveres erők struktúrájának, számainak, vezetésének áttekintését végzi el az év során. A tervek szerint 2024. február végéig az eredmények alapján elkészül egy új Fehér Könyv.³⁷

Egyúttal 2023. október elején nyilvános konzultációra bocsátották az új Nemzeti Védelmi Stratégia tervezetét. A dokumentumot illetően hangsúlyozták, hogy Bulgária védelme a NATO kollektív védelme és az EU közös biztonság- és védelempolitikájának keretében valósul meg. Ennek megfelelően a szövetségesi vállalások teljesítése az ország védelme szavatolásának alapvető része. A szöveg a NATO 2022-es stratégiai koncepciójával, a Kül- és biztonságpolitikai globális stratégiával (Global Strategy for Foreign and Security Policy) és az EU Stratégiai iránytűjével (Strategic Compass) harmonizálva jött létre. Egyúttal azt is kiemelik, hogy a védelem három pillérré épül: az államra, a fegyveres erőkre és az állampolgárokra.

A 2033-ig megfogalmazott dokumentum szerint Bulgária biztonságára a legnagyobb fenyegetést Oroszország jelenti, egyben aláhúzza, hogy az ukrajnai háború végétől függetlenül a NATO és Oroszország közötti geopolitikai konfrontáció folytatódni fog. Egyúttal nem vár változást a keleti hatalom politikai rendszerében sem. Mivel a jövőre nézve a globális katonai és nukleáris eszkaláció esélye – ahogy a fegyverkezési verseny és a konvencionális összetűzések lehetősége is – növekszik, a NATO-nak fejlesztenie kell az elrettentési és védelmi potenciálját. A dokumentum szerzői az Oroszország és Kína közötti együttműködés szorosabbra fűzését várják.

³⁶ *Bulgarian Cabinet Approves National Defence Strategy*. [online], 2016. 04. 13. Forrás: sofiaglobe.com [2023. 12. 10.].

³⁷ Kandilarov, Evgeniy: *Bulgarian Defense Policy and the New National Defense Strategy*. [online], 2023. 10. 19. Forrás: china-cee.eu [2023. 12. 10.].

Az új védelmi stratégia szerint a transzatlanti övezet védelmének legfontosabb letéteményese a NATO, egyúttal Kína felemelkedése és a geopolitikai kihívások megkövetelik a fokozottabb odafigyelést a Csendes-óceán térségére és az ottani partnerekkel való kapcsolatok fejlesztésére. Mivel egy új vasfüggöny ereszkedik le Európára a háború miatt, ami az európai országok számára orosz információs-pszichológiai, gazdasági és politikai beavatkozási kísérleteket fog hozni.

A dokumentum szerint a fekete-tengeri régió hosszabb távon is jelentős potenciális kockázati tényező lesz. Emiatt a NATO-nak nagyobb mértékben kell koncentrálnia a térségre, egyúttal erősíteni kell a partnerek ellenállási és védelmi képességeit is. A szerzők szerint Oroszország a posztszovjet térséget a saját érdekszférájának tekinti, s mindent meg fog tenni, hogy megakadályozza Ukrajna NATO- és EU-csatlakozását.

A stratégia rámutat az euroatlanti államokat érintő kihívásokra, mint a populizmus és a radikális pártok megjelenésére, amelyek megnehezítik a meglévő migrációs, gazdasági és terrorizmushoz kötődő kihívások kezelését. További kihívásként reflektál többek között a terrorizmusra, a Közel-Keleten lévő negatív, biztonságot érintő tendenciákra, az energetikai és kritikus infrastruktúra elleni támadások jelentette kockázatokra, az uniós és NATO-tagok közötti konfliktusokra, a klímaváltozásra és a migrációra.

A dokumentum kiemeli, hogy a bolgár védelem a NATO irányelveinek megfelelően épül fel, s a jövőben jelentős erőfeszítéseket tesz az elrettentési és védelmi képességek javítása terén. Hosszabb távon számít a NATO-csapatok állomásozására az ország területén, egyúttal jelzi, hogy Bulgária is hajlandó csapatokat küldeni NATO-kötelékben más országokba. A stratégia szerint már a 2024-es költségvetésben eléri a 2%-os védelmi kiadásokat, amit ezután tartani fognak; ahogy a védelmi kiadások legalább 20%-át új beszerzésre kell fordítani. Egyúttal bérfejlesztést is vízionál a fegyveres erők tagjai számára.

A haderő modernizációja és a védelmi költségvetés

Ugyan Bulgária 2004-ben csatlakozott a NATO-hoz, a haderőfejlesztés elmaradt. Sem a 2%-os GDP-arányos katonai kiadásokat nem sikerült elérni, sem pedig lecserélni a meglévő, jellemzően szovjet haditechnikát nyugatira. A háború előtt csak két nagyobb nyugati beszerzésre futotta:³⁸ 2019-ben 8 darab F-16-os leszállításáról állapodott meg a bolgár kormány a Lockheed Martin vállalattal, illetve 2020 őszén megegyezés született arról, hogy a német NVL Group és a bolgár MTG Dolphin Várnában két, egyenként 2300 tonna multifunkciós korvetet épít közösen. A két hajó összeszerelése 2023 augusztusában kezdődött meg.³⁹

Az ukrajnai fejlemények azonban meggyőzték Szófiát a modernizáció szükségességéről. A jelenlegi kormánykoalíció mindkét nagy pártja elkötelezett a gyors fejlesztésben. Az új haderőfejlesztési terv parlamenti elfogadására 2023 végén vagy 2024 elején sor kerülhet. Ezzel együtt a védelmi költségvetés kapcsán is bejelentések történtek, hogy

³⁸ Angelov, Georgi A.: *After Russia's Invasion Of Ukraine, Bulgaria Is Rapidly Trying To Modernize Its Armed Forces.* [online], 2023. 09. 25. Forrás: refil.org [2023. 12. 10.].

³⁹ Mitsopoulos, Dimitris: *Bulgaria's First Modern Corvette Launched By Local Shipyard.* [online], 2023. 08. 09. Forrás: navalnews.com [2023. 12. 10.].

2024-re az ország elérje a 2%-os GDP-arányos ráfordítást. A 2023-as évben Bulgária 1,9%-ot költött védelmi kiadásokra, 2025-ben pedig 2% fölötti kiadásokat tervez.⁴⁰

Az elköteleződés a hadsereg modernizációját illetően már hozott eredményeket: 2022-ben – a szocialista és a nemzeti radikális képviselők ellenére – sikerült megegyezni újabb nyolc F-16-os beszerzéséről.

A Dél-Ukrajnát ért orosz támadások, a tengeri útvonalak veszélyeztetése miatt a parti őrség fejlesztése kiemelt szerepet kapott a kormányzati célok között. A már említett két korvetten kívül parti légvédelmi rakétaütegek beszerzéséről döntött a bolgár vezetés, 2022-ben pedig svéd gyártmányú RBS-15 Mk3 rakétákról.

A másik kiemelt cél a katonai szállítójárművek beszerzése – már 2022 előtt megindult az eredménytelenül záruló tárgyalások a finn Patria és az amerikai General Dynamics-szal –, ami úgy tűnik, pozitív fordulatot vett, miután az Egyesült Államok rábólintott 183 Stryker ICV lövészállító járműre 1,5 milliárd dollár értékben,⁴¹ de egyelőre nem jött létre a megállapodás.

A fentebb említetteken kívül a kormányzat szeretne új radarrendszereket is beszerezni (öt rögzített és két mobilt), ajánlatok már érkeztek a Lockheed Martintól, az izraeli Eltától, az olasz Leonardótól, a spanyol Indrától és a francia Thales-től. Amikor először felvetődött a terv a hét rendszer beszerzéséről 2019-ben, akkor még 185 millió euróval számoltak, de most már jóval nagyobb keretet kellene elkülöníteni erre a célra, ami viszont a bolgár költségvetésnek okoz kihívást. 2023 nyarán már érkezett egy bejelentés, hogy amerikai vállalat fejlesztene és telepítene két bolgár hajóra radarrendszert.⁴²

A légvédelmi rakétarendszerek a további nagy fejlesztési irány. Egyelőre kisebb hatótávolságúak vásárlása van tervben, s lehetőség szerint olyanok, amelyeket a meglévő készletekből el tudnak látni rakétákkal, így felmerült a NASAMS védelmi rendszere.⁴³

Konklúzió

Az Európai Unió és a NATO-n belül hagyományosan erős orosz kapcsolatokkal rendelkező Bulgária az ukrajnai háborúval NATO-partnereihez hasonlóan Ukrajna mellett kötelezte el magát. A háború az oroszparti és a nyugatos erők közötti törésvonalat is felszínre hozta, ami egyes politikai aktorok, így az államfő vagy egyes pártok részéről egy széles skálán a bolgár (katonai) segítségnyújtás ellenzésén át egészen az uniós szankciókhoz való csatlakozás ellenzéséig terjedt. Az ellenérdekelt politikai szereplők azonban nem tudták érdemben akadályozni a bolgár kormányzat, különösen a háború kirobbanásának pillanatában regnáló Petkov-kormány Ukrajna melletti határozott kiállását. Az első hónapokban Bulgária titokban jelentős mennyiségű üzemanyagot és lőszert szállított Kijevnek, így a bolgár segítség különösen fontos volt az ukrán államnak a kritikus kezdeti időszakban. A későbbiekben Ukrajna fokozta a humanitárius mellett a katonai segítségnyújtást is

⁴⁰ *Defense Spending to Make Up 2% of GDP in 2024*. [online], 2023. 06. 29. Forrás: gov.bg [2023. 12. 10.].

⁴¹ *Bulgaria – Stryker Vehicles*. [online], 2023. 09. 01. Forrás: dsca.mil [2023. 12. 10.].

⁴² *Notice of Intent/Special Notice VisionMaster Navigation Radar Equipment, Foreign Military Sales (FMS), Republic of Bulgaria*. [online], 2023. 09. 27. Forrás: sam.gov [2023. 12. 10.].

⁴³ Angelov 2023.

nehézfegyverek küldésével, amire 2023 végén tudott rábólintani a parlament. Ezzel együtt harmadik (NATO-) tagállamon keresztül 2022 február óta nehézfegyvereket is juttatott Ukrajnába. Szófia a számára kulcsfontosságú energetikai terület (orosz kőolaj) kivételével csatlakozott az uniós szankcióhoz, a háború kitörése óta miniszterelnökei számos alkalommal határozottan elítélték Oroszországot.

Az ország a megváltozott biztonsági környezetre reagálva új stratégiát is alkotott. Az új *Nemzeti Védelmi Stratégia* (e sorok írásakor még csak a tervezete) az Oroszországi Föderációt egyenesen fenyegetésként határozza meg, ami egyértelmű szakítást jelen a 2010-es verzióhoz képest, ahol az országgal még a kapcsolatok építése volt a cél.

Szófia egyértelmű Nyugat melletti elköteleződése az orosz kritikákat is kiváltotta, amelyek hamar ellenlépésekhez vezettek. Az orosz nagykövettel folytatott diplomáciai szópárbaj orosz és bolgár diplomaták kölcsönös kitiltásához vezetett, 2022 áprilisában pedig a gázszállítás leállításához, miután a bolgárok visszautasították, hogy az orosz gázért rubelben fizessenek. Ugyan az orosz gazdasági érdekeltségeket nem számolták fel – jelenleg is orosz kézben van az ország egyetlen finomítója –, de az orosz befolyás csökkent. Ezzel együtt a változékony belpolitikai helyzetben az utóbbi évek választásai után 2023 nyarán felállt nagykoalíció egyre határozottabb lépéseket tesz Ukrajna megsegítése érdekében, ami a ruszofil körök visszaszorulását is jelenti.

Az orosz fenyegetés hatására felgyorsultak az alapvetően szovjet haditechnikát használó bolgár haderő modernizációjára tett erőfeszítések. Az elmúlt közel két év korlátozott eredményéhez az is hozzájárult, hogy a kormányváltások, gyakori választások miatt csak a Petkov-kormány (2021. december – 2022. június) és a Denkov-kormány (2023 júliusától) idején lehetett érdemi munkát folytatni ebben a kérdésben. Szófia a meglévő nyolc F–16-os vadászgépéhez további nyolcat vásárol, illetve szintén fejleszteni kívánja a hadiflottáját, a radarrendszereit, a lövészszállító és légvédelmi (rakétarendszer) képességeit. Azonban a jelentős hadiipari fejlesztés lehetőségei korlátozottak, nemcsak az ellenérdekeltektől, de a szűkös költségvetési források miatt is. Bulgária az EU legszegényebb tagállama, s hiába elkötelezett a katonai kiadások 2% fölé emelésében, ez csak a következő években fog megtörténni.

Összességében Bulgária az orosz gazdasági és politikai kapcsolatok kockázatásával NATO-s és uniós szövetségeseivel együttműködve állt ki Kijev mellett, ami miatt az orosz gázszállításról kellett lemondania, illetve többek között az orosz turisták távolmaradásával további gazdasági veszteségeket elszenvednie. Ennek ellenére Szófia továbbra is támogatja Kijevet, hangsúlyozza nyugati elkötelezettségét, és erőfeszítéseket tesz haderejének modernizálása érdekében.

Felhasznált irodalom

- Angelov, Georgi A.: *After Russia's Invasion Of Ukraine, Bulgaria Is Rapidly Trying To Modernize Its Armed Forces*. [online], 2023. 09. 23. Forrás: refl.org [2023. 12. 10.].
- Angelov, Gerogi A. – Wesolowsky, Tony: *Bulgaria's Pro-Kremlin Leader Refuses To Send Soviet-Era Fighter Jets And Tanks To Ukraine*. [online], 2023. 03. 23. Forrás: rferl.org [2023. 12. 10.].
- Barabás T. János (2023): A 2023-as bulgáriai választások és a kormányalakítás dilemmái. *KKI Elemzés*, 19, 1–8. Online: <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2023.19>

- Bayer, Lili: *Bulgarian PM: We're No Longer 'Soft' on Russia*. [online], 2022. 03. 04. Forrás: politico.eu [2023. 12. 10].
- Bulgaria Agrees to Send Heavy Military Equipment to Ukraine for the First Time Since the Invasion*. [online], 2023. 07. 22. Forrás: apnews.com [2023. 12. 10].
- Bulgaria Has Not Exported T-72 Tanks, S-300 Complexes, MiG-29s or Su-25s to Ukraine, Defence Minister Says*. [online], 2023. 01. 17. Forrás: bnt.bg [2023. 12. 10].
- Bulgaria – Stryker Vehicles*. [online], 2023. 09. 01. Forrás: dsca.mil [2023. 12. 10].
- Bulgaria to Send Its First Military Aid to Ukraine*. [online], 2022. 12. 09. Forrás: reuters.com [2023. 12. 10].
- Bulgarian Cabinet Approves National Defence Strategy*. [online], 2016. 04. 13. Forrás: sofiaglobe.com [2023. 12. 10].
- Bulgarian Parliament Again Approves Additional Military Aid to Ukraine*. [online], 2023. 12. 08. Forrás: apnews.com [2023. 12. 10].
- Defense Spending to Make Up 2% of GDP in 2024*. [online], 2023. 06. 29. Forrás: gov.bg [2023. 12. 10].
- Derogation From EU Sanctions Allows Bulgaria to Export Russian Fuel to Ukraine*. [online], 2023. 05. 02. Forrás: bnr.bg [2023. 12. 10].
- Düró József (2011): Támadás jobbról. Az Ataka felemelkedése. In Láncki András (szerk.): *Nemzet és radikalizmus. Egy új pártcsalád felemelkedése*. Budapest: Századvég, 331–355.
- First Gas Delivery From Türkiye to Bulgaria Starts*. [online], 2023. 04. 13. Forrás: botas.gov.tr [2023. 12. 10].
- Hak ve Özgürlükler genel başkanı azledildi*. [online], 2015. 12. 25. Forrás: dw.com [2023. 12. 10].
- Jack, Viktor: *Russian Oil Titan Lukoil Eyes the End of Its Reign in Bulgaria*. [online], 2023. 08. 21. Forrás: politico.eu [2023. 12. 10].
- Kandilarov, Evgeniy: *Bulgarian Defense Policy and the New National Defense Strategy*. [online], 2023. 10. 19. Forrás: china-cee.eu [2023. 12. 10].
- Mitsopoulos, Dimitris: *Bulgaria's First Modern Corvette Launched By Local Shipyard*. [online], 2023. 08. 09. Forrás: navalnews.com [2023. 12. 10].
- MoD: *Bulgaria Has Given Close to Half a Billion Leva Humanitarian Aid to Ukraine*. [online], 2022. 12. 20. Forrás: sofiaglobe.com [2023. 12. 10].
- National Security Strategy of the Republic of Bulgaria*. [online], 2011. Forrás: me.government.bg [2023. 12. 10].
- Nikolov, Krassen: *Explosions at Bulgarian Arms Factory Set to Export to Ukraine*. [online], 2023. 06. 26. Forrás: euractiv.com [2023. 12. 10].
- Nikolov Krassen: *Bulgaria Waives Russian Gas Transit Tax in Hopes of Furthering Schengen Talks*. [online], 2023. 12. 12. Forrás: euractiv.com [2023. 12. 12].
- Not Many Ukrainian Refugees Have Stayed in Bulgaria Since the Start of the Invasion*. [online], 2022. 10. 10. Forrás: novinite.com [2023. 12. 10].
- Notice of Intent/Special Notice VisionMaster Navigation Radar Equipment, Foreign Military Sales (FMS), Republic of Bulgaria*. [online], 2023. 09. 27. Forrás: sam.gov [2023. 12. 10].
- O'Byrne, David: *Azerbaijan Opens New Gas Pipeline to Bulgaria*. [online], 2022. 10. 11. Forrás: eurasianet.org [2023. 12. 10].
- Oliver, Christian: *Bulgarian PM Fires Defense Minister for Promoting Putin's Spin*. [online], 2022. 02. 28. Forrás: politico.eu [2023. 12. 10].
- Petrov, Angel: *War in Ukraine Threatens to Upend Politics in Bulgaria*. [online], 2022. 03. 18. Forrás: balkaninsight.com [2023.12.10].
- Pieńkowski, Jakub (2022): Bulgaria's Reaction to Russia's Invasion of Ukraine. *PISM Spotlight*, 52, 1–2. Online: <https://pism.pl/publications/bulgarias-reaction-to-russias-invasion-of-ukraine>
- Radykov, Ihvan: *Explosion at Gun Factory in Bulgaria Kills at Least 3 Workers*. [online], 2022. 10. 04. Forrás: aa.com.tr [2023. 12. 10].
- Radykov, Ihvan – Ugurlu, Sibel: *Bulgaria Will Not Expel Russian Diplomats for Now: PM*. [online], 2018. 03. 30. Forrás: aa.com.tr [2023. 12. 10].
- Russia kicks out 14 Bulgarian diplomats*. [online], 2022. 08. 05. Forrás: reuters.com [2023. 12. 10].
- Russia's LUKoil Mulls Sale Of Operations In Bulgaria*. [online], 2023. 12. 05. Forrás: rferl.org [2023. 12. 10].
- Stefanov, Ruslan – Martin Vladimirov szerk. (2020): *The Kremlin Playbook in Southeast Europe. Economic Influence and Sharp Power*. Sofia: Center for the Study of Democracy. Online: https://csd.eu/fileadmin/user_upload/publications_library/files/2020_12/KREMLIN_PLAYBOOK_3_WEB_NEW.pdf

- Strzelecki, Marek – Tsołova, Tsvetelia – Polityuk, Pavel: *Russia Halts Gas Supplies to Poland and Bulgaria*. [online], 2022. 04. 27. Forrás: reuters.com [2023. 12. 10.].
- Ukraine's Armsbasket: How Bulgaria Arms Ukraine*. [online], 2023. 08. 13. Forrás: oryxspioenkop.com [2023. 12. 10.].
- Up to 200 000 Jobs Can Be Provided by Bulgarian Employers to Ukrainian Citizens*. [online], 2022. 02. 28. Forrás: bia-bg.com [2023. 12. 10.].
- Viola Cintia (2023): Válaszúton Bulgária – menekülés a belpolitikai válságspirálból. *MKI Elemzés*, 39, 1–11. Online: <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2023.39>
- Volkman-Schluck, Philip (2023): *Bulgaria to the Rescue: How the EU's Poorest Country Secretly Saved Ukraine*. [2023. 01. 18.] Forrás: politico.eu [2023. 12. 10.].
- Wesolowsky, Tony: *With 70 Russian Diplomats Leaving Bulgaria, Moscow's Controversial Ambassador Is Staying*. [online], 2022. 06. 30. Forrás: rferl.org [2023. 12. 10.].

Holka Aranka¹

Az Ukrajnában zajló háború hatása Szerbiára²

A tanulmány a 2022. február 24-én kitört orosz–ukrán háború Szerbiára gyakorolt hatásait vizsgálja. A szerb nemzeti biztonsági stratégia, illetve külpolitika alapelveinek rövid bemutatása után rátér Szerbia Oroszországgal és Ukrajnával való viszonyára, de érinti az ország Európai Unióval, illetve Amerikai Egyesült Államokkal kialakított kapcsolatait is. Ezek áttekintése után a háborúra adott reakció, illetve a lakosság álláspontja következik. Külön fejezet szól a szerb biztonságpolitika alakulásáról, illetve a 2023-as év koszovói zavargásairól. A tanulmány összeggzéssel zárul, amely röviden összefoglalja a szerb kül- és biztonságpolitika legfontosabb lépéseit, valamint a tanulmány főbb következtetéseit.

Kulcsszavak: Szerbia, orosz–ukrán háború, Koszovó, totális védelem

The Effects of the War in Ukraine to Serbia

The study aims to present how the war in Ukraine unleashed in 24th February 2022 affects the Serbian foreign and security policy. It starts with an introduction to Serbia's national security strategy and it describes the principles of Serbian foreign policy. The next chapter reveals Serbia's relations with both Russia and Ukraine, and it also concerns the country's relations with the European Union and the United States. After that, it presents Serbia's actions after the outbreak of the war and the people of Serbia's views on the war. There is a chapter on how national security strategy evolved due to the conflict in Ukraine. In this context, tensions and conflicts in Kosovo are mentioned and how the war in Ukraine and the conflict in Kosovo affects the Serbian security policy. The article ends with a summary of Serbia's most important measures in the field of foreign and national security policy, and the main conclusions of the study.

Keywords: Serbia, war in Ukraine, Kosovo, total defence

Bevezetés

Szerbia katonailag semleges államként határozza meg önmagát, amely a semlegesség megtartása mellett együttműködésre törekszik a régióban jelen lévő vezető katonai erőkkel, mindenekelőtt a NATO-val és Oroszországgal. A jelenlegi szerb külpolitika alapjait az akkori államfő, Boris Tadić fektette le 2009-ben, ennek fő célja az EU-tagság elérése

¹ Holka Aranka a Nemzeti Köszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájának doktori hallgatója. E-mail: holka.aranka@stud.uni-nke.hu

² A tanulmány a TKP2021-NVA-16 számú projektnek a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

és a stratégiai partnerség kialakítása az USA-val, Oroszországgal és a feltörekvő Kínával.³ Ugyanebben a szellemiségben íródott a jelenleg érvényes, 2019-es nemzeti biztonsági stratégia is.

A szerb kül- és biztonságpolitika legmeghatározóbb eleme Koszovó, amelynek 2008-as függetlenségi deklarációját Szerbia nem fogadja el, és továbbra is a saját autonóm tartományként kezeli az ENSZ BT 1244-es határozatára hivatkozva. A nemzeti biztonsági stratégia Koszovó független államként való elismerését olyan tényezőként írja le, amely beárnyékolhatja a diplomáciai kapcsolatokat más országokkal.⁴

Szerbia viszonya Oroszországgal és Ukrajnával

Az orosz–ukrán háború Szerbiára gyakorolt hatásainak vizsgálatához érdemes megnézni, milyen viszony fűzi az országot a hadban álló felekhez, különösen Oroszországhoz. Természetesen fontos szem előtt tartani azt is, hogy Oroszország és Ukrajna eltérő geopolitikai státusszal rendelkezik, és ez befolyásolja Szerbia konfliktusra adott reakcióját is.

Az ENSZ BT tagjaként Oroszország és Kína számít Szerbia legjelentősebb támogatójának Koszovó ügyében, mivel akadályozzák annak felvételét a nemzetközi szervezetekbe. Szerbiát egyébként is sok történelmi-kulturális szál fűzi Oroszországhoz, habár a két ország közötti tényleges együttműködés mértéke közel sem olyan számottevő, mint azt a szerb média vagy a politikusok nyilatkozatai időnként sugallják.

Oroszország fontos fegyverbeszállítója Szerbiának, azonban nem különösebben szoros a két ország közötti katonai együttműködés. A NATO-val Szerbia már 2006 óta együttműködik, míg az Oroszország által dominált, a Varsói Szerződés utódjának tekintett Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetének csak 2013-ban lett megfigyelő tagja.⁵ Szerbia több közös hadgyakorlaton is vett részt az észak-atlanti szövetséggel, mint Oroszországgal.⁶

Az orosz–szerb viszony aszimmetrikus jellegére mutathat rá az eredetileg adományoknak szánt MiG–29-es vadászgépek érkezése, amelyeknek a megjavítása 185 millió dollárba került a szerb kormánynak. Ez az eset jó példája annak is, mennyire szélsőséges Oroszország megítélése a szerb sajtóban: volt olyan kormánypárti hírportál, amelyik a hírt úgy találta, hogy Putyin „megvédi Szerbiát” a vadászgépekkel.⁷ A köztudatban Oroszország gyakran Szerbia védelmezőjeként jelenik meg a történelmi szerepe, illetve a Koszovó ügyében nyújtott támogatása miatt, ennek a képnek a fenntartásához és erősítéséhez gyakran a média is hozzájárul.

Donald Trump elnöksége alatt az amerikai közvetítési kísérletek Koszovó ügyében a szerb–orosz kapcsolatok átmeneti elhidegülését eredményezték. Emellett a szerb kormány számára egyre előnytelenebbé vált Vlagyimir Putyin népszerűsége (egy későbbi,

³ Tadić: *Četiri stuba diplomatije*. [online] 2009. 08. 30. Forrás: b92.net [2024. 06. 30.].

⁴ *Стратегија националне безбедности Републике Србије*. [online], 2020, 18. Forrás: mod.gov.rs [2024. 06. 30.].

⁵ Pavić, Snježana: *Srbija postala članica nasljednika Varšavskog pakta: Beograd u vojnom savezu s Rusima!* [online], 2013. 04. 17. Forrás: jutarnji.hr [2024. 06. 30.].

⁶ Harangozó Dániel (2020): *Semlegesség és „egyensúlypolitika” Szerbia katonai kapcsolataiban*. *KKI Elemzések*, 89, 7.

⁷ Vuksanović, Vuk (2022): *Russia And China Friends and Brothers of The Captured State. Analysis of Narratives Used to Capture the State*, 6.

2022-es felmérés alapján a válaszadók 45%-a tartotta a legjobb politikusnak, ami csupán 1%-kal maradt el Aleksandar Vučić támogatottságától).⁸ A kormánypárti média így egyre negatívabban nyilatkozott róla, illetve Oroszországról.⁹ Ekkor fűzte Szerbia szorosabbra a viszonyt Koszovó ügyében a másik jelentős támogatójával, Kínával,¹⁰ ami a biztonságpolitika terén főleg katonai eszközök, felszerelések beszerzésében nyilvánult meg.¹¹ Koszovót illetően az amerikai erőfeszítések ellenére nem történt nagy előrelépés, és Biden megválasztása után Szerbia ismét Oroszország felé fordult.

A külkereskedelem terén sem olyan jelentős az együttműködés, mint azt gondolnánk. Noha Oroszország mind behozatali, mind kiviteli oldalon a legfontosabb külkereskedelmi partnerek között szerepel, Szerbia sokkal nagyobb áruforgalmat bonyolít le az Európai Unió országaival (mindenekelőtt Németországgal), a régió országaival, illetve Kínával.¹² Ez a háború eddigi két évében sem változott jelentősen. 2022-ben a kiviteli forgalom 13,7%-a Németországba irányult, Oroszországba pedig csak a 4,1%-a. Behozatali oldalon Kína volt az első helyen (a teljes áruforgalom 12,1%-ával), Németország a második (11,4%), Oroszország pedig csak a harmadik (7,5%).¹³ 2023-ban a kivitel terén tovább nőtt Németország részesedése (15,1%), és csökkent Oroszországé (3,9%). Az importforgalomnál ugyanez a tendencia figyelhető meg: Németország részesedése (13,1%) megelőzi Kínáét is (12,2%), Oroszország pedig az ötödik helyre szorult vissza (4,3%).¹⁴

Annál jelentősebb viszont az orosz befolyás az energetikai szektorban. A földgáz túlnyomó része orosz import, habár a kőolajnak, amelyet Szerbia a horvátországi Omišalj kikötőből az Adria kőolajvezetéken át szerez be, már a szankciók előtt is csak egy része származott Oroszországból. Szerbia amiatt preferálta inkább az orosz olajat, mert ahhoz jóval alacsonyabb áron juthatott hozzá.¹⁵

A kőolaj és a földgáz feldolgozása egy 2008-as államközi szerződés eredményeként orosz kézbe került. Ekkor a szerbiai olajvállalat (Naftna Industrija Srbije, NIS) 51%-a igen jutányos áron az orosz Gazprom Nyefty tulajdonába került. A Gazprom részesedése a cégben a leányvállalatával együtt így összesen 56,15%-os.¹⁶ Az akvizíció vélhetően nem volt független az orosz fél Koszovó ügyében nyújtott további támogatásától sem.¹⁷

A szankciók és Putyin bizonyos nyilatkozatainak hatására felmerült már az olajvállalat visszavásárlása, illetve eladása (még Magyarország is szóba került lehetséges

⁸ *Putin u Srbiji za procenat iza Vučića po popularnosti, „možda bi ga i pobedio”*. [online], 2022. 06. 29, forrás: n1info.rs [2024. 08. 14].

⁹ Vuksanović 2022: 7.

¹⁰ Vuksanović 2022: 7.

¹¹ Harangozó 2020: 8–9.

¹² A Szerbiai Statisztikai Hivatal 2021-es, 2022-es és 2023-as adatai alapján. A 2021-es adatok forrása a 2022-es statisztikai évkönyv: *Statistički godišnjak Republike Srbije, 2022*. [online], 2022, 320. Forrás: stat.gov.rs [2024. 06. 30.].

¹³ A 2022-es adatokat szerepeltető 2023-as statisztikai évkönyv adatai alapján. *Statistički kalendar Republike Srbije, 2023*. [online], 2023, 58. Forrás: stat.gov.rs [2024. 06. 30.].

¹⁴ A 2023-as adatokat szerepeltető 2024-es statisztikai évkönyv adatai alapján. *Statistički kalendar Republike Srbije, 2024*. [online], 2024, 58. Forrás: stat.gov.rs [2024. 06. 30.].

¹⁵ Petrović, Aleksandra: *Spremite se za poskupljenje goriva: Nema više ruske nafte i to ćemo morati da platimo*. [online], 2022. 10. 06. Forrás: nova.rs [2024. 06. 30.].

¹⁶ A cég hivatalos honlapja alapján. Forrás: www.nis.rs/informacije-o-kompaniji/

¹⁷ Biočina, Marko: *Rusija naftom preuzela kontrolu nad Balkanom*. [online], 2009. 04. 21. Forrás: nacional.hr [2024. 07. 01.].

partnerként),¹⁸ illetve a szerb energetikai portfólió diverzifikálása. Nagy lépésnek bizonyult ebbe az irányba a bolgár–szerb interkonnektor átadása 2023. december 10-én, amelyen keresztül Azerbajdzsánból érkezik cseppfolyósított gáz Szerbiába.¹⁹ Ez jelentősen csökkentheti a jövőben az ország orosz gáztól való függését. Akadt példa azonban a közelítésre is: annak érdekében, hogy Szerbia továbbra is a jóval olcsóbb, Oroszországból származó kőolajat használhassa, felmerült lehetőségként a Barátság kőolajvezeték magyar szakaszának meghosszabbítása is. Az egyéb, az Adria kőolajvezeték megkerülését célzó alternatívák tükrében az elképzelést inkább politikai megfontolások, mint szakmai és energiabiztonsági szempontok ihlették, és a jövője egyelőre bizonytalan.²⁰

Oroszország számára Szerbia jelentőségét az adja, hogy a régióban egyedülként nem kíván csatlakozni a NATO-hoz, és Bosznia-Hercegovina csatlakozását is lassíthatja, esetleg meg is akadályozhatja annak szerb entitása. A szerb szimpátia megőrzése ezért kiemelten fontos Oroszország számára.

A két ország eltérő hatalmi státusza miatt minőségében más Szerbia Ukrajnával kialakított kapcsolata, és azt jelentősen befolyásolja Oroszország, illetve az azt övező szerb szimpátia.²¹ A diplomáciai kapcsolatok felvételére 1994-ben került sor, azóta a két ország számos téren együttműködik (például gazdasági és kulturális téren), azonban ez közel sem kap akkora hangsúlyt, mint Oroszország esetében. Ukrajna az elsők között tiltakozott egyébként az 1999-es NATO-bombázások ellen, és a délszláv háborúk idején igyekezett közvetíteni Milošević Szerbiája és a Nyugat között.²² Máig nem ismeri el Koszovó függetlenségét, de geopolitikai státuszánál fogva Oroszország hatékonyabban tudja annak elismerését, nemzetközi szervezetekbe történő felvételét akadályozni, mint Ukrajna. A háború kitörése után Ukrajna támogatása Szerbia számára gyakran egyetlen jelentett a Nyugat felé tett gesztusokkal.

Szerbia és az orosz–ukrán konfliktus

Szerbia a 2014-es válság után többször is hangsúlyozta, hogy tiszteletben tartja Ukrajna területi integritását, és nem támogatja az orosz szeparatistákat. Nem ismerte el a Krím félsziget Oroszországhoz csatolását, illetve a Donyecki és Luhanszki Népköztársaság önállóságát, az Oroszországgal szembeni uniós szankciókhoz viszont már nem csatlakozott. A szakadár orosz területek önállóságának elismerése Koszovó elismerését hozná magával, és valószínűleg a Nyugat sem venné jó néven, míg az Oroszország elleni szankciókkal Szerbia megkockáztatná, hogy elveszíti a Koszovó ügyében kapott orosz támogatást. A lakosság körében az orosz fél volt eddig is a népszerűbb. A szerb törvények ugyan nem engedik meg, hogy a szerb állampolgárok más ország konfliktusaiban vegyenek részt, több

¹⁸ Raknić, Damjan: *Srbi okreću leđa ruskom plinu: Vučiću gori pod petama, MOL kupuje i srpsku naftnu industriju?* [online], 2022. 11. 08. Forrás: jutarnji.hr [2024. 07. 02.].

¹⁹ *Interkonektor Srbija – Bugarska pušten u rad: „Mi danas menjamo energetske mapu Evrope”.* [online], 2023. 12. 10. Forrás: telegraf.rs [2024. 07. 01.].

²⁰ Đurović, Branimir (2023): *Družba preko Mađarske. Uticaj izgradnje novog naftovoda na energetske bezbednost Srbije*, 8.

²¹ Šimkević, Katerina (2023): *Zaboravljeno prijateljstvo: Srpsko-ukrajinski odnosi i proruski narativi*, 3.

²² Šimkević 2023: 4.

száz önkéntes csatlakozott az orosz félhez, ez 2022 februárja után is folytatódott, ami ellen a szerb államfő és védelmi miniszter is tiltakozott.²³ Árnyalja a képet, és szintén a szerb–orosz viszony aszimmetrikus mivoltáról árulkodik azonban a szerb önkéntesekkel való rossz bánásmód, amire a szerbek toborzásáért felelős Dejan Berić is panaszkodott.²⁴ Több szimpátiatüntetést is szerveztek Oroszország mellett, amelyeken a hivatalos állásponttal ellentétben a Krím félszigetet ugyanúgy Oroszország részeként kezelték, mint ahogy Koszovót Szerbia részeként.

2014 után orosz részről is többször hasonlították már a donbaszi régió helyzetét Koszovóhoz. Vlagyimir Putyin, aki több felmérés alapján is a legnépszerűbb külföldi politikusnak számít,²⁵ egy 2022. április 26-i nyilatkozatában arról beszélt, hogy a Donyecki és Luhanszki Népköztársaság egyoldalú kikiáltására a nyugati hatalmak teremtettek precedenst Koszovóval.²⁶ Ez hatalmas felháborodást és csalódást keltett Szerbiában, hiszen ezzel az orosz elnök burkoltan elismerte Koszovót államként.²⁷

Magára a háború kitörésére Szerbia hasonlóan reagált, mint 2014-ben. Elítélte az orosz agressziót, és rendre megszavazta az ENSZ Oroszországot elmarasztaló nyilatkozatait, többek közt azt a 2022. október 12-i ENSZ-határozatot is, amely érvénytelennek nyilvánította az Ukrajna megszállt részeiben tartott orosz népszavazásokat. Ezenkívül Szerbia menekülteket fogadott be, és humanitárius segítyeket nyújtott Ukrajnának. Szerbia emellett az orosz emigránsok kedvelt célpontja, akik jellemzően a mobilizáció és Putyin rendszere miatt indulnak útnak.²⁸

Egy, a Pentagonból 2023 áprilisában kiszivárgott dokumentum alapján Szerbia nemcsak diplomáciai és humanitárius segítséggel támogatja Ukrajnát, hanem katonai eszközökkel is.²⁹ Az ukrán katonák kiképzését eszerint Szerbia nem vállalja, azonban fegyvereket szállít az országnak. A szerb vezetés ezt tagadta, Vučić csak annyit jegyzett meg pár hónappal később a *Financial Times*nek adott interjújában, hogy közvetve, a kereskedelmi

²³ *Serbia Asks Russia to End Recruitment of Its People for Ukraine War*. [online], 2023. 01. 17. Forrás: reuters.com [2024. 07. 03.].

²⁴ *Ruski oficiri pretukli srpske dobrovoljce u Ukrajini: Odbili izvršiti zapovijed?* [online], 2024. 01. 09. Forrás: klix.ba [2024. 07. 03.].

²⁵ A korábban említett felmérés mellett készült egy, a háború első évét összefoglaló közvélemény-kutatás is, amelyben a többség inkább pozitívan jellemezte Putyint. A felméréshez lásd Rašeta, Dragoslav et al. (2023): *Rat u Ukrajini i javno mnjenje u Srbiji. Godišnji pregled mart 2022 – mart 2023.*, 21.

²⁶ *Putin Cites Precedent of Kosovo in Explaining Recognition of DPR, LPR*. [online], 2022. 04. 26. Forrás: tass.com [2024. 07. 03.].

²⁷ *Srbi bijesni na Putina, tvrde da im je okrenuo leđa: „Zar ovako, braćo Rusi?”* [online], 2022. 04. 28. Forrás: dnevnik.hr [2024. 06. 23.].

²⁸ Sejdinović, Nedim: *Rusi u Srbiji: Bijeg od putinizma, rata i mobilizacije*. [online], 2024. 05. 27. Forrás: balkans.aljazeera.net [2024. 07. 02.]. Árnyalja némiképp a képet egy Szerbiában élő orosz műfordító, Elena Koposzova esete, akit 2024 februárjában nemzetbiztonsági kockázatra hivatkozva utasítottak ki az országból. A feltételezések szerint ez nem volt független attól, hogy ő is aláírta azt a Putyint és az ukrajnai háborút bíráló nyílt levelet, amelyet az orosz diaszpóra tagjai fogalmaztak meg közvetlenül a háború kitörése után. Később a fellebbezésére megváltoztatták a döntést, és Szerbiában maradhatott. Čonjagić, M.: *MUP Srbije usvojio žalbu Ruskinje: Elena Koposzova više nije bezbednosni rizik*. [online], 2024. 03. 08. Forrás: danas.rs [2024. 07. 02.].

²⁹ Landay, Jonathan – Vasovic, Aleksandar: *Exclusive: Leaked U.S. Intel Document Claims Serbia Agreed to Arm Ukraine*. [online], 2023. 04. 12. Forrás: reuters.com [2024. 07. 03.].

partnereiken keresztül érkehetnek szerb fegyverek Ukrajnába.³⁰ A *Financial Times* a közvetett fegyverszállítás mértékét 800 millió euróra becsüli.³¹

A fentebb említett dokumentum hitelességét nem igazolták, s noha nem tudhatjuk, közvetlen fegyverszállítás történt-e, jelzésértékű lehet, hogy Szerbia továbbra is üzletel azokkal az országokkal, amelyek a szerb fegyvereket továbbadhatják Ukrajnának. Egyes elemzők szerint Vučić az Ukrajnának küldött fegyverekkel érte el, hogy az amerikaiak eltekintsenek a 2023. decemberi választási csalásoktól (Christopher Hill nagykövet például javasolta az ellenzéknek, hogy tiltakozás helyett inkább az állami intézményrendszeren belül cselekedjen).³² Ez megmagyarázná azt is, hogy Zelenszkij elnök miért volt elnéző a szerb elnökkel szemben a legutóbbi tiranai találkozásukon 2024. február 28-án.³³ A találkozón született egy közös nyilatkozat is, amelyben Vučić elismeri Ukrajna jogát arra, hogy csatlakozhasson a NATO-hoz, és hozzájárul a háborús bűnösök elleni nyomozáshoz (kimondatlanul Putyinéhoz is).³⁴

Másfelől viszont Szerbiát számos kritika érte az Egyesült Államok és az Európai Unió részéről, mivel ezúttal is kerüli az EU által bevezetett szankciók kiterjesztését Oroszországra. Szerbia ugyanis Fehéroroszországgal és bizonyos ukrajnai orosz politikusokkal szemben alkalmazza az uniós szankciókat.³⁵ Az országban így teret kap, és igen elterjedt az orosz háborús narratíva, valamint jelen lehetnek az uniós szankciók alá eső médiumok, így a *Szputnyik* portál és a már csak RT-nek rövidített *Russia Today* hírcsatorna is. A szerb politikusok továbbra is tartani kívánják a kapcsolatot orosz kollégáikkal, ami miatt Szerbia nemcsak a nyugati hatalmakkal, hanem a szomszédaival is összetűzésbe került. Lavrov külügyminiszter 2022 júniusában esedékes látogatása például amiatt hiúsult meg, mert a szankciónak megfelelően a Szerbiát körülvevő országok nem engedték be az orosz külügyminiszter gépét a légterükbe. Moszkvában ezt a lépést úgy értékelték, hogy Szerbia – egyébként NATO-tag, illetve EU-tagságra törekvő – szomszédai az EU és a NATO nyomására korlátozzák Szerbia jogát az önálló külpolitikához.³⁶ Hasonlóan reagált erre a lépésre Aleksandar Vučić is, igaz, ő nem a nagyhatalmakra hegyezte ki a kritikáját, mint inkább a szomszédaira.³⁷ Ennek ellenére a Szerbiának szánt orosz fegyverszállítmány (Repellent drónelhárító rendszer) megérkezett 2023 folyamán, amit Vučić a szerb nemzeti ünnep alkalmával mutatott be 2024. február 14-én.³⁸ Utoljára a szerb

³⁰ Vučić za FT: *Moguće da srpska municija završava u Ukrajini*. [online], 2023. 06. 06. Forrás: glasamerike.net [2024. 07. 01.].

³¹ *Financial Times*: *Srbija izvezla u Ukrajinu streljiva vrijednosti 800 miliona eura*. [online], 2024. 06. 22. Forrás: slobodnaevropa.org [2024. 07. 01.].

³² Rujević, Nemanja (2024): *Srbija i Ukrajina: Granate su čvršća valuta od reči*. [online], 2024. 03. 02. Forrás: dw.com [2024. 07. 01.].

³³ Rujević 2024.

³⁴ Rujević 2024.

³⁵ *Srbija se uskladila sa sankcijama EU Belorusiji zbog rata u Ukrajini*. [online], 2022. 05. 20. Forrás: europeanwesternbalkans.rs [2024. 07. 01.].

³⁶ *Lavrov ne dolazi u Srbiju, ali je poslao poruku: Da vam bude jasno, što se tiče Srbije...* [online], 2022. 06. 06. Forrás: b92.net [2024. 07. 01.].

³⁷ Radovanović, Vojin: *Vučić: Histerija oko posete Lavrova, neki iz EU mogu da idu da pričaju sa Putinom, samo Srbija ne sme da razgovara*. [online], 2022. 06. 06. Forrás: danas.rs [2024. 07. 01.].

³⁸ *Serbia Receives Another Arms Delivery From Russia Despite International Sanctions Over Ukraine*. [online], 2024. 02. 14. Forrás: apnews.com [2024. 07. 01.].

elnök Kínában találkozott Vlagyimir Putyinnal 2023. október 17-én, ahol „röviden beszélgettek”, ám azt nem lehet tudni, pontosan miről.³⁹

A háború kitörése utáni orosz–szerb viszony érdekes mozzanata lehet a 2023. december 17-én tartott választásokat követő nagy ellenzéki tüntetésekre adott kormányzati reakció. A demonstrációkat Ana Brnabić miniszterelnök rosszállóan a 2014-es ukrajnai Majdan téri tüntetésekhöz hasonlította,⁴⁰ amit Kijevben nem vettek jó néven.⁴¹ Köszönetet mondott az orosz titkosszolgálatnak is, amiért előzetesen figyelmeztette a kormányt a választások után várható tüntetéssorozatra.⁴² Habár korábban is felmerült Ana Brnabić menesztése, jellemző a nyugati hatalmak és Oroszország közötti hintapolitikát folytató Vučićra, hogy pár nappal azután, hogy a kormányfő párhuzamot vont a Majdan téri és a belgrádi tüntetések között, egy interjúban mintegy mellékesen megjegyezte, hogy más fogja váltani Brnabićot a kormányfői poszton.⁴³

Ebből is látható, hogy Oroszország barátságos országnak tekinti Szerbiát, illetve annak kormányát, dacára annak, hogy Vučić elismerte, hogy közvetve fegyvereket adnak Ukrajnának. A *Financial Times* ennek mértékéről szóló becslését követően, 2024. június 25-én a Kreml szóvivője, Jurij Usakov úgy nyilatkozott, hogy Vlagyimir Putyin nem tervezi felvenni a kapcsolatot a szerb elnökkel.⁴⁴ A Putyin propagandistájának tekintett műsorvezető, Szergej Kljucsenkov („Mardan”) tévéadásban szidta Szerbiát a külpolitikája miatt, igaz, később elnézést kért a sértő jelzők miatt, amelyekkel az országot illette.⁴⁵ A korábbi fegyverszállításról szóló hírek, illetve a *Financial Times*-interjú, amelyben Vučić elismerte a közvetett fegyverszállítást, nem váltott ki komolyabb reakciót Moszkva részéről.⁴⁶ Kérdés persze, hogy ennek ismételt napirendre kerülése mennyiben fog változtatni az orosz–szerb viszonyon. Másfelől Moszkvának fontos a szerb szimpátia megőrzése és a hatalmi elit jóindulata, mivel az orosz hírcsatornák helyi változatainak kicsi az olvasottsága, így leginkább a zömmel kormánypárti sajtó tudja fenntartani Oroszország népszerűségét.⁴⁷ Emellett az egyre inkább elszigetelődő Oroszország számára Szerbia, illetve a bosznia-hercegovinai Szerb Köztársaság jelenti leginkább az Európán belüli szövetségeseket.⁴⁸ A szerb entitás vezetőjével, Milorad Dodikkal annyira közeli a viszony, hogy az orosz elnök kitüntette 2024 februárjában, még Vučić és Zelenszkij tiranai találkozója előtt.⁴⁹

³⁹ Vučić u Pekingu 'kratko razgovarao' sa Putinom. [online], 2023. 10. 17. Forrás: slobodnaevropa.org [2024. 07. 01.].

⁴⁰ Ana Brnabić o protestu opozicije: Majdan u Beogradu – to neće proći. [online], 2023. 12. 19. Forrás: blic.rs [2024. 07. 01.].

⁴¹ Ukrajina žestoko kritikovala Srbiju: Osuda Majdana jednaka je osudi srpskih ustanaka. [online], 2023. 12. 28. Forrás: klix.ba [2024. 07. 01.].

⁴² Ruska sigurnosna služba dostavljala podatke o mogućim incidentima u Beogradu? [online], 2023. 12. 25. Forrás: klix.ba [2024. 07. 01.].

⁴³ Vučić: Teško da će Ana Brnabić ponovo biti premijer... [online], 2023. 12. 25. Forrás: insajder.net [2024. 07. 01.].

⁴⁴ Путин пока не планирует контакты с Вучичем. [online], 2024. 06. 25. Forrás: tass.ru [2024. 06. 30.].

⁴⁵ Ruski propagandist vrijeđao pa se ispričao: 'Prokleti bili, Srbija se ponijela kao posljednja kur*a!'. [online], 2024. 06. 26. Forrás: jutarnji.hr [2024. 07. 01.].

⁴⁶ Samorukov, Maksim (2023): *Prežveti rat: odnosi Rusije i Zapadnog Balkana nakon rata u Ukrajini*, 13.

⁴⁷ Samorukov 2023: 13.

⁴⁸ Samorukov 2023: 15.

⁴⁹ Sastali se Dodik i Putin. Zna se o čemu su pričali. [online], 2024. 02. 21. Forrás: index.hr [2024. 07. 01.].

A háború fogadtatása a lakosság körében

Annak ellenére, hogy ambivalens a kormány viszonya Oroszországhoz, a lakosság körében mind Oroszország, mind Putyin rendkívüli népszerűségnek örvend, amire gyakran a média is ráerősít. Gyakran hangsúlyozzák ennek történelmi-vallási dimenzióját, azonban a jelenlegi konfliktusra adott szerb válasz vizsgálatához érdemes lehet kitérni ennek egyéb okaira is. A történelmi szálhoz szorosan kapcsolódik Koszovó kérdése: ahogy a történelem során Oroszország segített Szerbia oszmán uralom elleni függetlenségi harcában, úgy az 1999-es NATO-bombázás idején is Szerbia mellé állt, és Koszovó ügyében ma az ország egyik legjelentősebb támogatója. A szankciók bevezetése ellen 2014-ben Ivica Dačić akkori külügyminiszter azzal érvelt, hogy Oroszország nem alkalmazott megszorításokat Szerbia ellen.⁵⁰ Ezzel ellentétben azonban Oroszország nem élt a vétőjogával az 1991-es fegyverembargó, illetve az 1992-es JSZK elleni gazdasági szankciókról szóló ENSZ-határozat ellen,⁵¹ még ha szerinte az amiatt nem számít, mert Jelcin volt hatalmon akkor.⁵²

Oroszország vonzereje leginkább azonban abban rejlik, hogy nem a nyugati hatalmakat képviseli, amelyekből a lakosság nagy része kiábrándult.⁵³ Mind a sajtóra, mind a lakosságra jellemző a nyugatellenesség: dacára annak, hogy Szerbia EU-tagjelölt, egy 2023-as felmérés alapján az Európai Unió egyre kevésbé számít vonzó perspektívának.⁵⁴ Eszerint a megkérdezettek relatív többsége (41,3%-a) biztosan nemmel szavazna az EU-tagságról szóló voksoláson. A NATO ennél népszerűtlenebb, a megkérdezettek 71,5%-a biztosan nemmel szavazna a NATO-tagságra.⁵⁵ A csalódottság egy része a történelmi tapasztalatokból és Koszovó elismeréséből adódik. Fontos tényező azonban az EU-csatlakozási tárgyalások elhúzódása, és ezzel összefüggésben az, hogy a „kollektív Nyugat” nem tudott olyan alternatívát kínálni Koszovó ügyében, amely vetekedne az Oroszország és Kína által nyújtott politikai támogatással.⁵⁶ A háború kialakulásáért is sokkal inkább az Egyesült Államokat és a NATO-t, illetve annak terjeszkedését okolja a közvélemény, mint Oroszországot vagy Ukrajnát.⁵⁷

Szerbia külpolitikáját a nyugati hatalmak leginkább a szankciók elmaradása miatt bírálják. A szankciók bevezetését illetően nem volt nagy különbség a 2023 decemberében tartott választáson induló pártok álláspontja között. A legtöbben elleneztek az EU-s szankciók alkalmazását, és a több, kimondottan nyugatbarát pártot is tömörítő legnagyobb ellenzéki erőn (Szerbia az Erőszak Ellen) belül sem volt egyetértés

⁵⁰ Komarčević, Dušan: *Da li je Rusija zaista uvek bila uz Srbiju?* [online], 2022. 04. 25. Forrás: slobodnaevropa.org [2024. 07. 01.].

⁵¹ *Rusija nam nikad nije uvela sankcije.* [online], 2014. 05. 16. Forrás: istinomer.rs [2024. 07. 01.].

⁵² *Következmény: Szerbia kilép-e az Európa Tanácsból, ha Koszovót felveszik a területbe?* [online], 2022. 10. 30. Forrás: balk.hu [2024. 07. 01.]. Az eredeti interjút lásd PRVA (2022): *JUTRO – Gost: Ivica Dačić.* [online], 2022. 10. 30. Forrás: youtube.com [2024. 07. 01.].

⁵³ Vuksanović, Vuk – Cvijić, Srđan – Samorukov, Maksim (2022): *Sputnik, RT i ostalo: Kako u Srbiji stvarno funkcioniše ruska meka moć?*, 8.

⁵⁴ Rašeta et al. 2023: 18.

⁵⁵ Rašeta et al. 2023: 18.

⁵⁶ Vuksanović–Cvijić–Samorukov 2022: 8.

⁵⁷ Rašeta et al. 2023: 7, 15–16.

a szankciókat és a háborút, valamint Oroszországot illetően.⁵⁸ A közvélemény-kutatások alapján a politikusokhoz hasonlóan a lakosság és a közvélemény is inkább ellenzi, mint támogatja a szankciók kiterjesztését Oroszországra.⁵⁹ A boszniai szerb megkérdezettek többsége egy másik közvélemény-kutatás alapján nyíltan támogatja Oroszországot.⁶⁰

Az egyébként szankcionált, Oroszország szövetségeseinek számító Belaruszt a sajtóban jellemzően pozitív jelzőkkel illették,⁶¹ és a lakosság körében is Fehéroroszország, Kína és Magyarország számított a legnépszerűbb országoknak.⁶² Kína gyakran Tajvan helyzete miatt szerepelt a hírekben, és részben a Koszovó és Tajvan között vonható párhuzam, részben a Koszovó ügyében nyújtott támogatás miatt a szerbiai lapok nagyobb szimpátiával viseltetnek Peking iránt.⁶³ A szerb kormánnyal, illetve a boszniai Szerb Köztársaság vezetésével jó kapcsolatokat ápoló, az Oroszországgal szembeni szankciókhoz kritikusan viszonyuló Magyarországot az EU „józan eszeként” és az ország nyugati szövetségeseiként ábrázolta a szerb sajtó.⁶⁴

Biztonságpolitikai megfontolások

A közvélemény-kutatások eredményeinek és a politikusok nyilatkozatainak dacára Szerbia a NATO-val tartja fenn a legszorosabb biztonsági kapcsolatokat. 2006 óta részt vesz a Partnerség a Békéért elnevezésű programban, 2015-ben és 2019-ben pedig a szerb kormány elfogadta az Egyéni partnerségi akciótervet, ami a szövetségen kívüli legszorosabb együttműködés jelének számít.⁶⁵

A 2020-ban esedékes Szláv Testvériség nevű hadgyakorlat Oroszországgal és Fehéroroszországgal közösen a Lukasenko elleni tüntetések miatt elmaradt, Szerbia ekkor felfüggesztette a hadgyakorlatokat más országokkal is. Ugyanígy tett a 2022-es háború kitörése után is, azonban a nemzetközi hadgyakorlatokra vonatkozó, határozatlan időre szóló korlátozást két, NATO-val közös hadgyakorlat miatt feloldották 2023 júniusában (Platinum Wolf 23, Defender 23).⁶⁶ A Platinum Wolf nevű gyakorlatot megtartották 2024-ben is. Az orosz reakció erre nem maradt el, a Kreml szóvivője közölte, hogy Oroszország „figyelmét nem fogja elkerülni” a NATO-val közös gyakorlatozás.⁶⁷ Az egyik korábbi szerb hadügyminiszter, Dragan Šutanovac ezt úgy értékelte, hogy nem a NATO-val való kapcsolatokat fűzik szorosabbra, hanem pusztán az egységek összehangolását

⁵⁸ Cvetković, Ljudmila: *Ko se takmiči na parlamentarnim izborima u Srbiji?* [online], 2023. 11. 29. Forrás: slobodnaevropa.org [2024. 07. 01.].

⁵⁹ Rašeta et al. 2023: 18.

⁶⁰ Samorukov 2023: 14.

⁶¹ Rašeta et al. 2023: 8.

⁶² Rašeta et al. 2023: 20.

⁶³ Rašeta et al. 2023: 8.

⁶⁴ Rašeta et al. 2023: 8.

⁶⁵ Harangozó 2020: 4.

⁶⁶ Mirosavljević, Igor: *Platinum Wolf 23 and Defender 23: Two Military Exercises Show Changing Relationship of Serbia and Kosovo With the West?* [online], 2023. 07. 14. Forrás: europeanwesternbalkans.com [2024. 07. 01.].

⁶⁷ Živanović, Maja: *Zašto je vojna vežba u Srbiji izazvala pažnju?* [online], 2023. 04. 11. Forrás: slobodnaevropa.org [2024. 06. 29.].

segítik a nemzetközi hadműveletekben.⁶⁸ Az orosz *RT Balkan* portálnak nyilatkozó katonai elemzők azzal érveltek, hogy nem a politikai akaraton múlik, hogy tartanak-e Oroszországgal közös gyakorlatokat, hanem a szomszédos országokban érvényes szankciók miatti légtérzár teszi nehézkesé a szervezést.⁶⁹

Továbbra is érvényben van a 2019-es nemzeti biztonsági stratégia, és ebben nem történt változás, azonban két újabb dokumentummal bővült a Honvédelmi Minisztérium listája 2023 végén, illetve 2024 elején. Az egyik a védelmi stratégia Fehér Könyve, amely kiemelt kockázatként kezeli az európai kontinensen zajló háborút, és amelyben megjelenik a legfőbb stratégiai dokumentum módosításának igénye.⁷⁰ A Fehér Könyv központi eleme a totális védelem koncepciója és annak bevezetésének megindoklása.⁷¹ A totális védelem lényegi elemeinek összefoglalására külön dokumentum is készült 2024 elején. E szerint a leírás szerint ez lényegében a társadalmi szereplők (leginkább a lakosság) magas szintű felkészítését és folyamatos készenlétét jelenti az esetleges fenyegetések esetére.⁷² A Fehér Könyvben csak az utalások szintjén kerül szóba, ebben az összefoglalóban viszont már egyértelmű a szándék a sorkatonaság visszaállítására,⁷³ ami egyébként is folyamatosan visszatérő téma annak 2011-es kivezetése óta. Miloš Vučević korábbi honvédelmi miniszter, illetve a vezérkar 2024. január 4-én kezdeményezte a négy hónapos kötelező katonai szolgálat bevezetését,⁷⁴ amit az ellenzék egy része figyelemelterelésként értékelt. Van, aki szerint a kezdeményezés a hadsereg funkcionális problémáit hivatott elfedni,⁷⁵ míg más annak technikai megvalósítását, például a négyhónapos szolgálati időt kifogásolja.⁷⁶

Habár a 2023 végén megjelent Fehér Könyv kiemelt kockázatként kezeli az orosz–ukrán háborút, az nem befolyásolta érdemben a védelmi kiadások mértékét, de az egyébként is intenzív fegyverkezésre további indoklasként szolgált.⁷⁷ A 2023-as, illetve a 2024-es védelmi költségvetés megegyezik a NATO-tagországoknak javasolt, a GDP 2%-a körüli aránnyal, de ha visszatekintünk az elmúlt tíz év védelmi költségvetésére, ugrásszerű növekedés figyelhető meg 2016 végétől kezdve. 2014-ben 777 millió, 2015-ben 515 millió, 2016-ban pedig 523 millió dollárt szántak a védelmi költségekre, ami az év végén kiegészült 131 millió dollárral (összesen 654 millió dollár).⁷⁸ 2017-ben a hadsereg

⁶⁸ Cvetković, Ljudmila: *Vojne vežbe Srbije i Zapada izuzetak od moratorijuma*. [online], 2023. 04. 05. Forrás: slobodna-evropa.org [2024. 06. 29.].

⁶⁹ Marković, Jelena: *Više od opredeljenosti, manje od neutralnosti, ili: Sa kim će Srbija obnoviti vojne vežbe?* [online], 2023. 11. 23. Forrás: rt.rs [2024. 07. 01.].

⁷⁰ Stojković, Dejan et al. (2023): *Бела књига одбране Републике Србије*. Beograd: Medija centar „Odbrana”, 15.

⁷¹ Stojković et al. 2023: 31.

⁷² Stojković, Dejan – Radović, Blažo (2024): *Концепт тоталне одбране – сажетак*. Beograd: Medija centar „Odbrana”, 8.

⁷³ Stojković–Radović 2024: 21.

⁷⁴ *Generalštab predlaže vraćanje obaveznog služenja vojnog roka*. [online], 2024. 01. 04. Forrás: politika.rs [2024. 07. 01.].

⁷⁵ A 2024-es összefoglaló megfogalmazása ezt a feltételezést megerősíti, eszerint azért van szükség egyéb szereplők bevonására, mert a jelenlegi biztonsági kockázatok természete és összetettsége miatt a Szerb Hadsereg önmagában nem tudja elég hatékonyan megvédeni az országot. Stojković–Radović 2024: 4.

⁷⁶ *Šta opozicija misli o uvođenju obaveznog vojnog roka?* [online], 2024. 01. 06. Forrás: danas.rs [2024. 07. 01.].

⁷⁷ Jó példa lehet erre a kamikaze drónok vásárlása 2023 februárjában, amikor a szerb elnök megemlítette, hogy a háború megnehezíti Szerbia helyzetét is. Vučić: *Od Emirata kupujemo dronove samoubice, vrlo brzo će stići u Srbiju*. [online], 2023. 02. 21. Forrás: klix.ba [2024. 07. 01.].

⁷⁸ Janićević, Goran: *Srbija od 2014. kupila naoružanje za tri milijarde dolara*. [online], 2024. 01. 13. Forrás: rts.rs [2024. 07. 01.].

639 millió, 2018-ban 867 millió, 2019-ben pedig 986 millió dollárból gazdálkodhatott.⁷⁹ A növekedés visszavezethető a 2014-es orosz–ukrán konfliktusra.⁸⁰ A koronavírus-járvány kitörése után, 2020-ban a védelmi kiadások meghaladták az 1 milliárd dollárt, 2021-ben pedig majdnem elérték a 1,5 milliárd dollárt. Kis visszaesés volt megfigyelhető 2022-ben (1,247 milliárd dollár), 2023-ban viszont már 1,5 milliárd dollár feletti összeget fordítottak védelmi költségekre.⁸¹

Az összeg nagy részét a korábbi években a fegyverzet modernizálására költötték,⁸² a 2024-es költségvetésben a jelentős hányadát (46,5%-át) a személyi állomány fizetésére és körülményeik javítására tervezik fordítani. A kiképzés költségei viszont elmaradnak a kívánatos mértéktől, ami miatt az elemzések elmarasztalták a 2023-as és a 2024-es költségvetés tervét is.⁸³ A védelmi költségvetés ideálisnak tartott 20%-a helyett 2023-ban ugyanis csak 15,8%-át, 2024-ben pedig a teljes összeg 13,9%-át tervezik a kiképzéssel kapcsolatos költségekre fordítani.⁸⁴ Kérdéses, hogy a hadkötelezettség visszaállításával ez változik-e, és ha igen, miként.

Az orosz–ukrán konfliktus zajlik már egy ideje, így jogosan merülhet fel a kérdés, hogy miért csak ennyi idő elteltével fogott bele a kormány a totális védelem koncepciójának tényleges megvalósításába. Ehhez ismét vissza kell térni a nemzeti biztonsági stratégia prioritásai között szereplő Koszovó-kérdéshez. 2023 folyamán tovább eszkalálódott az eredetileg a rendszámátlak cseréje miatt 2022-ben kirobbant konfliktus. A 2023. április végi, szerbek által bojkottált koszovói választások után többször összetűzésbe került a helyi szerb közösség a koszovói rendőrökkel. Szeptember végén fegyveres összecsapásra is sor került Banjska faluban a felfegyverzett szerbek és a koszovói rendőrök között, amelynek során többen is életüket veszítették.⁸⁵ A feszült helyzetre reagálva Szerbia megemelte a koszovói határon állomásozó szerb csapatok létszámát. Egyes feltételezések szerint a banjskai összecsapás egy belgrádi katonai intervenció előkészítése volt, amit természetesen a szerb kormány tagadott.⁸⁶

Az események hatására 2024. január elején mind Belgrád, mind Pristina hajlandó volt engedni a rendszámátlak ügyében,⁸⁷ de a kérdés rendezése után mindkét fél elkezdte növelni a készségét. Mindössze pár nappal ezután jelent meg a hír, hogy az Egyesült Államok Javelin harckocsi elleni rakétákat adott el a koszovói védelmi erőknek,

⁷⁹ Janičević 2024.

⁸⁰ Janičević 2024.

⁸¹ Janičević 2024.

⁸² Radić, Aleksandar: *Obimna modernizacija Vojske Srbije: 2022. na oružje i tehniku potrošeno oko 460 miliona evra.* [online], 2023. 09. 30. Forrás: balkansec.net [2024. 07. 01.].

⁸³ *Vojni budžet Srbije u 2024: Više para za plate, manje za naoružanje i obuku.* [online], 2023. 10. 24. Forrás: balkansec.net [2024. 07. 01.].

⁸⁴ *Vojni budžet Srbije u 2024... 2023.*

⁸⁵ *Nekoliko mrtvih na sjeveru Kosova, Vučić za sve krivi Kurtija.* [online], 2023. 09. 24. Forrás: aljazeera.net [2024. 07. 01.].

⁸⁶ *Vojni vrh Srbije demantuje da je vojska planirala upad na Kosovo.* [online], 2023. 10. 02. Forrás: slobodnaevropa.org [2024. 07. 01.].

⁸⁷ *Kosovo više neće pokrivati državne simbole na srpskim registracijskim tablicama.* [online], 2024. 01. 05. Forrás: aljazeera.net [2024. 07. 01.].

a rendőröket pedig puskákkal fegyverezték fel.⁸⁸ A totális védelem koncepciója és a sor-katonaság visszaállításának kérdése ugyan nem először kerül napirendre Szerbiában, de az elmúlt év koszovói eseményeinek fényében nem meglepő, hogy most kezdődtek meg az előkészületek a megvalósításához.

Az euró kizárólagos fizetőeszközzé tételével ismét feszültté vált az ottani helyzet. Emiatt a nyugati hatalmak is többször kifejezték aggodalmukat, felszólítva a pristinai kormányzatot, hogy adjanak hosszabb átmeneti időt a váltásra, hiszen rengeteg koszovói szerb lakosnak dinárban érkezik a jövedelme.⁸⁹ Az amerikai külügyminisztérium nehezményezte a szerbiai bankfiókok bezárását, illetve azok vagyonának lefoglalását a koszovói rendőrség részéről, hangsúlyozva, hogy a lépést Koszovó nem hangolta össze a nemzetközi partnereivel.⁹⁰

Összegzés

A 2022. február 24-én kitört orosz–ukrán háborúra Szerbia sok tekintetben hasonlóan reagált, mint a 2014-es konfliktusra. A politikai nyilatkozatok és a diplomácia szintjén elítélte az orosz agressziót. Az Oroszország mellett álló Fehéroroszországot és egyes ukrainai orosz politikusokat szankcionálta az ország, azonban az egyre erősödő nyugati nyomás ellenére sem csatlakozott az Oroszországot sújtó EU-s szankciókhoz. Szerbiának nem fűződik érdeke az orosz szeparatisták támogatásához, Oroszország politikai támogatása Koszovó ügyében viszont fontos az országnak. Szerbia ugyanakkor elismerte, hogy közvetve, a partnerein keresztül küld katonai eszközöket Ukrajnába, hiszen nem szüntette meg a fegyverkereskedelmet azokkal az országokkal, amelyek fegyverrel látják el Ukrajnát. Orosz részről a hír nem kavart különösen nagy port, ami legalábbis részben azzal magyarázható, hogy fontos számára a szerb szimpátia megőrzése. A nyugat-balkáni térség egyéb országaiból Oroszország kiszorult, részben a szankciók, részben a NATO bővülése miatt, így az ambivalens viszony ellenére Szerbia és a bosznia-hercegovinai szerb entitás maradt az egyedüli befolyási övezete. Utóbbinak vezetőjével, Milorad Dodikkal igencsak szívélyes viszonyt ápol az orosz elnök, részben a donbaszi szeparatistákkal vonható párhuzam, részben pedig Bosznia-Hercegovina NATO-csatlakozásának megghiúsítása, vagy legalábbis lassítása miatt. Szerbia, habár igen szorosan együttműködik a NATO-val, nem kíván a szövetség tagja lenni a rossz emlékű NATO-bombázások miatt.

Szerbiának arra az esetre is van forgatókönyve, ha Oroszország türelme elfogyna. A bolgár–szerb interkonktor átadása jelentősen csökkentheti az Oroszországtól való függést a gázellátás terén. A kőolaj egyébként is az EU-tag, Oroszországot szankcionáló Horvátországon keresztül érkezik, igaz, magasabb áron. A jelenleg orosz többségi tulajdonban lévő szerb olajvállalat újraállamosítása is napirendre került már a háború kitörése

⁸⁸ *Svi policajci na Kosovu od sada će imati i puške, Svecla se posebno zahvalio Hrvatskoj na isporuci.* [online], 2024. 01. 12. Forrás: klix.ba [2024. 07. 01.].

⁸⁹ *EU Raises Concerns Over Kosovo's Move Banning Dinar Use, Urges 'Sufficient' Transition.* [online], 2024. 02. 01. Forrás: rferl.org [2024. 07. 01.].

⁹⁰ *A koszovói rendőrség szerb bankfiókokat zárt be, az amerikaiaknak sem tetszik.* [online], 2024. 05. 21. Forrás: balk.hu [2024. 07. 01.].

óta. Koszovó ügyében Szerbia másik legjelentősebb támogatója Kína, amellyel a 2010-es évek végén, az orosz–szerb viszony átmeneti megromlásával fűzte Szerbia egyre szorosabbra a szálakat. Az együttműködés elsősorban gazdasági jellegű, de már katonai téren is vannak jelei.

Ez a felállás alapvetően megfelel a 2019-es nemzeti biztonsági stratégiában lefektetett alapelveknek. Szerbia tett gesztusokat a Nyugat, illetve ezen keresztül Ukrajna felé, valamint a közvetett fegyverszállítás egyértelműen kedvezett Szerbia nyugati megítélésének. Oroszország szimpátiája ugyanakkor fontos az országnak, így nem csatlakozott az uniós, elsősorban gazdasági jellegű szankciókhoz. Mindezek mellett egyre több területen kezdődött meg az együttműködés Kínával is. Katonai téren ugyanez a hatalmak közötti egyensúlyozás figyelhető meg: szorosan együttműködik a NATO-val, de megfigyelő tagja a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetének is, és már Kínával is üzletel.

Az igény már megjelent a nemzeti biztonsági stratégia módosítására, erre azonban 2024 júliusáig nem került sor. Habár az orosz–ukrán háborút egyértelműen kockázatként kezeli a kormányzat, az emiatti intenzív fegyverkezés és modernizáció már a 2014-es válság hatására elkezdődött. A módosítás helyett két újabb dokumentumot közölt a Honvédelmi Minisztérium, mindkettő lényegében a totális védelem koncepciójáról szól, és érintik a sorkatonaság visszaállításának kérdését is. 2024 elején megkezdődtek az előkészületek ennek megvalósítására. Az okai azonban nem az orosz–ukrán háborúban, inkább az elmúlt év koszovói konfliktusaiban keresendők. Ennek oka lehet, hogy Koszovó – érthető módon – igyekszik felgyorsítani az állami intézményrendszer kiépítésének, illetve egységesítésének ütemét, azonban ez gyakran az ottani szerb kisebbség sérelmére történik. Ez ellen nemcsak a szerbek, de még Koszovó egyik, ha nem legjelentősebb támogójának mondható Egyesült Államok is felemelte a szavát.

Felhasznált irodalom

- A koszovói rendőrség szerb bankfiókokat zárt be, az amerikaiaknak sem tetszik.* [online], 2024. 05. 21. Forrás: balk.hu [2024. 07. 01.].
- Ana Brnabić o protestu opozicije: Majdan u Beogradu – to neće proći.* [online], 2023. 12. 19. Forrás: blic.rs [2024. 07. 01.].
- Biočina, Marko: *Rusija naftom preuzela kontrolu nad Balkanom.* [online], 2009. 04. 21. Forrás: nacional.hr [2024. 07. 01.].
- Čonjagić, M.: *MUP Srbije usvojio žalbu Ruskinje: Elena Kuposova više nije bezbednosni rizik.* [online], 2024. 03. 08. Forrás: danas.rs [2024. 07. 02.].
- Cvetković, Ljudmila: *Vojne vežbe Srbije i Zapada izuzetak od moratorijuma.* [online], 2023. 04. 05. Forrás: slobodnaevropa.org [2024. 06. 29.].
- Cvetković, Ljudmila: *Ko se takmiči na parlamentarnim izborima u Srbiji?* [online], 2023. 11. 29. Forrás: slobodnaevropa.org [2024. 07. 01.].
- Đurović, Branimir (2023): *Družba preko mađarske. Uticaj izgradnje novog naftovoda na energetsku bezbednost Srbije.* Online: <https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2023/05/Druzba-preko-Madjarske-%E2%80%93-Uticaj-izgradnje-novog-naftovoda-na-energetsku-bezbednost-Srbije.pdf>
- EU Raises Concerns Over Kosovo's Move Banning Dinar Use, Urges 'Sufficient' Transition.* [online], 2024. 02. 01. Forrás: rferl.org [2024. 07. 01.].
- Financial Times: Srbija izvezla u Ukrajinu streljiva vrijednosti 800 miliona eura.* [online], 2024. 06. 22. Forrás: slobodnaevropa.org [2024. 07. 01.].

- Generalštab predlaže vraćanje obaveznog služenja vojnog roka.* [online], 2024. 01. 04. Forrás: politika.rs [2024. 07. 01.].
- Harangozó Dániel (2020): Semlegesség és „egyensúlypolitika” Szerbia katonai kapcsolataiban. *KKI Elemzések*, 89, 1–11. Online: <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.E-2020.89>
- Interkonektor Srbija – Bugarska pušten u rad: „Mi danas menjamo energetsku mapu Evrope”.* [online], 2023. 12. 10. Forrás: telegraf.rs [2024. 07. 01.].
- Janićević, Goran: *Srbija od 2014. kupila naoružanje za tri milijarde dolara.* [online], 2024. 01. 13. Forrás: rt.rs [2024. 07. 01.].
- Komarčević, Dušan: *Da li je Rusija zaista uvek bila uz Srbiju?* [online], 2022. 04. 25. Forrás: slobodnaevropa.org [2024. 07. 01.].
- Kosovo više neće pokrivati državne simbole na srpskim registracijskim tablicama.* [online], 2024. 01. 05. Forrás: aljazeera.net [2024. 07. 01.].
- Következmény: Szerbia kilé-e az Európa Tanácsból, ha Koszovót felveszik a területbe?* [online], 2022. 10. 30. Forrás: balk.hu [2024. 07. 01.].
- Landay, Jonathan – Vasovic, Aleksandar: *Exclusive: Leaked U.S. Intel Document Claims Serbia Agreed to Arm Ukraine.* [online], 2023. 04. 12. Forrás: reuters.com [2024. 07. 03.].
- Lavrov ne dolazi u Srbiju, ali je poslao poruku: Da vam bude jasno, što se tiče Srbije...* [online], 2022. 06. 06. forrás: b92.net [2024. 07. 01.].
- Marković, Jelena: *Više od opredeljenosti, manje od neutralnosti, ili: Sa kim će Srbija obnoviti vojne vežbe?* [online], 2023. 11. 23. Forrás: rt.rs [2024. 07. 01.].
- Mirosavljević, Igor: *Platinum Wolf 23 and Defender 23: Two Military Exercises Show Changing Relationship of Serbia and Kosovo With the West?* [online], 2023. 07. 14. Forrás: europeanwesternbalkans.com [2024. 07. 01.].
- Nekoliko mrtvih na sjeveru Kosova, Vučić za sve krivi Kurtija.* [online], 2023. 09. 24. Forrás: aljazeera.net [2024. 07. 01.].
- Pavić, Snježana: *Srbija postala članica nasljednika Varšavskog pakta: Beograd u vojnom savezu s Rusima!* [online], 2013. 04. 17. Forrás: jutarnji.hr [2024. 06. 30.].
- Petrović, Aleksandra: *Spremite se za poskupljenje goriva: Nema više ruske nafte i to ćemo morati da platimo.* [online], 2022. 10. 06. Forrás: nova.rs [2024. 06. 30.].
- PRVA (2022): *JUTRO – Gost: Ivica Dačić.* [online], 2022. 10. 30. Forrás: youtube.com [2024. 07. 01.].
- Putin Cites Precedent of Kosovo in Explaining Recognition of DPR, LPR.* [online], 2022. 04. 26. Forrás: tass.com [2024. 07. 03.].
- Putin u Srbiji za procenat iza Vučića po popularnosti, „možda bi ga i pobedio”.* [online], 2022. 06. 29. Forrás: n1info.rs [2024. 08. 14.].
- Radić, Aleksandar: *Obimna modernizacija Vojske Srbije: 2022. na oružje i tehniku potrošeno oko 460 miliona evra.* [online], 2023. 09. 30. Forrás: balkansec.net [2024. 07. 01.].
- Radovanović, Vojin: *Vučić: Histerija oko posete Lavrova, neki iz EU mogu da idu da pričaju sa Putinom, samo Srbija ne sme da razgovara.* [online], 2022. 06. 06. Forrás: danas.rs [2024. 07. 01.].
- Raknić, Damjan: *Srbi okreću leđa ruskom plinu: Vučiću gori pod petama, MOL kupuje i srpsku naftnu industriju?* [online], 2022. 11. 08. Forrás: jutarnji.hr [2024. 07. 02.].
- Rašeta, Dragoslav et al. (2023): *Rat u Ukrajini i javno mnjenje u Srbiji, godišnji pregled mart 2022 – mart 2023.* Online: <https://novitreciput.org/wp-content/uploads/2023/04/Rat-u-Ukrajini-i-javno-mnjenje-u-Srbiji-godisnji-pregled.pdf>
- Rujević, Nemanja: *Srbija i Ukrajina: Granate su čvršća valuta od reči.* [online], 2024. 03. 02. Forrás: dw.com [2024. 07. 01.].
- Rusija nam nikad nije uvela sankcije.* [online], 2014. 05. 16. Forrás: istinomer.rs [2024. 07. 01.].
- Ruska sigurnosna služba dostavljala podatke o mogućim incidentima u Beogradu?* [online], 2023. 12. 25. Forrás: klix.ba [2024. 07. 01.].
- Ruski oficiri pretukli srpske dobrovoljce u Ukrajini: Odbili izvršiti zapovijed?* [online], 2024. 01. 09. Forrás: klix.ba [2024. 07. 03.].
- Ruski propagandist vrijeđao pa se ispričao: 'Prokleti bili, Srbija se ponijela kao posljednja kur*a!'* [online], 2024. 06. 26. Forrás: jutarnji.hr [2024. 07. 01.].

- Samorukov, Maksim (2023): *Preživeti rat: odnosi Rusije i Zapadnog Balkana nakon rata u Ukrajini*. Online: <https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2023/04/surviving-srb-fin3-1.pdf>
- Sastali se Dodik i Putin. Zna se o čemu su pričali*. [online], 2024. 02. 21. Forrás: index.hr [2024. 07. 01.].
- Sejđinović, Nedim: *Rusi u Srbiji: Bijeg od putinizma, rata i mobilizacije*. [online], 2024. 05. 27. Forrás: balkans.aljazeera.net [2024. 07. 02.].
- Serbia Asks Russia to End Recruitment of Its People for Ukraine War*. [online], 2023. 01. 17. Forrás: reuters.com [2024. 07. 03.].
- Serbia Receives Another Arms Delivery From Russia Despite International Sanctions Over Ukraine*. [online], 2024. 02. 14. Forrás: apnews.com [2024. 07. 01.].
- Šimkević, Katerina (2023): *Zaboravljeno prijateljstvo: Srpsko-ukrajinski odnosi i proruski narativi*. Online: <https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2023/04/prijateljstvo-SRB-04-1.pdf>
- Srbi bijesni na Putina, tvrde da im je okrenuo leđa: „Zar ovako, braćo Rusi?“* [online], 2022. 04. 28. Forrás: dnevnik.hr [2024. 06. 23.].
- Srbija se uskladila sa sankcijama EU Belorusiji zbog rata u Ukrajini*. [online], 2022. 05. 20. Forrás: europeanwesternbalkans.rs [2024. 07. 01.].
- Šta opozicija misli o uvođenju obaveznog vojnog roka?* [online], 2024. 01. 06. Forrás: danas.rs [2024. 07. 01.].
- Stojković, Dejan et al. (2023): *Бела књига одбране Републике Србије*. Beograd: Medija centar „Odbrana”. Online: www.vs.rs/document/document/files/7AB9D68F7A1C11EE9E880050568F5424/1/Bela_knjiga_odbrane_Republike_Srbije_2023_White_Paper_On_Defence.pdf
- Stojković, Dejan – Radović, Blažo (2024): *Концепт тоталне одбране – сажетак*. Beograd: Medija centar „Odbrana”. Online: www.mod.gov.rs/multimedia/dodaci/koncept_totalne_odbrane_sr/index_sr.html#p=1
- Svi policajci na Kosovu od sada će imati i puške, Svecla se posebno zahvalio Hrvatskoj na isporuci*. [online], 2024. 01. 12. Forrás: klix.ba [2024. 07. 01.].
- Tadić: Četiri stuba diplomatije*. [online], 2009. 08. 30. Forrás: b92.net [2024. 06. 30.].
- Ukrajina žestoko kritikovala Srbiju: Osuda Majdana jednaka je osudi srpskih ustanaka*. [online], 2023. 12. 28. Forrás: klix.ba [2024. 07. 01.].
- Vojni budžet Srbije u 2024: Više para za plate, manje za naoružanje i obuku*. [online], 2023. 10. 24. Forrás: balkansec.net [2024. 07. 01.].
- Vojni vrh Srbije demantuje da je vojska planirala upad na Kosovo*. [online], 2023. 10. 02. Forrás: slobodnaevropa.org [2024. 07. 01.].
- Vučić u Pekingu 'kratko razgovarao' sa Putinom*. [online], 2023. 10. 17. Forrás: slobodnaevropa.org [2024. 07. 01.].
- Vučić za FT: Moguće da srpska municija završava u Ukrajini*. [online], 2023. 06. 06. Forrás: glasamerike.net [2024. 07. 01.].
- Vučić: Od Emirata kupujemo dronove samoubice, vrlo brzo će stići u Srbiju*. [online], 2023. 02. 21. Forrás: klix.ba [2024. 07. 01.].
- Vučić: Teško da će Ana Brnabić ponovo biti premijer...* [online], 2023. 12. 25. Forrás: insajder.net [2024. 07. 01.].
- Vuksanović, Vuk (2022): *Russia And China Friends and Brothers of The Captured State. Analysis of Narratives Used to Capture the State*. Online: <https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2022/01/Russia-and-China-friends-and-brothers-of-the-captured-state-%E2%80%93-analysis-of-narratives-used-to-capture-the-state.pdf>
- Vuksanović, Vuk – Cvijić, Srđan – Samorukov, Maksim (2022): *Sputnik, RT i ostalo: Kako u Srbiji stvarno funkcioniše ruska meka moć?* Online: <https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2022/12/Sputnik-RT-i-ostalo-kako-u-Srbiji-stvarno-funkcionise-ruska-meka-moc.pdf>
- Živanović, Maja (2023): *Zašto je vojna vežba u Srbiji izazvala pažnju?* [online], 2023. 04. 11. Forrás: slobodnaevropa.org [2024. 06. 29.].
- Путин пока не планирует контакты с Вучичем*. [online], 2024. 06. 25. Forrás: tass.ru [2024. 06. 30.].
- Статистички годишњак Републике Србије, 2022*. [online], 2022. Forrás: stat.gov.rs [2024. 06. 30.].
- Статистички календар Републике Србије, 2023*. [online], 2023. Forrás: stat.gov.rs [2024. 06. 30.].
- Статистички календар Републике Србије, 2024*. [online], 2024. Forrás: stat.gov.rs [2024. 06. 30.].
- Стратегија националне безбедности Републике Србије*. [online], 2020. Forrás: mod.gov.rs [2024. 06. 30.].

Orosz Anna¹

Horvátország és az ukrajnai háború²

A tanulmány a horvátországi politikai, társadalmi reakciókat, valamint védelempolitikai és haderőfejlesztési lépéseket elemezve vizsgálja meg Horvátország politikáját az ukrajnai háború kapcsán. Az Ukrajnát mellszélességgel támogató kormányzati politika hátterében az aktuális politikai és biztonsági tényezőkhöz kívül a horvát állam- és nemzetfejlődés jellemzői is megtalálhatók, ugyanakkor a támogatás formája már megosztja a horvát politikai döntéshozókat. Az elmúlt pár évben a horvát haderő fejlesztése is beindult, azonban ez nem köthető szigorúan az orosz agresszióhoz és az ukrajnai háború kitöréséhez. Mindazonáltal a háború teremtette új geopolitikai és biztonsági környezet hatással van Zágráb rövid és középtávú védelempolitikai terveire és lehetőségeire. Végül a tanulmány röviden kitér a háború gazdasági hatásaira, különös tekintettel az energiaszektorra, amelyben új stratégiai lehetőségek nyíltak Zágráb számára.

Kulcsszavak: Horvátország, ukrajnai háború, Oroszország

Croatia and the War in Ukraine

This paper analyses the Croatian policy regarding the war in Ukraine by considering political and social reactions as well as its defence policy and army development steps. Beyond recent political and economic considerations, the Croatian government's standpoint that fully supports Ukraine is based on the characteristics of its nation- and state-building processes. However, the forms of supporting Ukraine raised several debates among the Croat political decision-makers. Development in the Croatian army started in the last few years but that is not directly related to the Russian aggression and the start of the war in Ukraine. Nevertheless, the new geopolitical and security context that emerged as a consequence of the war could have an impact on Zagreb's short- and mid-term reform plans and possibilities in the field of defence. Finally, the paper will briefly cover economic impacts of the war, with attention to the energy sector in particular in which new strategic opportunities occurred for Zagreb.

Keywords: Croatia, war in Ukraine, Russia

¹ Orosz Anna a Magyar Külügyi Intézet kutatója. E-mail: anna.orosz@hiia.hu

² A tanulmány a TKP2021-NVA-16 számú projektnek a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA-16 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Bevezetés

Horvátország álláspontja az ukrajnai háború és az orosz agresszió megítélése kapcsán azon, elsősorban nyugati megközelítésbe illeszkedik, amely teljes mértékben Moszkvát és annak expanzív politikáját tekinti felelősnek a háború kitöréséért, Ukrajnára pedig a minden eszközzel támogatandó „áldozatként” tekint. Ennek hátterében nemcsak aktuálpolitikai megfontolások állnak, hanem szerepet játszanak a horvát állam- és nemzetfejlődés jellegzetességei is, nevezetesen a fejlett, katolikus nyugati orientáció támogatása, szemben mindazzal, amit a Kelet, a keleti kereszténység, a szerb elnyomás képviselt számukra a történelmük során. Zágráb ezért mind nemzeti, mind nemzetközi szinten támogatja az Oroszországgal szembeni lépéseket, szankciós politikákat, és mindehhez élvezi is a társadalom többségének támogatását.

Ugyanakkor ami a horvát katonai, haderőfejlesztési lépéseket illeti, azok nem kötődnek szigorúan az ukrajnai orosz invázióhoz, hiszen a kezdeményezésük korábbra nyúlik vissza. Egyúttal a háborúnak köszönhetően a – már régóta halogatott és elhúzódó – haderőfejlesztés felfutásának lehetünk tanúi, ami mind az eszközök, mind a katonai állomány tekintetében változásokat hozhat a jövőben. A háború azonban nemcsak a védelmi területre van hatással, hanem más stratégiai szektorokra is, mint például az energiapolitika, amelyek Zágráb tágabb regionális pozícióit is befolyásolhatják.

A fenti folyamatok részletes kifejtése céljából az alábbi tanulmány első körben bemutatja a horvát társadalom és a politikai elit viszonyát az ukrajnai háborúhoz, illetve hogy az milyen hatással van annak kül- és biztonságpolitikájára. Ezután kerül sor az Ukrajnának nyújtott eddigi támogatások, illetve az agresszornak tekintett Oroszország elleni fellépés főbb kereteinek és elemeinek áttekintésére. A tanulmány azt is bemutatja, hogy az elmúlt években milyen fejlesztéseken és változásokon ment át a horvát haderő és védelempolitika, és hogy azokra milyen hatással lehet az orosz–ukrán háború által teremtett új biztonsági környezet. Végül a gazdasági hatások rövid vizsgálata következik, amelyben külön figyelmet szentelünk az energiaszektornak, amely stratégiai jelentőségű az Oroszországgal szembeni fellépésben.

Általános politikai reakció a háborúra

Horvátország már a Krím annexiójától kezdve azon országok közé tartozott, amelyek Ukrajna támogatása mellett foglaltak állást Oroszországgal szemben. A horvát belpolitikában az Ukrajna elleni orosz agresszió a kilencvenes évek horvát honvédő háborújával párhuzamba állítva jelenik meg. Az orosz politikát, amely megkérdőjelezi a különálló ukrán nemzeti identitást, valamint felhasználja az orosz kisebbséget a saját expanzív külpolitikai céljaira, Zágráb megfelelteti annak az elnyomó politikának, amely ellen a kilencvenes években a honvédő háború keretében védekeztek.³

³ Interjú a zágrábi Institute for Development and International Relations kutatási tanácsadójával és biztonságpolitikai kutatójával (2023. október 4.) és a horvát Kül- és Európaiügyi Minisztérium írásban megküldött válasza alapján (2023. október 12.).

Ráadásul Oroszország társadalmi és politikai megítélése sohasem volt pozitív. A horvátok számára Oroszország a Keletet képviseli, szemben a katolikus, nyugati világgal, amelyhez ők maguk tartozni akartak. A horvát felfogásban Oroszország egy olyan nem demokratikus rendszert képvisel, amely nem vonzó a horvátok számára. Ráadásul Oroszország és Szerbia szoros kapcsolata, illetve a szerbek támogatása a kilencvenes évek konfliktusaiban is a Moszkvával szembeni ellenszenvet növelte.⁴ Mindezek tükrében a kormány Ukrajna melletti kiállása az egyetlen vállalható politikai alternatívának tekinthető.

Különösen a jobboldali pártok retorikájára jellemző ez a megközelítés.⁵ A kormányzó Horvát Demokratikus Közösség (*Hrvatska demokratska zajednica*, HDZ) egyértelműen Moszkvát okolja a háborúért, és ez is tekinthető a meghatározó narratívának. Ebben szerepet játszik a kormányfő, Andrej Plenković személyes meggyőződése is. Ő vezette az EU–Ukrajna Parlamenti Együttműködési Tanács EP-delegációját a 2014. októberi ukrajnai választások során,⁶ és illegitimnek nevezte a luhanszki és donyecki szakadár területeken 2014. novemberben tartott választásokat.⁷ Másrészt a jobboldali pártok szélesebb körében már megoszlanak a vélemények, hogy ki a felelős a háború kitöréséért. A parlamenten kívüli HSP 1861 például a NATO-t tartja felelősnek azért, hogy Oroszország megtámadta Ukrajnát.⁸ A horvát parlament az invázió másnapján 133 támogató szavazattal (151-ből) és egy tartózkodással nyilatkozatot fogadott el Ukrajna támogatásáról. További gesztusértékű támogatást jelentett a Szábor részéről a holodomor népiirtással nyilvánítása 2023 júniusában.⁹

A horvát államfő, Zoran Milanović is elítélte az orosz agressziót,¹⁰ ugyanakkor több sajtónyilatkozata miatt a „Kreml ügynökeként” aposztrofálják. A Plenković-tyal rendszeresen konfliktusban lévő elnök a többségi véleménnyel szemben – a moszkvai interpretációhoz hasonló módon – gyakran náci jelzővel illeti az ukrán nemzeti megnyilvánulásokat, párhuzamot vonva a második világháború alatti, náci horvát bábkormány jelképeivel.¹¹ Az ukrán katonák horvátországi felkészítésének lehetőségét is határozottan elutasította Milanović. A horvát államfő megnyilvánulásai miatt a kijevi horvát nagykövetet is bekérte az ukrán külügyminisztérium, a horvát kormányfő pedig külön bocsánatot kért Ukrajnától Milanović megnyilvánulásai miatt. A két állami vezető között számos területre

⁴ Interjú a zágrábi Institute for Development and International Relations kutatási tanácsadójával és biztonságpolitikai kutatójával (2023. október 4.).

⁵ Petsinis, Vassilis: *The Repercussions of the War in Ukraine on Croatia's Far Right*. [online], 2023. 03. 05. Forrás: populismstudies.org [2023. 07. 19.].

⁶ *Ukraine: Andrej Plenković to Head EP Delegation to Observe Elections*. [online], 2014. 10. 09. Forrás: eppgroup.eu [2023. 07. 18.].

⁷ *Ukraine: Illegitimate Elections Not Recognised by EP*. [online], 2023. 11. 03. Forrás: eppgroup.eu [2023. 07. 19.].

⁸ Petsinis 2023.

⁹ *Croatia Strongly Supports Ukraine and the Ukrainian People*. [online], 2023. 08. 22. Forrás: Ministry of Justice and Public Administration [2023. 10. 15.].

¹⁰ *President Milanović Harshly Condemns Russian Aggression against Ukraine, Holds Emergency Meeting with Chiefs of Croatian Armed Forces and Intelligence Agencies*. [online], 2022. 02. 24. Forrás: predsjednik.hr [2023. 07. 18.].

¹¹ Hajdari, Una: *Croatian president Milanović compares 'Slava Ukraini' salute to 'Sieg Heil'*. [online], 2023. 06. 01. Forrás: euronews.com [2023. 07. 19.].

kiterjedő – a védelem- és biztonságpolitikában pedig különösen érvényesülő¹² – politikai csatározás folyik, így az ukrajnai helyzetről folyó vita is leginkább ennek a tágabb belpolitikai vitának a részeként értelmezendő.

Az ukrajnai háború a horvát társadalom perspektívájából

Ami a szélesebb társadalmi támogatottságot illeti, a két álláspont közül Plenković politikája élvezi jobban a horvátok szimpátiáját. Ez szimpátiatüntetések formájában is megnyilvánult. Egy 2022. októberi közvélemény-kutatás alapján a horvátok 70%-a állt teljesen vagy nagyrészt Ukrajna oldalán, és mindössze 8% gondolta úgy, hogy Oroszország fellépése jogos volt. 14% vélte úgy, hogy mindkét félnek ugyanolyan mértékben van igaza a konfliktusban. 9% nem foglalt állást. Érdekes ugyanakkor megjegyezni, hogy 31% tekinti az orosz–ukrán háborút tisztán két állam terület feletti háborújának. Szélesen elterjedt a horvátok között az a nézet, hogy Ukrajna területén egy NATO és Oroszország közti konfliktus zajlik, illetve további 20% szerint harmadik országok közvetett részvételével zajló háború van Ukrajnában.¹³

Az Ukrajnának nyújtandó támogatás formája kapcsán már megosztottabb a közvélemény. Reagálva az államfő és a kormányfő közti politikai vitára, a *Dnevnik* hírportál előbb hivatkozott felmérése az ukrán katonák Horvátország területén való kiképzésére kérdezett rá. Ezt a horvátok 34%-a támogatta, akiknek többsége a HDZ szavazója. A válaszadók 57%-a ellenezte a támogatás ezen formáját. A legerősebben a Híd nevű párt szavazói utasították el ezt. A többség ezzel párhuzamosan azt feltételezte, hogy kicsi (35%), valamennyi (24%) vagy nagy esélye (14%) lenne annak, hogy a háború átterjedhet Horvátország területére. 22% gondolta úgy, hogy erre biztosan nem kerülne sor. Ukrajna katonai támogatásának kormányzati álláspontjával 32% ért egyet, de a többség ennek a kérdésnek a kapcsán sem foglalt egyértelműen állást.¹⁴

Szintén megvizsgálta a kutatás a két politikus álláspontjának támogatottságát. Mindkét esetben elmondható, hogy a legtöbben (37 és 38%) nem tudták eldönteni, hogy megfelelő-e az adott politika. Az államfő álláspontját azonban valamivel többen tekintették rossznak (33%), mint a kormányfőét (30%), és Plenković politikáját többen gondolták jónak (28%), mint Milanovićét (22%).¹⁵ 2023 tavaszán az Oroszország elleni szankciók társadalmi támogatottsága (76%) valamivel az uniós átlag (73%) felett volt az Eurobarometer felmérése szerint.¹⁶ Mindezek fényében arra lehet következtetni, hogy a horvát társadalom általánosságban Ukrajna támogatását tartja elfogadhatónak, még ha a támogatás formáját

¹² Az államfő és a kormány közti vita miatt számos kinevezés (például a vezérkari főnöké) elhúzódtott vagy éppen elmaradt.

¹³ *Ekskluzivno istraživanje Dnevnika Nove TV: Što Hrvati misle o ratu u Ukrajini?* [online], 2022. 10. 29. Forrás: dnevnik.hr [2023. 11. 08.].

¹⁴ *Ekskluzivno istraživanje Dnevnika Nove TV: Što Hrvati misle o ratu u Ukrajini?* [online], 2022. 10. 29. Forrás: dnevnik.hr [2023. 11. 08.].

¹⁵ *Ekskluzivno istraživanje Dnevnika Nove TV: Što Hrvati misle o ratu u Ukrajini?* [online], 2022. 10. 29. Forrás: dnevnik.hr [2023. 11. 08.].

¹⁶ Simmonds, Lauren: *Croatian Citizen Support for Sanctions Against Russian Federation at 76%*. [online], 2023. 05. 11. Forrás: total-croatia-news.com [2023. 07. 18.].

tekintve bizonytalanabbak is a válaszadók. Így belpolitikai értelemben is „kifizetődőbb” a horvát kormány Kijev melletti kiállása.

A kormányzati politikák társadalmi támogatottságán túl érdemes kitérni a horvátok önkéntes alapú részvételére a harcokban. A horvát kormány nem támogatja, hogy magán-személyek csatlakozzanak a harcokhoz, ennek ellenére – már 2014 óta – szerepet vállalnak horvát állampolgárságú személyek az orosz–ukrán konfliktusban, döntően az ukránokat támogatva. Hivatalos és pontos adatok nem érhetők el ezen személyek számáról, de 70 és 80 közé tehető. Az orosz média szerint a létszámuk a kétszázat is elérheti, s többségük az Azov regimenthez csatlakozott. Egy horvát állampolgárt el is fogtak az oroszok, és a horvát kormány egy fogolycsere-megállapodás révén tudta csak kiváltani az érintett személyt.¹⁷ Összességében azonban megállapítható, hogy a horvát lakosság – néhány szélsőségest, veteránt leszámítva – nem érdekelt a harcokban való közvetlen részvételben.

A horvát társadalom és a politikai elit Ukrajnához fűződő viszonyán nem változtatott a drónos incidens sem. Egy Ukrajnából induló – Románián és Magyarországon is áthaladó – Tu-141-es zuhant le Zágrábban. A szerkezet meghibásodása okozhatta az eszköz „elvándorlását”, és mivel szerencsére személyi sérülést nem okozott, az esetnek különösebb hatása nem volt a kormány külpolitikájára.

Az ukrainai háború horvát kül- és biztonságpolitikára gyakorolt hatása

A horvát kül- és biztonságpolitika stratégiai irányai nem alakultak át az ukrainai háború miatt, azonban a háború kirobbanása óta Ukrajna támogatása és a Moszkva elleni fellépés domináns elemévé vált Zágráb kül- és biztonságpolitikájának. Az Ukrajna melletti kiállást a nemzetközi jogrend, valamint a nemzetközi béke és biztonság fenntartása eszközének tekintik, ezért a 2022. február 24-i támadás után azonnal arra az álláspontra helyezkedtek, hogy támogassák Kijevet a védekezésben. Anica Djamić, Horvátország kijevi nagykövete a háború kirobbanása után visszatért az ukrán fővárosba.

Mindeközben a diplomáciai kapcsolatok Oroszországgal mélypontra süllyedtek, amit a diplomaták kölcsönös kiutasítása is jelzett, illetve Moszkva az ellenséges országok listájára tette Horvátországot. Zágráb nem csupán az oroszok nyílt katonai agresszióját ítéli el, de támogatnak minden olyan fellépést is, amely ellensúlyozza Moszkva azon lépéseit, amelyek dezinformáció és hibrid eszközök alkalmazásával bizonytalanságot teremtenek a globális energia- és élelmiszerpiacon.

Az Oroszországgal szembeni fellépésre, illetve Ukrajna támogatására számos nemzetközi szervezetet és platformot felhasználnak. A NATO keretében egy pszichológiai rehabilitációs programon dolgoznak, amely a háborús veteránok, sérültek és családjaik támogatását célozza. Az ENSZ Közgyűlését Ukrajna politikai támogatására használják. A UNDP keretében humanitárius aknamentesítést, míg az UNICEF keretében Ukrajna energia-infrastruktúrájának a rendbehozatalát segítik. Az Európai Unió belül minden

¹⁷ Petrovic, Ivica – Bogdanic, Sinisa: *Serbian, Croatian Volunteers Fight on Ukraine's Front Line*. [online], 2023. 01. 31. Forrás: dw.com [2024. 03. 10.].

Kijevnek nyújtandó humanitárius, pénzügyi, katonai és más segítségre vonatkozó kezdeményezést (aknamentesítés, háborús sérültek rehabilitációja) támogatta a horvát kormány. Ezzel párhuzamosan elfogadta és támogatta az Oroszország ellen bevezetett 11 szankciós csomagot és intézkedést. A horvát kormány a fentiekén túl további nemzetközi platformokkal is igyekszik a pro-Kijev álláspontot támogatni. A Nemzetközi Krími Platform első parlamenti csúcstalálkozóját 2022. október 25-én Zágrábban tartották meg.

2024. február 28-án Tiranában tartották az Ukrajna–Délkelet-Európa csúcstalálkozót, ahol Plenković miniszterelnök külön is tárgyalt Volodimir Zelenszkij ukrán államfővel. Az egyik kiemelt téma egy közös ukrán és balkáni védelmi ipari fórum megszervezése volt, illetve a horvát és az ukrán vállalatok közti megállapodások megkönnyítése, különös tekintettel az aknamentesítésre és a mentőfelszerelésekre.¹⁸

A horvát kormány tagjai rendszeresen ellátogatnak Kijevbe is. Ukrajna uniós integrációs törekvéseit pedig a horvát tapasztalatok megosztásával segítik. Horvátország elősegíti Ukrajna gabonaexportját a fiumei és a spliti kikötőkön keresztül, és támogatja annak kiterjesztését. A szankciók hatékonyabb alkalmazására 2024. január végén létrehoztak egy tárcaközi csoportot a nemzetközi megszorító intézkedések hatékonyabb végrehajtásának segítésére és ellenőrzésére.¹⁹

Ukrajnának nyújtott horvát támogatások

A Horvátország által nyújtott támogatásokról és segélyekről a kormány nem közöl hivatalos kimutatásokat, így annak mértékéről és összetételéről elsősorban elszórt kormányzati nyilatkozatokból és egyes hírportálok tartalmaiból lehet információkat szerezni. A Kül- és Európa-ügyi Minisztérium tájékoztatása szerint 2022. február 24. és 2023. október közepe között megközelítőleg 256 millió eurónyi bilaterális segélyt nyújtott Zágráb Ukrajnának, katonai, humanitárius és egyéb formákban.²⁰ Idetartozik az a 30 millió eurós katonai támogatási csomag is, amelyet 2023 augusztusában jelentett be a horvát kormányfő.²¹ Ami a katonai támogatások arányát illeti, a 2024. január 30-i uniós informális védelmi miniszteri találkozón Ivan Anušić horvát honvédelmi miniszter arról beszélt, hogy Zágráb addig összesen 181 millió eurót fordított Kijev katonai támogatására, és folytatni is kívánja ezt a gyakorlatot.²² A Kiel Institute for the World Economy *Ukraine Support Tracker* adatbázisa szerint Horvátország a megígért támogatások tekintetében 276 millió eurónál tart, amiből 190 millió euró katonai jellegű. Ha GDP-arányosan vizsgáljuk a támogatások mértékét, akkor a támogatások összértékét tekintve a 14. a ranglistán, a humanitárius támogatások mértékét nézve viszont a 3. A katonai támogatások nemzeti

¹⁸ [Ukraine Seeks to Expand Defense Manufacturing With Croatian Partnership Amid European Support](#). [online], 2024. 02. 29. Forrás: [The New Voice of Ukraine](#) [2024. 03. 02.].

¹⁹ [Vlada Hrvatske: Odluka o osnivanju Stalne skupine za primjenu i praćenje provedbe mjera ograničavanja](#). [online], 2024. 01. 31. Forrás: [vlada.gov.hr](#) [2024. 02. 19.].

²⁰ A horvát Kül- és Európaügyi Minisztérium írásban megküldött válasza alapján (2023. október 12.).

²¹ [Croatia Strongly Supports Ukraine and the Ukrainian People 2023](#).

²² [Vlada Hrvatske: Minister Anušić: Croatia Has Sent €181 mn Worth of Military Aid to Ukraine](#). [online], 2024. 01. 31. Forrás: [vlada.gov.hr](#) [2024. 02. 10.].

GDP-hez viszonyított aránya alapján a 15. legtöbb támogatást nyújtó ország (megközelíti az Egyesült Királyság GDP-arányos támogatásának mértékét).²³

Ami a katonai támogatásokat illeti, idetartoznak az átadott katonai eszközök, bizonyos aknamentesítési feladatokra beszerzett gépek, illetve a bilaterális és multilaterális alapon nyújtott katonai donációk is. Ez utóbbiba tartozik az az 500 ezer euró, amellyel a NATO Ukrajnának nyújtandó átfogó segélycsomagjához járult hozzá. A katonai támogatás kérdése – ahogy fentebb arról már szó volt – megosztó kérdés lett a horvát belpolitikában, különösen a kormányfő és az államfő vitája miatt. Emiatt nem tudott Horvátország csatlakozni az EU ukrán katonák kiképzését segítő missziójához (EU Military Assistance Mission Ukraine, EUMAM). Noha a kormány elfogadta a javaslatot, az államfő visszadobta azt a törvényhozásnak, amelynek ellenzéki tagjainak jelentős része alkotmányossági aggályokat vetett fel vagy éppen ellenezte a lépést.²⁴ 2022. decemberben kétharmados többségre lett volna szükség a pozitív döntéshez, de négy szavazat híján azt nem sikerült elérni.²⁵

Ami a katonai eszközöket illeti, más volt jugoszláv államokhoz hasonlóan Horvátország is átadott régi típusú szovjet-orosz harci eszközöket és felszereléseket Ukrajnának. Horvátország a *Jutarnji* értesülése szerint 14 Mi-8 helikoptert küldött a megtámadott országnak. A kezdeti médiaértesítéseket (például *Jutarnji*²⁶) később a védelmi miniszter is megerősítette 2023. májusi odesszai látogatása után. A horvát fél lépését Lloyd J. Austin amerikai védelmi miniszter is külön megköszönte.²⁷ A hírek szerint ehhez külső ösztönzőként szolgált, hogy a horvát kormány további nyolc darab UH-60M Black Hawk helikoptert kívánt beszerezni az USA 140 millió dolláros támogatásával az Ukrajnának küldött helikopterekért cserébe. Egy, a védelmi miniszter által tett bejelentésre hivatkozva a *Jutarnji* szerint még négy gyalogdandárnak elegendő géppuskát és ahhoz való lőszeret adtak Kijevnek, ami a hírportál szerint megközelítőleg nyolcezer fegyvernek és lőszernek felel meg.²⁸ Az előbb említetteken túl Zágráb támogatja az európai – egyúttal a horvát – védelmi kapacitások és a fegyvergyártás erősítését annak érdekében, hogy az EU az USA-tól függetlenül, megfelelő szinten tudja tartani Ukrajna fegyverekkel való támogatását. Ez különösen annak fényében vált kiemelten fontossá, hogy az Amerikai Kongresszus néhány republikánus képviselő ellenállása miatt nem tudta megszavazni a következő segélycsomagot Ukrajnának.

A humanitárius támogatás kezdetben elsősorban transzformátorok és generátorok beszerzését és átadását jelentette. 2023. január 26-án a kormány egy egymillió eurós pénzügyi támogatási csomagról döntött az ukrán energiahálózat támogatására az UNICEF-en

²³ A Ukraine Support Tracker 41 országra vonatkozóan gyűjt adatokat. Ebbe beletartoznak az EU és a NATO tagállamai, Dél-Korea, Ausztrália, Új-Zéland, Kína, India, Svájc. Lásd [The Ukraine Support Tracker](#). [online], 2024. 02. 22.

²⁴ [The Parliament Debates Government's Proposal on Training of Ukrainian Soldiers in Croatia](#). [online], 2022. 11. 30. Forrás: sabor.hr [2023. 11. 20.].

²⁵ [Croatia Rejects Joining in EU's Ukraine Training Mission](#). [online], 2022. 12. 16. Forrás: AP [2023. 11. 10.].

²⁶ Žabec, Krešimir: [Ukrajini šaljemo 14 rabljenih ruskih helikoptera, zauzvat dobivamo američke Black Hawkove?](#) [online], 2022. 11. 15. Forrás: jutarnji.hr [2023. 11. 20.].

²⁷ Vergun, David: [Austin Says Croatia's Support for Ukraine Is Commendable](#). [online], 2023. 10. 19. Forrás: U.S. State Department for Defense [2023. 12. 10.].

²⁸ Žabec, Krešimir: [Počela specijalna operacija slanja 14 naših helikoptera Ukrajini, s njih već skidaju oznake](#). [online], 2022. 01. 25. Forrás: jutarnji.hr [2023. 11. 20.].

keresztül, amelyből ötven generátort szereztek be iskolák és kórházak áramellátásának biztosításához. Ezt megelőzően Horvátország már 56 generátort és 59 transzformátort szállított le, és a hírportál alapján további 170-et készített elő szállításra.²⁹ A humanitárius támogatások másik kiemelt célterülete az aknamentesítés, amelyhez Zágráb pénzügyi támogatás nyújtása mellett megosztja saját tapasztalatait és szakértelmét is. Az aknamentesítésnek különösen nagy figyelmet szentelnek, hiszen az elengedhetetlen a menekültek biztonságos visszatéréséhez, a mezőgazdasági termelés és a gazdaság újraindításához, az újjáépítéshez. 2023 júliusában egymillió euró támogatást nyújtott az ENSZ Világélelmelési Programján keresztül szervezett, a mezőgazdasági területek aknamentesítést célzó projekthez.³⁰ 2023. október 11–12-én Zágrábban tartottak nemzetközi donorkonferenciát az aknamentesítés támogatására, ahol Plenković miniszterelnök az eddig nyújtott ötmillió eurós felett további ötmillió euró pénzügyi támogatást irányzott elő erre a célra. Emellett bejelentette, hogy bilaterális együttműködési megállapodást kötött ezen a területen a két állam, amelyet Davor Božinović horvát és Julija Szviridenko ukrán miniszterelnök-helyettes írtak alá.³¹

Az aknamentesítésen kívül a horvát kormány olyan területeken is megosztja tapasztalatait Kijevvel, mint a konfliktust követő újjáépítés, a sebesültek egészségügyi és pszichológiai támogatása és rehabilitációja, háborús bűnök és bűnösök kezelése. Horvátország ezen túlmenően 24 ezer ukrán menekültet fogadott be, akik a horvát állampolgárokkal megegyező feltételekkel vehetnek igénybe szociális (például lakhatási támogatást), egészségügyi ellátásokat és munkaerőpiaci támogatásokat.

A horvát védelempolitika és haderőfejlesztés az orosz–ukrán háború tükrében

Horvátország védelempolitikája szempontjából két stratégiai dokumentum emelhető ki: a 2017-ben elfogadott Nemzeti biztonsági stratégia,³² valamint a 2015–2024-es időszakra vonatkozó hosszú távú haderőfejlesztési terv.³³ Az előbbi már reflektált a NATO-tagságból eredő kötelezettségekre, illetve felhívta a figyelmet az ukrajnai helyzetben rejlő veszélyekre is, nem zárva ki egy konvencionális háború kitörésének a lehetőségét sem. A haderőfejlesztési terv arra a kihívásokkal teli helyzetre kívánt megoldást találni, hogy miközben az ország globális és regionális biztonsági környezete, valamint a kihívások és a fenyegetések is egyre összetettebbekké váltak, a horvát haderőre fordítható források szűkösek maradtak vagy éppen csökkentek. Ennek hátterében elsősorban a 2008-as gazdasági és pénzügyi világválság állt, amelynek következtében egészen 2015-ig gazdasági

²⁹ Хорватія виділила €1 мільйон на закупівлю генераторів для українських шкіл і лікарень. [online], 2023. 01. 27. Forrás: ukrinform.ua [2024. 02. 19.].

³⁰ Croatia Supports UN Project to Demine and Release Productive Agricultural Land in Ukraine. [online], 2023. 07. 31. Forrás: wfp.org [2024. 01. 12.].

³¹ Vlada Hrvastke: Snažna podrška Ukrajini. Hrvatska će pomoći s još 5 milijuna eura za razminiranje. [online], 2023. 10. 11. Forrás: vlada.gov.hr [2024. 01. 12.].

³² National Security Strategy of the Republic of Croatia 2017. [online]. Forrás: soa.hr [2023. 11. 10.].

³³ The Croatian Armed Forces Long Term Development Plan 2015–2024. [online], 2014. 12. 12. Forrás: morh.hr [2023. 09. 07.].

csökkenés jellemezte az országot, és a gazdasági és szociális hatások kezelése élvezett politikai prioritást. A haderőfejlesztési terv elfogadása ellenére a 2015 előtti forráshiányos időszak 2020-ig fennmaradt, így a terv végrehajtása jelentős költségvetési korlátokba ütközött. Ezzel párhuzamosan Horvátország egyre több új biztonsági kihívás (migrációs válság, Szerbia fegyverkezési törekvései, kiberhadviselés) elé került, amelyek a katonai és védelmi kiadások növelését tették szükségessé.

E tekintetben az érdemi változást a 2021-es év hozta meg, amikor egy egyszeri jelentős kiadásnak, a francia Dassault Rafale harci gépek beszerzésének köszönhetően a védelmi kiadások szintje elkezdte megközelíteni a NATO által elvárt, GDP-hez viszonyított 2%-os szintet. Ugyanez érvényes az eszközfejlesztés tekintetében elvárt 20% elérésére is, amely szintén 2021-ben ennek a bevérlésnek volt köszönhető. 2022-ben is ezt a szintet hozta Horvátország, részben még mindig a „Rafale-projektnek” köszönhetően. Az ország függetlenségének elnyerése óta a tíz egy- és két kétüléses francia harci gép beszerzése a legjelentősebb (az eredeti szerződés szerint tervezett kiadás 999 millió euró volt, ami aztán jelentősen növekedett) fejlesztés, amivel megkezdődött az elavult MiG-21-esek lecserélése. A 2021. novemberi megállapodás értelmében 2024-ben és 2025-ben szállítják le a gépeket.³⁴

1. táblázat: Horvátország védelmi kiadásainak GDP-hez viszonyított aránya (%-ban)

Védelmi kiadások a GDP arányában (2015. évi árakon számolva)					
2018	2019	2020	2021	2022b	2023b
1,55	1,61	1,71	1,98	1,82	1,79

Forrás: a szerző szerkesztése a NATO adatai alapján

2. táblázat: A védelmi kiadások arányának alakulása kiadási kategória szerint (%-ban)

A védelmi kiadások aránya kiadási kategóriák szerint (%)						
	2018	2019	2020	2021	2022b	2023b
Felszerelés/eszköz	3,37	6,55	9,06	30,01	31,19	26,22
Személyi kiadások	76,96	73,71	76,15	56,71	55,38	56,7

Forrás: a szerző szerkesztése a NATO adatai alapján

Szintén a légierő fejlesztését szolgálják a helikopterbeszerzések. Még 2018-ban kötött Horvátország megállapodást az Amerikai Egyesült Államokkal, amelynek értelmében négy Black Hawk helikoptert szerezhetett be: ebből kettőt saját költségvetési forrásokból vett Horvátország, kettőt pedig az USA donációjának részeként kapott meg. A fentebb említett további nyolc helikopter beszerzését 2024. január 26-án hagyta jóvá az amerikai külügyi tárca.³⁵

A szárazföldi haderő tekintetében a használt Bradley gyalogsági harcjárművek beszerzése emelhető ki. Az USA-val 2019-ben kötött megállapodás végrehajtásának feltételeiről csak 2022-ben született megegyezés a felek között. 89 darabot fognak leszállítani 2024-től

³⁴ Harangozó Dániel (2023): *Croatia's Defence Policy in the Shadow of COVID-19 and the Russia-Ukraine War (2020–2023)*. *MKI Policy Brief*, 29, 1–10.

³⁵ Jennings, Gareth: *Croatia Cleared to Buy More Black Hawks*. [online], 2024. 01. 29. Forrás: Janes [2024. 02. 11.].

kezdődően, amelyből 22 darab pótalkatrészek biztosítására szolgál. Horvátországban a Đuro Đaković nevű cég végzi a járművek felújítását, amelyhez 51 millió dollár támogatást ad Washington. Emellett modernizálnak néhányat a 126 meglévő Patria AMV járműből, amelyeket DUOS 30L távirányítású fegyverállomásokkal és Spike LR páncéltörő rakétaképességgel szerelnek fel. További 30 Patria járművet is beszerznek, amelyek összeszerelésére szintén az említett gyárban kerül majd sor.³⁶ A haditengerészet a szárazföldi és légi erőhöz képest viszonylag kevés támogatást kap, ami részben annak is az eredménye, hogy NATO-tagállamok veszik körbe az Adriai-tenger horvát partjait. Noha 2014-ben született egy megállapodás a Brodosplit hajógyártóval öt parti járőrhajó gyártásáról, a prototípus legyártása (2018) után vita alakult ki a gyártó és az állam között, ami mind a mai napig hátráltatja a projekt befejezését.³⁷

A fentiek jól példázzák, hogy a horvát haderőfejlesztést és védelempolitikát ugyan érintette az ukrán háború kitörése, ugyanakkor a fejlesztéseket és beszerzéseket nagyrészt már azelőtt kezdeményezték, így szigorúan nem köthetők a háború kitöréséhez. Ugyanakkor az orosz agresszió, illetve a nyugat-balkáni régióbeli bizonytalanságok és feszültségek hozzájárulhatnak a védelmi kiadásoknak a 2020-at megelőző időszakhoz képest magasabb szinten tartásához. A kiadások szintje valószínűleg nem fogja elérni azt, amit a Rafale-projekt esetében láthattunk, de a bizonytalan biztonsági környezet miatt növekedhet a jelentősége a védelempolitikának, és így a ráfordítható forrás is.

Más európai országokhoz hasonlóan Horvátországban is felmerült a sorkatonaság ismételt bevezetésének kérdése. A Honvédelmi Minisztérium javaslata alapján előreláthatólag a középiskolai képzésbe építenek be honvédelmi elemeket, illetve egy háromnapos katonai alapképzést is bevezetnek. A haderő létszámában ugyan 2021-ről 2022-re bekövetkezett egy növekedés, amelynek az eredményeként 14 439-ről 15 200-ra nőtt a horvát katonai állomány létszáma,³⁸ ugyanakkor a Horvátországot sújtó demográfiai csökkenés, illetve a haderő előtt álló egyre komplexebb és növekvő feladatok ellátásához szükséges humán erő-igény miatt a kormány szükségesnek látja egy ilyen lépés megtételét.

Az orosz invázió hatásai a horvát nemzetgazdaságra

A horvát kormány külpolitikai mozgásterét növeli, hogy gazdasági szempontból nem függ érdemben Oroszországtól. Zágráb fő külpolitikai orientációját függetlenségének elnyerése óta az euroatlanti integráció és a nyugati szövetségi rendszer határozza meg, és ez érzékelhető a külgazdasági politikájában is. Az orosz gazdasági érdekeltségek már a háború kirobbanása előtt elkezdtek csökkenni például a VTB és a Sberbank felé jelentősen eladósodott, a horvát gazdaságban meghatározó szereppel bíró Agrokor³⁹ átalakításával. Az Agrokor 2017-ben került csődközeli állapotba, és adósságainak egyharmada

³⁶ Harangozó 2023.

³⁷ Harangozó 2023.

³⁸ Defence Expenditure of NATO Countries (2014–2023). Press Release. [online], 2023. 07. 07. Forrás: NATO [2023. 11. 10.].

³⁹ Az Agrokor 2015-ben 6,1 milliárd eurónyi jövedelmet ért el, ami a horvát gazdasági teljesítmény 14,8%-ának felelt meg. Emellett Horvátországban 40 ezer embert foglalkoztatott, míg a régió más országaiban további 15 ezret.

a Sberbanknál és a VTB Banknál halmozódott fel. A vállalat nemzetstratégiai jellegénél fogva Zágráb nem engedhette annak teljes csődjét, így külön törvényt alkotott az átalakítására (Lex Agrokor). Már ebben az időszakban egyfajta amerikai–orosz érdekérvényesítési harcot véltek felfedezni az elemzők, mivel a vállalat átalakításában (a jelenlegi Fortenova Csoport létrehozásában) jelentős szerepet kapott az amerikai HPS Investment Partners mint jelentős befektető. A két orosz bank 43%-os részesedéssel a cég tulajdonosa maradt, de döntési jogkörökkel nem rendelkezett.

A háború kitörése után, Moszkvával szemben bevezetett uniós szankciós csomagok azonnal éreztették hatásukat a pénzügyi szektorban. A Sberbank jelentős betétkivétel tapasztalt meg Horvátországban (és Szlovéniában is), ezért a Horvát Nemzeti Bank kezdeményezte annak felvásárlását, elkerülendő a bank jövőbeni csődbemenetelét. A leányvállalatot a Hrvatska Poštanska Banka (HPB) vásárolta végül meg, és később Nova Hrvatska Banka (NHB) névvel folytatta tovább tevékenységét. Az orosz bankokra kivetett szankciók miatt azok a Fortenova Csoportban meglévő részesedésük eladása mellett döntöttek. Az orosz bankok döntése egyébként a horvát kormányzati érdekekkel is összhangban volt, még ha az eladás körül voltak is problémák. Így az orosz gazdasági szereplők kiszorultak a nyugat-balkáni régió szintjén is jelentős pozíciókkal rendelkező vállalatból.

A háború következtében Horvátországban is jelentősen megemelkedtek a fogyasztói árak. 2022-ben 10,4% volt az infláció, ami 2023-ban 8,4%-ra mérséklődött. Ezzel még mindig az uniós átlag felett maradt az árnövekedés. Az elektromos áram fogyasztói ára 2022 júliusában az egekbe szökött, de utána fokozatos csökkenésnek indult. Jelentősen drágultak az élelmiszerek is 2022-ben, rekordértéket érve el októberben (19,76%-os drágulás). Az infláció 2023-as csökkenése, az uniós fejlesztési források, illetve a horvát kormány jövedelemnövelő intézkedéseinek hatására valamelyest stabilizálódott a fogyasztás és a gazdaság helyzete.

A háború és az Oroszország ellen bevezetett gazdasági szankciók azonban nem csak negatív hatásokkal jártak Horvátországra nézve. Az európai energiapiacot és ellátásbiztonságot érő kihívások előnyös helyzetbe hozták Horvátországot. Az európai országok orosz forrásokról és elosztó hálózatokról való leválás iránti növekvő igénye, illetve az USA-nak az ilyen irányú nyomásgyakorlása, valamint törekvései, hogy déli irányból építse ki Ukrajna energiaellátását, megnövelte a nyugati támogatást a horvát kormány krki LNG-terminálhoz és gázszállításhoz kötődő terveihez. Horvátország ráadásul fontos szerepet tölt be Washington és az EU azon terveiben, hogy elősegítse a nyugat-balkáni országok energiaellátásának diverzifikációját Moszkvával szemben, és az ukrajnai háború tovább erősítette a balkáni energiahálózat-fejlesztésben a Nyugat és Oroszország versengését. A tervek megvalósításához az EU a REPowerEU program keretében nyújt támogatást Horvátországnak.

Ami a gázszektort illeti, Horvátország igyekszik kihasználni azt, hogy Oroszország felől egyrészt megszűnt az olcsó gáz behozatalának lehetősége, másrészt az EU zöld átmenet politikájában a gáz lényeges átmeneti energiaforrásként jelenik meg. A horvát kormány célja, hogy minél jobb pozícióba hozza a krki LNG-terminált, és lehetőséget teremtsen annak megnövekedett kapacitásainak a kihasználására. Anno a terminál megépítése nagyon nehézkesen valósult meg, így a horvát kormány számára mind

politikai, mind gazdasági értelemben nyereséget hozhat a háború és a szankciók okozta új gazdasági helyzet. A horvát kormány 2022. augusztus 18-án döntött arról, hogy másfél éven belül 2,9 milliárd köbméterről 6,1 milliárd köbméterre növelik a krki LNG-terminál kapacitását, a hozzátartozó új gázvezeték-hálózat megépítését pedig három éven belül tervezték. A Plinacro állami tulajdonban lévő gázz szállító vállalat a norvég Wartsilä Gas Solutions-szel kötött megállapodást egy új 250 000 m³/h teljesítményű átalakító modul megépítéséről, több mint 22,9 millió euró értékben. Davor Filipović akkori horvát gazdasági miniszter az aláírást követően elmondta: az újabb átalakító modul 22 hónap alatt készül el, a beépítését pedig 2025 nyarára tervezik.⁴⁰

A gázvezeték-hálózat fejlesztése 2024-ben indulhat el, amelynek célja az összeköttetések bővítése Szlovénia, Magyarország és Bosznia-Hercegovina, valamint közvetve Ausztria és Bajorország felé. 2024 áprilisában kötött megállapodást négy kétirányú gázvezeték kiépítéséről (Zlobin–Bosiljevo, Bosiljevo–Sisak, Kozarac–Sisak és Zabok–Lučko) a horvát Gazdasági és Fenntartható Fejlődési Minisztérium, a Környezetvédelmi és Energiahatékonysági Alap a Plinacroval 533,08 millió euró értékben. Az összesen 220 kilométer hosszú csővezeték megvalósítására 2026 közepére tett ígéretet a vállalat. A fejlesztés lehetővé tenné, hogy Szlovénia és Magyarország felé Horvátország megduplázza a gázz szállításait.⁴¹

Bosznia-Hercegovina felé 100 millió euró értékben tervezik egy 180 km hosszú gázvezeték építését, ami alternatívát nyújtana a Török Áramlaton keresztül (a szerb területeken át) érkező orosz gázra. Az évi 1,5 milliárd köbméter kapacitású vezeték Split kikötőjéig kötné össze Imotskival (74 km Horvátországon belül), majd Bosznia-Hercegovinán belül Novi Travnikkal (115 km) egy leágazással Mostar felé (53 km). A vezeték révén Bosznia-Hercegovina rácsatlakozhat a Jón-Adria gázvezetésekre, amely a Kaszpi-tenger térségéből biztosítana gázt. A vezeték a horvát gázz szállító rendszer nagyobb kihasználtságát eredményezné, illetve közvetlenül összekötné Bosznia-Hercegovinát az uniós gázhálózattal. A projektet már 2021-ben kezdeményezték, de belpolitikai vitát kavart, hogy a horvátok (a horvát kormány és a vezető horvát párt, a HDZ BiH) egy mostari székhelyű, horvát vállalat vezetésével szeretnék megvalósítani a projektet (illetve működtetni a vezeték a jövőben), nem pedig a Bosznia-Hercegovinai Föderációhoz tartozó gázvállalattal, a BH Gas-szal.⁴² A fő külföldi forrásokat az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD – 87 millió eurós kölcsön formájában) és a USAID (500 ezer amerikai dolláros támogatás) biztosítaná.

Ami az európai kőolajimportot illeti, az Omišalj adriai kikötőből induló olajvezeték az Ukrajnát átszelő Barátság kőolajvezeték egyik legfőbb alternatívája, így az utóbbi kiesésével Horvátország monopolhelyzetbe kerülhet. Már az orosz kőolajtermékek behozatalának korlátozása is éreztette hatását. A Janaf jelentősen megnövelte a tranzitdíjakat,

⁴⁰ LNG Croatia LLC Signed a Contract for the Delivery of an Additional Regasification Module. [online]. Forrás: plinacro.hr [2023. 08. 19.].

⁴¹ Onyango, Daniel: Croatia Signs €533 Million Contract to Build 4 New Gas Pipelines. [online], 2024. 04. 11. Forrás: Pipeline Technology Journal [2024. 04. 11.].

⁴² Spaic-Kovacic, David: Croatia to Build €100 Million Cross-Border Gas Pipeline to Bosnia. [online], 2023. 02. 21. Forrás: Euractiv [2023. 08. 19.].

ami negatívan érintette a szomszédos országokat, köztük Magyarországot és Szerbiát is. Mindkét ország ezért panaszt tett Zágrábbal szemben az EU-nál, de érdemi elmarasztalással nem kellett szembenéznie. A háború így hozzájárult Zágráb regionális súlyának megnövekedéséhez, amelyből igyekszik rövid távon minél több hasznot húzni.

Következtetések és kitekintés

Az Ukrajna ellen indított orosz támadás után a horvát kormány határozottan Kijev pártjára állt, és a belpolitikai viták ellenére következetesen képviselte azt. Ehhez élvezi a társadalom döntő részének támogatását is, amely – a kilencvenes évek háborúinak tapasztalatai miatt – szolidáris Ukrajnával. Az ország a gazdasági teljesítményéhez képest viszonylag nagy mértékben támogatta eddig a megtámadott országot. A támogatások és segélyek köre kiterjedt mind a katonai, mind a humanitárius eszközökre. Különösen nagy hangsúlyt fektet Horvátország a korábbi háborús tapasztalatainak megosztására, és kiemelten támogatja az aknamentesítést Ukrajnában.

Ugyanakkor az ország haderőfejlesztési lépései, a megnövekedett védelmi kiadások nem köthetők szigorúan a háború kitöréséhez, hiszen azok jelentős részét már korábban kezdeményezték. A háború azonban hozzájárulhat a horvát haderőfejlesztési törekvések politikai és költségvetési támogatottságának fenntartásához, valamint növelheti annak társadalmi elfogadottságát is. Ez utóbbi különösen fontos a haderő személyi állományának bővítése, valamint az újonnan bevezetendő katonai alapképzés elfogadtatása szempontjából.

A háború lendületet adott a horvát gázszektorbeli fejlesztéseknek és kapacitásbővítéseknek is, amivel Zágráb erősíteni kívánja az európai energiaellátásban játszott szerepét. Ehhez az Európai Unió is nyújt pénzügyi forrásokat, illetve élvezi Washington támogatását is. A mostani befektetések azonban csak akkor térülhetnek meg, ha hosszú távon is lesz felvevő piaca a horvátországi cseppfolyósított gáznak.

A tanulmányban leírt tendenciákat azonban jelentős mértékben befolyásolhatják a 2024-ben esedékes választások. Horvátországban áprilisban parlamenti választásokra, az év későbbi részében pedig elnökválasztásokra is sor kerül majd, amelyek eredményei módosíthatják a belpolitikai erőviszonyokat, és hatással lehetnek Ukrajna támogatásának formáira. Az amerikai és az Európában esedékes választások szintén befolyásolhatják majd a horvát politika alakulását, különösen akkor, ha megszűnne az erőteljes amerikai szándék Ukrajna támogatására. Amennyiben azonban a mostani körülmények a következő négy évben is fennmaradnak, Horvátország európai és regionális szerepe is felértékelődhet.

Felhasznált irodalom

- Croatia Rejects Joining in EU's Ukraine Training Mission.* [online], 2022. 12. 16. Forrás: AP [2023. 11. 10.].
- Croatia Strongly Supports Ukraine and the Ukrainian People.* [online], 2023. 08. 22. Forrás: Ministry of Justice and Public Administration [2023. 10. 15.].
- Croatia Supports UN Project to Demine and Release Productive Agricultural Land in Ukraine.* [online], 2023. 07. 31. Forrás: wfp.org [2024. 01. 12.].

- Defence Expenditure of NATO Countries (2014–2023). Press Release.* [online], 2023. 07. 07. Forrás: NATO [2023. 11. 10.].
- Ekskluzivno istraživanje Dnevnika Nove TV: Što Hrvati misle o ratu u Ukrajini?* [online], 2022. 10. 29. Forrás: dnevnik.hr [2023. 11. 08.].
- Hajdari, Una: *Croatian President Milanović Compares 'Slava Ukraini' salute to 'Sieg Heil'.* [online], 2023. 06. 01. Forrás: euronews.com [2023. 07. 19.].
- Harangozó, Dániel (2023): Croatia's Defence Policy in the Shadow of COVID-19 and the Russia-Ukraine War (2020–2023). *MKI Policy Brief*, 29, 1–10. Online: <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2023.29>
- Jennings, Gareth: *Croatia Cleared to Buy More Black Hawks.* [online], 2024. 01. 29. Forrás: Janes [2024. 02. 11.].
- LNG Croatia LLC Signed a Contract for the Delivery of an Additional Regasification Module.* [online]. Forrás: plinacro.hr [2023. 08. 19.].
- National Security Strategy of the Republic of Croatia 2017.* [online]. Forrás: soa.hr [2023. 11. 10.].
- Onyango, Daniel: *Croatia Signs €533 Million Contract to Build 4 New Gas Pipelines.* [online], 2024. 04. 11. Forrás: Pipeline Technology Journal [2024. 04. 11.].
- Petrovic, Ivica – Bogdanic, Sinisa: *Serbian, Croatian Volunteers Fight on Ukraine's Front Line.* [online], 2023. 01. 31. Forrás: dw.com [2024. 03. 10.].
- Petsinis, Vassilis: *The Repercussions of the War in Ukraine on Croatia's Far Right.* [online], 2023. 03. 05. Forrás: populismstudies.org [2023. 07. 19.].
- President Milanović Harshly Condemns Russian Aggression against Ukraine, Holds Emergency Meeting with Chiefs of Croatian Armed Forces and Intelligence Agencies.* [online], 2022. 02. 24. Forrás: predsjednik.hr [2023. 07. 18.].
- Simmonds, Lauren: *Croatian Citizen Support for Sanctions Against Russian Federation at 76%.* [online], 2023. 05. 11. Forrás: total-croatia-news.com [2023. 07. 18.].
- Spaic-Kovacic, David: *Croatia to Build €100 Million Cross-Border Gas Pipeline to Bosnia.* [online], 2023. 02. 21. Forrás: Euractiv [2023. 08. 19.].
- The Croatian Armed Forces Long Term Development Plan 2015–2024.* [online], 2014. 12. 12. Forrás: morh.hr [2023. 09. 07.].
- The Parliament Debates Government's Proposal on Training of Ukrainian Soldiers in Croatia.* [online], 2022. 11. 30. Forrás: sabor.hr [2023. 11. 20.].
- Ukraine: Andrej Plenković to Head EP Delegation to Observe Elections.* [online], 2014. 10. 09. Forrás: eppgroup.eu [2023. 07. 18.].
- Ukraine: Illegitimate Elections Not Recognised by EP.* [online], 2023. 11. 03. Forrás: eppgroup.eu [2023. 07. 19.].
- Ukraine Seeks to Expand Defense Manufacturing With Croatian Partnership Amid European Support.* [online], 2024. 02. 29. Forrás: The New Voice of Ukraine [2024. 03. 02.].
- Vergun, David: *Austin Says Croatia's Support for Ukraine Is Commendable.* [online], 2023. 10. 19. Forrás: U.S. State Department for Defense [2023. 12. 10.].
- Vlada Hrvastke: *Snažna podrška Ukrajini. Hrvatska će pomoći s još 5 milijuna eura za razminiranje.* [online], 2023. 10. 11. Forrás: vlada.gov.hr [2024. 01. 12.].
- Vlada Hrvatske: *Minister Anušić: Croatia Has Sent €181 mn Worth of Military Aid to Ukraine.* [online], 2024. 01. 31. Forrás: vlada.gov.hr [2024. 02. 10.].
- Vlada Hrvatske: *Odluka o osnivanju Stalne skupine za primjenu i praćenje provedbe mjera ograničavanja.* [online], 2024. 01. 31. Forrás: vlada.gov.hr [2024. 02. 19.].
- Žabec, Krešimir: *Počela specijalna operacija slanja 14 naših helikoptera Ukrajini, s njih već skidaju oznake.* [online], 2022. 01. 25. Forrás: jutarnji.hr [2023. 11. 20.].
- Žabec, Krešimir: *Ukrajini šaljemo 14 rabljenih ruskih helikoptera, zauzvrat dobivamo američke Black Hawkove?* [online], 2022. 11. 15. Forrás: jutarnji.hr [2023. 11. 20.].
- Хорватія виділила €1 мільйон на закупівлю генераторів для українських шкіл і лікарень.* [online], 2023. 01. 27. Forrás: ukrinform.ua [2024. 02. 19.].

Varga Domonkos Bálint¹

Reakciók az orosz–ukrán háborúra a skandináv országokban²

Oroszország 2022. február 24-én Ukrajna ellen indított inváziója alapján változtatta meg az európai biztonsági környezetet, reagálási kényszeret teremtve a térség államaiban. Nem volt ez másképp a skandináv országokban sem, ahol Finnország több évtizedes katonai tömbön kívüliségét, Svédország pedig több évszázados semlegességét feladva nyújtotta be tagsági kérelmét a NATO-hoz, Dánia pedig kívülmaradásának (opt-out) véget vetve csatlakozott az Európai Unió közös biztonság- és védelempolitikájához. Az említett országok Norvégiával kiegészülve egységes, az euroatlanti integráció melletti álláspontot képviselnek, Ukrajnát pedig széles körű támogatásban részesítik. A tanulmány rövid körképet kíván adni e négy skandináv ország kül- és biztonságpolitikájáról az orosz–ukrán háború 2022-es eszkalációjának tükrében – 2023 novemberével bezárólag.

Kulcsszavak: Dánia, Norvégia, Finnország, Svédország, orosz–ukrán háború, NATO

Reactions to the Russia–Ukraine War Among the Scandinavian Countries

Russia's invasion of Ukraine in February 2022 fundamentally changed the security environment in Europe, creating a pressure on neighbouring countries to respond. This was no different in Scandinavia, where Finland gave up decades of military non-alignment, and Sweden centuries of neutrality to apply for NATO membership, while Denmark gave up its opt-out and joined the European Union's Common Security and Defence Policy. These countries, together with Norway, represent a united front in favour of Euro-Atlantic integration, while Ukraine enjoys their widespread support. This study aims to provide a brief overview of the foreign and security policies of these four Nordic countries in light of the 2022 escalation of the Russia–Ukraine War.

Keywords: Denmark, Norway, Finland, Sweden, Russia–Ukraine war, NATO

Konszenzus Ukrajna támogatásáról

A skandináv és a balti országok 2022 februárjában közös nyilatkozatban ítélték el az Ukrajna ellen indított orosz inváziót. Moszkva lépését Ukrajna területi integritásának és szuverenitásának egyértelmű megsértéseként jellemezték, ami szembemegy

¹ Varga Domonkos Bálint az Aarhus University mesterszakos hallgatója. E-mail: domonkos.b.varga@gmail.com

² A tanulmány a TKP2021-NVA-16 számú projektnek a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

a nemzetközi joggal és az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) Alapokmányával. Ukrajnát biztosították támogatásukról, a háború egyedüli felelőseként Oroszországot nevezték meg.³ Azonos szellemben fogadott el nyilatkozatot az Északi Tanács elnöksége is.⁴ A délkelet-ukrajnai területek 2022. szeptemberi orosz annektálását szintén érvénytelennek tekintik.⁵

Az Észak-Európa–Ukrajna-csúcstalálkozóra 2023. május 3-án került sor Helsinkiben, ahol Sauli Niinistö finn elnök fogadta Volodimir Zelenskij ukrán elnököt, valamint Dánia, Norvégia, Svédország és Izland miniszterelnökeit.⁶ A csúcst egy közös nyilatkozattal zárták, amelyben az észak-európai országok megerősítették Ukrajna melletti kiállásukat, és felszólították Oroszországot, hogy azonnal és feltétel nélkül vonuljon ki Ukrajna nemzetközileg elismert területéről. Kijelentették, hogy addig folytatják Ukrajna politikai, pénzügyi, katonai és humanitárius támogatását, amíg csak szükséges. (A vizsgált országok által felajánlott segélyek értékét lásd az 1. táblázatban.) Teszik ezt kétoldalúan és olyan nemzetközi konstrukciókon keresztül is, mint az Ukrajna Védelmi Kontaktcsoport, az Európai Unió ukrajnai missziója (EUMAM és EUAM Ukrajna), a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) és az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) Ukrajnának szánt átfogó támogatási csomagja. Ukrajna NATO- és EU-tagságát pártolják, az ehhez vezető úton pedig támogatni fogják.⁷ Az EU civil védelmi mechanizmusán keresztül minden uniós tagállam, továbbá Norvégia és Izland is segéllyel látja el Ukrajnát, ami többek közt egészségügyi készleteket, járműveket és generátorokat is tartalmaz.⁸ Dánia, Finnország és Svédország több más uniós tagállammal együtt közös nyilatkozatot adott ki, amelyben az EU orosz energiahordozóktól való mielőbbi függetlenedését sürgették.⁹

1. táblázat: A 2022. január 24. és 2023. július 31. között felajánlott segélyek összege

	Katonai segély (milliárd EUR)	Humanitárius segély (milliárd EUR)	Pénzügyi segély (milliárd EUR)	Összesen (milliárd EUR)	Bilaterális segély (GDP%)	Rá eső EU-segély (GDP%)
Dánia	3,501	0,26	0,058	3,819	1,06%	0,6%
Norvégia	3,692	0,209	3,548	7,448	1,71%	n/a
Finnország	1,22	0,084	0,093	1,397	0,519%	0,54%
Svédország	1,474	0,686	0,196	2,356	0,41%	0,5%

Forrás: a szerző szerkesztése Trebesch et al. alapján

³ *Joint Nordic—Baltic Statement at the UN General Assembly Emergency Special Session on Ukraine*. [online], 2022. 02. 28. Forrás: swedenabroad.se [2023. 11. 23.].

⁴ *Nordic Council Condemns Russia's Attack on Ukraine in the Strongest Terms*. [online], 2022. 03. 02. Forrás: norden.org [2023. 11. 23.].

⁵ *Joint Statement by the Foreign Ministers of Estonia, Finland, Iceland, Latvia, Lithuania, Norway, Sweden and Ukraine*. [online], 2022. 11. 28. Forrás: government.se [2023. 11. 23.].

⁶ Mac Dougall, David: *Zelenskyy in Finland: „This Year Will Be Decisive for Victory”*. [online], 2023. 05. 03. Forrás: euronews.com [2023. 11. 23.].

⁷ *Joint Statement of the Nordic-Ukrainian Summit in Helsinki*. [online], 2023. 05. 03. Forrás: stm.dk [2023. 11. 23.].

⁸ *European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations*. [online]. Forrás: ec.europa.eu [2023. 11. 25.].

⁹ Taylor, Kira: *Speed Up Green Transition to Break From Russian Fossil Fuels, Say 11 EU Countries*. [online], 2022. 04. 07. Forrás: euractiv.com [2023. 11. 25.].

A 2022-es dán választásokon a szociáldemokraták megvédték kormányzó pozíciójukat.¹⁰ A svéd és a finn szociáldemokraták erre nem voltak képesek, előbbieket helyett a 2022-es választások után a Mérsékelt Párt,¹¹ utóbbiak helyett a 2023-as választások után a Nemzeti Koalíció alakíthatott kormányt.¹² Az újonnan felállt kormányok elődjeikhez hasonlóan elkötelezték magukat az euroatlanti integráció és Ukrajna támogatása mellett. Az Eurobarometer által 2023 februárjában közzétett közvélemény-kutatás alapján a dán, a norvég, a finn és a svéd közvélemény is az uniós átlag felett, megközelítőleg 90%-os arányban támogatja az EU-t abban, hogy humanitárius, pénzügyi és katonai segílyt nyújtson Ukrajnának, hogy Oroszország ellen szankciókat vezessen be, és hogy az ukrán menekülteket befogadja.¹³ (A vizsgált országokba érkezett menekültek számát lásd a 2. táblázatban.) Nemzeti kormányuk Ukrajna-politikáját a dánok 81%-a, a finnek 88%-a, míg a svédek 80%-a támogatja.¹⁴

2. táblázat: A regisztrált, illetve menedéjogért vagy egyéb védelemért folyamodott ukrán menekültek száma

	Regisztrált ukrán menekültek száma (fő)	Menedéjogért vagy egyéb védelemért folyamodott ukrán menekültek száma (fő)
Dánia	36 635	46 605
Norvégia	61 005	65 885
Finnország	61 520	64 375
Svédország	41 520	64 020

Forrás: a szerző saját szerkesztése az Operational Data Portal adatai alapján

Biztonsági együttműködés

A skandináv országok az elmúlt években mélyítették együttműködésüket mind egymással, mind az euroatlanti szövetségi rendszerrel és annak tagjaival. 2023 kezdetével Svédország vette át Norvégiától a NORDEFECO¹⁵ elnökségét. Kiemelt prioritásként jelölte ki Ukrajna támogatásának fenntartását és az északi védelmi együttműködés új víziójának kidolgozását.¹⁶ Dánia, Norvégia, Finnország és Svédország 2023 márciusában közös

¹⁰ Olsen, Jan M. – Ritter, Karl: *Denmark PM to Try to Form New Government After Election Win*. [online], 2022. 11. 02. Forrás: apnews.com [2023. 11. 23.].

¹¹ *Sweden's Moderate Party Leader Gets Nod to Try Form a New Government*. [online], 2022. 09. 19. Forrás: reuters.com [2023. 11. 23.].

¹² Kirby, Paul: *Sanna Marin Defeated by Finland's Conservatives in Tight Race*. [online], 2023. 04. 03. Forrás: bbc.com [2023. 11. 23.].

¹³ European Commission (2023): *Standard Eurobarometer 98 – Winter 2022–2023 – Data annex*. 170–180.

¹⁴ European Commission 2023: 168.

¹⁵ Északi Védelmi Együttműködés (Nordic Defence Cooperation – NORDEFECO), tagjai Dánia, Norvégia, Finnország, Svédország és Izland.

¹⁶ *New Vision for Nordic Defence Cooperation a Priority During Sweden's 2023 Chairmanship of NORDEFECO*. [online]. Forrás: nordefco.org [2023. 11. 23.].

szándéknyilatkozatot írt alá, miszerint légierők között széles körű együttműködés kiépítésére van szükség.¹⁷

Az Egyesült Királyság által vezetett Joint Expeditionary Force (JEF), amelynek Dánia, Finnország, Norvégia és Svédország is tagja, számos gyakorlatot rendezett 2022 folyamán az észak-európai térségben, valamint megkezdte tagjai katonai aktivitásának összehangolását a Balti-tengeren.¹⁸ Az ukrán katonákat kiképző, az Egyesült Királyság által koordinált Operation Interflex művelethez Dánia 130,¹⁹ Norvégia 150,²⁰ Finnország 20,²¹ Svédország pedig 120 kiképzőt ajánlott fel.²²

Norvégiában és Svédországban euroatlanti partnerek részvételével sor került az adott ország legnagyobb hadgyakorlatára a hidegháború vége óta, a norvégiai Cold Response 2022²³ (mintegy 30 000 fő részvételével) és a svédországi Aurora 2023 (mintegy 26 000 fő részvételével) formájában.²⁴ Megemlítendő továbbá az Arctic Challenge Exercise 2023, amelynek fő szervezője Finnország volt, Svédországgal, Norvégiával és Dániával együttműködve. A légielő-gyakorlaton körülbelül 2700 fő vett részt.²⁵

Dánia

Az új dán kül- és biztonságpolitikai stratégia 2022 januárjában készült el, benne fenyegetésként jelentek meg Oroszország hibrid-, kiber- és dezinformációs műveletei. A dokumentum szerint Oroszország az ukrajnai háború kimenetelétől függetlenül hosszú távú fenyegetést fog jelenteni Dánia és Európa számára, ezért sürgeti az európai és euroatlanti biztonsági együttműködés mélyítését és bővítését.²⁶ Ezzel összhangban 2022 júniusában a dán választók 66,9%-a támogatta, hogy Dánia vessen véget 30 éves kivülmaradásának (*opt-out*) az EU közös biztonság- és védelempolitikájából.²⁷ Ezek után a dán törvényhozás az Állandó Strukturált Együttműködéshez (PESCO) és az Európai Védelmi Ügynökséghez (EDA) való csatlakozás mellett döntött. Dánia a katonai mobilitás és a kiber-gyorsreagálású csapatok projektekben vesz részt a PESCO keretében.²⁸

2022 és 2023 májusa között egy dán zászlóaljharccsoporttal egészült ki a NATO lettor-szági megerősített előretolt jelenléte (eFP). Ez nagyságrendileg 750 főt és 200 harcjárművet

¹⁷ O'Dwyer, Gerard: *Nordic Nations Move to Link Air Forces Into 250-Strong Aircraft Fleet*. [online], 2023. 03. 24. Forrás: defenseneews.com [2023. 11. 23.].

¹⁸ *The Military Balance 2023*. London: Routledge, 56.

¹⁹ *130 Danish Soldiers Will Train Ukrainian Colleagues*. [online], 2022. 08. 10. Forrás: fmn.dk [2023. 11. 20.].

²⁰ *Norwegian Armed Forces and the War in Ukraine*. [online], 2023. 04. 19. Forrás: forsvarret.no [2023. 11. 17.].

²¹ *Russian Attack on Ukraine and Finland's Support to Ukraine*. [online]. Forrás: defmin.fi [2023. 11. 18.].

²² *New Military Support Package to Ukraine*. [online], 2023. 10. 06. Forrás: government.se [2023. 11. 20.].

²³ Wellman, Phillip Walter: *US Sends Sizable Contingent to Norway for Giant NATO Exercise in Region Rattled by Russia*. [online], 2022. 03. 14. Forrás: stripes.com [2023. 11. 17.].

²⁴ *Defence Exercise AURORA 23*. [online], 2023. 05. 16. Forrás: forsvarsmakten.se [2023. 11. 19.].

²⁵ *Arctic Challenge Exercise 2023*. [online], 2023. 05. 17. Forrás: forsvarsmakten.se [2023. 11. 19.].

²⁶ *Foreign and Security Policy Strategy 2023*. Copenhagen: Ministry of Foreign Affairs of Denmark.

²⁷ Henley, Jon (2022): *Denmark Votes Overwhelmingly to Join EU's Common Defence Policy*. [online], 2022. 06. 02. Forrás: theguardian.com [2023. 11. 16.].

²⁸ *Denmark and the EU*. [online], 2023. 10. 20. Forrás: fmn.dk [2023. 11. 16.].

jelentett.²⁹ 2024 közepétől Dánia ismét felajánl egy zászlóalj a balti államok védelmére, amely évente 4–6 hónapot fog Lettországból állomásozni, az év hátralévő részében pedig Dániában áll majd készenlétben.³⁰ Észtország védelméhez 2022 folyamán Dánia megközelítőleg 160 katonával és 14 darab 2A7 Leopard harckocsival járult hozzá.³¹

A dán védelmi költségvetést a 2010-es években lassú növekedés jellemezte, az orosz agresszió hatására azonban az elmúlt években kiemelt figyelmet kap (3. táblázat). A dán kormány 2030-ra kívánja elérni, hogy az éves védelmi költségvetés konzisztensen elérje a GDP 2%-ának megfelelő összeget, ennek érdekében a következő évtizedben 21 milliárd dollár értékben kíván extra erőforrást fordítani a védelemre. Ennek egy részét finanszírozandó 2024-től extra adóbevétel reményében a nagy imanap³² többé nem lesz munkaszüneti nap.³³

3. táblázat: Dánia védelmi költségvetése 2020–2023 között (rögzített árfolyam USD 2015; a 2023-as adat NATO-becslés)

	Védelmi költségvetés (milliárd USD)	Védelmi költségvetés (a GDP %-ában)
2020	4,483	1,38
2021	4,526	1,32
2022	4,911	1,38
2023	5,884	1,65

Forrás: Defence Expenditure of NATO Countries (2014–2023) alapján a szerző szerkesztése

2023 januárjában Jakob Ellemann-Jensen akkori dán védelmi miniszter arról beszélt, lehetséges, hogy a jövőben nőket is behívhatnak sorkatonai szolgálatra.³⁴ Hogy saját szükségleteit kielégítse a növekedő európai kereslet közepette, a dán állam megvásárolta a jelenleg kihasználatlanul álló ellingi lőszergyárat.³⁵ Az Ukrajnának szánt F–16-os vadászbombázókat újabb, ötödik generációs F–35A modellekkel pótolják, amelyek az új tervek szerint 2025-ben érnék el a teljes műveleti készenlétet.³⁶ További beszerzéseket terveznek az elektronikai hadviselés, a tengeralattjáró-elhárítás, a légvédelem és a tüzérségi rendszerek területén, valamint pilóta nélküli repülőgépek formájában.³⁷

Dánia aktív szerepet vállal az EU korrupcióellenes kezdeményezésének (EUACI) ukrainai finanszírozásában és megvalósításában, valamint az EU Veszélyhelyzet-reagálási

²⁹ *Danish Battalion Deployed in Latvia to Reinforce the Eastern Part of the Alliance*. [online], 2022. 10. 18. Forrás: nato-multimedia.tv [2023. 11. 16.].

³⁰ *Latvia – Securing the Eastern Flank of NATO*. [online]. Forrás: forsvarlet.dk [2023. 11. 16.].

³¹ *Estonia – NATO Enhanced Forward Presence (eFP)*. [online]. Forrás: forsvarlet.dk [2023. 11. 16.].

³² Az evangélikus Dán Népegyház ünnepnapja, a húsvét utáni negyedik péntek.

³³ Gronholt-Pedersen, Jacob – Birkebaek, Johannes: *Denmark Plans Defence Spend of \$21 Billion Over Next Decade*. [online], 2023. 05. 30. Forrás: reuters.com [2023. 11. 16.].

³⁴ Firth, Emma: *Explained: Is National Service Compulsory in Denmark?* [online], 2023. 05. 30. Forrás: thelocal.dk [2023. 11. 16.].

³⁵ *Denmark to Re-Start Ammunition Production at Repurchased Arms Plant*. [online], 2023. 10. 07. Forrás: reuters.com [2023. 11. 16.].

³⁶ *Denmark to Start the Training of Ukrainian Pilots on F-16s*. [online], 2023. 06. 26. Forrás: apnews.com [2023. 11. 16.].

³⁷ *The Military Balance 2023* 2023: 84.

Koordinációs Központ (ERCC) ukrainai programjaiban.³⁸ Rolf Holmboe dán diplomata vezeti 2023 júniusától az EU ukrainai tanácsadó misszióját (EUAM Ukrajna),³⁹ amelyben Dánia civil szakértőkkel vesz részt,⁴⁰ az EU Ukrajnát támogató katonai segítségnyújtási missziójában (EUMAM Ukrajna) pedig kiképzőkkel.⁴¹

2023. augusztus 21-én Zelenskij ukrán elnök Koppenhágába látogatott, egy nappal azután, hogy Hollandia és Dánia bejelentették, F-16-os vadászbombázókat ajánlanak fel Ukrajnának. A Dánia által felajánlott 19 gép 2023 végén érkezik meg, miután az ukrán pilóták teljesítették a több hónapos dániai kiképzést.⁴² Mette Frederiksen dán miniszterelnök 2022 áprilisában⁴³ és 2023 januárjában látogatott Ukrajnába, ahol Zelenskijjal találkozott és tárgyalt.⁴⁴

A dán katonai felajánlások között szerepel továbbá 8000 darab RPG-7 rakétavető, 5600 darab 84 mm-es Carl Gustaf gránát, 407 darab Stinger páncéltörő rakéta, 19 darab CAESAR önjáró löveg, 16 darab Zuzana 2 önjáró löveg (szlovákiai) előállítási költségének egyharmada, 54 darab M113 G4 páncélozott szállító harcjármű, 80 darab Leopard 1A5 harckocsi (kiképzéssel együtt, Németországgal és Hollandiával együttműködésben), illetve 14 darab Leopard 2A4 harckocsi (Hollandiával együttműködésben).⁴⁵

Norvégia

2022 márciusában Odd Roger Enoksen norvég védelmi miniszter 3 milliárd svéd korona értékben jelentett be egy védelmi csomagot, amelynek fő célja, hogy megerősítse a norvég katonai jelenlétet a norvég–orosz határon. Hozzátette, hogy habár egy Norvégia elleni orosz támadás valószínűtlen, Oroszország veszélyesebbé és kiszámíthatatlanabbá vált.⁴⁶

A norvég kormány ezek után 2022 novemberében kérte fel Eirik Kristoffersen vezérkari főnököt, hogy tegyen ajánlásokat a Norvég Fegyveres Erők jövőjét illetően.⁴⁷ Kristoffersen szerint az Északi-sarkvidék a NATO, Oroszország és Kína közti versengés fontos színterévé fog válni a következő években.⁴⁸ Norvégia négyévente közli hosszú távú védelmi tervét, a következő elkészülte 2024-re esedékes.⁴⁹

³⁸ *Danish Support for Ukraine*. [online]. Forrás: um.dk [2023. 11. 23.].

³⁹ *Leadership*. [online]. Forrás: euam-ukraine.eu [2023. 11. 23.].

⁴⁰ *Danish Support for Ukraine*.

⁴¹ *Danmark træner ukrainske soldater som del af EU's militære træningsmission*. [online], 2023. 03. 20. Forrás: fmn.dk [2023. 03. 20.].

⁴² Olsen, Jan M.: *Zelenskyy Thanks Danes in Person for F-16s, Though the Planes Won't Have an Immediate War Impact*. [online], 2023. 08. 21. Forrás: apnews.com [2023. 11. 16.].

⁴³ *Volodymyr Zelenskyy Discussed With the Prime Ministers of Denmark and Spain the Issues of Strengthening Defense Capabilities, Rebuilding and Supporting Ukraine's Integration Into the EU*. [online], 2022. 04. 21. Forrás: president.gov.ua [2023. 11. 23.].

⁴⁴ *Zelenskiy Visits Southern Ukraine, Meets Danish Prime Minister*. [online], 2023. 01. 30. Forrás: reuters.com [2023. 11. 23.].

⁴⁵ *Military Contributions*. [online], 2023. 10. 17. Forrás: kriseinformation.dk [2023. 11. 16.].

⁴⁶ *Norway Announces Increased Military Spending*. [online], 2022. 03. 18. Forrás: thelocal.no [2023. 11. 17.].

⁴⁷ *The Military Advice of the Chief of Defence 2023*. [online], 2023. 06. 07. Forrás: forsvarret.no [2023. 11. 17.].

⁴⁸ Dewey, Karl – Waldwyn, Tom: *Norwegian Defence Chief Sounds Alarm and Raises Sights*. [online], 2023. 06. 23. Forrás: iiss.org [2023. 11. 17.].

⁴⁹ Black, James – Thue, Kristin (2023): *Norway's Next Long-Term Defence Plan, An Allied Perspective*. *Norwegian Air Power Journal*, (1), 28–31.

2022 júniusában a norvég törvényhozás elfogadott egy új védelmi együttműködési megállapodást az Egyesült Államokkal. Ennek értelmében Washington speciális hozzáférést nyert négy norvég támaszponthoz,⁵⁰ ahol amerikai katonák állomásozhatnak és gyakorlatozhatnak, továbbá ezek egyes zónáihoz az amerikai erők kizárólagos hozzáférési és használati jogot kaptak.⁵¹ Dánia az orosz invázió előtt két héttel kezdte meg az Egyesült Államokkal való egyeztetést egy hasonló szerződésről,⁵² Finnország és Svédország pedig 2023. október végén zárták le ugyanilyen tárgyalásaikat, az ő megállapodásaik így aláírásra és parlamenti jóváhagyásra várnak.⁵³

A NATO litvániai megerősített előretolt jelenlétét Norvégia 2022-ben 50 katonával bővítette,⁵⁴ és 2024 végéig kötelezte el magát az így 150 fős norvég kontingens litvániai szolgálata mellett.⁵⁵

A norvég kormány az Ukrajna elleni invázióra nem reagált a védelmi költségvetés azonnali emelésével, sőt a 2022-es volt a legalacsonyabb 2014 óta (4. táblázat). A 2023 októberében kihirdetett 2024-es költségvetési tervezet a védelmi költségvetést azonban 90,8 milliárd norvég koronára (körülbelül 8,514 milliárd USD) növelné, ami a kormány szerint elegendő lesz a GDP 2%-ának megfelelő szint eléréséhez, és ezzel a NATO-elvárás teljesítéséhez.⁵⁶

4. táblázat: Norvégia védelmi költségvetése 2020–2023 között (rögzített árfolyam USD 2015; a 2023-as adat NATO-beclsés)

	Védelmi költségvetés (milliárd USD)	Védelmi költségvetés (a GDP %-ában)
2020	7,962	1,97
2021	7,242	1,72
2022	6,543	1,51
2023	7,348	1,67

Forrás: Defence Expenditure of NATO Countries (2014–2023) alapján a szerző szerkesztése

Norvégia F–16-os vadászbombázóit F–35-ösökre cseréli, az új típusból 2017-ben érkezett meg az első példány az országba. A tervezett 52 gépes flotta 2025-re fogja elérni a teljes műveleti készenlétet.⁵⁷ Az amerikai külügyminisztérium jóváhagyta továbbá, hogy Norvégia 293 millió dollár értékben vásároljon StormBreaker siklóbombákat,

⁵⁰ A négy helyszín a ryggei, az evenesi és a solai repterek, valamint a ramsundi tengerészeti kikötő.

⁵¹ Edvardsen, Atri: *New Norway – USA Defense Agreement Allows Extensive US Authority in the North*. [online], 2022. 06. 08. Forrás: highnorthnews.com [2023. 11. 17.].

⁵² *Denmark May Allow US Troops on Its Soil, Pact in the Works*. [online], 2022. 02. 10. Forrás: apnews.com [2023. 11. 16.].

⁵³ Edvardsen, Atri – Molid Martinussen, Birgitte Annie: *Sweden and Finland Have Negotiated Bilateral Defense Agreements With the USA*. [online], 2023. 11. 13. Forrás: highnorthnews.com [2023. 11. 22.].

⁵⁴ *Norwegian Armed Forces and the War in Ukraine 2023*.

⁵⁵ *Norway to Continue Its NATO Contribution in Lithuania*. [online], 2023. 07. 11. Forrás: forsvaret.no [2023. 11. 17.].

⁵⁶ Norwell, Frazer: *Key Points: What to Expect From Norway's State Budget for 2024*. [online], 2023. 10. 04. Forrás: thelocal.no [2023.11.17.].

⁵⁷ *F-35 Takes Over QRA Mission From F-16*. [online], 2022. 01. 06. Forrás: forsvaret.no [2023. 11. 17.].

amelyek az F–35-ösök fegyverzetét fogják kiegészíteni.⁵⁸ A kormány a Norvég Fegyveres Erők létszámát 200 fővel tervezi növelni 2024-ben, valamint az F–35-ös repülőgépek hadrendbe állítása mellett új tengeralattjárók, megfigyelő repülőgépek és helikopterek,⁵⁹ illetve 2026-tal bezárólag 54 darab Leopard 2A7 harckocsi beszerzése is a fejlesztési tervek részét képezi.⁶⁰ Az amerikai együttműködésben Ukrajnának adományozott két NASAMS légvédelmi rakétarendszer pótlására Norvégia nyolc azonos rendszer beszerzését tervezi saját védelmére.⁶¹

A norvég törvényhozás 2023 februárjában egyezett meg a Nansen Támogatási Program elfogadásáról, amely 2023–2027 között 75 milliárd svéd korona értékben jelent Ukrajna számára humanitárius és katonai segélyt. Ennek köszönhető, hogy GDP-arányosan (1,71%) Norvégia ajánlotta fel a legtöbb segélyt Ukrajnának. Az elosztást többek közt a Világbankkal, az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bankkal, valamint az OECD-vel koordinálja.⁶² Az EUMAM Ukrajna missziót Norvégia 36,5 millió euróval támogatta az Európai Békekereten keresztül, habár nem tagja az EU-nak.⁶³

Jonas Gahr Støre norvég miniszterelnök 2022 júliusában ellátogatott Kijevbe, ahol Zelenszkij fogadta. Az ukrán elnök igaz barátjának nevezte Norvégiát, és megköszönte az ország által nyújtott kimagasló támogatást.⁶⁴ Norvégia egyes módosításokkal maga is bevezeti az EU Oroszországgal szemben meghozott szankcióit. Az EU civil védelmi mechanizmusán keresztül az Ukrajnából harmadik országba menekített sérültek és betegek egyharmada norvég segítséggel jutott el kezelési helyére.⁶⁵ 2023 októberéig 312 páciens érkezett Norvégiába, norvég közbenjárással pedig 1003 fő más, a programban részt vevő államba, köztük Dániába.⁶⁶

Katonai segélyként Norvégia 8 darab Leopard 2A4 harckocsit adott át Ukrajnának. A további felajánlások között szerepel 4000 darab M72 páncéltörő gránátvető, 22 darab M109 önjáró löveg, 14 darab IVECO páncélozott harcjármű, 160 darab Hellfire rakéta, téli felszerelések és tüzérségi lövedékek, utóbbiból 8000 darab Dániával együttműködésben,⁶⁷ valamint Mistral légvédelmi rakétarendszerek.⁶⁸ Støre 2023 augusztusában Kijevben jelentette be, hogy országa harmadikként ajánl fel F–16-os repülőgépeket Ukrajnának.

⁵⁸ Martin, Tim: *US Clears Norway for \$293 Million Small Diameter Bomb Sale to Equip F-35 Fleet*. [online], 2023. 06. 29. Forrás: breakingdefense.com [2023. 11. 17.].

⁵⁹ *A Strong Defence Budget for Demanding Times*. [online], 2023. 10. 06. Forrás: regjeringen.no [2023. 11. 17.].

⁶⁰ Gosselin-Malo, Elisabeth: *Norway Wants to Buy Dozens of New Leopard 2 Tanks*. [online], 2023. 02. 03. Forrás: defensenews.com [2023. 11. 17.].

⁶¹ *Norway Set to Order NASAMS to Replace Systems Donated to Ukraine*. [online], 2023. 11. 16. Forrás: [2023. 11. 17.].

⁶² *Broad Political Agreement on Multi-Year Support Programme for Ukraine*. [online], 2023. 02. 16. Forrás: regjeringen.no [2023.11.17.].

⁶³ *Norway: Second Norwegian Financial Contribution to the European Peace Facility*. [online], 2023. 07. 25. Forrás: consilium.europe.eu [2023. 11. 23.].

⁶⁴ *Head of State Met With the Prime Minister of Norway in Kyiv*. [online], 2022. 07. 01. Forrás: president.gov.ua [2023.11.23.].

⁶⁵ *One Year of War in Ukraine*. [online], 2023. 02. 23. Forrás: regjeringen.no [2023. 11. 17.].

⁶⁶ *Norwegian Support to Ukraine and Neighbouring Countries*. [online], 2023. 10. 23. Forrás: regjeringen.no [2023. 11. 17.].

⁶⁷ *Norwegian Armed Forces and the War in Ukraine 2023*.

⁶⁸ *Norway Provides an Air Defense System to Ukraine*. [online], 2022. 04. 20. Forrás: regjeringen.no [2023. 11. 17.].

Az átadni tervezett gépek száma még nem tisztázott.⁶⁹ 2023 áprilisától a norvég Nemzetőrség Norvégia területén is készít fel ukrán egységeket.⁷⁰

Finnország

Finnországnak (ahogy Svédországnak is) Oroszország Ukrajna elleni inváziója megmutatta, hogy Oroszország nem riad vissza a közvetlen fegyveres agressziótól, hogy ilyen esetben a szövetségen kívüli országok számára behatárolt a NATO segítségnyújtása, valamint hogy milyen következményekkel járt, hogy Ukrajnát nem biztosította nukleáris védőernyő. Oroszország azon követelésében pedig, hogy a NATO vonuljon vissza hidegháborús határai mögé, a finn vezetés döntési szabadságának korlátozására tett egyértelmű kísérletet látott. Ezek nyomán Finnország Svédországgal egyeztetve a NATO-hoz való csatlakozás mellett döntött.⁷¹

Míg 2021 decemberében a finnek 51%-a ellenezte az ország NATO-tagságát, 2022. február 28-án már 53% támogatta azt.⁷² Finnország és Svédország közösen, 2022. május 18-án nyújtották be jelentkezésüket a politikai-katonai szövetséghez, ahova június 29-én kaptak meghívást a NATO madridi csúcstalálkozóján, a csatlakozási jegyzőkönyveiket pedig július 5-én írták alá a szövetségesek. Miután minden tagállam ratifikálta a finn jegyzőkönyvet, Finnország 2023. április 4-én vált hivatalosan a NATO 31. tagjává.⁷³

A Supo, vagyis a finn polgári nemzetbiztonsági szolgálat 2023. októberi jelentése szerint Oroszország ellenséges államként kezeli Finnországot, ez pedig biztonsági fenyegetést jelent Helsinki számára.⁷⁴ A finn kormány új védelmi jelentése, amely a 2021-es dokumentumot váltja, 2024-re fog elkészülni.⁷⁵

Finnország szerint Oroszország a hibrid hadviselés eszközeként szándékosan szállít közös határukra menekülteket, hogy ezzel terhelje a finn határőrizetet.⁷⁶ Válaszul Finnország 2023 februárjában határkerítést kezdett építeni keleten,⁷⁷ valamint novemberben határátkelők bezárása mellett döntött.⁷⁸ A Frontex adatai szerint az invázió kezdetét követő hét hónapban 477 793 orosz állampolgár lépte át a finn–orosz határt, ezt a számot az ügynökség a mozgósítás elől menekülő oroszokkal magyarázza.⁷⁹ 2022 szeptemberétől

⁶⁹ *Norway Donates F-16 Fighter Jets to Ukraine*. [online], 2023. 08. 25. Forrás: voanews.com [2023. 11. 17.].

⁷⁰ *Norwegian Armed Forces and the War in Ukraine* 2023.

⁷¹ Pesu, Matti – Iso-Markku, Tuomas (2022): Finland as a NATO Ally. First Insights into Finnish Alliance Policy. *Finnish Foreign Policy Paper*, (9), 12–13.

⁷² Pesu, Matti: *Logical But Unexpected: Witnessing Finland's Path To NATO From A Close Distance*. [online], 2023. 08. 30. Forrás: nato.int [2023. 11. 18.].

⁷³ *Finland & Sweden Accession*. [online]. Forrás: nato-pa.int [2023. 11. 18.].

⁷⁴ *Supo: Russia Treats Finland as a Hostile Country*. [online], 2023. 10. 12. Forrás: yle.fi [2023. 11. 18.].

⁷⁵ *Defence Policy Reports*. [online]. Forrás: defmin.fi [2023. 11. 18.].

⁷⁶ MacDougall, David: *Russia Using 'Hybrid Warfare' Tactics to Push Migrants Over Finnish Border*. [online], 2023. 11. 14. Forrás: euronews.com [2023. 11. 18.].

⁷⁷ *The Construction Of The Eastern Border Barrier Fence Has Commenced*. [online], 2023. 04. 14. Forrás: raja.fi [2023. 11. 19.].

⁷⁸ Tanner, Jari: *Finland Will Close 4 Border Crossings With Russia, Accusing Moscow of Organizing a Flow of Migrants*. [online], 2023. 11. 16. Forrás: apnews.com [2023. 11. 18.].

⁷⁹ *Update: Situation at the EU's Land Border With Russia*. [online], 2022. 09. 27. Forrás: frontex.europe.eu [2023. 11. 18.].

Finnország szigorított az orosz állampolgárok beutazási feltételein,⁸⁰ 2023 szeptemberétől pedig orosz rendszámú járművek nem hajthatnak át a határon, összhangban az EU szankcióival.⁸¹

A finn védelmi költségvetés az utóbbi évtizedben stagnált, az orosz agresszió hatására azonban dinamikus növekedésbe kezdett (5. táblázat). A 2024-es a költségvetés-tervezet 6,6 milliárd dollárt szánna védelemre, ami az ország GDP-jének 2,3%-át tenné ki.⁸²

5. táblázat: Finnország védelmi költségvetése 2020–2023 között (rögzített árfolyam USD 2015; a 2023-as adat NATO-becslés)

	Védelmi költségvetés (milliárd USD 2015)	Védelmi költségvetés (a GDP %-ában)
2020	3,806	1,53
2021	3,583	1,40
2022	4,401	1,68
2023	6,413	2,45

Forrás: Defence Expenditure of NATO Countries (2014–2023) alapján a szerző szerkesztése

Finnország 2022-ben véglegesítette megrendelését 64 darab F–35-ös vadászbombázóra, amelyek állományba vétele a tervek szerint 2026-ban kezdődhet el.⁸³ A finn állam többségi tulajdonában álló Patria védelmi ipari cég megállapodást kötött a Lockheed Martinnal, hogy az F–35-ösök géptörzsét Finnországban szerelhesék össze.⁸⁴ A finn és a svéd állam pedig közös szerződést írt alá a finn Sako fegyvergyártóval kézifegyverek beszerzéséről.⁸⁵ Helsinki továbbá Pohjanmaa-osztályú korvettek és K9 Thunder önjáró lövegek vásárlását tervezi.⁸⁶

Finnország az Ukrajnának juttatott támogatások ügyében az EBESZ-szel, a Világbankkal és az Európa Tanáccsal is együttműködik.⁸⁷ Finnország hatékonyak tartja az Oroszország ellen bevezetett uniós szankciókat,⁸⁸ az orosz energiahordozók európai importjával szembeni intézkedéseket Dániával közösen sürgették.⁸⁹ Sanna Marin volt

⁸⁰ *Restrictions On The Entry Of Russian Citizens*. [online], 2023. 07. 10. Forrás: raja.fi [2023. 11. 18.].

⁸¹ *Finland Joins Baltic Neighbors in Banning Russian-Registered Cars From Entering Their Territory*. [online], 2023. 09. 15. Forrás: apnews.com [2023. 11. 18.].

⁸² O'Dwyer, Gerard: *Finland's 2024 Defense Budget Targets Arms Restocking, Border Security*. [online], 2023. 10. 13. Forrás: defensenews.com [2023. 11. 18.].

⁸³ Gosselin-Malo, Elisabeth: *US-Finnish Defense Pact Could Bolster Nordic F-35 Footprint*. [online], 2023. 05. 08. Forrás: defensenews.com [2023. 11. 19.].

⁸⁴ *Finland's Patria Signs Deal With Lockheed Martin to Assemble F-35 Fuselages*. [online], 2023. 06. 19. Forrás: yle.fi [2023. 11. 19.].

⁸⁵ *Finnish and Swedish Defence Forces to Acquire a Joint Range of Firearms From Sako Ltd*. [online]. Forrás: sako.global [2023. 11. 19.].

⁸⁶ Dewey, Karl: *Finland and Sweden Bolster the West's Defence Topline*. [online], 2023. 10. 09. Forrás: iiss.org [2023. 11. 19.].

⁸⁷ *Finland's Relations and Development Cooperation in Ukraine*. [online]. Forrás: um.fi [2023. 11. 18.].

⁸⁸ *Sanctions and Russia's Invasion of Ukraine*. [online]. Forrás: um.fi [2023. 11. 18.].

⁸⁹ *Denmark, Finland Support EU Proposal for Sanctions on Russian Oil*. [online], 2022. 05. 04. Forrás: reuters.com [2023. 11. 18.].

finn miniszterelnök 2022 májusában⁹⁰ és 2023 márciusában is Kijevbe látogatott, ahol az ukrán elnök fogadta.⁹¹ Sauli Niinistö volt miniszterelnök 2023 januárjában,⁹² Petteri Orpo jelenlegi miniszterelnök pedig 2023 augusztusában látogatott Ukrajnába, ahol ők is tárgyaltak Zelenskijjel.⁹³

Finnország 2023. november 17-én jelentette be a huszadik katonai segélycsomagját Ukrajnának. A csomagokról hivatalos, pontos részleteket biztonsági okokra hivatkozva nem közölnek.⁹⁴ Nyilvános azonban, hogy 6 darab aknamentesítési feladatok elvégzésére speciálisan átalakított Leopard 2-es harckocsit átadtak Ukrajnának.⁹⁵

Svédország

A Svéd Védelmi Bizottság 2023 júniusában adta át jelentését Svédország biztonságpolitikájáról Pål Jonson svéd védelmi miniszternek. A jelentés Oroszországot jelölte meg a legkomolyabb hosszú távú biztonsági fenyegetésként Európa és Svédország számára. A bizottság hangsúlyozta Svédország tervezett NATO-tagságának fontosságát, ugyanis ebben látják az ország biztonságának garanciáját. Egy újabb, átfogó jelentés elkészültét 2024 tavaszára tervezik, amelyben javaslatokat fognak tenni az esedékes honvédelmi törvénnyel kapcsolatban.⁹⁶

2022-ben Svédország kölcsönös biztonsági megállapodást kötött az Egyesült Királysággal.⁹⁷ 2023 novemberében a NATO-hoz való csatlakozási jegyzőkönyvének Törökország és Magyarország általi ratifikálására vár. A svéd kormány értékelése szerint az euroatlanti katonai szövetségben való tagság a legjobb módja annak, hogy Svédország megőrizze biztonságát az ukrajnai orosz invázió nyomán destabilizálódott nemzetközi környezetben.⁹⁸ Míg korábban évtizedekig a svédeknek csupán 20–30%-a támogatta az ország NATO-csatlakozását, egy 2023. májusi közvélemény-kutatásban már 58%-os támogatást mértek.⁹⁹

2023 októberében megrongálódtak az Észtországot Svédországgal, valamint Finnországgal összekötő tenger alatti távközlési vezetékek, továbbá az Észtország és Finnország között futó tenger alatti földgázvezeték is. Hasonlóan a szintén balti-tengeri Északi Áramlat gázvezetékénél történt 2022-es robbanásokhoz, az érintett országok

⁹⁰ *Marin Visits Ukraine, Meets With Zelensky.* [online], 2022. 05. 26. Forrás: yle.fi [2023. 11. 23.].

⁹¹ *President of Ukraine Met With the Prime Minister of Finland Who Is on a Visit to Ukraine.* [online], 2023. 03. 10. Forrás: president.gov.ua [2023. 11. 23.].

⁹² *Finnish President Meets Zelensky, Visits Devastated Cities in Ukraine.* [online], 2023. 01. 24. Forrás: yle.fi [2023. 11. 23.].

⁹³ *Zelensky Tells Orpo Ukraine Wants Finnish APC Production as Finland's PM Visits Kyiv.* [online], 2023. 08. 23. Forrás: yle.fi [2023. 11. 23.].

⁹⁴ *Finland's 20th Package of Defence Materiel to Ukraine.* [online], 2023. 11. 17. Forrás: defmin.fi [2023. 11. 18.].

⁹⁵ *Russian Attack on Ukraine and Finland's Support to Ukraine.*

⁹⁶ *The Swedish Defence Commission Submits Its Report on Sweden's Security Policy to Minister for Defence Pål Jonson.* [online], 2023. 06. 19. Forrás: government.se [2023. 11. 23.].

⁹⁷ *The Military Balance 2023 2023:* 137.

⁹⁸ *Sweden's Path to NATO Membership.* [online], 2023. 04. 05. Forrás: government.se [2023. 11. 23.].

⁹⁹ Sullivan, Emily – Larson, Karin – Grassel, Isabelle: *In Major Shift, Swedish Public Supports NATO Membership.* [online], 2022. 06. 16. Forrás: globalaffairs.com [2023. 11. 23.].

által indított vizsgálatok ellenére továbbra sem tisztázott, kik állhatnak a feltételezett szabotázsakciók mögött.¹⁰⁰

A svéd védelmi költségvetés hosszú évek után 2022-t követően kezdett érdemi növekedésbe, amelyet az ország biztonságának garantálása mellett a tagság előszobájában a NATO-sztenderdekhez való igazodás is motivál (6. táblázat). Svédország 2024-ben védelmi költségvetésére 11,83 milliárd dollár értékben tervez költeni,¹⁰¹ ami így elérné az ország GDP-jének 2%-át. A svéd kormány számításai alapján 2020-hoz képest ez a védelemre elkülönített források megduplázását jelenti svéd koronában számolva. Az új költségvetésben már a NATO-tagsággal járó költségekkel is terveznek, és kiemelt forrásokat különítenek el benne az állomány bővítésére és megtartására, kutatás-fejlesztésre, hírszerzésre és védelmi beszerzésekre.¹⁰² A svéd kormány célja, hogy a jelenlegi évi 5000–6000 fő helyett legkésőbb 2035-re már évi 10 000 fő végezze el a sorkatonai kiképzést.¹⁰³

6. táblázat: Svédország védelmi költségvetése 2020–2023 között (rögzített árfolyam USD 2015)

	Védelmi költségvetés (milliárd USD 2015)	Védelmi költségvetés (a GDP %-ában)
2020	6,918	1,29
2021	7,404	1,30
2022	7,844	1,34
2023	9,000	1,54

Megjegyzés: A NATO számításai Svédország esetében nem elérhetők.

Forrás: Military Balance+ Database alapján a szerző szerkesztése

Az ország beszerzési tervei között szerepelnek JAS 39E/F Gripen típusú vadászbombázók, Blekinge osztályú tengeralattjárók, valamint új tüzérségi rendszerek és teherszállító repülőgépek.¹⁰⁴ A légierőre nehezedő fokozódó kihívások miatt előirányozták a JAS–39C repülőgépek tervezett, 2026-os nyugdíjazásának elhalasztását. 2022 decemberében érkezett meg Svédországba a 2018-as szerződés alapján a negyedik Patriot légvédelmi rendszer az Egyesült Államokból, ezek után a svéd kormány bejelentette, hogy további rakétákat vásárol hozzá.¹⁰⁵

Zelenszkij dániai látogatása előtt Svédországba utazott 2023. augusztus 19-én, ahol a svéd miniszterelnökkel és kormánnyal egyeztetett országa további támogatásáról. Szintén találkozott a svéd parlamenti pártok vezetőivel, a svéd fegyveres erők főparancsnokával és a királyi párral.¹⁰⁶ Magdalena Andersson volt svéd miniszterelnök 2022 júliusában látogatott el Ukrajnába, ahol Zelenszkijjal találkozott, illetve megtekintette a bucsai mészárlás

¹⁰⁰ Johnson, Simon: *Estonia Has Linked Baltic Cable, Pipeline Damages, Sweden Says*. [online], 2023. 10. 23. Forrás: reuters.com [2023. 11. 25.].

¹⁰¹ Dewey 2023.

¹⁰² *Military Budget Initiatives for 2024*. [online], 2023. 09. 22. Forrás: government.se [2023. 11. 25.].

¹⁰³ *Mål: 10 000 värnplikiga före 2036*. [online], 2022. 12. 23. Forrás: svt.se [2023. 11. 25.].

¹⁰⁴ Gosselin-Malo 2023b.

¹⁰⁵ *Sweden Submits Order for More Patriot Missiles From the US*. [online], 2022. 12. 23. Forrás: thelocal.se [2023. 11. 23.].

¹⁰⁶ *Ukrainian President Visits Sweden*. [online], 2023. 08. 19. Forrás: government.se [2023. 11. 23.].

helyszínét.¹⁰⁷ Ulf Kristersson svéd miniszterelnököt 2023 februárjában Kijevben fogadta az ukrán elnök, aki megköszönte Svédország támogatását többek közt az energiabiztonság, a zöld átállás és az újjáépítés területén.¹⁰⁸

A svéd katonai felajánlások között szerepel többek között 8 darab Archer tüzérségi rendszer, több mint 50 darab CV90 gyalogsági harcjármű, 10 darab Leopard 2 harckocsi, RBS 70 hordozható légvédelmi rakétarendszerek, különféle harckocsi-elhárító rendszerek, kézifegyverek, lőszeres és téli felszerelések. Az EUMAM-ban Svédország 2023 tavaszától vesz részt, ukrán katonák számára tartott egészségügyi, illetve gyalogsági kiképzés, valamint az adományozott eszközök használatára vonatkozó felkészítés formájában. A NORDEFECO keretében Svédország Izlanddal és Norvégiával kiegészülve Litvániában aknamentesítési gyakorlatokat tart ukrán egységek számára. Svédország JAS 39 Gripen repülőgépek kezelésére is képez ukrán személyzetet.¹⁰⁹

Összegzés

A négy vizsgált ország elkötelezett mind az egymás közti szubregionális, mind az európai, mind pedig az euroatlanti együttműködés mellett, választópolgáiraik és kormányai szintjén is. Finnország és Svédország hosszú múltra visszatekintő szövetségeken kívüli státuszukat feladva nyújtották be felvételi kérelmüket a NATO-hoz, a finnek a sikeres csatlakozási folyamat után így már teljes jogú tagjai a szövetségnek. Dánia az EU közös biztonság- és védelempolitikájának vált részesévé, Norvégia pedig az Egyesült Államokkal fogadott el biztonsági együttműködésről szóló új megállapodást. Úgy tűnik, ebben Dánia, Finnország és Svédország is követni fogja. A négy ország kiáll Ukrajna mellett, amelyet ugyanúgy támogatnak diplomáciai téren, mint ahogy teszik azt humanitárius, pénzügyi és katonai segély, valamint az Oroszország elleni szankciók formájában. Kiemelendő, hogy az elsők között ajánlottak fel harckocsikat és vadászbombázókat Kijevnek. Teszik ezt a nemzetközi jogra, az ENSZ alapelveire és Ukrajna önvédelmi és önrendelkezési jogára hivatkozva, miközben Oroszország tetteit erőteljesen elítélik. Ehhez társulnak a skandináv országok növekvő védelmi kiadásai és haderőfejlesztési tervei, amelyek az Oroszország által jelentett megnövekedett fenyegetésre kívánnak választ adni.

Felhasznált irodalom

- 130 Danish Soldiers Will Train Ukrainian Colleagues.* [online], 2022. 08. 10. Forrás: fmn.dk [2023. 11. 20.].
Arctic Challenge Exercise 2023. [online], 2023. 05. 17. Forrás: forsvarsmakten.se [2023. 11. 19.].
A Strong Defence Budget for Demanding Times. [online], 2023. 10. 06. Forrás: regjeringen.no [2023. 11. 17.].
 Black, James – Thue, Kristin (2023): Norway's Next Long-Term Defence Plan, An Allied Perspective. *Norwegian Air Power Journal*, (1), 28–31.

¹⁰⁷ *Swedish PM Magdalena Andersson Makes Surprise Visit to Ukraine.* [online], 2022. 07. 05. Forrás: sverigesradio.se [2023. 11. 23.].

¹⁰⁸ *President Following the Meeting With Ulf Kristersson in Kyiv: Together With Sweden, We Must Ensure Everything Necessary for the Start of Negotiations on Ukraine's Membership in the EU This Year.* [online], 2023. 02. 15. Forrás: president.gov.ua [2023. 11. 23.].

¹⁰⁹ *Military Support to Ukraine.* [online]. Forrás: government.se [2023. 11. 20.].

- Broad Political Agreement on Multi-Year Support Programme for Ukraine.* [online], 2023. 02. 16. Forrás: regjeringen.no [2023. 11. 17.].
- Danish Battalion Deployed in Latvia to Reinforce the Eastern Part of the Alliance.* [online], 2022. 10. 18. Forrás: natomultimedia.tv [2023. 11. 16.].
- Danish Support for Ukraine.* [online]. Forrás: um.dk [2023. 11. 23.].
- Danmark træner ukrainske soldater som del af EU's militære træningsmission.* [online], 2023. 03. 20. Forrás: fmn.dk [2023. 03. 20.].
- Denmark and the EU.* [online], 2023. 10. 20. Forrás: fmn.dk [2023. 11. 16.].
- Denmark, Finland Support EU Proposal for Sanctions on Russian Oil.* [online], 2022. 05. 04. Forrás: reuters.com [2023. 11. 18.].
- Denmark May Allow US Troops on Its Soil, Pact in the Works.* [online], 2022. 02. 10. Forrás: apnews.com [2023. 11. 16.].
- Denmark to Re-Start Ammunition Production at Repurchased Arms Plant.* [online], 2023. 10. 07. Forrás: reuters.com [2023. 11. 16.].
- Denmark to Start the Training of Ukrainian Pilots on F-16s.* [online], 2023. 06. 26. Forrás: apnews.com [2023. 11. 16.].
- Defence Expenditure of NATO Countries (2014–2023).* NATO Public Diplomacy Division, Brüsszel, 2023.
- Defence Exercise AURORA 23.* [online], 2023. 05. 16. Forrás: forsvarsmakten.se [2023. 11. 19.].
- Defence Policy Reports.* [online]. Forrás: defmin.fi [2023. 11. 18.].
- Dewey, Karl: *Finland and Sweden Bolster the West's Defence Topline.* [online], 2023. 10. 09. Forrás: iiss.org [2023. 11. 19.].
- Dewey, Karl – Waldwyn, Tom: *Norwegian Defence Chief Sounds Alarm and Raises Sights.* [online], 2023. 06. 23. Forrás: iiss.org [2023. 11. 17.].
- Edvardsen, Astri: *New Norway – USA Defense Agreement Allows Extensive US Authority in the North.* [online], 2022. 06. 08. Forrás: highnorthnews.com [2023. 11. 17.].
- Estonia – NATO Enhanced Forward Presence (eFP).* [online]. Forrás: forsaret.dk [2023. 11. 16.].
- Edvardsen, Astri – Molid Martinussen, Birgitte Annie: *Sweden and Finland Have Negotiated Bilateral Defense Agreements With the USA.* [online], 2023. 11. 13. Forrás: highnorthnews.com [2023. 11. 22.].
- European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations.* [online]. Forrás: ec.europa.eu [2023. 11. 25.].
- Finland Joins Baltic Neighbors in Banning Russian-Registered Cars From Entering Their Territory.* [online], 2023. 09. 15. Forrás: apnews.com [2023. 11. 18.].
- Finland & Sweden Accession.* [online]. Forrás: nato-pa.int [2023. 11. 18.].
- Finland's Relations and Development Cooperation in Ukraine.* [online]. Forrás: um.fi [2023. 11. 18.].
- Finland's Patria Signs Deal With Lockheed Martin to Assemble F-35 Fuselages.* [online], 2023. 06. 19. Forrás: yle.fi [2023. 11. 19.].
- Finland's 20th Package of Defence Materiel to Ukraine.* [online], 2023. 11. 17. Forrás: defmin.fi [2023. 11. 18.].
- Finnish and Swedish Defence Forces to Acquire a Joint Range of Firearms from Sako Ltd.* [online]. Forrás: sako.global [2023. 11. 19.].
- Finnish President Meets Zelensky, Visits Devastated Cities in Ukraine.* [online], 2023. 01. 24. Forrás: yle.fi [2023. 11. 23.].
- Firth, Emma: *Explained: Is National Service Compulsory in Denmark?* [online], 2023. 05. 30. Forrás: thelocal.dk [2023. 11. 16.].
- Foreign and Security Policy Strategy 2023.* Copenhagen: Ministry of Foreign Affairs of Denmark.
- F-35 Takes Over QRA Mission From F-16.* [online], 2022. 01. 06. Forrás: forsaret.no [2023. 11. 17.].
- Gosselin-Malo, Elisabeth: *Norway Wants to Buy Dozens of New Leopard 2 Tanks.* [online], 2023. 02. 03. Forrás: defensenews.com [2023. 11. 17.].
- Gosselin-Malo, Elisabeth: *US-Finnish Defense Pact Could Bolster Nordic F-35 Footprint.* [online], 2023. 05. 08. Forrás: defensenews.com [2023. 11. 19.].
- Gronholt-Pedersen, Jacob – Birkebaek, Johannes: *Denmark Plans Defence Spend of \$21 Billion Over Next Decade.* [online], 2023. 05. 30. Forrás: reuters.com [2023. 11. 16.].
- Head of State Met With the Prime Minister of Norway in Kyiv.* [online], 2022. 07. 01. Forrás: president.gov.ua [2023. 11. 23.].

- Henley, Jon: *Denmark Votes Overwhelmingly to Join EU's Common Defence Policy*. [online], 2022. 06. 02. Forrás: theguardian.com [2023. 11. 16.].
- Johnson, Simon: *Estonia Has Linked Baltic Cable, Pipeline Damages, Sweden Says*. [online], 2023. 10. 23. Forrás: reuters.com [2023. 11. 25.].
- Joint Nordic—Baltic Statement at the UN General Assembly Emergency Special Session on Ukraine*. [online], 2022. 02. 28. Forrás: swedenabroad.se [2023. 11. 23.].
- Joint Statement by the Foreign Ministers of Estonia, Finland, Iceland, Latvia, Lithuania, Norway, Sweden and Ukraine*. [online], 2022. 11. 28. Forrás: government.se [2023. 11. 23.].
- Joint Statement of the Nordic–Ukrainian Summit in Helsinki*. [online], 2023. 05. 03. Forrás: stm.dk [2023. 11. 23.].
- Kirby, Paul: *Sanna Marin Defeated by Finland's Conservatives in Tight Race*. [online], 2023. 04. 03. Forrás: bbc.com [2023. 11. 23.].
- Latvia – Securing the Eastern Flank of NATO*. [online]. Forrás: forsaret.dk [2023. 11. 16.].
- Leadership*. [online]. Forrás: euam-ukraine.eu [2023. 11. 23.].
- Mac Dougall, David: *Zelenskyy in Finland: „This year will be decisive for victory”*. [online], 2023. 05. 03. Forrás: euronews.com [2023. 11. 23.].
- Mac Dougall, David: *Russia Using 'Hybrid Warfare' Tactics to Push Migrants Over Finnish Border*. [online], 2023. 11. 14. Forrás: euronews.com [2023. 11. 18.].
- Martin, Tim: *US Clears Norway for \$293 Million Small Diameter Bomb Sale to Equip F-35 Fleet*. [online], 2023. 06. 29. Forrás: breakingdefense.com [2023. 11. 17.].
- Mål: 10 000 värmpliktiga före 2036*. [online], 2022. 12. 23. Forrás: svt.se [2023. 11. 25.].
- Marin Visits Ukraine, Meets With Zelensky*. [online], 2022. 05. 26. Forrás: yle.fi [2023. 11. 23.].
- Military Balance+ Database*. International Institute for Strategic Studies.
- Military Budget Initiatives for 2024*. [online], 2023. 09. 22. Forrás: government.se [2023. 11. 25.].
- Military Contributions*. [online], 2023. 10. 17. Forrás: kriseinformation.dk [2023. 11. 16.].
- Military Support to Ukraine*. [online]. Forrás: government.se [2023. 11. 20.].
- New Military Support Package to Ukraine*. [online], 2023. 10. 06. Forrás: government.se [2023. 11. 20.].
- New Vision for Nordic Defence Cooperation a Priority During Sweden's 2023 Chairmanship of NORDEFECO*. [online]. Forrás: nordefco.org [2023. 11. 23.].
- Nordic Council Condemns Russia's Attack on Ukraine in the Strongest Terms*. [online], 2022. 03. 02. Forrás: norden.org [2023. 11. 23.].
- Norway Announces Increased Military Spending*. [online], 2022. 03. 18. Forrás: thelocal.no [2023. 11. 17.].
- Norway Donates F-16 Fighter Jets to Ukraine*. [online], 2023. 08. 25. Forrás: voanews.com [2023. 11. 17.].
- Norway Provides an Air Defense System to Ukraine*. [online], 2022. 04. 20. Forrás: regjeringen.no [2023. 11. 17.].
- Norway Set to Order NASAMS to Replace Systems Donated to Ukraine*. [online], 2023. 11. 16. Forrás: shephardmedia.com [2023. 11. 17.].
- Norway to continue its NATO contribution in Lithuania*. [online], 2023. 07. 11. Forrás: forsaret.no [2023. 11. 17.].
- Norway: Second Norwegian Financial Contribution to the European Peace Facility*. [online], 2023. 07. 25. Forrás: consilium.europe.eu [2023. 11. 23.].
- Norwegian Armed Forces and the War in Ukraine*. [online], 2023. 04. 19. Forrás: forsaret.no [2023. 11. 17.].
- Norwegian Support to Ukraine and Neighbouring Countries*. [online], 2023.11.23. Forrás: regjeringen.no [2023. 11. 17.].
- Norwell, Frazer: *Key Points: What to Expect From Norway's State Budget for 2024*. [online], 2023. 10. 04. Forrás: thelocal.no [2023. 11. 17.].
- O'Dwyer, Gerard: *Nordic Nations Move to Link Air Forces Into 250-Strong Aircraft Fleet*. [online], 2023. 03. 24. Forrás: defenseneews.com [2023. 11. 23.].
- O'Dwyer, Gerard: *Finland's 2024 Defense Budget Targets Arms Restocking, Border Security*. [online], 2023. 10. 13. Forrás: defenseneews.com [2023. 11. 18.].
- Olsen, Jan M.: *Zelenskyy Thanks Danes in Person for F-16s, Though the Planes Won't Have an Immediate War Impact*. [online], 2023. 08. 21. Forrás: apnews.com [2023. 11. 16.].
- Olsen, Jan M. – Ritter, Karl: *Denmark PM to Try to Form New Government After Election Win*. [online], 2022. 11. 02. Forrás: apnews.com [2023. 11. 23.].

- One Year of War in Ukraine*. [online], 2023. 02. 23. Forrás: regjeringen.no [2023. 11. 17.].
- Operational Data Portal: *Ukraine Refugee Situation*. [online]. Forrás: data.unhcr.org [2023. 11. 25.].
- Pesu, Matti: *Logical But Unexpected: Witnessing Finland's Path To NATO From A Close Distance*. [online], 2023. 08. 30. Forrás: nato.int [2023. 11. 18.].
- Pesu, Matti – Iso-Markku, Tuomas (2022): Finland as a NATO Ally, First Insights into Finnish Alliance Policy. *Finnish Foreign Policy Paper*, (9), 1–59. Online: www.fiaa.fi/wp-content/uploads/2022/12/ffpp9_finland-as-a-nato-ally.pdf
- President Following the Meeting With Ulf Kristersson in Kyiv: Together With Sweden, We Must Ensure Everything Necessary for the Start of Negotiations on Ukraine's Membership in the EU This Year*. [online], 2023. 02. 15. Forrás: president.gov.ua [2023. 11. 23.].
- President of Ukraine Met With the Prime Minister of Finland Who Is on a Visit to Ukraine*. [online], 2023. 03. 10. Forrás: president.gov.ua [2023. 11. 23.].
- Restrictions on the Entry of Russian Citizens*. [online], 2023. 07. 10. Forrás: raja.fi [2023. 11. 18.].
- Russian attack on Ukraine and Finland's support to Ukraine*. [online]. Forrás: defmin.fi [2023. 11. 18.].
- Sanctions and Russia's invasion of Ukraine*. [online]. Forrás: um.fi [2023. 11. 18.].
- Standard Eurobarometer 98 – Winter 2022–2023 – Data annex*. European Commission, 2023.
- Sullivan, Emily – Larson, Karin – Grassel, Isabelle: *In Major Shift, Swedish Public Supports NATO Membership*. [online], 2022. 06. 16. Forrás: globalaffairs.com [2023. 11. 23.].
- Supo: Russia Treats Finland as a Hostile Country*. [online], 2023. 10. 12. Forrás: yle.fi [2023. 11. 18.].
- Sweden Submits Order for More Patriot Missiles From the US*. [online], 2022. 12. 23. Forrás: thelocal.se [2023. 11. 23.].
- Sweden's Moderate Party Leader Gets Nod to Try Form a New Government*. [online], 2022. 09. 19. Forrás: reuters.com [2023. 11. 23.].
- Sweden's Path to NATO Membership*. [online], 2023. 04. 05. Forrás: government.se [2023. 11. 23.]. Forrás: reuters.com [2023.11.23.]
- Swedish PM Magdalena Andersson Makes Surprise Visit to Ukraine*. [online], 2022. 07. 05. Forrás: sverigesradio.se [2023. 11. 23.].
- Tanner, Jari: *Finland Will Close 4 Border Crossings With Russia, Accusing Moscow of Organizing a Flow of Migrants*. [online], 2023. 11. 16. Forrás: apnews.com [2023. 11. 18.].
- Taylor, Kira: *Speed Up Green Transition to Break From Russian Fossil Fuels, Say 11 EU Countries*. [online], 2022. 04. 07. Forrás: euractiv.com [2023. 11. 25.].
- The Construction of the Eastern Border Barrier Fence Has Commenced*. [online], 2023. 04. 14. Forrás: raja.fi [2023. 11. 19.].
- The Military Balance 2023*. London: Routledge.
- The Military Advice of the Chief of Defence 2023*. [online], 2023. 06. 07. Forrás: forsvarret.no [2023. 11. 17.].
- The Swedish Defence Commission Submits Its Report on Sweden's Security Policy to Minister for Defence Pål Jonson*. [online], 2023. 06. 19. Forrás: government.se [2023. 11. 23.].
- Trebesch, Christoph et al.: *Ukraine Support Tracker*. [online]. Forrás: ifw-kiel.de [2023. 11. 23.].
- Ukrainian President Visits Sweden*. [online], 2023. 08. 19. Forrás: government.se [2023. 11. 23.].
- Update: Situation at the EU's Land Border With Russia*. [online], 2022. 09. 27. Forrás: frontex.europe.eu [2023. 11. 18.].
- Volodymyr Zelenskyy Discussed With the Prime Ministers of Denmark and Spain the Issues of Strengthening Defense Capabilities, Rebuilding and Supporting Ukraine's Integration Into the EU*. [online], 2022. 04. 21. Forrás: president.gov.ua [2023. 11. 23.].
- Wellman, Phillip Walter: *US Sends Sizable Contingent to Norway for Giant NATO Exercise in Region Rattled by Russia*. [online], 2022. 03. 14. Forrás: stripes.com [2023. 11. 17.].
- Zelensky Tells Orpo Ukraine Wants Finnish APC Production as Finland's PM Visits Kyiv*. [online], 2023. 08. 23. Forrás: yle.fi [2023. 11. 23.].
- Zelenskiy Visits Southern Ukraine, Meets Danish Prime Minister*. [online], 2023. 01. 30. Forrás: reuters.com [2023. 11. 23.].

Tálas Péter¹ – Csiki Varga Tamás²

Az orosz–ukrán háború hatásainak közös és eltérő vonásai a széles értelemben vett kelet-közép-európai régióban³

Jelen tanulmány azt vizsgálja meg, hogy az orosz–ukrán háború 2024. februári eszkalációja milyen közös, illetve eltérő hatásokkal járt a kelet-közép-európai és a skandináv államokra nézve. Ehhez elsősorban a Nemzet és Biztonság jelen számában közreadott tanulmányokat használja fel, illetve – mivel ezek időben eltérő határokat ölelnek fel – ott, ahol feltétlenül szükséges, ezeket kiegészíti annak érdekében, hogy egységes képet alkothasson a szóban forgó országoknak az orosz–ukrán háborúra adott reakcióiról. Az írás az országtanulmányok struktúráját követve tekinti át a problémakört, s regionális fókusszal az alábbi kérdésekre igyekszik válaszolni: Milyen általános politikai és társadalmi reakciót váltott ki a háború? Hogyan jelenik meg a térség fenyegetésszerkepciójában Oroszország? Történt-e lényeges fordulat a kül- és biztonságpolitika területén 2022. február 24-e után? Elsősorban milyen fókuszúak a háborúra adott válaszok: transzatlanti, európai vagy regionális? Milyen szerepet játszottak a térség országai az Oroszországgal szembeni szankciós intézkedések elfogadtatásában? Milyen formában támogatták Ukrajnát? Változtak-e, és hogyan, az országok stratégiai dokumentumai? Változott-e az országok védelmi költségvetése? S végül, milyen haderőfejlesztési dinamikákat generált Oroszország ismételt katonai agressziója?

Kulcsszavak: Oroszország, Ukrajna, Kelet-Közép-Európa, háború, biztonságpolitika, szankciók, támogatás, haderőfejlesztés, védelmi kiadások

The Common and Divergent Features of the Effects of the Russian-Ukrainian War in the Wider Central and Eastern European Region

This paper examines how the escalation of the Russian–Ukrainian war since February 2024 has exerted common and different effects on the Central and Eastern European, as well as Nordic countries. It does so primarily by drawing on the studies published in the current issue of Nation and Security. As these studies cover different timeframes, we complement these, where necessary, to provide a unified overview of the reactions of these countries to the Russian–Ukrainian war. The paper follows the structure of the country studies and, with a regional focus, seeks to answer the following questions: What were general political and social reactions to the war? How is Russia represented in their threat perception? Has there been a major shift in foreign and security policy since February 24, 2022? What is the primary focus of the responses to war: North Atlantic, European or regional? What

¹ Tálas Péter az NKE EJK JLI egyetemi docense. E-mail: talas.peter@uni-nke.hu

² Csiki Varga Tamás az NKE EJK JLI tudományos főmunkatársa. E-mail: csiki.tamas@uni-nke.hu

³ A tanulmány a TKP2021-NVA-16 számú projektnek a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

role did the countries of the region play in the adoption of sanctions against Russia? In what form did they support Ukraine? Have the countries' strategy documents changed – and if so, how? How have defence budgets changed? Finally, what dynamics of armed forces development can be observed triggered by Russia's repeated military aggression?

Keywords: *Russia, Ukraine, Central and Eastern Europe, Nordic countries, war, security policy, sanctions, aid, armed forces development, defence spending*

Bevezetés

Jelen tanulmány azt vizsgálja meg, hogy az orosz–ukrán háború 2024. februári eszkalációja milyen közös, illetve milyen eltérő hatásokkal járt a kelet-közép-európai és a skandináv országokra nézve. Ehhez a *Nemzet és Biztonság* jelen számában közreadott országtanulmányok struktúráját követve tekinti át a problémakört, s regionális fókusszal az azokban felvetett kérdésekre igyekszik válaszolni. Bevezetésként azonban három közös általános sajátosságra kívánja felhívni a figyelmet.

Az általunk vizsgált valamennyi országban egyöntetű, s a közvélemény-kutatások által megerősített vélemény – mind a társadalom, mind pedig a politikai elit szintjén –, hogy az orosz–ukrán háború jelentősen megváltoztatta, rontotta a kelet-közép-európai és skandináv országok biztonsági környezetét, sőt jelentős hatással van mind az európai, mind pedig a nemzetközi biztonságra. Ez utóbbiakat még azok is elismerik, akik szerint az orosz–ukrán háború csupán a posztszovjet térség egy regionális fegyveres konfliktusa, jóllehet abban persze jelentősen eltér a háború percepciója, hogy ez milyen mértékű és jellegű fenyegetést jelent.⁴ Ugyancsak fontos eltérések eredője az is a háborúhoz való viszonynak, hogy az adott ország társadalma és politika elitje történetileg, illetve hagyományosan hogyan viszonyul(t) a háború főszereplőjéhez, az Ukrajnát megtámadó Oroszországhoz. Közismert ugyanis, hogy a szerbek, a bolgárok és a szlovákok különböző történelmi okok miatt jóval nagyobb szimpátiával és megértéssel tekintenek az oroszokra, mint az általunk vizsgált térség egyéb nemzetei.⁵ Ennek kapcsán fontos azonban hangsúlyozni, hogy a társadalmak és a politika elitek véleménye és reakciója gyakran jelentős mértékben eltér(he)t a háború megítélését és következményeit illetően, habár ez korántsem csupán térségünkre jellemző. Végül feltétlenül jelezniük kell általános bevezető megjegyzésként azt is, hogy az aktuális belpolitikai események, például a választások, a legtöbb általunk vizsgált országban komoly mértékben befolyásolták az ukrajnai háborúról folyó politikai diskurzust, azok eredményei pedig nemegyszer a háborúhoz és következményeihez való politikai hozzáállást is.⁶ Azonban ez sem kizárólag a szóban forgó térség sajátossága.

⁴ Csiki Varga Tamás (2024): Az orosz–ukrán háború hatása Magyarországra. *Nemzet és Biztonság*, 17(2), 101.

⁵ Egeresi Zoltán (2024): Bulgária és az ukrajnai háború. *Nemzet és Biztonság*, 17(2), 138–139; Holka Aranka (2024): Az Ukrajnában zajló háború hatása Szerbiára. *Nemzet és Biztonság*, 17(2), 151–154; Pásztor Ladislav (2024): Szlovákia reakciója az orosz–ukrán háborúra. *Nemzet és Biztonság*, 17(2), 56.

⁶ Ennek lehettünk tanúi például Szlovákiában a 2023. szeptemberi választások kapcsán.

Az általános politikai és társadalmi reakciókról

Eltelkintve a balti államoktól és Lengyelországtól – amelyek már 2008-tól igyekeztek felhívni Európa figyelmét Oroszország agresszív magatartására⁷ –, a kelet-közép-európai és a skandináv társadalmakat egyértelműen meglepte, hogy az orosz vezetés 2022 februárjában nyílt háborúvá eszkalálta a 2014 óta fennálló orosz–ukrán konfliktust. Ezekben az országokban az eszkaláció váratlanul érte a kormányokat is, talán az egyetlen Csehországot kivéve, ahol 2022 januárjában egy olyan jobb-közép konzervatív-liberális, az orosz vezetéssel szemben igen kritikus koalíció került kormányra, amely eleve programjául tűzte az Oroszországgal szembeni cseh politika átalakítását.⁸ Mivel hosszú szakmai vita tárgya lenne annak eldöntése, hogy melyik ország társadalmát lepte meg leginkább a nyílt és teljes körű orosz–ukrán háború kitörése, itt és most csupán arra hívjuk fel a figyelmet, hogy miközben az oroszbarát társadalmak valószínűleg kevésbé számítottak Vlagyimir Putyin agressziót elindító döntésére, hatását tekintve alighanem a semlegességben szocializálódott skandináv társadalmak biztonságpercepcióját formálta át a legnagyobb mértékben az orosz agresszió. Paradox módon, az orosz–ukrán háborúról alkotott nézeteik kapcsán egymástól legtávolabb álló két kormány sem igazán számított nagy háborúra. Ugyanis mind a lengyel, mind a magyar korabeli kormányzati nyilatkozatok és lépések arra utalnak, hogy – egyébként hasonlóan a legtöbb európai államhoz – Lengyelország és Magyarország is, miként a térség országai közül a legtöbb, egy gyors és rövid lefolyású konfliktusra számított.⁹ Vagyis még a gyakran oroszellenesként emlegetett lengyel kormány is alábecsülte a háború tartósságát és intenzitását, most nem is beszélve azokról az országokról, amelyek oroszbarátságuk, -szimpátiájuk vagy megértésük miatt reménykedtek a hadi események gyors lefolyásában.

Az orosz agressziót valamennyi szóban forgó ország kormánya elítélte, sőt számos országban a parlamentek külön határozatokat is hoztak erről (például a lengyel, a balti államok, a román, a magyar, a szlovák és a horvát parlament, valamint a Nordic Council). A kormányok között leginkább az elítélés gyorsaságában, illetve abban volt kimutatható különbség, hogy az agresszió elítélése együtt járt-e az Oroszországgal kapcsolatos általános kormányzati narratíva gyors változásával, vagy sem. Míg Csehország, Horvátország vagy Románia esetében – Miloš Zeman cseh és Zoran Milanović horvát államfő, illetve a román ortodox egyház nyilatkozataiból – egyértelműen érzékelhető volt a változás, Szerbia, Magyarország és Bulgária esetében inkább az általános kormányzati narratíva valamilyen formában történő továbbéléséről beszélhetünk.¹⁰ Legalább ilyen fontos, hogy valamennyi térségbeli kormány képviselője megszavazta az ENSZ Közgyűlésének Oroszországot elítélő határozatait (A/RES/ES11/1. – A/RES/ES11/6.), kivéve Szerbiát,

⁷ Tálas Péter (2014): *A grúz–orosz háború hatása a kelet-közép-európai biztonságfelfogásra*. *Nemzet és Biztonság*, 7(2), 23–32.

⁸ Tálas Péter (2024a): *Az orosz–ukrán háború hatása Csehországra*. *Nemzet és Biztonság*, 17(2), 25.

⁹ Tálas Péter (2024b): *Az orosz–ukrán háború hatása Lengyelországra*. *Nemzet és Biztonság*, 17(2), 67; Csiki Varga 2024: 101.

¹⁰ Tálas 2024a: 41; Szenkovics Dezső – Jánó Imre (2024): *Az orosz–ukrán háború romániai perspektívából*. *Nemzet és Biztonság*, 17(2), 119; Orosz Anna (2024): *Horvátország és az ukrán háború*. *Nemzet és Biztonság*, 17(2), 167; Holka 2024: 153–156; Csiki Varga 2024: 101–105; Egeresi 2024: 139–142.

amely az A/RES/ES11/5. számú határozatnál (amely felszólítja Oroszországot, hogy nemzetközi jóvátételi mechanizmus létrehozásával fizessen háborús jóvátételt Ukrajnának) tartózkodott.¹¹

Miként az várható volt, a háború kitörése után a kelet-közép-európai társadalmak zöme is elítélte az orosz agressziót. E tekintetben is Szerbia volt az egyetlen kivétel, ahol a többség továbbra is Oroszországot tekintette Szerbia legfontosabb szövetségésének (51%), ahol a relatív többség szerint az oroszok jogos háborút viselnek Ukrajnában (49%), illetve ahol a többség a Nyugatot tartja felelősnek a háború kitöréséért (43%).¹² A többi országban a többség még az olyan helyeken is a putyini vezetést tette felelőssé, ahol Oroszország és az orosz vezetés komoly népszerűségnek örvendett, vagy a kormányzati narratíva pozitív képet közvetített Oroszországról. A felmérések szerint az elmúlt két és fél évben Bulgáriában (2022-ben 50%, 2023-ban 44%, 2024-ben 44%), Szlovákiában (51%, 40%, 41%) és Magyarországon (48%, 54%, 55%) volt a legalacsonyabb a háborúért az oroszokat felelőssé tevő relatív többség aránya.¹³ Ugyanakkor Bulgáriában Vlagyimir Putyin 2018-as 45,2%-os népszerűsége 2024-re 22,1%-ra, Oroszországé pedig 60,1%-ról 30,8%-ra esett vissza.¹⁴ Más felmérések szerint a visszaesés ennél is drámaibb mértékű volt Bulgáriában (70-ről 29%-ra), de jelentős volt Szlovákiában (55-ről 24%-ra), Magyarországon (42-ről 19%-ra) és Romániában is (40-ről 16%-ra).¹⁵

Mind a tanulmányok, mind a felmérések arról tanúskodnak, hogy az általunk vizsgált térség társadalmainak többségében magas arányt ért el az ukránokkal való szolidaritás, jóllehet ennek mértéke – miként várható volt – a háború elhúzódásával párhuzamosan szinte mindenütt csökkent. A támogatás formáját illetően a humanitárius támogatás és a háborús menekültek támogatása az *Eurobarometer* felmérései szerint valamennyi térségbeli társadalom esetében mindvégig elérte vagy meghaladta a megkérdezettek 50%-át. A pénzügyi segítségnyújtás, illetve a szankciók támogatása is csupán egyetlen országban került 50% alá, Bulgáriában (2024 tavaszán 47%, illetve 46%). A katonai segélyezés támogatása ugyanakkor 2024 tavaszára Bulgáriában (32%), Csehországban (49%), Magyarországon (45%) és Szlovákiában (40%) is 50% alá csökkent. Hasonlóan az orosz állami médiumok betiltásához, amit Bulgáriában (39%) és Szlovákiában (46%) a kezdetektől nem támogatott a többség.¹⁶ Egységesekek voltak viszont a kelet-közép-

¹¹ *Resolution Adopted by the General Assembly on 14 November 2022. Es-11/5. Furtherance of Remedy and Reparation For Aggression Against Ukraine.* [online], 2022. 11. 15. Forrás: un.org.

¹² Vuksanovic, Vuk – Steric, Luka – Bjelos, Maja (2022): *Public Perception of Serbian Foreign Policy in the Midst of the War in Ukraine*; Weinberg, Harrison: *IRI 2024 Western Balkans Poll.* [online], 2024. 05. 14. Forrás: iri.org.

¹³ Hajdu, Dominika et al. (2022): *Globsec Trend 2022.* [online]. Forrás: globsec.org; Hajdu, Dominika et al. (2023): *Globsec Trend 2023.* [online]. Forrás: globsec.org; Hajdu, Dominika et al. (2024): *Globsec Trend 2024.* [online]. Forrás: globsec.org.

¹⁴ *Poll: Images of Putin, Russia Have Sharply Deteriorated in Bulgaria.* [online], 2024. 08. 20. Forrás: sofiaglobe.com.

¹⁵ Hajdu et al. 2022.

¹⁶ European Commission (2022): *Standard Eurobarometer 97. Summer 2022. Public Opinion In The European Union. First Results*; European Commission (2023a): *Standard Eurobarometer 98. Winter 2022–2023. First Results*; European Commission (2023b): *Standard Eurobarometer 99. Spring 2023. Public Opinion In The European Union. First Results*; European Commission (2023c): *Standard Eurobarometer 100. Autumn 2023. First results*; European Commission (2024): *Standard Eurobarometer 101. Spring 2024. Public Opinion in the European Union, First Results.*

európai és a skandináv társadalmak abban, hogy a segítség formái között határozottan elutasították katonák küldését Ukrajnába.¹⁷

Oroszország megjelenése a térség fenyegetéspercepciójában

A kelet-közép-európai és a skandináv térség általunk vizsgált államainak biztonságpercepciójában – Szerbia kivételével – Oroszország az orosz–ukrán háború kapcsán általában egyértelmű fenyegetésként jelent meg. Különbség közöttük leginkább abban mutatható ki, hogy ennek felismerése időben mikor következett be egy adott országban, illetve milyen mértékűnek tekinti a fenyegetést az adott társadalom és a politikai elit. A balti államok és Lengyelország történelmi okok miatt már hosszú ideje bizalmatlanok Oroszországgal szemben, így ők gyakorlatilag 2014 óta egyre határozottabban igyekeztek felhívni a NATO és az Európai Unió figyelmét Moszkva politikájának fenyegető jellegére, ezen belül külön az orosz hibrid hadviselés veszélyeire. Ugyancsak hosszú ideje – 2014 óta pedig egyértelműen – negatív a megítélése Oroszországnak Horvátországban, valamint a skandináv államokban, az utóbbiakban szintén a moszkvai vezetés hibrid akcióit tekintették elsősorban fenyegetőnek.¹⁸ Ez utóbbi volt tetten érhető Csehországban is, ahol különösen azt követően romlott Oroszország megítélése, miután 2021-ben kiderült érintettsége a vrběticei lőszerraktárak 2014-es felrobbantásában. A háború 2022-es eszkalációja után jelent meg Oroszország fenyegetésként Romániában és Szlovákiában, sőt még Bulgáriában is intenzív vita alakult ki az oroszokhoz fűződő viszonyról. Komoly különbség volt érzékelhető ugyanakkor Bulgáriában, Szlovákiában és Magyarországon a politikai elit és a társadalom Oroszországhoz fűződő viszonyában. Míg azonban Bulgáriában és Szlovákiában a társadalom bizonyult megértőbbnek, és a politikai elit kritikusabbnak a moszkvai vezetéssel szemben, Magyarországon ez épp fordítva volt: míg a társadalom relatív többsége – 46%-a – kiemelt fenyegetésként tekintett Oroszországra, a kormánykoalíció politikusai egyértelműen kerültek az orosz vezetés nyílt kritikáját, miként nem folyt nyilvános diskurzus az orosz hibrid fenyegetésekkel és dezinformációs műveletekkel kapcsolatban sem a közszolgálati médiumokban. Még azután sem, hogy nagyszabású orosz kibertámadásra derült fény a magyar Külgazdasági és Külügyminisztérium ellen. A legtöbb elemző szerint a magyar kormányzó elitben elsősorban az ország energiafüggősége, illetve a békepárti álláspont 2022-es választási kampányban megmutatkozó sikeressége írta felül az orosz fenyegetés narratíváját.

Kül- és biztonságpolitika: fordulat vagy kontinuitás?

A kelet-közép-európai és a skandináv térség országai közül csupán Finnországban és Svédországban okozott komoly biztonságpolitikai fordulatot az orosz–ukrán háború 2024. februári eszkalációja – mindkét ország csatlakozott ugyanis a NATO-hoz. Emellett lényegesnek tekinthető az is, hogy a dánok feladták biztonságpolitikai különállásukat

¹⁷ Hajdu et al. 2022.

¹⁸ *Russia's Footprint in the Nordic – Baltic Information Environment. Report 2016/2017* (2018). Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence.

az Európai Unió belül.¹⁹ Az általunk vizsgált többi országban jóllehet mindenütt fontosabbá vált a biztonság és a védelem, s folytatódott a haderő modernizációja, de lényegesenek tekinthető fordulat nem következett be.

Fontos azonban jelezni, hogy a két, katonai tömbökön kívüli skandináv ország politikai elitjeinek vitáiban sem először vetődött fel a NATO-csatlakozás kérdése. A második világháború óta, vagyis a Paasikivi–Kekkonen-doktrína időszakában önmagát semlegesként, később egyre inkább katonailag „nem szövetséges státuszúként” meghatározó Finnországban gyakorlatilag a hidegháború vége óta állandóan jelen lévő téma volt a NATO-tagság: míg például Mauno Koivisto elnök (hivatalban: 1981–1994) kifejezetten elutasította, Martti Ahtisaari (hivatalban: 1994–2000) határozottan kiállt a csatlakozás mellett. Svédországban ugyanakkor – amely 1814 óta nem csatlakozott egyetlen katonai szövetséghez sem – csak a 2014-es ukrajnai események után vált igazi vitatémává a tagság, jórészt Peter Hultqvist védelmi miniszternek, illetve a svéd védelmet megerősítő politikájának köszönhetően. Tény ugyanakkor, hogy e viták egészen a 2022-es eszkalációig sohasem kérdőjelezték meg a két ország katonai szövetségeken kívül álló státuszát. Finnországban 2021. november–decemberben indult újra a vita az ország NATO-tagságáról, egyrészt Oroszország Ukrajnára gyakorolt növekvő katonai nyomásának, másrészt a Kreml december 17-én közzétett, az európai biztonsági struktúrák felülvizsgálatára vonatkozó követeléseinek eredményeként. Szemben a finn társadalommal, a svéd közvélemény NATO-val kapcsolatos attitűdje már az 1990-es évek közepétől elkezdett változni, s tendenciáját tekintve fokozatosan csökkent a csatlakozást támogatók és ellenzők aránya közötti különbség. 50% fölötti abszolút többségbe azonban csak 2022 áprilisától kerültek a svéd csatlakozás támogatói, egyrészt az orosz–ukrán háború hatására, másrészt a finn magatartás változásának következtében.²⁰

Változásokat természetesen máshol is okozott az eszkaláció. Szlovákiában, Bulgáriában, Romániában és Magyarországon négy új többnemzeti zászlóaljat hoztak létre a NATO-tagállamok, Magyarországon pedig 2022 májusától háborús veszélyhelyzetet vezettek be. Azonban sem az új zászlóaljak létrehozása, sem a háborús veszélyhelyzet elrendelése nem jelentett drámai fordulatot. A négy új zászlóaljat ugyanis már megelőzte négy korábbi felállítás, amelyeket Lengyelországban és a balti országokban hoztak létre a varsói NATO-csúcs után, Magyarországon pedig gyakorlatilag 2016 márciusa óta különleges jogrend, tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet volt érvényben. A háborús veszélyhelyzet tehát – hasonlóan a Covid-19-járvány miatt 2020 és 2022 között bevezetett veszélyhelyzethez – csak kiegészítette (szigorította) a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzetet.

Milyen fókuszúak elsősorban az orosz agresszióra adott válaszok?

Az általunk vizsgált kelet-közép-európai és skandináv országok orosz agresszióra adott reakcióinak legáltalánosabb közös jellemzője, hogy valamennyi szóban forgó ország

¹⁹ Varga Domonkos Bálint (2024): Az orosz–ukrán háború hatása a skandináv országokra. *Nemzet és Biztonság*, 17(2), 182, 187.

²⁰ Csiki Varga Tamás et al. (2022): A finn és a svéd NATO-tagság és lehetséges következményeik. *SVKI Elemzések*, 7, 1–12.

megerősítette kapcsolatait az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével (NATO). Ez a megállapításunk még Szerbiára is érvényes, amely ugyan nem tagja a NATO-nak, sőt nem is kíván tagjává válni, de rendszeresen konzultál, sőt a Partnerség a Békéért (PfP) programhoz kapcsolódó egyéni akcióterve keretében közös gyakorlatokat is tart az észak-atlanti szövetséggel. Jól jelzi e kapcsolat fontosságát, hogy miközben Szerbia az orosz–ukrán háború miatt felfüggesztette szinte összes tervezett hadgyakorlatát (az oroszokkal is), három NATO-gyakorlattal mégis kivételt tett (Platinum Wolf 23, Defender 23, Platinum Wolf 24).²¹ A NATO-val való szorosabb kapcsolat paradox módon érvényes volt azokra az országokra is, amelyeket ilyen vagy olyan ok miatt „oroszbárátként” jellemezett a nemzetközi közvélemény. A már említett új, nemzetközi NATO-zászlóaljak többségét ugyanis ilyen országban állították fel (Bulgária, Magyarország, Szlovákia). Más kérdés, hogy például Magyarország a szövetségen belül is következetesen kommunikálta különvéleményét az orosz–ukrán háborúról, sőt egy ideig igyekezett blokkolni is a szövetség és Ukrajna magas szintű kapcsolatainak fenntartását.²²

Mivel Szerbián kívül valamennyi vizsgált ország a NATO és az EU tagja, ezen országok számára a háborúra adott válaszok legfőbb nemzetközi színteréül természetesen az említett szervezetek szolgáltak. A NATO esetében azonban fontos hangsúlyoznunk, hogy mivel Ukrajna támogatását a szövetség a tagállamok hatáskörébe utalta, konszenzussal csupán az orosz–ukrán háborúval összefüggő közös politikai és védelmi döntéseket kellett meghozniuk a tagállamoknak. Ennek az lett a következménye, hogy a háborúra adott válaszok egy részét a tagországok nemzeti hatáskörben, illetve többségi – és nem konszenzusos – döntésen alapuló ad hoc koalíciók (például a Ramstein-csoport) keretében hozták meg. Itt pedig jól érzékelhetővé váltak az egyes országok háborúhoz, Ukrajnához és Oroszországhoz való viszonyának különbségei.

Némileg nehezebb, hosszabb időt igénybe vevő és több vitát generáló folyamat volt ezt megtenni az Európai Unióban, ahol a háborúval kapcsolatos legfontosabb döntéseket (például a szankciós csomagok, támogatások pénzügyi keretei) konszenzussal kellett meghozniuk a tagállamoknak, s ahol emiatt minden egyes tagállam komoly érdekérvényesítő képességgel rendelkezett. Az EU kapcsán fontos jelezni azt is, hogy a tagállamok egy része – például a balti államok, Lengyelország, Finnország – a közös szankciós csomagok mellett (amelyekből 2024 júniusáig 14-et szavaztak meg) nemzeti szinten vagy ad hoc csoportként elrendelt szankciókat is bevezetett.²³ Különbség volt kimutatható abból a szempontból is az általunk vizsgált térségek EU-tagállamai között, hogy 2022 februárja óta mely államok töltötték be tisztséget az Európai Unióban. Így például Csehországnak (2022. július–december), Svédországnak (2023. január–június) vagy Magyarországnak (2024. július–december) az EU Tanácsának Elnökségét betöltő országgént egyértelműen nagyobb lehetősége volt befolyásolni a háborúval kapcsolatos uniós vitákat, mint a térség egyszerű tagállamaként. Összességében azonban megállapítható, hogy a kelet-közép-európai és a skandináv országok komoly mértékben járultak hozzá az európai biztonsági és védelmi együttműködés elmélyüléséhez.

²¹ Holka 2024: 158.

²² Csiki Varga 2024: 104.

²³ *Poland and Finland Join the Baltic Customs Initiative*. [online], 2024. 05. 09. Forrás: lrmuitine.lt.

Végül fontos azt is jelezni, hogy a vizsgált államok egy része a háború kapcsán igen aktívnak mutatkozott a különböző regionális együttműködési fórumok keretei között is. Míg egyesek azért, mert komoly tradíciókkal rendelkeztek a regionális biztonsági együttműködés területén – mint például a skandináv országok a 2009 óta fennálló NORDEFKO-ban, vagy Észtország, Lettország és Litvánia az 1991-től datálható balti együttműködés (B3) keretei között –, mások elsősorban amiatt, hogy térségbeli társaikat igyekezzenek meggyőzni a közös álláspont kialakításának és képviselésének fontosságáról a háború kapcsán. Ez utóbbira jó példát jelentettek a balti államok, Lengyelország, Románia, illetve a 2023-as választásokig Szlovákia is. A regionális együttműködési formák közül az említett országok elsősorban azokon a fórumokon foglalkoztak többet az orosz–ukrán háborúval összefüggő kérdésekkel, amelyeket 2014 után és az orosz–ukrán konfliktusra reagálva hoztak létre. Így a 2015-ben megalakult bukaresti kilencek (B9), a 2020-tól egyre aktívabb lengyel és balti 3+1 formátum, illetve a 2020-ban létrehozott és Ukrajna NATO- és EU-tagságának elősegítését célul tűző lengyel–litván–ukrán lublini háromszög (L3) találkozóin.²⁴ Az orosz–ukrán háború egyértelműen növelte ezeknek a fórumoknak a jelentőségét. A másik oldalon viszont a háború miatt elmélyülő viták, a korábban is létező megosztottság felerősödése a keleti politika kérdései kapcsán, ily módon a régió politikai kohéziójának gyengülése számos regionális együttműködési forma és fórum tevékenységére volt igen negatív hatással. Köztük is elsősorban az 1991-től fennálló visegrádi csoportra (V4), amely gyakorlatilag marginalizálódott, de ilyen lett a 2015-ben megalakított Három Tenger Kezdeményezés (3SI) is.²⁵ Habár a szóban forgó országok esetében a regionális együttműködés továbbra is másodlagos szerepet játszik a nemzeti érdekek érvényesítésében – szemben az EU- és a NATO-tagsággal, illetve néhány esetben az Egyesült Államokkal fenntartott kétoldalú kapcsolatokkal, amelyeket a régió országainak túlnyomó többsége saját kül- és biztonságpolitikája sarokköveinek tart –, a kelet-közép-európai térségen belüli kooperáció jelentőségét nem csökkentette le az orosz–ukrán háború. Sőt a védelmi együttműködés egyértelműen növekvő jelentőséget nyert a régióban.

Magyarország és a 2023-as választások után Szlovákia kivételével valamennyi általunk vizsgált ország megerősítette kapcsolatait a NATO legbefolyásosabb tagállamával, az Egyesült Államokkal is. Ez különösen a biztonság területén mutatkozik meg, ami az amerikai csapatok létszámának növelésében, valamint a védelmi együttműködési megállapodásokban és a fegyvervásárlási szerződésekben tükröződik. A regionális és európai biztonsági együttműködés erősödése ellenére a legtöbb közép-európai ország megítélése Washingtonról – mint kulcsfontosságú partnerről a biztonság területén – nem fog változni, még a 2024-es amerikai elnökválasztás után sem.

Oroszország Ukrajna elleni agressziója és a kínai–orosz stratégiai együttműködés erősödése egyértelműen rontotta a legtöbb kelet-közép-európai ország kapcsolatát a Kínai Népköztársasággal. Az általunk vizsgált országok túlnyomó többsége Kína-politikájában figyelembe veszi a térség biztonságában kulcsszerepet játszó Egyesült Államok elvárásait,

²⁴ Żornaczuk, Tomasz – Józwiak, Veronika szerk. (2024): *Współpraca regionalna w Europie środkowej po agresji Rosji na Ukrainę – zmiany i perspektywy*. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 31–36.

²⁵ Żornaczuk–Józwiak 2024: 31, 33.

a NATO stratégiáját és az Európai Unió álláspontját is. Az orosz–ukrán háború 2024. februári eszkalációja után Lettország és Észtország is kilépett a 17+1 kezdeményezésből (Litvánia már egy évvel korábban megtette ezt), vagyis az együttműködési projekt Kína és a kelet-közép-európai államok között 14+1-re csökkent, a háború kitörése óta pedig nem tartottak egyetlen csúcstalálkozót sem. A régió országai közül Magyarország és Szerbia tekinti továbbra is kívánatos gazdasági partnernek Kínát, illetve Robert Fico 2024-es hatalomra kerülése után Szlovákiában merült fel a szorosabb kapcsolat kialakítása.²⁶

Milyen szerepet játszottak a vizsgált országok az Oroszországgal szembeni szankciók elfogadtatásában?

Jóllehet a vizsgált országok között vannak különbségek az Oroszországgal szembeni szankciók megítélését illetően, az Európa Unió által elfogadott szankciókhoz egyedül Szerbia nem csatlakozott. Fontos látnunk azt is, hogy noha a közbeszéd főleg az Oroszországgal szemben elrendelt szankcióról beszél, az orosz–ukrán háború miatt bevezetett EU-szankciók több elemből állnak, amelynek csak egyik területét képezik az Oroszországgal szemben elrendelt gazdasági megszorítások. Már ez utóbbiak is ágazati szankciókra bonthatók, vagyis pénzügyi intézkedésekre, kereskedelemhez kapcsolódó intézkedésekre, illetve a szállítást, az energiát és a médiát érintő intézkedésekre. Azonban az orosz gazdaságot érintő szankciók mellett léteznek egyéni szankciók is, amelyek 2024 őszén 1206 személyt és több mint 108 szervezetet sújtanak utazási és pénzügyi korlátozásokkal (például vagyonbefagyasztással, a pénzeszközökhöz vagy a gazdasági erőforrásokhoz való hozzáférés tilalmával). Továbbá vannak Fehéroroszországgal szemben, a megszállt ukrainai területekkel szemben, illetve drónok Oroszországba való szállítása miatt Iránnal szemben elrendelt szankciók is. Emellett önálló szankciós területként tartják számon a G7-országok olajárplafon-koalíciója által létrehozott olajárplafon-mechanizmust is. Gyakorlatilag ezeket az intézkedéseket tartalmazza a 2022 februárja és 2024 júniusa között elfogadott 14 szankciós csomag, illetve a mellettük meghozott három, Fehéroroszországra vonatkozó csomag (2022. március 9., 2023. augusztus 3., 2024. június 29.), valamint a dezinformáció és a háborús propaganda elleni szankciók (2024. május 17.). Az intézkedések egy része már a szankciók szigorú betartását, illetve megkerülésük korlátozását célozta.²⁷

Jóllehet a gazdasági szankciókat a háború elmúlt két és fél éve során – Bulgária, Ciprus és Szlovákia alkalmankénti kivételével – valamennyi EU-tagállam társadalmának többsége támogatta, az általunk vizsgált országok közül egyértelműen a skandináv, a lengyel, a litván és a horvát társadalom áll ki mellettük a leghatározottabban. Támogatásuk mértékének aránya ugyanis mindvégig az EU-átlag fölötti volt.²⁸ A politikai elitek szintjén ugyanakkor a balti államok és Lengyelország vezetése mutatkozott a szankciók legaktívabb támogatóinak, gyakran jóval erőteljesebb javaslatokat megfogalmazva, mint az európai mainstream. Csehország a Belarusz elleni szankciók kapcsán, illetve az orosz

²⁶ Żornaczuk–Józwiak 2024: 31, 33.

²⁷ *Sanctions Adopted Following Russia's Military Aggression Against Ukraine*. [online]. Forrás: europa.eu.

²⁸ European Commission 2022; European Commission 2023a; European Commission 2023b; European Commission 2023c; European Commission 2024.

vagyonok felderítésével és zárolásával összefüggésben mutatkozott aktívnak a szakirodalom szerint.²⁹ A szankciók bírálatában térségünkben egyértelműen Magyarország járt az élen, azonban végül a magyar vezetés is támogatta valamennyi uniós szankciós csomagot. Budapest leglátványosabban a hatodik szankciós csomag elfogadását hátráltatta, de miután – Pozsonyhoz hasonlóan – megkapta a vezetékes kőolajimportra vonatkozó derogációt 2025-ig, ezt a csomagot is megszavazta.³⁰ A szankciók viszonylag könnyű megszavazását leginkább az indokolta, hogy Európában az orosz–ukrán háború 2022. februári eszkalációját megelőzően csupán Németországnak (57 milliárd dollár kereskedelmi forgalom 2021-ben), Hollandiának (46 milliárd dollár), az Egyesült Királyságnak (27 milliárd dollár), Lengyelországnak (23 milliárd dollár) és Finnországnak (13 milliárd dollár) voltak komolynak vagy relatíve komolynak tekinthető gazdasági kapcsolatai Oroszországgal.³¹ S noha többen is importáltak földgázt Oroszországból, a szankciók ezt a terméket nem érintették.

Ukrajna támogatásának kérdése

Az Ukrajnának nyújtott támogatásnak négy nagy területét különbözteti meg az orosz–ukrán háborúval foglalkozó szakirodalom: a pénzügyit, a humanitáriust, a katonait, illetve a menekültek ellátására fordított összegeket. A négy területen a Kieli Világgazdasági Intézet (IFW Kiel) által vezetett *Ukraine Support Tracker* adatbázis a 2022. január 24. és 2024. augusztus 31. közötti időszakra 294,6 milliárd eurónyi olyan támogatást tartott számon, amelyet kétoldalú alapon államok nyújtottak Ukrajnának. Az adatbázisban nyilvántartott 41 donország mellett ugyanis nemzetközi intézmények is támogatták Ukrajnát. A kétoldalú állami támogatás összegét 49,1 milliárd euró pénzügyi, 13,8 milliárd humanitárius, 114,8 milliárd katonai, illetve 116,8 milliárd a menekültek ellátására fordított összeg teszi ki.³² A 41 országból 20 mind a négy területen, 10 három területen, 7 két területen, 4 pedig egy területen biztosított támogatást.

Ezek kapcsán elsőként azt érdemes leszögeznünk, hogy valamilyen formában minden ország támogatta Ukrajnát. A szakirodalom szerint még Szerbia is (humanitárius és katonai területen),³³ habár fontos jelezni, hogy ezt a szerb hatóságok hivatalosan nem ismerték el, s a *Ukraine Support Tracker* adatbázisban nem szerepel Szerbia. Az általunk vizsgált térségbeli országok közül tizenegy mind a négy területen, kettő három területen, míg egy ország csupán két területen járult hozzá Ukrajna támogatásához. Ez utóbbi Magyarország volt, amelynek kormánya már a háború elején bejelentette, hogy nem hajlandó támogatni Ukrajnát katonai eszközökkel. Így csupán a menekültek ellátásával és mintegy

²⁹ Tölgyesi Beatrix (2024): Az orosz–ukrán háború hatása a balti országokra. *Nemzet és Biztonság*, 17(2) 84–86; Tálas 2024a: 37–38; Tálas 2024b: 73–74.

³⁰ Csiki Varga 2024: 103; *Politikai megállapodás az olajembargóról és a hatodik szankciós csomagról*. [online], 2022. 05. 31. Forrás: eu-monitor.hu.

³¹ *Russia Trade Balance, Exports and Imports by Country 2021*. [online]. Forrás: worldbank.org.

³² Az e részfejezetben ismertetett valamennyi adat – amennyiben nem jelöljük meg külön forrását – a *Ukraine Support Tracker* adatbázisból származik. *Ukraine Support Tracker — 19th release (covering January 24, 2022 to August 31, 2024)*. [online]. Forrás: ifw-kiel.de.

³³ Holka 2024: 154–155.

50 millió eurónyi humanitárius segéllyel járult hozzá Ukrajna támogatásához. Csehország és Románia viszont a pénzügyi területet hagyta ki támogatási portfóliójából.

Az általunk vizsgált térség országai együttesen 2,43 milliárd eurónyi pénzügyi támogatást adtak Ukrajnának, ami a kijevi vezetésnek nyújtott összes pénzügyi segély 4,9%-át tette ki. A 15 legnagyobb pénzügyi donor közé támogatásával csupán Lengyelország (0,89 milliárd euró), Norvégia (0,81), illetve Svédország (0,35) került be. A humanitárius támogatások együttes összege 2,14 milliárd euró volt, ami az Ukrajnának nyújtott összes humanitárius támogatás 15,5%-át tette ki. A 15 legnagyobb humanitárius donor közé támogatásával Norvégia (0,49 milliárd euró), Lengyelország (0,40), Dánia (0,29), illetve Svédország (0,27) került be. A katonai támogatások együttes összege 21,93 milliárd eurót tett ki, ami az Ukrajnának nyújtott összes katonai támogatás 19,1%-a volt. A 15 legnagyobb katonai donor közé támogatásával csupán Dánia (6,47 milliárd euró), Svédország (4,27), Lengyelország (3,23), Finnország (2,19), Norvégia (1,53), Csehország (1,24) és Litvánia (0,82) került be az általunk vizsgált országok közül. A menekültek ellátására fordított támogatások együttes becsült összege 51,89 milliárd eurót tett ki az általunk vizsgált országok tekintetében, ami az ukrán menekültekre fordított összes kiadás 44,4%-át tette ki. A 15 legnagyobb donor közé e területen Lengyelország (26,49 milliárd euró), Csehország (7,00), Románia (3,19), Szlovákia (2,57), Magyarország (2,36) és Norvégia (2,31) került be támogatásának mértékével. A négy támogatási területre fordított együttes összeg elérte a 78,40 milliárd eurót, ami az Ukrajnának nyújtott összes támogatás 26,6%-át tette ki. Az első 15 donor közé az összes támogatását tekintve Lengyelország (31,01 milliárd euró), Csehország (8,29), Dánia (7,89), Svédország (5,99), illetve Norvégia (5,14) került be.

A szakértők egyetértenek abban, hogy az országok Ukrajna melletti szolidaritását nem elsősorban a segélyek mennyisége, hanem sokkal inkább ezek összegének GDP-hez viszonyított aránya fejezi ki a leghitelesebben, tekintettel arra, hogy nem azonos gazdasági teljesítményű országokról van szó. Még inkább így van ez esetünkben, ahol Európa leggazdagabb országai és keleti periferiájának felzárkózni igyekvő országai együtt szerepelnek. Amennyiben ebből a szempontból vizsgáljuk meg térségünk országainak bilaterális segélyezési teljesítményét, azt láthatjuk, hogy a leeglkötelezettebb 15 donor között 11 az általunk vizsgált országok közül került ki: Dánia (a GDP 1,86%-a), Észtország (1,85%), Litvánia (1,64%), Lettország (1,41%), Finnország (0,90%), Svédország (0,82%), Lengyelország (0,72%), Szlovákia (0,65%), Norvégia (0,63%), Csehország (0,50%) és Horvátország (0,46%).

Miután az általunk vizsgált országok közül a háborúhoz való földrajzi közelsége miatt szinte valamennyi fogadott be (kénytelen volt befogadni) ukrán menekülteket, hasonló a helyzet az ukrán menekültekre fordított segélyek donorrangsora terén is. A teljes nemzetközi rangsor első 15 donorországa között ugyanis 11 általunk vizsgált állam található: Lengyelország (GDP-je 4,20%-ával), Bulgária (2,82%), Csehország (2,67%), Szlovákia (2,37%), Lettország (2,26%), Észtország (1,93%), Magyarország (1,39%), Litvánia (1,21%), Románia (1,91%), Horvátország (0,67%) és Norvégia (0,32%). Jól látható, hogy több térségbeli ország elsősorban a menekültekre fordított támogatással tudta le az Ukrajnával szembeni szolidaritását: Magyarország, Románia és Bulgária esetében például ez a forma

tette ki a támogatások több mint 98, 96, illetve 90%-át. Habár Lengyelország esetében is magas volt ez az arány – 85%-os –, a varsói kormány a katonai támogatások terén is élen járt, hiszen a nemzetközi összehasonlításban a 7. legnagyobb összegű katonai támogatást (3,23 milliárd euró) nyújtotta Ukrajnának.

Még inkább érvényesül ez a tendencia, amennyiben a kétoldalú támogatások és a menekültekre fordított támogatások együttes összegének GDP-aránya alapján állítjuk össze a donorrangsort. Az első 15 helyből ugyanis 14 helyet az általunk vizsgált országok foglalnak el: Lengyelország (GDP-je 4,91%-ával), Észtország (3,79%), Lettország (3,68%), Bulgária (3,18%), Csehország (3,17%), Szlovákia (3,03%), Litvánia (2,85%), Dánia (2,13%), Magyarország (1,43%), Románia (1,26%), Finnország (1,25%), Norvégia (1,15%), Horvátország (1,13%) és Svédország (1,11%).

Az általunk vizsgált országok támogatása két szempontból volt kulcsfontosságú Ukrajna számára. Egyrészt az országok között többségben voltak azok, amelyeknek a hadereje olyan szovjet-orosz haditechnikát is aktív hadrendben vagy tartalékban tartott, amely kompatibilis volt az ukrán haderő haditechnikájával, illetve katonai kultúrájával. Ráadásul ezen országok mindegyikét a háború kirobbanása épp e katonai technológia hadrendjeikből való kivezetésének az időszakában érte, vagyis úgy tudtak katonai támogatást nyújtani Ukrajnának katonai eszközeikkel, hogy csak kismértékben veszélyeztették saját haderejük védelmi képességét, amennyiben a modern váltótechnika már rendelkezésre állt vagy korábban megrendelték. Másrészt a közös technológiai kultúra lehetővé tette a támogatások gyors időbeli megvalósítását is, mert – szemben több más nyugati haditechnikai eszközzel – ezek esetében az ukránoknak nem volt szükségük az eszközök használatának elsajátítására. Éppen ezért kezdetben a nyugati kormányok egy része – így az amerikai, a holland és a német – is a szovjet/orosz fegyverekkel rendelkező országok technikai eszközei felújításának finanszírozásával járult hozzá Ukrajna katonai támogatásához (az általunk vizsgált országok közül például Dánia cseh harckocsik felújítását finanszírozta).³⁴

A vizsgált országok közül a legjelentősebb katonai támogatást az alábbi országok nyújtották (csak a fontosabb tételek felsorolásával):

- *Dánia* – kb. 114 db Leopard és 25 db T-72-es harckocsi, kb. 25 db CV90-es gyalogsági harcjármű, 54 db M113 G3-as és 80 db MBP-2-es páncélozott szállítójármű, 18 db 2S22 Bohdana és 19 db Caesar 8x8 önjáró löveg, kb. 20 db Spejdervogn M/95-ös terepjáró, 4 db F-16-os repülőgép, kb. 25 Heidrun drón.³⁵
- *Svédország* – 17 támogatási csomagban 10 db Leopard harckocsi, kb. 50 db CV90-es gyalogsági harcjármű, max. 260 db Pbv 302-as páncélozott szállítójármű, 8 db FH-77 Archer önjáró löveg, 2 db Saab 340 Erieye repülőgép.³⁶
- *Lengyelország* – kb. 200–300 db T72-es, 80 db PT91-es és 14 db Leopard harckocsi, kb. 350 BVP-1-es gyalogsági harcjármű, kb. 10 db BRDM 2-es felderítő jármű,

³⁴ *Dostawy najistotniejszych kategorii sprzętu wojskowego na Ukrainę*. [online]. Forrás: osw.waw.pl.

³⁵ *Dostawy najistotniejszych kategorii sprzętu wojskowego na Ukrainę; Danish Military Support for Ukraine*. [online]. Forrás: fmn.dk.

³⁶ *Military Support to Ukraine*. [online]. Forrás: government.se; *Dostawy najistotniejszych kategorii sprzętu wojskowego na Ukrainę*.

- kb. 150 db 2S1 Goździk, kb. 90 db AHS Krab, kb. 18 db 1977 DANA, kb. 8 db M120K Rak csöves tüzérségi eszköz; kb. 36 db BM–21 Grad rakétatüzérségi eszköz, kb. 19 db AMZ Dzik–2 és 30 db Oncilla terepjáró, kb. 12 db Mi–24-es helikopter, tucatnyi WB Electronics FlyEye és több száz WB Electronics Warmate drón, kb. 4 db Osa–AK, 3 db S–125 Nawa SC, 12 db S–60-as, 4 db ZSU–23-4 Szyłka, 3 db 2K12 Kub, 12 db ZU–23–2-es és 1 db S–200 Wega légvédelmi rakétarendszer.³⁷
- *Finnország* – 24 támogatási csomagban kb. 20 Sisu XA–180/185-as páncélozott szállítójármű, kb. 18 db 122 PSH 74-es, 18 db 130K54-es és 18 db 2A36 Giatsint–B csöves tüzérségi eszköz, kb. 12 db ZU–23–2-es légvédelmi rakétarendszer.³⁸
 - *Norvégia* – 8 db Leopard harckocsi, 23 db M109A3GN önjáró löveg, 14 Iveco LAV III páncélozott terepjáró, 50 db NM199 lánctalpas szállítójármű, 6 db F–16-os repülőgép, 1000 db Black Hornet drón, 1 db IRIS–T SL és 2 db NASAMS rakétavédelmi rendszer.³⁹
 - *Csehország* – 62 db T72-es harckocsi, 131 db BMP–1 és BMP–2, illetve 56 db PBV–501A gyalogsági harcjármű, 26 BRDM–2 felderítő jármű, kb. 18 db 2S1 Goździk, 13 db 1977 DANA és kb. 30 db 1977 DANA M2 csöves tüzérségi eszköz, 12 db RM–70-es rakétatüzérségi eszköz, 70 db Roshel Senator kerekes katonai jármű, 8 db Mi–35-ös helikopter, 6 db 9K35 Sztrela–10M és 2 db 2K12 Kub légvédelmi rakétarendszer.
 - *Litvánia* – 70 db M113 páncélozott szállítójármű, kb. 18 db M101 tarack, 7 db páncélozott Land Cruiser 200 terepjáró, 2 db Mi–8-as helikopter, kb. 37 db WB Electronics Warmate drón, 2 db NASAMS és 36 db Bofors L70-es légvédelmi rendszer.

Az orosz–ukrán háború hatása a vizsgált országok stratégiai gondolkodására

Az általunk vizsgált országok egy részében az orosz–ukrán háború 2022. február 24-ei eszkalációját követően új biztonsági és védelmi stratégiákat fogadtak el. Jóllehet ezekről nem tudjuk egyértelműen kijelenteni, hogy a háború hatására születtek meg, azt azonban biztos állíthatjuk, hogy a háború hatása a legtöbb dokumentumon egyértelműen érzékelhető.

2023-ban mindhárom balti állam új biztonság- és védelempolitikai dokumentumokat publikált. Észtországban a parlament 2023. február 22-én hagyta jóvá az észti nemzeti biztonsági koncepciót,⁴⁰ július 18-án pedig a védelmi miniszter jóváhagyta a 2024–2027-es évekre szóló védelmi tervet.⁴¹ Lettorságban 2023. szeptember 28-án hagyta jóvá a parlament a nemzeti biztonsági koncepciót,⁴² október 5-én pedig az állami védelmi

³⁷ *Dostawy najistotniejszych kategorii sprzętu wojskowego na Ukrainę.*

³⁸ *Dostawy najistotniejszych kategorii sprzętu wojskowego na Ukrainę.*

³⁹ *Dostawy najistotniejszych kategorii sprzętu wojskowego na Ukrainę.*

⁴⁰ *The National Security Concept Presented by the Prime Minister Is Approved in the Riigikogu.* valitsus.ee, 2023. 02. 22.; *National Security Concept of Estonia.* [online], 2023. 02. 22. Forrás: kaitseministeerium.ee.

⁴¹ *Minister Approves 2024–2027 Defense Plan.* [online], 2023. 07. 18. Forrás: err.ee.

⁴² *Saeima Approves Updated National Security Concept for Latvia.* [online], 2023. 09. 28. Forrás: lsm.lv.

koncepciót.⁴³ Litvániában – ahol 2021 decemberében fogadták el az új nemzeti biztonsági stratégiát⁴⁴ – 2022-ben új fenyegetésértékelést dolgoztak ki,⁴⁵ majd 2023. november 6-án az Állami Védelmi Tanács új állami védelmi tervet hagyott jóvá.⁴⁶ A biztonsági stratégiák, illetve a fenyegetésértékelések egyértelműen Oroszországot jelölték meg a balti államok biztonságának legnagyobb reális fenyegetéseként, az orosz–ukrán háborút pedig az európai biztonság legnagyobb fordulataként. A védelmi tervek pedig a fegyveres védelem, a mozgósítás és a polgári ellenállás mikéntjére igyekeznek válaszolni már az orosz–ukrán háború tapasztalatait is figyelembe véve.⁴⁷

Bulgáriában a 2023. október elejére kidolgozott és nyilvános vitára bocsátott nemzeti védelmi stratégia a kommunista rezsim bukása óta először állapítja meg, hogy Oroszország jelenti a legnagyobb veszélyt az ország biztonságára, függetlenül az ukrajnai háború kimenetelétől.⁴⁸

Csehországban a Fiala-kormány 2023 szeptemberében új nemzeti biztonsági stratégiát, októberében pedig új nemzeti védelmi stratégiát hagyott jóvá. Ezek Oroszországot hosszú távon a legsúlyosabb fenyegetésként, az Ukrajnával szembeni agressziót pedig az európai biztonság szempontjából fordulópontként jellemzik.⁴⁹

Jóllehet térségünkben a kezdetektől Lengyelország volt Ukrajna egyik legfőbb támogatója, az új stratégia dokumentumok kidolgozása terén nem mutatkozott túl aktívnak. Habár a lengyel parlament 2022-ben módosította a lengyel haderő akkor érvényben lévő, 2021–2035 közötti időszakra vonatkozó fejlesztési programját (ezt foglalta össze a 2022 tavaszán kidolgozott *Model 2035* dokumentum), 2023 márciusában pedig megszületett a fegyveres erők fejlesztési irányait előíró új stratégiai dokumentum is, s ezek bizonyos értelemben már reflektáltak az orosz–ukrán háború tapasztalataira is, azonban az új nemzeti biztonsági stratégiát csak 2024 májusában kezdte el kidolgozni a lengyel köztársasági elnök mellett működő Nemzetbiztonsági Iroda (BBN).⁵⁰

A skandináv országokban 2023 májusában Dánia fogadott el új kül- és biztonságpolitikai stratégiát.⁵¹ Ebben fenyegetésként jelentek meg az orosz hibrid, kiber- és dezinformációs műveletek. A dokumentum Oroszországot – függetlenül az ukrajnai háború kimenetelétől – hosszú távú fenyegetésként jelenítette meg Dánia és Európa számára, ezért sürgette az európai, illetve az euroatlanti biztonsági együttműködés bővítését és mélyítését. Ezt

⁴³ *The State Defence Concept*. [online], 2023. Forrás: mod.gov.lv.

⁴⁴ *The Seimas Approved the Reviewed National Security Strategy*. [online], 2021. 12. 16. Forrás: kam.lt.

⁴⁵ *National Threat Assessment 2022*. [online], 2022. Forrás: vsd.lt.

⁴⁶ Tölgyesi 2024: 88.

⁴⁷ Tölgyesi 2024: 88–90; Clobes, Alexandra – Morwinsky, Oliver – Šimaitytė, Fausta (2024): *Baltic Bastions: New Defence Strategies for Lithuania, Latvia and Estonia*. [online], 2024. 01. 29. Forrás: Konrad Adenauer Stiftung.

⁴⁸ *Detering Russia is the Focus of Bulgaria's New Military Strategy*. [online], 2023. 10. 15. Forrás: novinite.com; *Национална Отбранителна Стратегия* [online], 2023. 10. 04. Forrás: strategy.bg, 7 és 20. pontok; Egeresi 2024: 7; Kandilarov, Evgeniy (2023): *Bulgarian Defense Policy and the New National Defense Strategy*. China-CEE Institute. *Weekly Briefing*, 66(1).

⁴⁹ Tálas 2024a: 41–42.

⁵⁰ Tálas 2024b: 75.

⁵¹ *Foreign and Security Policy Strategy 2023*. Copenhagen: Ministry of Foreign Affairs.

megelőzően 2022 júniusában a dán választók 66,9%-a arra szavazott, hogy Dánia vessen véget három évtizedes kimaradásának az EU közös biztonság- és védelempolitikájából.⁵²

Mivel Finnországban a kormány 2021-ben fogadta el az utolsó védelmi jelentést,⁵³ a következő jelentés 2024-ben készül el.⁵⁴ Fontos azonban jelezni, hogy már a 2021-es dokumentum is úgy fogalmazott, hogy

„Oroszország igyekszik megerősíteni saját pozícióit és gyengíteni a nyugati szereplők egységét. Továbbra is egy befolyási övezeten alapuló biztonsági rendszerre törekszik Európában. Emellett a katonai erő alkalmazása továbbra is központi eszköz Oroszország számára, és nem zárható ki az erő alkalmazása vagy a katonai erő alkalmazásával való fenyegetés.”⁵⁵

Ráadásul a finn polgári nemzetbiztonsági szolgálat 2023. októberi jelentése szerint Oroszország ellenséges államként kezeli Finnországot, ez pedig biztonsági fenyegetést jelent Helsink számára.⁵⁶

Svédországban az orosz–ukrán háború kitörését követően 2023 júniusában adta át az ország biztonságpolitikájáról szóló jelentését a védelmi miniszternek a Svéd Védelmi Bizottság. Ebben Oroszországot jelölte meg a legkomolyabb hosszú távú biztonsági fenyegetésként Svédország és egész Európa szempontjából, illetve hangsúlyozta az ország tervezett NATO-tagságának fontosságát is.⁵⁷ A Svéd Védelmi Bizottság ugyanakkor a NATO-csatlakozás után is készített egy jelentést, amelynek végső változatát 2024. áprilisában adta át a kormány képviselőinek.⁵⁸ Eszerint a romló biztonsági helyzet, valamint Svédország szövetségi kötelezettségei fokozott ambíciót követelnek meg az országtól a katonai védelem terén. Ennek érdekében a katonai képességek fejlesztését fel kell gyorsítani, s hozzá kell igazítani a NATO-tagságból fakadó követelményekhez, amire konkrét javaslatokat is tesz.

A stratégiai dokumentumok szintjén Norvégia csak a 2023-as védelmi elemzés elkészítésekor tudott reagálni először az orosz–ukrán háborúra.⁵⁹ A 2022-es védelmi elemzés ugyanis – habár 2022 márciusában jelent meg – valójában már 2021. december végén elkészült, így nem tudott tartalmilag ténylegesen reagálni.⁶⁰ A 2023-as elemzés legfontosabb üzenete az volt, hogy a norvég haderő nem képes megoldani feladatait a megváltozott biztonsági környezet legnehezebb forgatókönyvei esetén.⁶¹ Az elemzés négy stratégiai jellegű javaslatot fogalmazott meg, közöttük azt is, hogy norvég fegyveres erőknek „világos, összehangolt és reális koncepciót és ambíciószintet kell kidolgozniuk annak érdekében,

⁵² Varga 2024: 182.

⁵³ *Government's Defence Report* 2021. Helsinki: Finnish Government.

⁵⁴ Varga 2024: 187.

⁵⁵ *Government's Defence Report* 2021: 13.

⁵⁶ Varga 2024: 187.

⁵⁷ Varga 2024: 189.

⁵⁸ *Swedish Defence Commission Submits Final Report on Military Defence: Strengthened Defence Capability, Sweden as an Ally*. [online], 2024. 04. 26. Forrás: government.se.

⁵⁹ Skjelland, Espen et al. (2023): *Forsvarsanalysen 2023*. 23/00659 FFI-Rapport. Forsvarets forskningsinstitutt.

⁶⁰ Skjelland, Espen et al. (2022): *Forsvarsanalysen 2022*. 22/00659 FFI-Rapport. Forsvarets forskningsinstitutt.

⁶¹ Jonassen, Trine: *Norwegian Defence Analysis of 2023: Norway's Defense Is Not Good Enough*. [online], 2023. 03. 24. Forrás: highnorthnews.com.

hogyan fokozzák az orosz fegyveres erők elleni magas intenzitású hadviselés képességét északon. Ezt Svédországgal és Finnországgal együttműködve kell megtenniük, a NATO keretében.”⁶² Gyakorlatilag ennek köszönhető, hogy 2024 áprilisában a norvég kormány egy 2036-ig tartó, történelmi jelentőségűnek ítélt haderőfejlesztési tervet fogadott el, amit júniusban a norvég parlament is megszavazott.⁶³ A haderőfejlesztésre – ezen belül például öt új fregatt, hat új tengeralattjáró megvásárlására, illetve a légvédelem továbbfejlesztésére – 611 milliárd koronát (51,3 milliárd eurót) költenek el a következő 12 évben. A terv kapcsán a parlament védelmi bizottsága úgy fogalmazott, hogy

„a bizottság véleménye szerint az egyre agresszívebb, ellenségesebb és terjeszkedő, egyértelmű totalitárius jegyekkel rendelkező Oroszország jelentős fenyegetést jelent Norvégiára és szövetségeseinkre. Nincsenek egyértelmű jelek arra nézve, hogy a közeljövőben stabilizálódna vagy javulna a fejlődés közvetlen területeinken. Továbbra is fennáll annak a veszélye, hogy Oroszország erőszakot alkalmaz Norvégiával és szövetségeseinkkel szemben, s ezért továbbra is meghatározó fenyegetést jelent a fegyveres erők szervezetére.”⁶⁴

Végül az új stratégiai dokumentumok sorában mindenképpen érdemes megemlíteni a Szerbiában 2023-ban megjelent *Fehér könyv a Szerb Köztársaság biztonságáról* című dokumentumot, amely kiemelt kockázatként említi az Ukrajnában folyó háborút.⁶⁵ Jóllehet már a *Fehér könyv*nek is központi eleme a totális védelem szerb koncepciója, illetve bevezetésének indoklása, azonban a totális védelem lényegi elemeinek összefoglalására külön dokumentum is készült 2024 elején.⁶⁶ A totális védelemnek azonban nem az orosz–ukrán háborúhoz, hanem a koszovói helyzethez van köze.⁶⁷

Nem történt változás a nemzeti stratégiai dokumentumok terén Szlovákiában, ahol – Szerbiához hasonlóan – 2021-ben fogadták el az új stratégiai dokumentumokat, illetve Magyarországon, Romániában és Horvátországban sem.

Az orosz–ukrán háború hatása a térség országainak védelmi költségvetésére

A háborús eszkaláció nem csupán fenntartotta, de fel is erősítette a térség államainak növekvő védelmi kiadási trendjét, amely általánosságban, de intenzitásbéli nemzeti eltérésekkel 2014/2015 óta emelkedő. Akkor is Oroszország katonai agressziója volt az, ami a változó fenyegetésszempertceció nyomán a védelem kérdését előrébb sorolta a politikai prioritások listáján, és 2022 óta ez a fenyegetettségérzet, amely részben a történelmi

⁶² Skjelland et al. 2023: 4.

⁶³ *New Norwegian Long Term Plan on Defence: 'A Historic Plan'*. [online], 2024. 04. 05. Forrás: regjeringen.no; *Norwegian Parliament Approves Long-Term Defense Funding Plan*. [online], 2024. 06. 26. Forrás: thommessen.no.

⁶⁴ Edvardsen, Astri – Molid Martinussen, Brigitte Annie: *Norway's Parliament Unanimous on Major Defense Pledge: Seeks Lower Tension in the High North*. [online], 2024. 06. 20. Forrás: highnorthnews.com.

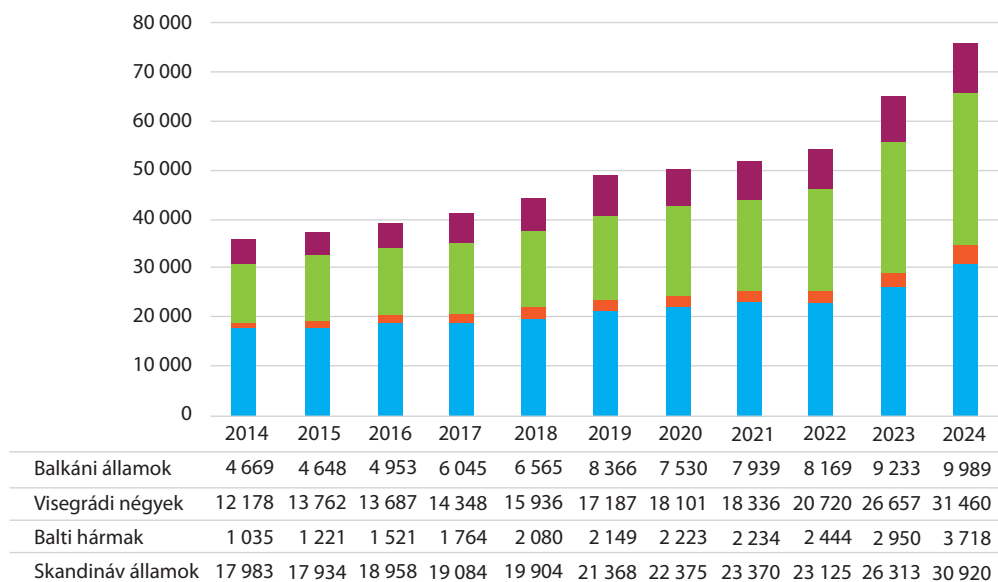
⁶⁵ Stojković, Dejan et al. (2023): *Бела књига одбране Републике Србије – White Paper on Defence of the Republic of Serbia*. Beograd: Medija centar „Odbrana”.

⁶⁶ *Total Defence Concept – Summary*. [online], 2024. Forrás: mod.gov.rs.

⁶⁷ Holka 2024: 159–160.

tapasztalatokon, részben az aktuális orosz magatartás jelzésein alapult, jelentős forrásbővülést tett lehetővé mind nominálisan, mind a GDP arányában.

Ennek hatására a tágan értelmezett kelet-közép-európai térség államai 2022-ről 2023-ra közel 20%-kal emelték meg a védelmi költségvetésüket, majd a következő évben újabb 17%-kal (1. ábra), összességében meghaladva a 76 milliárd dollár értéket (konstans, 2015-ös árfolyamon).⁶⁸ Viszonyításképpen: ezzel reálértékben a térség államai közösen az Európában legtöbbet költő Nagy-Britannia védelmi kiadásait is felülmúlták. Ezen belül 2024-re szubregionális összesítésben a visegrádi négyek utolérték a skandináv államokat, elsősorban Lengyelországnak köszönhetően. Lengyelország ugyanis olyan átfogó, és a minőségi mellett mennyiségi haderőfejlesztést hajt végre, amely ténylegesen a térség meghatározó haderejévé teszi a 2020-as évek végére. 2014–2024 között arányában a balti államok növelték legnagyobb mértékben védelmi kiadásait, több mint háromszoros értékkel.

1. ábra: A szélesen értelmezett kelet-közép-európai térség szubrégióinak védelmi kiadásai 2014–2024 között (konstans, 2015-ös dollárárfolyamon)

Forrás: a szerzők szerkesztése a The Military Balance+ adatbázisa alapján

Ugyanez a fejlődés látható a nemzeti össztermékhez viszonyítva: míg 2014-ben egy térségbeli állam sem teljesítette a 2%-os NATO-elvárást, 2022-ben öt, 2024-ben pedig már tíz.⁶⁹ Ebben nemcsak a háború hatása lehet benne, hanem az átfogó haderő-moderizációs folyamatok, ehhez kapcsolódóan a védelmi ipari befektetések hatása is, valamint

⁶⁸ Az adatok forrása: The Military Balance+ adatbázis.

⁶⁹ Az adatok forrása: The Military Balance+ adatbázis.

a felkészülés egy esetleges újabb Trump-elnökségre, amely esetben a NATO-cél teljesítése (vagy éppen nem teljesítése) ismét kiemelt láthatóságot kapna.

Sőt, azt is elmondhatjuk, hogy Szlovákia és Szlovénia kivételével valamennyi vizsgált állam vállalást (bejelentést) tett arra vonatkozóan, hogy 2026-ra eléri vagy meghaladják a 2%-os értéket, a baltiak, Lengyelország és Románia pedig a 3%-ot is.⁷⁰

A háború hatása a térség haderőreformjaira

A védelemre fordított erőforrások növelésére az erősödő orosz fenyegetéspercepción túl általánosságban is szükség volt a térségben, mert az egykori keleti blokk államai megkésett haderő-modernizációs folyamatai többnyire csak a 2010-es években indultak el. E tekintetben a 2023/2024-ig katonai semlegességet gyakorló, ezért modern haderőt fenntartó Finnország és Svédország, valamint a modernizációt már a grúz–orosz háború időszakától folytatató Lengyelország és a balti államok jelentettek kivételt.

A közép-európai államok esetében a 2022-es eszkaláció jelentősen felgyorsította a modernizációs folyamatokat, és megnövelte a beszerzések volumenét is. Ezek illeszkednek a 2014 óta látott trendekhez: nagy hangsúlyt fektetnek a területvédelemre, a szárazföldi nehéz haditechnika beszerzésére, valamint az ukrajnai háborús tapasztalatok nyomán a lég- és rakétavédelemre, a tüzérségre és a drónokra. A modernizáció meghatározó aspektusa volt az is, hogy az Ukrajnának nyújtott katonai támogatás keretében átadott fegyverek jelentős részét a közép-európai államok biztosították, különösképpen 2022–2023-ban. Akkor a térségben még hadrendben lévő, nagyrészt tartalékként letárolt szovjet-orosz haditechnikai eszközöket adták át, így a térség államai azzal a feladattal is szembesültek, hogy egyszerre kellene megoldaniuk az Ukrajnának átadott eszközök pótlását és a saját védelmük megerősítésére tervezett beszerzéseket. Ha áttekintjük a legfontosabb típusokat, az alábbiakat látjuk:⁷¹

- vadász- és vadászbombázó repülőgépek: F-16, F-35A, Gripen C/D;
- szállító repülőgépek: KC-390, C130J Hercules, C-27J Spartan;
- lég- és rakétavédelmi rendszerek: Patriot PAC-3, NASAMS III, IRIS-T, MANTIS, Mistral-3, Narew;
- harckocsik: Leopard 2A4-8 verziók, M1A1/2 Abrams, K2 Black Panther;
- harcjárművek: CV9030/35, Stryker, Lynx, Bradley, XA-300, Gidrán, Borsuk, Rosomak;
- csöves- (Caesar, PzH 2000, K9 Thunder, Krab) és rakétatüzérségi (HIMARS, ATMOS, M270A2, Homar-K) eszközök;
- helikopterek: H145M könnyű, Black Hawk, H225M közepes szállító, AW139/149/169 többcélú, AH-64E Apache harci helikopter;
- drónok: Bayraktar TB2, Switchblade harci, MQ9 Reaper nehéz felderítő, Watchkeeper felderítő drón.

⁷⁰ Gasper, Felix – Lawrence, Tony: *Defence Spending: Who Is Doing What? July 2024*. [online], 2024. 07. 03. Forrás: idcs.ee [2024. 07. 03.].

⁷¹ Az adatok forrása: The Military Balance+ adatbázis.

A listából több tanulságot is levonhatunk. Egyrészt azt, hogy az elmúlt években bejelentett új beszerzések regionális szinten fenntartják az eszközrendszerek sokszínűségét, és csak korlátozottan jelenik meg az egységesítés, ami növelné az interoperabilitást. Másrészt azonban vannak olyan eszközrendszerek, amelyeket több ország is hadrendbe állít(ott), ami néhány esetben valóban az összehangolt, tudatos regionális védelmi tervezés és döntéshozatal eredménye. Ilyenek a Leopard 2 harckocsik, a PzH2000 és K9 Thunder tüzérségi eszközök és az F-16-os, F-35-ös repülőgépek. Ezekből a beszerzésekből az is kirajzolódik, hogy egyes országoknak melyik fegyvergyártó, fegyverexportőr nagyhatalom az elsődleges katonai partnere, szövetségese. Például a balti államok esetében Litvánia törekszik a német haditechnika beszerzésére, mert Németország az ott állomásozó NATO többnemzeti dandárharcsoport vezető nemzete, és ez megkönnyíti az együttműködést. Észtország számos francia rendszert szerzett be, mert fokozták az együttműködést a francia ihletésű európai beavatkozási kezdeményezés keretében. Emellett mindhárom ország jelentős mennyiségű amerikai haditechnikát vásárolt, és bizonyos mértékben kirajzolódik egy skandináv–balti–lengyel fegyverzeti harmonizáció is. Annak hatására, hogy hirtelen jelentősen megugrott az európai kereslet egyes fegyverrendszerek – például tüzérségi eszközök, harckocsik – iránt, amit a hagyományos beszállítók nem tudtak termelési kapacitásaikkal lefedni, új fegyverimportőrök is megjelentek: Dél-Korea és Törökország.

Ugyancsak látható trend a haderők létszámának növelése, ehhez pedig a tartalékos rendszer megerősítésére van szükség. Egyes esetekben már az eszkáliciót megelőzően újra bevezették az évtized elején felfüggesztett sorkatonai szolgálat valamilyen formáját (baltiak), vagy bővítették a tartalékos szolgálat formáit (például Magyarországon és Lengyelországban).

Következtetések

Tanulmányunkban a kelet-közép-európai térség széles értelmezése alapján a skandináv államoktól a Nyugat-Balkánig terjedő régió vonatkozásban foglalmaztunk meg általános, specifikus és komparatív tanulságokat. Az orosz–ukrán háború 2022-es eszkálicióját minden térségbeli állam stratégiai sokként érzékelték és értelmezték, habár az erre adott válaszok bizonyos mértékben heterogének voltak, ahogy a térség biztonságfelfogása, történelemszemlélete, gazdasági helyzete, politikai működése, társadalmi folyamatai sem homogének. A háborúra adott válaszoknak ez a leglényegesebb tanulsága, amivel szemben áll egy közös fenyegetés és az összefogás, a közös cselekvés – a kollektív védelem – szükségessége. Habár két és fél év magas intenzitású, Európában a második világháború óta nem látott pusztítást okozó háború után sem körvonalazódik, hogy milyen rendezés tudja lezárni a konfliktust, az biztos, hogy Kelet-Közép-Európában stratégiai mérföldkövet jelent, amely nyomán a térség legtöbb állama a biztonságát nem Oroszországgal közösen, egy kooperatív biztonsági berendezkedés keretei között véli megvalósíthatónak, hanem Oroszországgal szemben definiálja azt.

Felhasznált irodalom

- Csiki Varga Tamás et al. (2022): A finn és a svéd NATO-tagság és lehetséges következményeik. *SVKI Elemzések*, 7, 1–12. Online: <https://bit.ly/4gCkQXx>
- Csiki Varga Tamás (2024): Az orosz–ukrán háború hatása Magyarországra. *Nemzet és Biztonság*, 17(2). Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2024.2.7>
- Danish Military Support for Ukraine*. [online]. Forrás: fmn.dk.
- Detering Russia is the Focus of Bulgaria's New Military Strategy*. [online], 2023. 10. 15. Forrás: novinite.com.
- Dostawy najistotniejszych kategorii sprzętu wojskowego na Ukrainę*. [online]. Forrás: osw.waw.pl.
- Edvardsen, Astri – Molid Martinussen, Brigitte Annie: *Norway's Parliament Unanimous on Major Defense Pledge: Seeks Lower Tension in the High North*. [online], 2024. 06. 20. Forrás: highnorthnews.com.
- Egeresi Zoltán (2024): Bulgária és az ukrajnai háború. *Nemzet és Biztonság*, 17(2). Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2024.2.9>
- European Commission (2022): *Standard Eurobarometer 97. Summer 2022. Public opinion in the European Union. First results*. Online: <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=83378>
- European Commission (2023a): *Standard Eurobarometer 98. Winter 2022–2023. First Results*. Online: www.avgi.gr/sites/default/files/2023-02/eurobarometer.pdf
- European Commission (2023b): *Standard Eurobarometer 99. Spring 2023. Public Opinion in the European Union. First Results*. Online: <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=88066>
- European Commission (2023c): *Standard Eurobarometer 100. Autumn 2023. First Results*. Online: <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=90142>
- European Commission (2024): *Standard Eurobarometer 101. Spring 2024. Public Opinion in the European Union. First Results*. Online: <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=92175>
- Foreign and Security Policy Strategy 2023*. Copenhagen: Ministry of Foreign Affairs. Online: https://um.dk/en/-/media/websites/umen/foreign-policy/uss-2023/uss_2023_uk_ashx
- Gasper, Felix – Lawrence, Tony (2024): *Defence Spending: Who Is Doing What? July 2024*. [online], 2024. 07. 03. Forrás: idcs.ee [2024. 07. 03.]
- Hajdu, Dominika et al. (2022): *Globsec Trend 2022*. [online]. Forrás: globsec.org.
- Hajdu, Dominika et al. (2023): *Globsec Trend 2023*. [online]. Forrás: globsec.org.
- Hajdu, Dominika et al. (2024): *Globsec Trend 2024*. [online]. Forrás: globsec.org.
- Government's Defence Report 2021*. Helsinki: Finnish Government.
- Holka Aranka (2024): Az Ukrajnában zajló háború hatása Szerbiára. *Nemzet és Biztonság*, 17(2). Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2024.2.10>
- Jonassen, Trine: *Norwegian Defence Analysis of 2023: Norway's Defense Is Not Good Enough*. *highnorthnews.com*, 2023. 03. 24.
- Kandilarov, Evgeniy (2023): *Bulgarian Defense Policy and the New National Defense Strategy*. *China-CEE Institute. Weekly Briefing*, 66(1).
- Military Support to Ukraine*. [online]. Forrás: government.se.
- Minister approves 2024–2027 defense plan*. [online], 2023. 07. 18. Forrás: err.ee.
- Morwinsky, Oliver – Clobes, Alexandra – Šimaitytė, Fausta: *Baltic Bastions: New defence strategies for Lithuania, Latvia and Estonia*. [online], 2024. 01. 29. Forrás: Konrad Adenauer Stiftung.
- Национална Отбранителна Стратегия* [online], 2023. 10. 04. Forrás: strategy.bg.
- National Security Concept of Estonia*. [online], 2023. 02. 22. Forrás: kaitseministeerium.ee.
- National Threat Assessment 2022*. [online], 2022. Forrás: vsd.lt.
- New Norwegian Long Term Plan on Defence: 'A Historic Plan'*. [online], 2024. 04. 05. Forrás: regjeringen.no.
- Norwegian Parliament Approves Long-Term Defense Funding Plan*. [online], 2024. 06. 26. Forrás: thommessen.no.
- Orosz Anna (2024): Horvátország és az ukrajnai háború. *Nemzet és Biztonság*, 17(2). Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2024.2.11>
- Poland and Finland Join the Baltic Customs Initiative*. [online], 2024. 05. 09. Forrás: Irmuitine.lt.

- Politikai megállapodás az olajembargóról és a hatodik szankciós csomagról. [online], 2022. 05. 31. Forrás: eu-monitor.hu.
- Poll: *Images of Putin, Russia Have Sharply Deteriorated in Bulgaria*. [online], 2024. 08. 20. Forrás: sofiaglobe.com.
- Resolution Adopted by the General Assembly on 14 November 2022. *Es-11/5. Furtherance of Remedy and Reparation For Aggression Against Ukraine*. [online], 2022. 11. 15. Forrás: un.org.
- Russia Trade Balance, Exports and Imports by Country 2021. [online]. Forrás: worldbank.org.
- Russia's Footprint in the Nordic – Baltic Information Environment. *Report 2016/2017* (2018). Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence.
- Saeima Approves Updated National Security Concept for Latvia. [online], 2023. 09. 28. Forrás: lsm.lv.
- Sanctions Adopted Following Russia's Military Aggression Against Ukraine. [online]. Forrás: europa.eu.
- Skjelland, Espen et al. (2022): *Forsvarsanalysen 2022*. 22/00659 FFI-Rapport. Forsvarets forskningsinstitutt.
- Skjelland, Espen et al. (2023): *Forsvarsanalysen 2023*. 23/00659 FFI-Rapport. Forsvarets forskningsinstitutt.
- Stojković, Dejan et al. (2023): *Бела књига одбране Републике Србије – White Paper on Defence of the Republic of Serbia*. Beograd: Medija centar „Odbrana”.
- Swedish Defence Commission Submits Final Report on Military Defence: *Strengthened Defence Capability, Sweden as an Ally*. [online], 2024. 04. 28. Forrás: government.se.
- Szenkovics Dezső – Jánó Imre (2024): Az orosz–ukrán háború romániai perspektívából. *Nemzet és Biztonság*, 17(2), DOI: <https://doi.org/10.32576/nb.2024.2.8>
- Tálas Péter (2014): A grúz–orosz háború hatása a kelet-közép-európai biztonságfelfogásra. *Nemzet és Biztonság*, 7(2), 17–35. Online: www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=532
- Tálas Péter (2024a): Az orosz–ukrán háború hatása Csehországra. *Nemzet és Biztonság*, 17(2). Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2024.2.3>
- Tálas Péter (2024b): Az orosz–ukrán háború hatása Lengyelországra. *Nemzet és Biztonság*, 17(2). Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2024.2.5>
- The Military Balance+*. [online]. Forrás: iiss.org.
- The National Security Concept Presented by the Prime Minister Is Approved in the Riigikogu*. [online], 2023. 02. 22. Forrás: valitsus.ee.
- The Seimas Approved the Reviewed National Security Strategy*. [online], 2021. 12. 16. Forrás: kam.lt.
- The State Defence Concept*. [online], 2023. Forrás: mod.gov.lv.
- Total Defence Concept – Summary*. [online], 2024. Forrás: mod.gov.rs.
- Tölgyesi Beatrix (2024): Az orosz–ukrán háború hatása a balti országokra. *Nemzet és Biztonság*, 17(2), Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2024.2.6>
- Ukraine Support Tracker — 19th release (covering January 24, 2022 to August 31, 2024)*. [online]. Forrás: ifw-kiel.de.
- Varga Domonkos Bálint (2024): Az orosz–ukrán háború hatása a skandináv országokra. *Nemzet és Biztonság*, 17(2). Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2024.2.12>
- Vuksanovic, Vuk – Steric, Luka – Bjelos Maja (2022): Public Perception of Serbian Foreign Policy in the Midst of the War in Ukraine. Online: <https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2022/12/Public-Perception-of-Serbian-Foreign-Policy-in-the-Midst-of-the-War-in-Ukraine.pdf>
- Weinberg, Harrison: *IRI 2024 Western Balkans Poll*. [online], 2024. 05. 14. Forrás: iri.org.
- Żornaczuk, Tomasz – Jóźwiak, Veronika szerk. (2024): *Współpraca regionalna w Europie środkowej po agresji Rosji na Ukrainę – zmiany i perspektywy*. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych.
- Проект на Национална отбранителна стратегия. 7 és 20. pontok, *strategy.bg*, 2023. 10. 04.

Tartalom

CSIKI VARGA TAMÁS: Az orosz–ukrán háború hatása Kelet-Közép-Európára	2
JÓJÁRT KRISZTIÁN: Indokolt-e az európai védelmi képességek növelése az orosz–ukrán háború árnyékában?	4
TÁLAS PÉTER: Az orosz–ukrán háború hatása Csehországra	21
PÁSZTOR LADISLAV: Szlovákia reakciója az orosz–ukrán háborúra	48
TÁLAS PÉTER: Az orosz–ukrán háború hatása Lengyelországra	64
TÖLGYESI BEATRIX: Az orosz–ukrán háború hatása a balti országokra	81
CSIKI VARGA TAMÁS: Az orosz–ukrán háború hatása Magyarországra	100
SZENKOVICS DEZSŐ – JÁNÓ IMRE: Az orosz–ukrán háború romániai perspektívából	116
EGERESI ZOLTÁN: Bulgária és az ukrajnai háború	137
HOLKA ARANKA: Az Ukrajnában zajló háború hatása Szerbiára	150
OROSZ ANNA: Horvátország és az ukrajnai háború	165
VARGA DOMONKOS BÁLINT: Reakciók az orosz–ukrán háborúra a skandináv országokban	179
TÁLAS PÉTER – CSIKI VARGA TAMÁS: Az orosz–ukrán háború hatásainak közös és eltérő vonásai a széles értelemben vett kelet-közép-európai régióban	195

